

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Inga MILEVIČIENĖ

**SOCIALINIO DRAUDIMO ĮMOKŲ ADMINISTRAVIMAS
MAŽEIKIŲ RAJONE EKONOMINĖS KRIZĖS SITUACIJOJE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Inga MILEVIČIENĖ

**SOCIALINIO DRAUDIMO ĮMOKŲ ADMINISTRAVIMAS
MAŽEIKIŲ RAJONE EKONOMINĖS KRIZĖS SITUACIJOJE**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka- viešasis administravimas**

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius Inga Milevičienė
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas Humanitarinių mokslų daktarė, docentė, Studijų skyriaus direktorė L.Liukinevičienė
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Inga Milevičienė

Socialinio draudimo įmokų administravimas Mažeikių rajone ekonominės krizės situacijoje

Magistro darbas

Šiame magistro darbe suformuluotos socialinio draudimo įmokų administravimo problemos ekonominės krizės situacijoje. Išanalizuotas socialinio draudimo įstatymų paketas, reglamentuojantis griežtą įmokų administravimą, jų kintamumą prasidėjus ekonominiam sunkmečiui. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad į mokesčių administravimo procesą žiūrima tik per pakankamo pajamų surinkimo valstybės funkcijoms įgyvendinti prizmę.

Atliktas empirinis tyrimas parodė, kad įstatymų atžvilgiu LR Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius yra tipinis įmokų administratorius, kurio išskirtinumą lemia mokesčių surenkamumo apimtys. Didelis politinis spaudimas, neefektyvi teisinė bazė, per menkai apibrėžti strateginiai planai apsunkina skyriaus įmokų administravimą prasidėjus ekonominiam sunkmečiui. Valstybės vykdoma ekonomikos stabdymo politika slopina įmokų administravimo priemonių efektyvumą. Nesavalaikiai, vietos problemų neatitinkantys sprendimai neigiamai veikia skyriaus administracinę ir strateginę veiklą.

SUMMARY

Inga Milevičienė

Social Insurance Contributions Management Mazeikiu area within the situation of the economic crisis

Master's work

In this master's work framed in social security management problems, the economic crisis situation. Analyzed the social security legislative package, regulating contributions strict administration of the variability of the beginning of economic hardship. The scientific literature review has shown that the tax administration process is viewed only through adequate revenue collection functions of the state to implement the prism.

Empirical research has shown that the Law on State Social Insurance Fund Board Mazeikiu Chapter Laws are typical contributions administrator determines the uniqueness of the tax surenkamumo volumes. Intense political pressure, inefficient legal framework, a poorly defined strategic plans to further complicate the administration of the beginning of Section contribution to economic hardship. State's economic policy inhibits the braking effectiveness of the measures the administration of contributions. Inopportune, local problems do not comply with decisions of a negative impact on the Division of Administrative and strategic activities.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	7
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	8
PAGRINDINĖS SĄVOKOS.....	10
ĮVADAS.....	13
1.TEORINIAI VALSTYBĖS PAJAMŲ IR SOCIALINĖS POLITIKOS ADMINISTRAVIMO PAGRINDAI.....	17
1.1.Valstybės administravimo prioritetai pajamų surinkimo politikoje.....	17
1.2.Valstybės socialinė politika ir jos įgyvendinimo principai ekonominės krizės įtakoje.....	20
1.3.Šiuolaikinių šalių socialinio draudimo sistema ir administravimas.....	23
2.LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO VYKDYMO IR ADMINISTRAVIMO STRUKTŪRINĖ BEI TEISINĖ ANALIZĖ.....	25
2.1. Lietuvos socialinio draudimo sistemos pagrindiniai bruožai	25
2.2. Socialinio draudimo įmokų instrumentarijus samprata.....	29
2.3. Socialinio draudimo įmokų administravimo principai.....	32
2.3.1. VSD įmokų administravimo priemonių teorinė charakteristika.....	33
2.3.2.Įmokų administravimo sudėtingumą įtakojančios aplinkybės kritiniais valstybei periodais....	36
2.3.3.VSD fondo atsakomybė ir iniciatyvos administruojant įmokas kritiniais valstybei periodais..	42
2.4.Strateginio plano kūrimo būtinybė socialinio draudimo įmokų administravime ekonominės krizės situacijoje.....	44
3.VALSTYBĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS ADMINISTRUOJANT MOKESČIUS EKONOMINĖS KRIZĖS METU VSDFV MAŽEIKIŲ SKYRIUJE.....	48
3.1.VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus tipiškumas kitų skyrių atžvilgiu administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje.....	48
3.2.VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus išskirtinumas kitų skyrių atžvilgiu administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje.....	49
3.2.1.Skyriaus administruojami finansiniai ištekliai 2007-2009 m.....	50
3.2.2.Skyriaus sudėtingą įmokų administravimą įtakoiantys socialiniai bei ekonominiai veiksniai 2007–2009 m.....	52
3.3.VSDFV Mažeikių skyriaus praktinė kompetencija įmokų administravime.....	54
3.3.1.Skyriaus taikomos nuosaikios įmokų administravimo priemonės, jų kintamumas ekonominio sunkmečio metu.....	56
3.3.2.Skyriaus taikomos priverstinio poveikio skolų administravimo priemonės, jų kintamumas ekonominio sunkmečio metu.....	58

3.3.3.Skyriaus taikomos priverstinio poveikio skolų išieškojimui užtikrinti administravimo priemonės, jų kintamumas ekonominio sunkmečio metu.....	63
3.3.4. Kitos skyriaus taikomos įmokų administravimo priemonės.....	71
3.4.VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus vidinių veiksnių įtaka įmokų administravime, lankstumas prisitaikant prie kintančių ekonominių sąlygų.....	74
3.4.1.Skyriaus organizacinė struktūra, jos įtaka įmokų administravimui ekonominiu sunkmečiu....	74
3.4.2.Skyriaus apskaitos tinkamumas, ryšių ir vidaus kontrolės sistema administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje.....	78
4.PROBLEMŲ, SUSIJUSIŲ SU ĮMOKŲ ADMINISTRAVIMU VSDFV MAŽEIKIŲ SKYRIUJE, SPRENDIMO STRATEGIJA BEI STRATEGIJOS REALIZAVIMO PROGRAMOS EKONOMINĖS KRIZĖS METU.....	81
4.1. VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus strategavimo, susijusio su įmokų administravimu ekonominės krizės situacijoje, praktinis identifikavimas.....	81
4.2. Skyriaus įmokų administravimo sistemos problemų SSGG analizė.....	86
4.3.Problemų, susijusių su įmokų administravimu VSDFV Mažeikių skyriuje, sprendimo strategija bei strategijos realizavimo programos.....	90
IŠVADOS.....	96
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	100
LITERATŪRA.....	101
PRIEDAI	
1 priedas. Šalių socialinio draudimo modeliai.....	110
2 priedas. Socialinio draudimo sistemos ir administravimo ypatumai Europos regionuose.....	111
3 priedas. Atidėjimų ir atleidimų nuo išsiskolintų įmokų charakteristika.....	112
4 priedas. VSDFV subalansuotos plėtros strategijos principai.....	113
5 priedas. VSDFV Mažeikių skyriaus organizacinės valdymo struktūros schema.....	114
6 priedas. VSDFV Mažeikių skyriaus funkcijos.....	115
7 priedas. B grupės teritorinių skyrių rezultatai 2008–2009 m. pagal atskirus vertinimo kriterijus	116
8 priedas. VSDFV Mažeikių skyriuje taikomos nuosaikios įmokų administravimo priemonės.....	117
9 priedas. VSD įmokų už apdraustuosius išsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo darbo proceso schema.....	118
10 priedas. Atleidimo nuo delspinigių, apskaičiuotų už pavėluotai sumokėtas VSD įmokas, mokėjimo darbo procesu schema.....	119
10 priedas (a). Medžiagos dėl atleidimo nuo apskaičiuotų delspinigių mokėjimo rengimas ir teikimas Fondo valdybai.....	119

10 priedas (b). Priimto sprendimo dėl atleidimo (neatleidimo) nuo apskaičiuotų delspinigių mokėjimo vykdymas.....	120
11 priedas. Baudų paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, sumokėjimo (išieškojimo) laiko atidėjimo darbo procesų schema.....	121
11 priedas (a). Medžiagos dėl baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, sumokėjimo (išieškojimo) laiko atidėjimo rengimas.....	121
11 priedas (b). Sprendimo dėl baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, sumokėjimo (išieškojimo) laiko atidėjimo priėmimas ir vykdymo kontrolė.....	122
12 priedas. Atleidimo nuo baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, mokėjimo darbo procesų schema.....	123
12 priedas (a). Medžiagos dėl atleidimo nuo baudos mokėjimo rengimas.....	123
12 priedas (b). Priimto sprendimo dėl atleidimo (neatleidimo) nuo baudos mokėjimo vykdymas.....	124
13 priedas. Draudėjų skolų VSDFV biudžetui pripažinimo beviltiškomis ir teikimo jas nurašyti darbo procesų schema.....	125
13 priedas (a). Draudėjo skolos pripažinimas beviltiška, kai nerasta draudėjo turto arba rastas turtas yra nelikvidus (mažai likvidus).....	125
13 priedas (b). Draudėjo skolos pripažinimas beviltiška, kai priverstinio išieškojimo išlaidos didesnės už draudėjo skolą.....	126
13 priedas (c). Draudėjo skolos pripažinimas beviltiška, kai netikslinga priverstinai išieškoti skolą dėl sunkios draudėjo ekonominės (socialinės) padėties.....	127
14 priedas. Administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo ir nutarimo skirti administracinę nuobaudą vykdymo darbo procesų schema.....	128
15 priedas. VSD įmokų, baudų ir delspinigių priverstinio išieškojimo darbo procesų schema.....	129
16 priedas. Draudėjo turto arešto darbo procesų schema.....	133
17 priedas. Priverstinės hipotekos ir įkeitimo vykdymo darbo procesų schema.....	134
18 priedas. Draudėjo bankroto bylos iškėlimo ir dalyvavimo procedūroje darbo procesų schema.....	135
18 priedas (a). Valstybės tarnautojų veiksmai, inicijuojant draudėjo bankroto bylą ir (ar) gavus pranešimą apie draudėjui iškeltą bankroto bylą.....	135
18 priedas (b). Įgalioto specialisto veiksmai, perduodant įgaliojimus AVMI.....	136
18 priedas (c). Likviduoto draudėjo skolos nurašymas.....	137
19 priedas. Siūlymo juridinių asmenų registro tvarkytojui inicijuoti juridinių asmenų likvidavimą darbo procesų schema.....	138
20 priedas. Bendradarbiavimo su AVMI dėl draudėjų tikrinimų darbo procesų schema.....	139
21 priedas. LR Vyriausybės strateginiai veiksmai ekonominių krizių situacijose (1998, 2008 m.).....	140
22 priedas. SoDRos įmokų administravimo schema pagal reformos koncepciją.....	141

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. „Geros“ mokesčių sistemos veiksniai ir rezultatai.....	18
2 lentelė. „Geros“ socialinės politikos veiksniai ir rezultatai.....	20
3 lentelė. Lietuvos socialinės apsaugos sistema.....	26
4 lentelė. Socialinio draudimo mokesčių subjekto sandara.....	29
5 lentelė. Socialinio draudimo apmokestinimo sandara.....	30
6 lentelė. Socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis, dinamika (%)....	31
7 lentelė. Atsakomybės nevykdymu pagrįstų administravimo priemonių charakteristika.....	34
8 lentelė. Įmokų, delspinigių ir baudų išieškojimo priemonės priverstine tvarka.....	35
9 lentelė. Mokesčių vengimo požymiai ir tikslai.....	37
10 lentelė. Gimstamumo pokyčius Lietuvoje įtakojantys veiksniai.....	40
11 lentelė. Veiksniai, įtakojantys migraciją Lietuvoje.....	41
12 lentelė. Fiskalinės politikos priemonių naudojimas.....	44
13 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus pajamų suvestinė 2007 – 2009 m.m. (tūkst.Lt).....	50
14 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus 2007 – 2009 m.m. veiklos plano vykdymas.....	51
15 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus kompetencija įmokų administravime.....	55
16 lentelė. VSD draudėjų ir išmokų gavėjų registro nuostatų pasikeitimai 2008 – 2009 m.....	56
17 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus kompetencija VSD įsiskolinimų sumokėjimo atidėjime.....	57
18 lentelė. Delspinigiai už nesumokėtus ar pavėluotai sumokėtus mokesčius.....	59
19 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus reikalavimai delspinigių mokėjimui, atidėjimui, atleidimui.....	60
20 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus reikalavimai baudų mokėjimui, atidėjimui ar atleidimui.....	61
21 lentelė. VSD įstatymo 113. pnk. redakcija nuo 2008 m.....	62
22 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus veiksmai nustačius administracinį teisės pažeidimą.....	64
23 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus veiksmai priverstinai išieškant įmokas, baudas, delspinigius.....	66
24 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus veiksmai dėl priverstinės hipotekos ir priverstinio įkeitimo.....	67
25 lentelė. Socialinės kortelės galimybės ir nauda Lietuvoje.....	72
26 lentelė. Tarnybinių atlyginimų koeficientai (bazinės mėnesinės algos dydžiais).....	76
27 lentelė. Valstybės tarnautojų pareiginių algų koeficientai (baziniais dydžiais).....	77
28 lentelė. 2008-2009 m. VSDFV Mažeikių skyriaus rizikos veiksniai ir valdymo priemonės.....	80
29 lentelė. Krizės įveikimo plano esminiai akcentai Lietuvoje ir Latvijoje.....	83
30 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus strateginių tikslų kintamumas 2008 – 2009 m.....	84
31 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus galimybės ir grėsmės.....	87
32 lentelė. VSDFV Mažeikių skyriaus stiprybės ir silpnybės	89
33 lentelė. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo principai.....	95

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Valstybės pajamų – mokesčių šaltiniai.....	17
2 pav. Mokesčių sistemos valdymo elementai, funkcijos bei įtaka.....	18
3 pav. Gero ir teisingo mokesčių administravimo principai.....	19
4 pav. Šalies ekonominės – finansinės būklės įtaka socialinei politikai ir jos rezultatai.....	21
5 pav. Socialinės politikos principai.....	21
6 pav. Tipiškas socialinio draudimo modelis.....	23
7 pav. Lietuvos socialinės politikos modelis.....	25
8 pav. Lietuvos valstybinio socialinio draudimo valdymo sistema.....	27
9 pav. Lietuvos pensijų sistema.....	27
10 pav. Lietuvos socialinio draudimo veiklos finansavimo sistema.....	28
11 pav. Lietuvos socialinio draudimo įmokų instrumentarijus.....	29
12 pav. Socialinio draudimo mokesčio objekto charakteristinė sandara.....	30
13 pav. VSDFV biudžeto pajamų sandara ir priklausomumas.....	32
14 pav. VSD mokesčių administratorių atsakomybės ir funkcijų pasiskirstymas.....	33
15 pav. Bendra SoDros įmokų administravimo priemonių seka.....	34
16 pav. Fondo biudžeto būklės priklausomybė nuo įtakojančių aplinkybių.....	36
17 pav. Veiksniai, įtakoiantys įmokų į SoDros biudžetą administravimą.....	37
18 pav. Ekonominiai veiksniai, įtakoiantys SoDros įmokų administravimą.....	38
19 pav. Socialiniai veiksniai, įtakoiantys SoDros įmokų administravimą.....	38
20 pav. Demografiniai veiksniai, įtakoiantys SoDros įmokų administravimą.....	39
21 pav. Veiksnių grupės, lemiančios tarptautinę migraciją.....	40
22 pav. Kultūriniai veiksniai, įtakoiantys SoDros įmokų administravimą.....	42
23 pav. Įstatymų įtaka socialinio draudimo įmokų administravimui.....	43
24 pav. VSD įstatymo esminiai pokyčiai, susiję su įmokų administravimu.....	43
25 pav. Strateginio plano galimybės SoDros įmokų administravime.....	45
26 pav. SoDros strateginio valdymo ypatumai.....	45
27 pav. Reikalavimai efektyviai finansų politikai.....	46
28 pav. Įstatymų ir kitų teisinių sprendimų įtaka VSDFV Mažeikių skyriui.....	46
29 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimo teigiami ir neigiami kriterijai 2008 m.....	47
30 pav. Socialinių bei ekonominių veiksnių įtaka VSDFV Mažeikių skyriaus sudėtingam įmokų administravimui.....	48
31 pav. Socialinių bei ekonominių veiksnių įtaka B grupės teritoriniuose skyriuose sudėtingam įmokų administravimui.....	49
32 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimą reglamentuojantys įstatymai.....	52

33 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus taikomas griežtas įmokų administravimo mechanizmas.....	53
34 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus priverstinio poveikio skolų išieškojimui užtikrinti administravimo priemonės.....	54
35 pav. VSD įmokų, išmokų apskaičiavimo ir jų mokėjimo tvarkos pažeidimai.....	59
36 pav. Bankroto bylos kėlimo skolininkui sąlygos.....	63
37 pav. Sprendimo priėmimo likviduoti juridinį asmenį priežastys.....	64
38 pav. Asmenų nusikalstamos veikos, susijusios su VSD įmokų mokėjimu.....	68
39 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus draudėjų nusikalsatmų veikų apimtys 2007 – 2009 m.....	69
40 pav. VSD mokesčių mokėtojų patikrinimo procedūros SoDros ir VMI bendradarbiavime.....	69
41 pav. SoDros ir VMI bendradarbiavimo lygiai administruojant įmokas.....	70
42 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus vidiniai veiksniai, įtakoiantys įmokų administravimo kokybę.....	71
43 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus žmogiškieji ištekliai įmokų administravime.....	72
44 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus pareigybių užimtumas 2008 – 2009 m.....	74
45 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus finansų administravimo reglamentavimas.....	75
46 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus informacinių sistemų tobulinimas 2008 – 2009 m.....	76
47 pav. VSDFV strateginių planų kūrimo, organizavimo ir kontrolės sistema.....	78
48 pav. Strateginio valdymo ir įmokų administravimo santykis.....	79
49 pav. Valdymo proceso sudedamųjų dalių tarpusavio ryšiai.....	81
50 pav. VSD ir pensijų sistemos reformos koncepcija.....	85
51 pav. Su analizuojama problema susijusi vizija ir misija efektyvinant įmokų administravimą ekonominės krizės situacijoje.....	90
52 pav. Pirmojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	92
53 pav. Antrojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	92
54 pav. Trečiojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	93
55 pav. Ketvirtojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	93
56 pav. Penktojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	93
57 pav. Šeštojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	94
58 pav. Septintojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos.....	94

PAGRINDINĖS SAŲOKOS

Apdraustieji asmenys (*insured Persons*) – tai fiziniai asmenys, kurie įstatymo tvarka VSD įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai (LR VSD įstatymas, 2005);

Apmokestinimo bazė (*taxes Base*) - tai apmokestinimo objekto vertė, nuo kurios skaičiuojamas mokestis, pavyzdžiui, gyventojams apmokestinimo bazė yra jų pajamos (darbo užmokestis), nuosavybė - jos vertė (Mokesčiai ir jų rūšys, 2008);

Apmokestinimo įvertinimas (*assessment*) - tai apmokestinamo objekto įvertinimas, siekiant nustatyti mokesčių dydį (Mokesčiai ir jų rūšys, 2008);

Apmokestinimo vienetas (*charging Unit*) – tai objekto mato vienetas (pvz., pajamų mokesčio – litas, žemės mokesčio – hektaras) (Buškevičiūtė, 2005);

Delspinigiai (*Interest*) - tai su mokesčiais susijusios sumos - sudedamoji asmens mokestinės prievolės dalis (Žin., 2007, Nr. 138–5651).

Draudėjai (*Policyholders*) – visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys (tai yra, savarankiškai dirbantys asmenys: individualių įmonių savininkai, besiverčiantys individualia veikla asmenys), kurie įstatymiškai privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas (VSDF biudžeto sandaros..., 2007);

Fondo biudžeto pajamos (*Fund Budget Income*) - Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų biudžetinių metų plane ir Fondo biudžeto vykdymo ataskaitoje parodomas biudžetiniams metams priskirtinos pajamos, neatsižvelgiant į jų gavimo laiką. Pinigų srautų plane ir ataskaitoje parodomas faktinės pinigų įplaukos (Žin., 2001, Nr. 91-3190).

Griežtas įmokų administravimo mechanizmas (*Strict administration of contributions mechanism*) – atitinkamomis administracinėmis priemonėmis besiremiantis įmokų surinkimas naudojant įstatymiškai patvirtintus veiksmus, terminus bei pinigines baudas (Čepinskis, Raškinis, Stankevičius ir kt., 1999);

Įmokų tarifai (*Contribution Rates*) – tai draudėjų, apdraustųjų, savarankiškai dirbančių ar valstybiniu savanoriškuoju socialiniu draudimu apsidraudusių asmenų mokamų įmokų dydžių matas atskiroms socialinio draudimo rūšims, nustatomas siekiant užtikrinti pakankamą finansavimą šių rūšių socialiniam draudimui vykdyti (VSDF biudžeto sandaros..., 2007);

Mokesčiai (*Taxes*) yra įstatyminiu pagrindu besiremiantys privalomi mokėjimai į tam tikro valdymo lygio biudžetą (valstybės ar savivaldybių) (Buškevičiūtė, 2006);

Mokesčių kultūra (*Tax Culture*) – nacionalinėje kultūroje susiklosčiusių mokestinių santykių visuma, apimanti apmokestinimo instrumentarijų, principus, tikslingą bei nuoseklų švietimą ir apmokestinimo pokyčius, lemiamus vidinės bei išorinės aplinkos veiksnių (Levišauskaitė, Šinkūnienė, 2006);

Mokesčių sistema (*Tax System*) – tai lyg sandoris tarp valstybės ir piliečio, kuriame nuolat vyksta optimalaus abiejų pusių intereso suderinimo paieška (Finansų ministerijos fiskalinės..., 2007);

Mokesčių vengimas (*Tax Avoidance*) – mokesčių įstatymų pažeidimas, savivališkas jų nemokėjimas (Paulauskas, 2006);

Privačios draudimo schemas (*private Insurance Scheme*)– visuomenės asmeniniu pasirinkimu pagrįstos draudimo schemas, kai veikia asmeninio pelno siekimo motyvas ir rizika asmeniškai patirti nuostolius. Savanoriškas susitarimas tarp draudėjo ir draudiko. (Šimašius, 2001);

Skolininkas (*Debtor, Promisor*) – asmuo, kuris nesumokėjo priskaičiuotų VSD įmokų, baudų ar delspinigių iki teisės aktų nustatyto sumokėjimo termino paskutinės dienos (Priverstinio poveikio priemonių..., 2009).

Socialinis aprūpinimas (*social Welfare*) – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų Respublikos gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti (Socialinio aprūpinimo įstatymas...,1990);

Socialinis draudimas (*social Insurance*) - valstybinės socialinės politikos dalis, kurio viena iš pagrindinių funkcijų yra kiekvieno šalies gyventojo egzistavimo, t.y. minimalių pajamų, reikalingų pragyvenimui, užtikrinimas (Čepinskis, 1999);

Socialinio draudimo mokesčio apmokestinimo vienetas (*Social Insurance Tax taxation Unit*) - mokesčio objekto dalis, nuo kurios yra atskaitomos įmokos į socialinio draudimo fondo biudžetą, likusi dalis, nuo kurios neskaičiuojamas mokestis yra neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD) (LR VSD įstatymas, 2005);

Socialinio draudimo mokesčio objektas (mokesčio šaltinis): draudžiamosios pajamos (*insured Income*) - darbo užmokestis bei pajamos (LR VSD įstatymas, 2005);

Socialinio draudimo mokesčio subjektas (*The social Security Tax Entity*) – mokesčio mokėtojai: draudėjai ir apdraustieji asmenys (LR VSD įstatymas, 2005);

Socialinė pagalba (*social Assistance*) – tai įvairios valstybės teikiamos socialinės paslaugos asmenims, kurie dėl amžiaus, neįgalumo, ligos, socialinių problemų iš dalies ar visiškai netekę (neturintys) savarankiškumo ir negalintys pasirūpinti savimi (Social Policy, 2008);

Socialinė politika (*social Policy*) - tai valstybės vykdomas pajamų paskirstymas ir turimų santykių reguliavimas tarp žmonių bei visuomenės grupių, siekiant socialinio teisingumo ir lygybės (Bagdanavičius, 2005);

Socialinės politikos administravimas (*social Policy Administration*) – įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, susijusiems su socialiniais visuomenės poreikiais (Išoraitė, 2005);

Sutvarkytas įstatymų paketas (*Ordered the legislative package*) – aukščiausiųjų valstybės organų tam tikrų įstatymų paketo priėmimas, koordinuojantis atitinkamą sritį ir nesudarantis aplinkybių pinknaudžiauti jais ar visiškai jų nesilaikyti (Social Policy, 2008);

Strateginis planavimas SoDros įmokų administravime (*Strategic planning SoDra administration fees*) - tai fundamentalių sprendimų veiksnių paieška bei konstrukcijos kaupiant informaciją, atliekant aplinkos monitoringą, ieškant galimų alternatyvų, numatant bei įgyvendinant būsimuosius politinius sprendimus ir jų galimybes (Staponkienė, 2004).

IVADAS

Pagal Socialinių tyrimų instituto atliekamus kasmetinius tyrimus, Lietuva nuo nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų išgyveno ne vieną sunkią ekonominę situaciją: perėjimas nuo sovietinės santvarkos (1991 m.), didžioji Rusijos krizė 1998 m., nuo 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė, kurios viena iš pasekmių - prastesnis mokesčių surinkimas nei planuota 2009-2010 m. (LSDP alternatyvioji vyriausybės..., 2009). Visi šie veiksniai tiesiogiai įtakoja valstybės bei socialinio draudimo fondo biudžetus, jų administravimo ypatumus, nes mokesčių politika patiria didelius iššūkius ypač administravimo srityje. Todėl labai svarbiais tampa ne tik LR Seimo priimti sprendimai, bet ir pačių institucijų pastangos, profesionalumas sprendžiant esamas problemas.

Mokesčiai yra viena iš valstybės finansų sistemos sudėtinių dalių. Be aiškios mokesčių politikos valstybė negali vykdyti politinės, ekonominės ar socialinės veiklos. Mokesčiai kartu yra ir ekonominio reguliavimo instrumentas, kuris gali didinti ar mažinti prekių ar paslaugų suvartojimo apyvartą, skatinti naujų verslo subjektų steigimą, investicijų pritraukimą, kitaip tariant, gali vykdyti ne vien fiskalinę valstybės biudžeto funkciją, bet ir reguliacinę. Tai yra, kuo daugiau surinkti mokesčių įplaukų, bet taip, kad šalyje neprasidėtų ekonominis nuosmukis, infliacija, nebūtų sužlugdytas verslas. Šiuo metu Lietuvoje vyrauja per 20 mokesčių tipų, kurie taikomi pajamas gaunantiems asmenims. Tokie yra ir griežtai teisiškai reguliuojami privalomi mokėjimai - mokesčiai į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą.

Temos aktualumas: Pasirinkta baigiamojo darbo tema yra aktuali ne tik viešojo administravimo mokslui, kuris apima tam tikras įvairių lygių viešųjų institucijų atsakomybės rūšis, vykdančias atitinkamas funkcijas – planavimą, organizavimą, vadovavimą, koordinavimą, veiklos kontrolę. Bet ir įmokas administruojančioms institucijoms, o svarbiausiai, socialinių įmokų administravimą tobulinantiems specialistams bei politikams, kurie disponuoja esama situacija, priemonėmis tiesiogiai bei netiesiogiai veikdami mokesčių mokėtojų ir valstybės finansinę būklę. Todėl šią temą analizuoti aktualu, nes būtina pasiekti socialinį ir ekonominį efektą, kurie parodytų teigiamus pokyčius pritaikius tyrimo rezultatus praktikoje ir tų rezultatų naudą.

Socialinis draudimas lydi žmogų visą gyvenimą, todėl šalies visuomenę jaudina socialinio draudimo problemos, atsiranda praktinis svarbumas, nes visuomenėje stinga gilesnio mokesčių politikos supratimo, priešinamasi augantiems mokesčiams, bet norima kuo didesnių socialinių išmokų. Ši „našta“ ypač ap sunkina kiekvieno žmogaus gyvenimą pablogėjus ekonominei situacijai (pvz. išaugus mokesčių tarifams, didėjant kainų indeksui, o svarbiausiai, nedidėjant ar mažėjant darbo užmokesčiui). Tokiu atveju, Valstybinis socialinis draudimas susiduria su įvairiomis įmokų surinkimo problemomis. Analizuojama tema pasižymi savalaikiškumu, nes nuo 2008 m. prasidėjusi

pasaulinė krizė palietė ir Lietuvos socialinio draudimo politiką, susidurdama su neefektyviu įmokų administravimu lyginant su kitomis pasaulio šalimis.

Kiekvienoje pasaulio šalyje socialinis draudimas yra aktuali tema, nes labiausiai susijęs su valstybės gyvavimo pagrindu – visuomenės nariu, todėl svarbiu akcentu yra „geros“ socialinės politikos kūrimas. Nors atskirų šalių socialinio draudimo sistema gana skirtinga, bet galima išvelgti ir esminių panašumų – tai tipiška socialinės politikos sistema. Tačiau kiekviena jų į imokų administravimą žiūri skirtingai: vienoje šalyje vyrauja griežtas imokų administravimo mechanizmas (pvz., JAV), o kitose – sistemingai sutvarkytas įstatymų paketas, leidžiantis kuo labiau minimizuoti mokesčių administravimo problemas (pvz., Skandinavijos šalis).

Todėl aktualu išnagrinėti valstybės bei socialinio draudimo fondo valdymo politiką per pajamų surinkimą Lietuvos atveju, naudojamų administravimo priemonių privalumus ir trūkumus kritinių situacijų metu, o to pasekoje išskirti administracinio mechanizmo galimybes bei stiprybes, kurias oponuoja grėsmės bei silpnybės dėl nestabilios šalies būklės ir menkai organizuoto administracinio mechanizmo.

Tyrimo problema. Mokslinė darbo problema glūdi tame, kad daugelis žinomų Lietuvos ir užsienio ekspertų (pvz., V.Jurgutis, R.Stačiokas, G.Buckiūnienė, A.Valackienė, W.Petty, F.Hammas, T.Mann, I.Joumard ir kt.) išsamiai analizavimo mokesčių sistemą, „gerą“ socialinę politiką. Tačiau valstybės vykdoma socialinė politika per SoDros mokesčių administravimą esant krizinei situacijai, gvildenama gana abstrakčiai. Dar rečiau kalbama apie valstybinių institucijų veiklas, kurios nėra reglamentuotos, bet jos vis dažniau taikomos. Mokslinėje literatūroje į Valstybinio socialinio draudimo vykdomą imokų administravimo mechanizmą žvelgiama tik iš valstybės bei valdančiųjų prizmės – kuo didesnis surenkamumas, o į mokesčius mokantįjį - kaip į priimtų įstatymų vykdytoją. Mokslinėje literatūroje ekonominė krizė suvokiama, kaip įvykis, susijęs su sistemos patekimu į būseną, grėšiančią jos pačios struktūriniam stabilumui bei gyvybingumui ir į šią sritį žiūrima tik per socialinio sektoriaus ekonomikos prizmę, valstybės fiskalinės politikos vykdymą.

Nuo valstybės vykdomos politikos priklauso socialinė-ekonominė plėtra, dvasinė raida ir gyventojų gyvenimo lygio kitimas, todėl ši politika turi būti derinama su tiesioginiais jos vartotojo poreikiais ir galimybėmis. Mokesčių administravimo subjektyvumas reglamentuojamas tik teisiniais aktais, todėl dauguma šios srities ekspertų mažai kalba apie viešųjų institucijų, tokių, kaip SoDra, asmeninę iniciatyvą kuriant strategijas imokų surinkimui kritinių situacijų metu. To pasekoje, svarbiausiais veiksniais tampa (anot LLRI) „teisinis pagrindas, apmokestinimo tvarka ir mokesčių tarifų dydis“. Strateginio valdymo esmė moksle išvelgiama tik kaip pagalbos priemonė, kai šalis patiria nenumatytų sunkumų, tačiau nesistengiama analizuoti bei sukurti mechanizmo, kuris prisitaikytų prie iškilusių sunkumų, pvz., prie SoDros stringančio imokų administravimo.

Tyrimo praktinė problema – socialinio draudimo įmokų administravimo sistemos lankstaus politikos įgyvendinimo priemonių trūkumas bei nepakankama kompetencija kuriant, realizuojant strateginius planus ekonominės krizės situacijoje, pokyčių laike.

Valstybė, išgyvendama ekonominių pokyčių situaciją, nepajėgi operatyviai reaguoti į iškilusias ekonomines, finansines ir kitas problemas. Įstatyminės bazės keitimas bei pritaikymas kintančiomis sąlygomis, sutrikdo mokesčių administratorių darbą tam tikram laikotarpiui. Ši patirtis (1998 m. Rusiją ištikusi ekonominė krizė) pastūmėjo išsamiau analizuoti mokesčių sistemą, mokesčių administravimą. Sumažėjusios ne tik juridinių, bet ir fizinių asmenų pajamos bei padidėję įmokų tarifai tiesiogiai veikia pajamų surinkimo politiką. Atsiranda įmokų surinkimo į VSDF biudžetą problema. Dalis dirbančių asmenų ar rinkoje veikiančių įmonių savivališkai nebemoka jiems pavestų mokesčių, dalį jų tiesiog nuslepia arba dėl bedarbystės netenka teisės į įmokas, masiniai smulkių ir vidutinių įmonių bankrotai arba atlyginimų mokėjimas “vokeliuose”. Dėl tokių priežasčių valstybė praranda daug pajamų, o to pasekmė – ekonomikos nuosmukis. Tačiau apžvelgus kitų šalių mokesčių sistemas, pastebimi žymūs skirtumai administravimo srityje: vienos (pvz. Latvija) naudoja SoDros įmokų “lubas”, kitos (pvz. Švedija) pasitelkia mokesčių atskaitymo kortelėmis. Galima daryti prielaidą, kad Lietuva, būdama Europos Sąjungos nare, menkai naudojasi kitų šalių patirtimi, o tik beviltiškai stengiasi būti savarankiška mažindama biudžeto deficitą su proporcingai augančiomis užsienio skolomis.

Įstatymai institucijoms, įgaliotoms administruoti mokesčius, suteikia daug teisių (pvz. SoDrai), įgalinančių nustatyti mokesčių įstatymų pažeidimus ir užtikrinti mokesčių, baudų, delspinigių sumokėjimą į biudžetą. Tam, kad mokesčiai būtų surenkami, ne visada pakanka teisės aktais reglamentuoti mokesčių administratoriaus darbą, būtina imtis ir kitų prevencinių priemonių (pvz. numatyti mechanizmai kintančiomis ekonominėmis sąlygomis, administratorių motyvacija, kontrolė, inovacijos), kurias svarbu akcentuoti strateguojant bei įgyvendinant veiksmus atsiradusioms problemoms spręsti. Tačiau vyrauja informacijos stoka, kuri pasireiškia mokesčių sistemos nesklandumu ekonominės krizės metu, ypač nutolusiuose regionuose (šiuo atveju Mažeikių rajono socialinio draudimo fondas).

Tyrimo objektas: Valstybės mokesčių administravimas (Mažeikių rajone) per socialinio draudimo fondą ekonominės krizės situacijoje, problemos ir jų sprendimų alternatyvos.

Tyrimo dalykas: Valstybinio socialinio draudimo įmokų administravimo mechanizmas, jo lankstumas kritiniais valstybei periodais bei strateginių planų kūrimo ir realizavimo kompetencija.

Tyrimo tikslas: Teoriniu bei praktiniu aspektu išsiaiškinti socialinio draudimo įmokų administravimo problemas, administruojančių institucijų pasirenkamas alternatyvias priemones ekonominės krizės situacijoje, kaip tyrimo centrą išskiriant VSDFV Mažeikių teritorinį skyrių.

Tyrimo hipotezė: Valstybės vykdomas įmokų surinkimas per socialinio draudimo fondą, susiduria su įvairiomis problemomis (ypač ekonominės krizės situacijoje), kurias gilina neefektyvi teisinė bazė bei nepakankamas strategavimas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti valstybės pajamų politikos įgyvendinimo per mokesčių administravimą teorinį aspektą ir išryškinti tos politikos pakitimus pokyčių metu bei palyginti Lietuvos patirtį socialinės politikos įgyvendinime per mokesčių surinkimą su kitų pasaulio valstybių patirtimi;

2. Teoriniu aspektu išskirti Lietuvos socialinės politikos pagrindinius principus lyginant su užsienio šalimis, apibrėžti socialinio draudimo įmokų instrumentarijų, įmokų administravimo principus, SoDros kompetenciją įmokų surinkime bei išryškinti įmokų administravimo problemas ir jų priežastis, strategavimo poreikį ekonominių krizių metu;

3. Kiekybiškai ir kokybiškai įvertinti VSDF įmokų administravime taikomas priemonės, jų kintamumą vyraujant probleminei situacijai praktiniu aspektu, kaip pavyzdį pateikiant VSDFV Mažeikių skyriaus statistinius duomenis (skyriaus išskirtinumą bei tipiškumą kitų skyrių atžvilgiu);

4. Atlikti VSDF Mažeikių skyriaus įmokų administravimo problemų analizę ir jų sprendimus strateginio planavimo kontekste bei pateikti apibendrinančias išvadas, rekomendacijas.

Tyrimo bazė, metodologija: Pagal pateiktas teorines koncepcijas, atliekamas empirinis socialinis valstybės mokesčių administravimo per VSDF tyrimas. Tyrimo geografija – Valstybės vykdoma politika per VSDF, tyrimo imtis – Mažeikių rajono SoDra. Tyrimo paskata iš praktikos.

Teorinėje dalyje aprašoma bei kokybiškai analizuojama reiškinių visuma su tikslu suprasti subjektą, interpretuoti jo veiklą kaip unikalų atvejį. Mokslinės literatūros, mokslinių straipsnių, teisinių dokumentų, oficialių internetinių šaltinių pateiktos informacijos analizė.

Praktinėje dalyje siekiama išsiaiškinti vyraujančios situacijos priežastis, todėl pasitelkiama kiekybine įrodančių faktų analize pagal galiojančius teisės aktus. LR VSDFV statistinių duomenų ir teisinių dokumentų analizė, kintamumas. Taip pat tyrimui naudojami Mažeikių rajono SoDros nuostatai išieškant nesumokėtas įmokas: pasitelkiama įmokų surinkimo apimtims, įvertinamos administravimo priemonės. Pateikus statistinius duomenis, svarbu juos kokybiškai įvertinti analizuojant strateginius bei taktinius planus, jų pritaikomumą ekonominės krizės situacijoje bei pasitelkiant strateginių planų kūrimo principais, ir gautais kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis, atlikti pasirinkto VSDFV skyriaus veiklos SSGG.

1. TEORINIAI VALSTYBĖS PAJAMŲ IR SOCIALINĖS POLITIKOS ADMINISTRAVIMO PAGRINDAI

1.1. Valstybės administravimo prioritetai pajamų surinkimo politikoje

Kiekviena pasaulio valstybė atlieka daug įvairių funkcijų: apsaugos, gamybinės ir komercinės, vystymo, administracinės. Valstybės pareiga yra vykdyti visas tas veiklas, kurių pasiūlos iš privačių asmenų nesulauktume be prievartos. Jau nuo valstybių kūrimosi pradžios (15-16 a.), svarbiausia funkcija buvo apginti savo piliečius nuo užpuolimų ir palaikyti vidaus tvarką (Buškevičiūtė, 2005). Tačiau valstybėms vystantis, jų funkcijos išsiplėtė, to pasekoje iš kilo poreikis ir teisingam bei efektyviam jų administravimui. Centralizuotai valdžiai stiprėjant, reikėjo kvalifikuoto administratorių korpuso, sugebančio realizuoti valdovų politinius ketinimus, rinkti mokesčius, organizuoti kariuomenę, tvarkyti ekonomiką ir amatus – įgyvendinti valstybės politiką (Raipa, 2004). Taip valstybių raida paskatino sukurti atskiras socialines grupes, vykdančias valdymo-administravimo funkcijas. Visoms išvardintoms valstybės funkcijoms vykdyti bei administruoti reikalingi dideli finansiniai resursai - valstybės pajamos iš įvairių mokesčių (1 pav.).

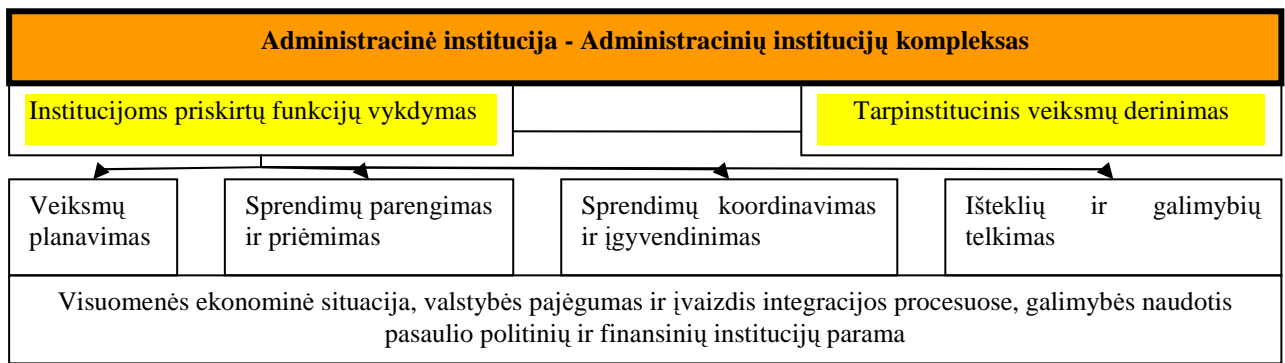
Mokesčiai (taxes) yra įstatyminiu pagrindu besiremiantys privalomi mokėjimai į tam tikro valdymo lygio biudžetą (valstybės ar savivaldybių) – valstybės pajamos.					
tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai	socialinio draudimo įmokos	prekių ir paslaugų pardavimai	nuosavybės teisė	negražintini neatlyginamai pervedimai (grantai)	Skolinimasis – pajamos su išipareigojimu grąžinti

1 pav. Valstybės pajamų - mokesčių šaltiniai

Šaltinis: Buškevičiūtė, E., (2006). *Viešieji finansai – Kaunas: Kauno technologijos universitetas*

Atlikdama priskirtas funkcijas pagal privalomąjį visuomenės apmokėjimą už jas, valstybė su savo veikla sukuria tam tikrą politinę sferą – **mokesčių sistemą** (*tax system*), kuri tiesiogiai funkcionuoja per šalies vykdomą pajamų politiką (2 pav.). Siekiama atrasti tokias mokesčių sistemos sąlygas, kurios užtikrintų valstybės funkcijų vykdymą ne tik dabartiniame ekonominio ciklo etape (tai pasiekama, mokesčių dėka surinkus pakankamai lėšų), bet ir ateityje (mokestinės bazės augimo dėka, kai privačiam sektoriui paliekama tiek išteklių, kad būtų galimybė vystyti gamybą ir gauti dar didesnes pajamas) (Lietuvos fiskalinė politika..., 2007).

Kiekviena pasaulio valstybė stengiasi sukurti savitą ir geriausią mokesčių sistemą, kuri nebūtų našta mokėtojui ir teiktų pakankamai lėšų valstybės funkcijoms atlikti. Šiuolaikinių pasaulio šalių mokesčių sistemų ir jų administravimo raidą lemia atskirų visuomenės struktūrų dalių socialiniai pokyčiai ir globalizacijos procesai. Россинский Б.В. (2000) analizuoja geros mokesčių sistemos esmę ir siūlo tai suprasti „kaip teisingą valstybės valdymą arba valstybės administravimą (plačiaja prasme) ir valstybinį valdymą, arba valstybinį administravimą (siaurąja prasme)“ pajamų politikos aspektu.

2 pav. Mokesčių sistemos valdymo elementai, funkcijos bei įtaka

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Pieters, D., (1998). *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas

Lietuvoje mokesčių sistema kuriama išsivysčiusių Vakarų Europos šalių pavyzdžiu, neatsižvelgiant į išskirtines vietos sąlygas, nesiremiant mokesčių teoriniais pagrindais. Vadovaujama tik mokesčių fiskaline funkcija (kuo daugiau gauti į biudžetą) ir nedaroma analizė mokesčių mokėtojų atžvilgiu (Buškevičiūtė, 2006). Nors pastaruoju metu Lietuvos mokesčių sistema derinama prie ES reikalavimų, tačiau po nepriklausomybės atkūrimo tik Lietuvoje (2008 m. vieningas 24 % pajamų tarifas), Latvijoje (vieningas 25 % tarifas) ir Estijoje (vieningas 22 % tarifas) vis dar egzistuoja proporcinų¹ mokesčių sistema. Kitose ES šalyse, kaip Belgija (tarifai kinta nuo 25 – 50 %), Vokietija (0 – 42 %), Airija (20 %, 42 %) jau senokai vyrauja mokesčių progresyvumas² (LLRI, 2008). Šie duomenys įrodo, kad Baltijos jūros šalyse į mokančiuosius žiūrima kaip į lygiateisius, neatsižvelgiant į skirtingas jų mokesčines galimybes. Tokia mokesčių našta ES yra gerokai didesnė negu daugelyje kitų pasaulio šalių (Joumard, 2002).

Anot Lietuvos socialdemokratų, „tam, kad būtų sukurta laisvesnė, socialiai teisingesnė ir solidaresnė visuomenė, būtina įvesti progresinius mokesčius“, tačiau dažni įvairių politinių partijų nesutarimai taip ir nesuteikė galimybės esamą mokesčių sistemą tobulinti išsivysčiusių šalių atžvilgiu (Mitrulevičius, 2008). Šie esminiai argumentai pabrėžia, kad Lietuvos mokesčių politika ir jos administravimas turi nemažai spragų teoriniu ir praktiniu aspektais.

Nors kiekvienos šalies mokesčių sistemą veikia skirtingos ekonominės, socialinės ir politinės sąlygos, visgi susikūrus ES, buvo išskirti pagrindiniai prioritetiniai rodikliai, kurių privalo laikytis kiekviena valstybė. TVF atstovas V. Tanzi išdėstė pagrindinius pasaulio šalių mokesčių sistemos optimalius rodiklius (Šemetienė, 2007), kurie, jo manymu, galėtų palaikyti ne tik „gerą“ šalies mokesčių politiką, bet ir jos efektingą administravimą (1 lentelė).

1 lentelė

„Geros“ mokesčių sistemos veiksniai ir rezultatai

„Geros“ mokesčių sistemos veiksniai	Grįžtamasis ryšys
santykinai nedidelis mokesčių ir mokesčių tarifų dydis	mokesčių naštos visuomenei minimizavimas
mažas pajamas teikiančių mokesčių nedidelis ar	nuostolingų mokesčių panaikinimas – administravimo

¹ Proporciniai mokesčiai – vieningas mokesčių tarifas skirtingo dydžio pajamoms.

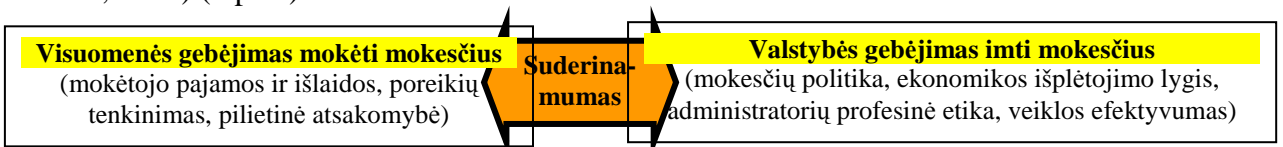
² Progresiniai mokesčiai – skirtingi mokesčių tarifai skirtingo dydžio pajamoms.

visiškas nebuvimas	kaštų minimizavimas
faktiškai egzistuojančių ir potencialių mokesčių bazės suartėjimas	mokesčių sistema ir jos administravimas turi atitikti visus privalomus reikalavimus – geri rezultatai
mokesčių mokėjimas laiku pagal įstatymų numatytus terminus – įstatymai turi būti palankūs mokėtojui	visuomenės mokesčių mokėjimas be uždelsimų įstatymų numatyta tvarka
mokesčių sąžiningas ir savalaikiškas mokėjimas – mokami mokesčiai turi atitikti išmokas	korektiškas ir pareigingas mokesčių mokėtojų elegesys valstybės pajamų politikos atžvilgiu (solidarumo jausmas)
mokesčių tarifų priklausomybė nuo apmokestintų objektų specifikos nebūvimas	mokesčių lygis yra vienodai reikšmingas visai apmokestinamų objektų sistemai
mokesčių nustatymo objektyvumas bei mokesčių sistemos pakankamas efektyvumas	mokesčių sistema teikia naudą ne tik valstybei, bet ir mokesčius mokančiam visuomenės nariui
mokesčių administravimo kaštų minimizavimas	mokestinių įplaukų surinkimas su mažiausiomis išlaidomis

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Šemetienė, S., (2007). Teoriniai ir praktiniai mokesčių sistemos formavimo aspektai // Magistro darbas, Šiauliai: Šiaulių universitetas

Visi išvardinti rodikliai padeda įvertinti atitinkamos šalies mokesčių sistemą, kuo jie geresni, tuo ir visa sistema bei jos administravimas yra efektyvesnis – grįžtamasis ryšys teigiamas. LR Finansų ministerijos analitikai mano, kad „faktinių įplaukų iš mokesčių suma yra ta, kurią galima potencialiai surinkti (pagal įstatymus) turėtų skirtis apie 10 – 15 %, o mokesčio administravimo išlaidos turėtų sudaryti apie 0,5 % mokestinių pajamų”. Todėl galima teigti, kad svarbus elementas mokesčių sistemoje yra jų administravimo efektyvumas (Šemetienė, 2007). Italų ekonomistas M. Bernasconi (1997) akcentuoja svarbiausią elementą, į kurią turi atkreipti kiekviena šalis, kurdama efektyvų mokesčių administravimo mechanizmą, tai „didelė rizika būti nubaustam“, kur mokesčių mokėtojas yra visada suinteresuotas laikytis mokesčių reikalavimo.

LLRI teigia, kad „laikantis istoriškai ir kitų šalių patirtimi patvirtintais „geros” mokesčių sistemos principais, galima sukurti ir vykdyti visuomenei ir valstybei palankią mokesčių sistemą. Tačiau neužtenka nustatyti pagrindinius apmokestinimo principus, kuriais siekiama surinkti kuo daugiau lėšų į biudžetą, būtinas geras ir teisingas jų administravimas” (International Monetary Fund..., 2003) (3 pav.).

3 pav. Gero ir teisingo mokesčių administravimo principas

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Galima daryti išvadą, kad „gerą” šalies mokesčių sistemą įtakoja visuomenės pajėgių mokestinių išlaidų valstybei dydis, jų reikšmingumas. Šie aspektai tiesiogiai lemia ne tik esamos mokesčių sistemos situaciją, bet ir mokesčių administravimą: jei surinkimas bus sudėtingas ir labai brangus, tai nei mokėtojas nebus pajėgus ir suinteresuotas mokėti, nei valstybė galės pasiekti savo nustatytų tikslų. Tam reikalinga teisinga socialinė politika, galinti užtikrinti demokratinės valstybės saugumą ir stabilumą, nes ši siejasi su tokiais veiksniais, kaip gyvenimo lygis ir kokybė, užimtumas, gyventojų pajamos, pensijų sąlygos, socialinis draudimas, socialinė sanglauda, socialinis dialogas, socialinė apsauga ir kt. Todėl būtina skirti didžiulį dėmesį, nes daug apimanti

socialinė politika reiškia, jog ji turi būti glaudžiai siejama su ekonomika, biudžetu, mokesčiais, vidaus ir užsienio politika, taip pat regionų vystymusi ir teise. Jeigu šie veiksniai nesuderinti, tikimybė, kad net geriausios strategijos, programos ar veiksmų planai bus sėkmingi, yra nedidelė. Vienas iš pagrindinių Lietuvos socialinės politikos tikslų – užtikrinti šalies gyventojų socialinį saugumą (Čepinskis, Raškinis, Stankevičius, Šernius, 1999).

1.2. Valstybės socialinė politika ir jos įgyvendinimo principai ekonominės krizės įtakoje

Dabartiniame gyvenime mokesčiai suvokiami kaip priverstiniai, būtini mokėjimai valstybei, tuo tarpu rinkliavos ir skolinimasis susiję su savanoriškais fizinio ar juridinio asmens sandoriais su valstybės institucijomis. Nors mokesčiai ir rinkliavos nėra valstybės gražinamos, tačiau vyrauja demokratija, nes dalinė pagalba valstybei yra teikiama savanoriškai. Vienas iš tokių pavyzdžių, tai socialinio draudimo įmokos, kurias sudaro lėšos, pervedamos savarankiškai pagal individualias draudimo programas ar/ir sumokamos darbdavių už savo darbuotojus. Tai tarsi avansiniai mokėjimai už teisę gauti socialinę paramą ateityje (Buckiūnienė, Meidūnas, Puzinauskas, 2003). Todėl su valstybės vykdoma mokesčių politika galima sieti šalies **socialinę politiką** (*social Policy*), tai - valstybės vykdomas pajamų paskirstymas ir turimų santykių reguliavimas tarp žmonių bei visuomenės grupių siekiant socialinio teisingumo ir lygybės. Bet kokia valstybės veiklos forma, šiuo atveju vykdoma socialinė politika, duoda ekonominį rezultatą (Bagdanavičius, 2005).

Socialinės politikos administravimas (*social Policy Administration*) – įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, susijusiems su socialiniais visuomenės poreikiais (Išoraitė, 2005) (2 lentelė).

2 lentelė

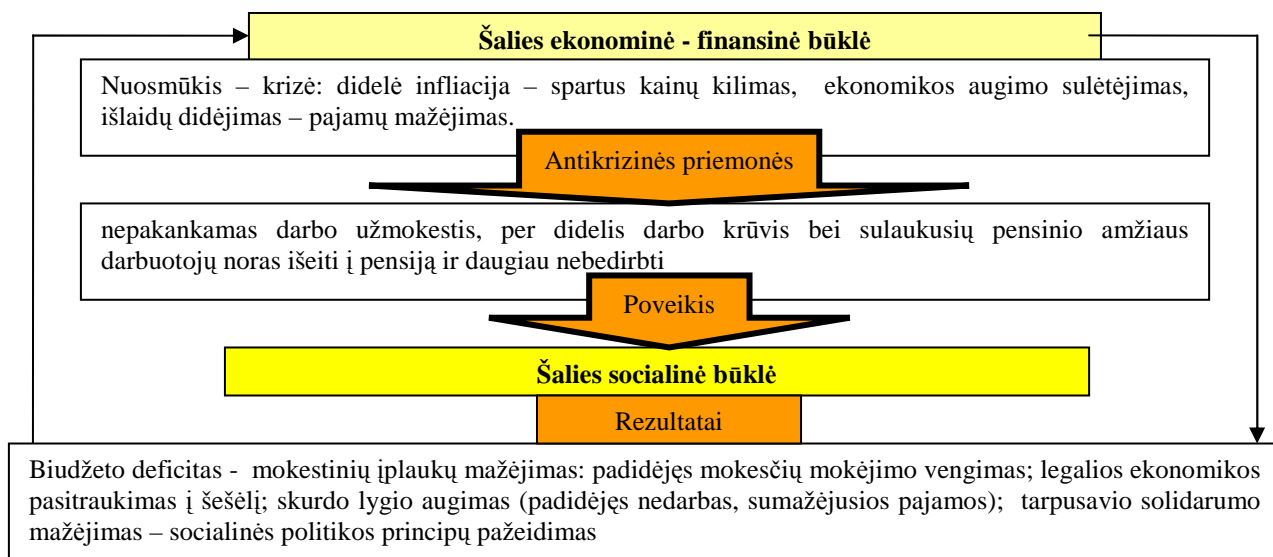
„Geros“ socialinės politikos veiksniai ir rezultatai

„Geros“ socialinės politikos veiksniai	Grįžtamasis ryšys
Problemų įveikimas socialinėje politikoje ir administravime	Stabili ir demokratinė valstybė
Socialinė sfera – visos visuomenės veiklos sritis	Solidarumo jausmo išplėtojimas, nes apimama visą gyvenimo erdvę
Visuomenės ekonominės veiklos rezultatai, atsispindintys per efektyvų socialinės politikos administravimą	Grįžtamasis poveikis liaudies ūkiui, kitų gyvenimo sferų raidai
Visuomenei palankus socialinės politikos administravimas	Teigiamas piliečių požiūris į valstybę, valdančiąsias ir opozicines partijas – pasitikėjimas esama valdžia

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: J.Matako, A.Guogio, D.Gudelio, M.Titmuss, G.Esping-Andersen, S.Golinowska ir kt. sociologų mintimis; Matakas, J., (1999). Šiuolaikinė valstybė, Kaunas: Technologija, p. 572; Bagdanavičius, J., (2005), Socialinės sferos sociologija: teorinis-metodologinis aspektas (schemos, skaidrės ir testai). Mokomoji knyga – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, socialinių mokslų katedra; Junevičius, A., (1999). Europos Sąjunga: istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai, Kaunas

Pagal 2 lentelėje išvardintus „geros“ socialinės politikos veiksnius, siekis surinkti kuo daugiau pajamų, gali sumenkinti paprasto žmogaus kasdienes poreikius – būtinas suderinamumas. Jei valstybė nereaguos į sunkiai išgyvenančių asmenų poreikius, tai nukentės ne tik šalies ekonomika, bet ir valdantieji sluoksniai. To pasekmė - ekonominė bei socialinė krizė. Todėl

svarbiais tampa „geros“ socialinės politikos administravimo veiksniai ne tik šalies, bet ir atskiros teritorijos mastu, o tam pasiekti būtina analizė, ryšių su visuomene koncepcija (Valackienė, 2005). Teisinga ir gera socialinė politika yra svarbus kiekvienos demokratinės valstybės saugumo ir stabilumo garantas. Kad dialogas tarp valstybės ir visuomenės vyktų sklandžiai, būtinas efektyvus socialinės politikos principų administravimas žemiausiame lygmenyje, kurį tiesiogiai įtakoja vyraujanti šalies ekonominė, politinė bei finansinė būklė.

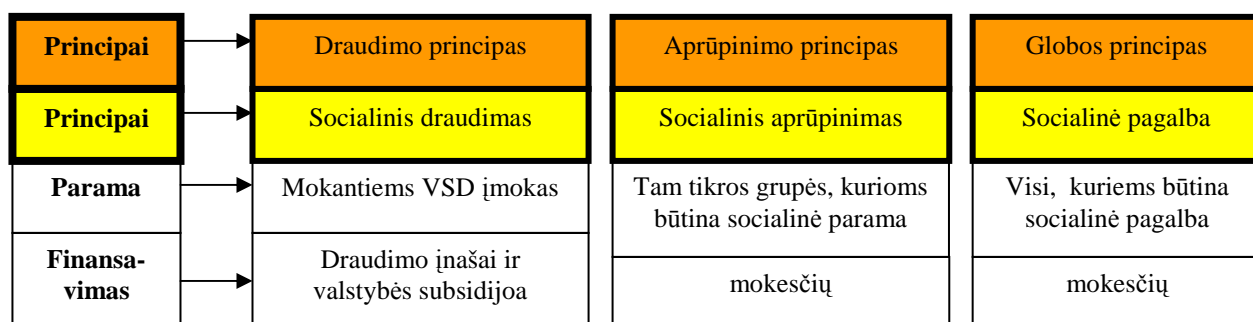

4 pav. Šalies ekonominės – finansinės būklės įtaka socialinei politikai ir jos rezultatai

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Skominas, V., (2000). *Mikroekonomika*. Vilnius: Vilniaus universitetas, teorinės ekonomikos katedra, enciklopedija; Valackienė, A., (2005). *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*, Mokomoji knyga – Kaunas: Technologija

Vykdomos šalies valdininkų antikrizinės programos tik pažeidžia bet kokius „geros“ ne tik mokesčių, bet ir socialinės politikos principus. To pasekoje - sumažėjęs mokumas stumia mokesčių sistemą į krizinę situaciją, kurios pasekmė - arba pakilimas, arba organizacijos žlugimas (4 pav.).

Paprastai socialinė politika įgyvendinama per tam tikrus principus (5 pav.), kurie yra laikomi, kaip bendriniai visų šalių, ypač ES. Bendrijos susikūrimas ir permainos po II pasaulinio karo turėjo įtakos visoms Europos socialinio gyvenimo sritims, todėl bendra išvalga į socialinę politiką buvo labai svarbi, nes ši sistema glaudžiai susijusi su demografinėmis ir šeimos problemomis. Šiuos principus galima apibūdinti ir kaip pagrindines socialinės politikos įgyvendinimo priemones (Junevičius, 1999).

5 pav. Socialinės politikos principai

Šaltinis: Junevičius, A. (1999). *Europos Sąjunga: istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai*, Kaunas – KTU, p. 206

Socialinis draudimas (*social Insurance*) - valstybinės socialinės politikos dalis, kurio viena iš pagrindinių funkcijų yra kiekvieno šalies gyventojų egzistavimo, t.y. minimalių pajamų, reikalingų pragyvenimui, užtikrinimas (Čepinskis, Raškinis, Stankevičius, Šernius, 1999). Tai labiausiai priimtina ir daugelyje pasaulio valstybių plačiai paplitusių pajamų perskirstymo formų, kada kiekvienas žmogus žino, kad jo ir už jį darbdavių mokamos valstybinės socialinio draudimo įmokos bus naudojamos išimtinai įstatymais reglamentuotoms, griežtą socialinę paskirtį turinčioms išmokoms (Guogis, 2000). Socialiniam draudimui keliamų tikslų išplėtimas sąlygojo tai, kad 15-20 % visų industrinių Vakarų valstybių gyventojų, socialinio draudimo teikiamos išmokos yra vienintelis ar bent jau vienas iš pagrindinių pajamų, o tuo pačiu, ir pragyvenimo šaltiniu. Tokia išplėstinė socialinio draudimo tikslų samprata buvo įteisinta ir 1948 m. Jungtinių tautų Organizacijos priimtoje „Žmogaus teisių deklaracijoje“ (Lietuvos UNESCO..., 1948).

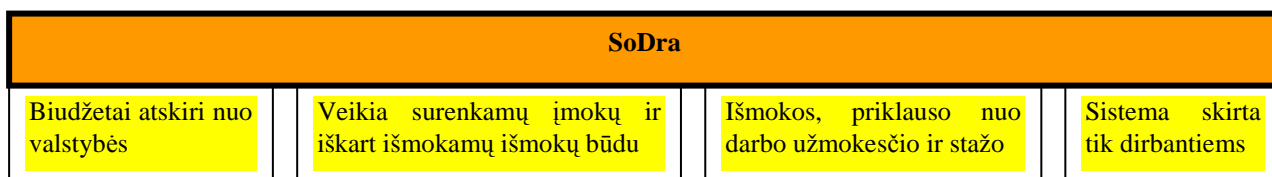
Socialinis aprūpinimas (*social Welfare*) – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų Respublikos gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų (Žin., 1991, Nr.16-411). Pagrindinis žmonių pragyvenimo šaltinis yra darbo pajamos. Tačiau senyvo amžiaus žmonės, invalidai, ligoniai negali dalyvauti darbo rinkoje. Tam, kad galima būtų užtikrinti jų normalų gyvenimą, jais turi pasirūpinti valstybė. Tuo tikslu kuriama socialinės apsaugos sistema, skirta socialiniam aprūpinimui ir globai. Jos esmė yra lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančiųjų mažas pajamas.

Socialinė pagalba (*social Assistance*) – tai įvairios valstybės teikiamos socialinės paslaugos asmenims, kurie dėl amžiaus, neįgalumo, ligos, socialinių problemų iš dalies ar visiškai netekę (neturintys) savarankiškumo ir negalintys pasirūpinti savimi. Socialinių paslaugų tikslas – suteikti socialinę pagalbą asmenims, šeimoms, nesugebantiems pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, sudarant jiems sąlygas stiprinti savo gebėjimus patiems spręsti iškylančias socialines problemas ir siekiant sumažinti ar išvengti socialinės atskirties (Social Policy, 2008). Be socialinės apsaugos sistemos negali gyvuoti jokia šiuolaikinė valstybė. Socialinė apsauga pagrįsta visuomeninių interesų solidarumu. Solidarumo principas ypač reikšmingas šalies socialinio draudimo sistemai. Taip realizuojama kartu tarpusavio pagalbos idėja – perskirstomos pajamos (Pieters, 1998).

Apibendrinant, šiomis socialinės apsaugos priemonėmis, krizių įveikimo planais siekiama apsaugoti žmones nuo socialinės ir ekonominės rizikos pasekmių. Tačiau egzistuojantis grįžtamasis ryšys rodo, kad bet kokia su visuomene nesuderinta administracinė veikla, besiremianti biudžeto deficito sumažinimu ar panaikinimu, gali sužlugdyti ne tik atskirą žmogų, bet ir visą šalį. Svarbiu akcentu tampa mokesčių administravimas ypač ekonominės krizės situacijoje, nes šiuo atveju problema vyrauja visuose valstybės valdymo lygmenyse (nuo žmogaus iki visos šalies masto).

1.3. Šiuolaikinių šalių socialinio draudimo sistema ir administravimas

Nors pagalbos neturtingiems bei sergantiems idėja lydėjo žmoniją visais valstybės gyvavimo laikais, tačiau socialinis draudimas atsirado palyginus visai neseniai. Kaip teigia J.Čepinskis ir D.Raškinis (1999), jau 18 a. pab. vykusioje industrinėje revoliucijoje (Didžioji Prancūzijos revoliucija) bei po jos atsiradęs darbo pasidalijimas padėjo pagrindus socialinio draudimo idėjai. Pagrindinis šios sistemos įgyvendinimo etapas įvyko 19 a. pab., kai pasirodė pirmieji VSD įstatymai (Vokietija, Bismarko laikai). Todėl Vokietijoje atsiradusi tokia sistema yra tipiškas pavyzdys (6 pav.) ir kitoms valstybėms, kur valdžia vaidina didelį vaidmenį (Levišauskaitė, Rūškys, 2003).

6 pav. Tipiškas socialinio draudimo modelis

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Guogis, A., (2002). *Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // Politologija, Nr.4(28)*

Apie socialinio draudimo administravimą mažai kalbama, nors pagrindiniai principai, išgalėję tuomet, egzistuoja iki šių sistemos gyvavimo dienų (Matakas, 1999). Anot A.Guogio (2002), Europoje kyla socialinio modeliavimo sunkumų „dėl ryškaus šalių socialinių sistemų transformacinio pobūdžio ir dažno socialinę apsaugą ir mokesčių politiką reglamentuojančių įstatymų kaitaliojimo“. Būtent integraciniai procesai bei dažna vyriausybės kaita išprovokuoja esamą netolygų socialinio draudimo sistemos ir jo administravimo modelį. Yra remiamasi tik Europos socialiniais įstatymais, Lisabonos strategija, kur visas dėmesys skiriamas subsidiškumo principui (lygios galimybės, lygios teisės ir pan.). Europos Bendrijos socialinė politika reguliuoja tik tas sritis, kurios yra susijusios su bendrosios rinkos veikimu: darbo teisė, socialinės migrantų teisės (Budreikaitė, 2003). Administravimas, kaip sudedamoji ir viena pagrindinių socialinio draudimo politikos įgyvendinimo dalių, priskirtinas kiekvienos šalies kompetencijai.

Lyginant ES šalių socialinio draudimo sistemas su kitomis šalimis, galima išvelgti esminių skirtumų (žr. 1 priedas). Apibrėžus 1 priede skirtingų šalių socialinę politiką, galima išvelgti, kad šios skiriasi pagrindinai savo kompensacijos lygiu bei įmokų administravimo ypatumais, pasiskirstančiais pagal geografinius ir politinius regionus. Socialinio draudimo sistema gana skirtinga, bet pastebima ir esminių panašumų – tai tipiška socialinės politikos sistema. Išskirtinumas pasižymi tame, kad vienose šalyse vyrauja **griežtas įmokų administravimo mechanizmas** (pvz., JAV), o kitose – **sistemiškai sutvarkytas įstatymų paketas**, leidžiantis mokesčių administravimo problemas kuo labiau minimizuoti (pvz., Skandinavijos šalys).

D.Skučienė (2006) savo straipnyje apie socialines rizikas dėsto, kad prasidėjusi globalizacija veikia socialinio administravimo politiką, nes „Europos Sąjungos vaidmuo apsiriboja tik socialinių

ir politinių rizikų reguliavimu, o išteklių perskirstymą kontroliuoja nacionalinės valstybės. ES reguliaciniai dokumentai tampa gairėmis nacionalinei politikai“. Todėl nuo ES apsisprendimo tik dalinai priklauso nacionalinių valstybių socialinės politikos ir tame tarpe administravimo sistemos.

Svarbu apibrėžti esminius skirtumus tarp geografiškai ir politiškai skirtingų šalių (žr. 2 priedas). Iš 2 priedo matyti, kad socialinė politika ir administraciniai veiksmai skirtinguose Europos regionuose dalinai skiriasi, kur Vakarų Europa pasižymi visuomenės kultūriniu suinteresuotumu mokėti įmokas. Šiose šalyse kiekvienas yra atsakingas už save, todėl įmokų mokėjimas ar nemokėjimas lemia tik jų pačių finansinę būklę ateityje. Tokia privačių schemų visuma leidžia valstybėms dėmesį labiau akcentuoti į kitus dalykus, o ne į efektyvų ar griežtą įmokų administravimą - nėra našta nei valstybei, nei visuomenės nariui.

Rytų Europoje bei Šiaurės Europoje, kitaip nei Vakarų, socialinė politika yra valstybės vykdomos pajamų politikos sudedamoji dalis. Didelė decentralizacija ir gausus informacinių technologijų taikymas padeda užtikrinti efektyvų socialinio draudimo įmokų administravimo mechanizmą. Nuo įmokų priklausančios išmokos tik dar labiau įgalina mokesčių mokėtoją teisingai ir sąžiningai vykdyti savo mokesčius įsipareigojimus. Pvz., Latvija socialinio draudimo įmokų mokėjimui taiko įmokų „lubas“, tai įmokos, kurios imamos nuo atlyginimo, viršijančio vidutinį mėnesinį atlyginimą daugiau nei penkis kartus ir nebedaro įtakos būsimam pensijos dydžiui. Remiantis LLRI tyrimų duomenimis, toks apribojimas padeda kelti šalies konkurencingumą ir teisingiau paskirstyti surenkamas įmokas tarp vargingųjų (Šimašius, 2006).

Išskirtinumu labiausiai pasižymi Vidurio Europos šalys (pvz., Lenkija), kuriose taip pat didžiulį vaidmenį vaidina valstybės vykdoma pajamų politika per socialinio draudimo fondą, tačiau valdantieji sluoksniai suinteresuoti ne tik kuo didesniu pajamų surinkimu į biudžetą, bet ir į atskirą mokesčius mokantįjį. Tam taikomos įvairios įmokų perskaičiavimo sistemos kas ketvirtį, siekiant išsiaiškinti, ar mokėtojas pajėgus atsiskaityti ir jei būtina, tarifai keičiami. Šiose šalyse yra išplėtotas ir griežtas įmokų administravimas, pasižymintis labai didelėmis baudomis ar delspinigiais (iki 100 %), todėl mokesčių mokėtojui mažai lieka paskatų nesilaikyti savo įsipareigojimų.

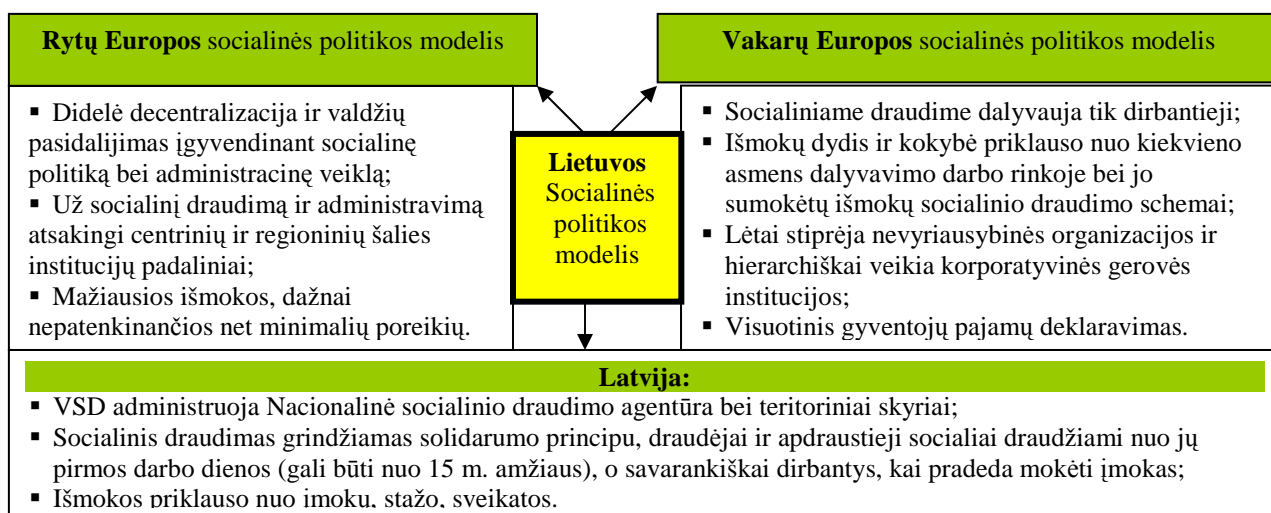
Apibendrinant, galima teigti, kad kiekviena šalis stengiasi kurti savitą, jai ir jos visuomenei palankią socialinės politikos ir socialinio draudimo administravimo sistemą, todėl labai svarbiu tampa ir Lietuvos atvejis analizuotų šalių atžvilgiu - LR Valstybinio socialinio draudimo taikomos administravimo priemonės ekonominės krizės situacijoje.

2. LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO VYKDYMO IR ADMINISTRAVIMO STRUKTŪRINĖ BEI TEISINĖ ANALIZĖ

Lietuvoje socialinis draudimas savo istoriją skaičiuoja nuo 1926 m. kovo 23 d., kai Respublikos prezidentas A.Stulginskis paskelbė Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymą. Ši data ir šiandien Lietuvoje minima kaip socialinio draudimo darbuotojų profesinė diena. Galutinai Lietuvoje socialinio draudimo sistema išgalėjo tik 1990 m. atkūrus nepriklausomybę. Tuomet socialinės apsaugos politika buvo orientuota į socialinį draudimą ir socialinę paramą, teikiant prioritetą draudimo principams, kurie reikėsi paskatomis dirbti, minimalaus gyvenimo lygio užtikrinimu ir socialinių išmokų koregavimu priklausomai nuo šalies ekonominės būklės. Pagrindinės socialinės apsaugos kryptys pradėjo formotis 1990 m. spalio 23 d. priėmus Valstybinio socialinio aprūpinimo pagrindų įstatymą (Šapalienė, 2008).

2.1. Lietuvos socialinio draudimo sistemos pagrindiniai bruožai

Lietuvos socialinio draudimo modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos (pvz., Ukraina) modelį tačiau galima išvelgti Vakarų Europos modelio ypatumų (Vokietijos, kurio pavyzdžiu buvo kuriamas Lietuvos socialinės politikos modelis) bei išskirtinumų analizuojant Lietuvos ir Latvijos atvejį (7 pav.).

7 pav. Lietuvos socialinės politikos modelis

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Bernotas, D., Guogis, A., (2003). *Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. Monografija, p. 18; Par valsts sociālo apdrošināšanu, (Publicēts: Vēstnesis 274/276 1997.10.21., 19.06.20). likums (L.V., 9.jūl., nr.104; Ziņotājs, 2008, nr.15); 11.12.2008. likums (L.V., 30.dec., nr.202; Ziņotājs, 2009, nr.3); 16.06.2009. likums (L.V., 30.jūn., nr.100) – Latvijas Republikos socialinio draudimo įstatymas*

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvos VSD sistema turėjo susiformuoti iš naujo, nes jauna savarankiška valstybė privalėjo spręsti socialines problemas pati, žinoma, neišvengiant krizinių situacijų. Valstybė laisvos rinkos sąlygomis turėjo ugdyti žmonių sąmoningumą ir atsakomybę, kur pati galėjo teikti pagalbą tik griežtai įvertinus finansinius išteklius (Kvieskienė, 2005).

Anot ilgamečio VSDFV direktoriaus M.Mikailos (2005), „fondo steigimas susijęs su Lietuvos ekonominio savarankiškumo idėja, todėl ir į Valstybinį socialinį draudimą vykdančią instituciją reikia žiūrėti savarankiškos sistemos diegimo, valstybės kūrimo požiūriu“. Jo manymu į socialinio draudimo atsiradimą būtina žvelgti, kaip į „pilietinį lūžį, nes kartu su socialinio draudimo įmokų mokėjimu vietoje valdžios malonės atsirado teisė gauti išmokas socialinių rizikų atvejais“. Taip per devyniolika nepriklausomybės metų, Lietuvoje socialinė politika yra vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimo bei įgyvendinimo. Ši sistema susideda iš dviejų pagrindinių dalių (3 lentelė):

- **Socialinio draudimo** (*social Insurance*) – socialinės apsaugos sistemos dalis, finansuojama specialiomis įmokomis ir mokanti su tomis įmokomis susietas išmokas (pvz., ligos, senatvės ir pan.). Nuo įsteigimo iki šių dienų socialinį draudimą Lietuvoje administruoja Valstybinis socialinio draudimo fondas – SoDra, kuris nuo 1999 m. tapo pavaldus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai – SADM (Čepinskis, 1999).

- **Socialinės paramos** (*social Support*) - socialinės apsaugos dalis, kuri teikia šalies gyventojams piniginę ir nepiniginę paramą, įskaitant socialines paslaugas. Socialine parama rūpinasi SADM bei savivaldybės ir finansuojama iš bendrųjų mokesčių (Buškevičiūtė, 2005).

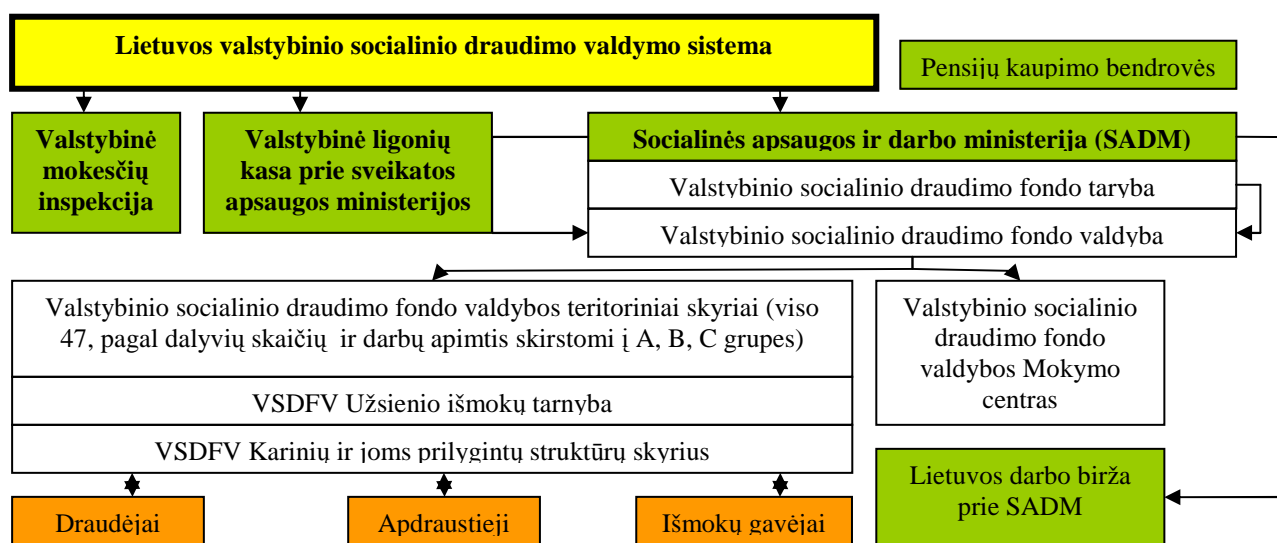
3 lentelė

Lietuvos socialinės apsaugos sistema				Specialios socialinės išmokos
Socialinė apsauga				
Socialinis draudimas	Socialinė parama			
	Piniginė socialinė parama	Socialinės paslaugos		
		Specialiosios	Bendrosios	
Pensijų draudimas	Šalpos pensija Slaugos pašalpa	Dienos globos įstaigos	Informavimas ir konsultavimas	Prezidento pensija
Ligos, motinystės (tėvystės) draudimas	Šeimos pašalpos	Laikino gyvenimo įstaigos	Pagalba namuose	I ir II laipsnio valstybinės pensijos
Sveikatos draudimas	Laidojimo pašalpa	Stacionarios globos ir slaugos įstaigos	Slauga namuose	Nukentėjusių asmenų pensijos
Nedarbo draudimas	Socialinė pašalpa	Mišrių socialinių paslaugų įstaigos	Globos pinigai	Karių ir pareigūnų pensijos
Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų	Šildymo išlaidų ir kitos kompensacijos	Kitų sričių įstaigos		Mokslininkų pensijos Artistų renta

Šaltinis: Bernotas, D., Guogis, A. (2003). *Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. Monografija, p. 18.*

Lietuvoje socialiniam draudimui tenka 85% visų socialinei apsaugai skiriamų lėšų, socialinei paramai – apie 13% ir papildomoms, specialioms socialinėms išmokoms apie 2%. Socialinio draudimo fondo, atskirto nuo valstybės biudžeto (1990 m. buvo įteisintas draudimo biudžeto savarankiškumas ir jo atskyrimas nuo Valstybės bei savivaldybių), įsteigimas patvirtina tą faktą, kad socialinė apsauga Lietuvoje remiasi darbo rinka (Guogis, 2000). Taip VSD egzistavimas

atpalaiduoja valstybės biudžetą nuo milžiniškų išlaidų, kurias reikėtų skirti valstybiniam socialiniam aprūpinimui. Todėl VSDF veikia pagal atitinkamą įstatiminę bazę bei valdymo sistemą (8 pav.)

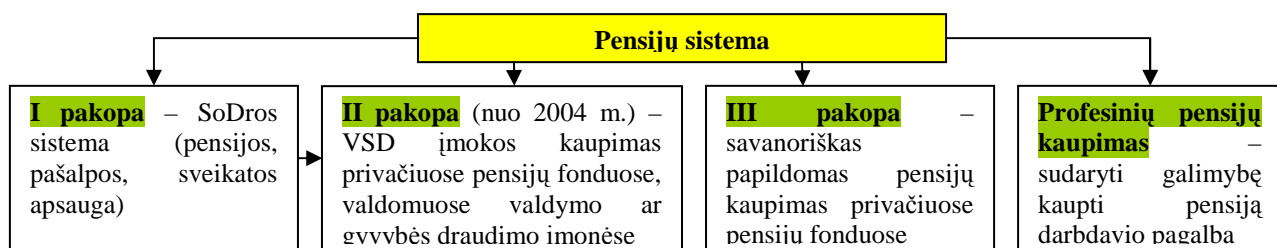
8 pav. Lietuvos valstybinio socialinio draudimo valdymo sistema

Šaltinis: VSDFFV prie SADM, (2009). Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje 2008, Vilnius

Valstybinį socialinį draudimą Lietuvoje reglamentuoja:

- LR VSD įstatymas, Žin., 1991, Nr. I-1336, koreguotas: Žin., 2004, Nr. IX–2535; Žin., 2008, Nr. 149-6019 bei Žin., 2009, Nr. I-190;
- VSDF biudžeto sandaros įstatymas (tvirtinamas kiekvienais metais ateinantiems metams);
- VSDF sudarymo ir vykdymo taisyklės, 2005 m. birželio 14 d. LRV nutarimu Nr. 647;
- Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, Žin., 1994, Nr. I – 549;
- Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Žin., 2000, Nr. IX – 110 bei kiti įstatymai ir juos reglamentuojantys norminiai aktai.

Nuo 1995 m. Lietuvoje buvo įsteigta LR Trišalė taryba, kurią sudaro profesinių sąjungų organizacijos, darbdavių organizacijos ir Vyriausybės nuolatiniai atstovai Taryboje. Ši trišalė taryba pagrindinai svarsto šalies ekonominius ir socialinius klausimus. Dar 2003-2004 m. Lietuvoje pradėta vykdyti pensijų reforma, atitraukė dalį Sodros lėšų į privačių pensijų fondų kūrimą ir jų egzistavimą. Pensijų reforma paskatino atsirasti II ir III pensijų kaupimo pakopoms (Lazutka, 2008). Pensijų sistema pateikta 9 pav.

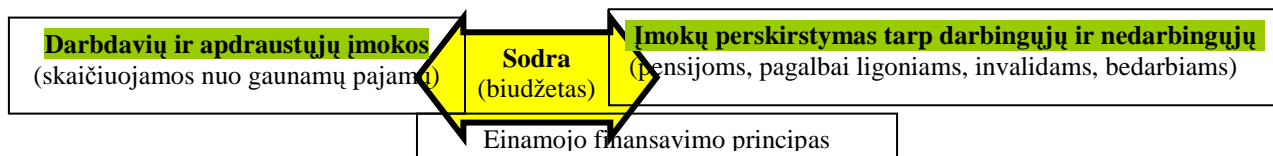
9 pav. Lietuvos pensijų sistema

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, Žin., 1994, Nr.59-1153; 2005, Nr.71-2555; LR Pensijų kaupimo įstatymas, Žin., 2003, Nr. 75-3472; LR pensijų fondų įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1692; LR Pensijų sistemos reformos įstatymas, Žin., 2002, Nr. 123- 5511

2004 m. pabaigoje privačių pensijų fondų sistemoje draudėsi apie pusę visų darbuotojų, todėl privačių pensijų fondų sistemą galima traktuoti kaip dalinį SoDros privatizavimą. Anot A.Guogio (2000), „pensijų reformą Lietuvoje taip pat galima vertinti kaip tipišką globalizacijos pasekmę, kapitalo rinkos interesų sklaidą ir savotišką „Naujosios viešosios vadybos“ elementų įvedimą, kai atskiros socialinės paslaugos (šiuo atveju senatvės pensijų suteikimas) perduodamos į privačių subjektų rankas, tikintis, kad tai padidins būsimas senatvės pensijas dėl sėkmingų privačių investicijų grąžos ir sumažins našta valstybinei socialinės apsaugos sistemai“. Lietuvos pensijų privatizavimas vykdomas netaikant asmenims privalomo perėjimo į privačius pensijų fondus jokiai gyventojų amžiaus grupei, išskyrus tuos, kurie jau yra sulaukę pensijinio amžiaus.

Tiksliausiai VSD apibrėžia *Valstybinio socialinio draudimo įstatymas* - „...valstybės nustatytų socialinių priemonių sistema, teikianti apdraustiesiems Respublikos gyventojams, taip pat įstatymo numatytais atvejais apdraustųjų šeimos nariams gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų, jei jie negali dėl įstatymo numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba dėl įstatymo numatytų svarbių priežasčių turi papildomų išlaidų“ (Žin., 2008, Nr. 149-6019).

Galima daryti išvadą, kad didžiausią socialinės apsaugos dalį sudaro socialinis draudimas, kuris padeda suformuoti savitarpio pagalbos visuomenėje sistemą. Pagal galiojančius įstatymus juo privalomai draudžiami beveik visi ekonomiškai aktyvūs gyventojai, taip pat ir tiems, kuriems numatytos specialios socialinės išmokos. Taip siekiama įgyvendinti socialinio draudimo universalumo principą, kad jokia gyventojų grupė neliktų nuošalyje nuo VSD suteikiamų teisių ir kiek galima vienodai vykdytų jame numatytas pareigas (10 pav.).

10 pav. Lietuvos socialinio draudimo veiklos finansavimo sistema

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas // LR aukščiausiosios tarybos pirmininko pavaduotojas Kuzmickas B., Vilnius, 1990 m. spalio 23 d. Nr. 1-696

Apibrėžus socialinio draudimo finansavimo sistemą, visa SoDros veikla bei įsipareigojimų vykdymas labai priklauso nuo to, kas ir kaip moka įmokas į VSDF biudžetą. Taip pat svarbus aspektas yra efektingas tų surenkamų įmokų administravimas, kuri, pagal LR VSD įstatymo 2 str., vykdo Fondo valdyba, Fondo valdybos teritoriniai skyriai ir kitos Fondo įstaigos, susijusios su VSD administravimu (Žin., 2008, Nr. 149-6019).

Lietuvai tapus ES nare, pradėtas tiesiogiai taikyti 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas (EEB) 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams persikeliantiems Bendrijoje, ir 1972 m. kovo 21 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 574/72, nustatantis Reglamento (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai

dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje, įgyvendinimo tvarką. Ši tvarka padeda panaikinti dvigubą apmokestinimą tiek įmokų į Fondo biudžetą, tiek išmokų iš Fondo biudžeto aspektu ((EEB) Nr. 574/72, 1972).

2.2. Socialinio draudimo įmokų instrumentarijaus samprata

Tam, kad socialinio draudimo politika valstybėje veiktų efektyviai, būtinos tam tikros jo įgyvendinimo sąlygos, t.y. priemonės, reikalingas Valstybinio socialinio draudimo politikos gyvavimui. 11 pav. pateiktas Lietuvos VSD instrumentarijus, kuris toliau aptariamas detalai, kaip sudedamoji dalis ir įtakojantis šios sistemos funkcionavimą ypač ekonominės krizės situacijoje.

Mokesčio subjektas	Juridiniai asmenys / Fiziniai asmenys
Mokesčio objektas	Darbo užmokestis, pajamos
Mokesčio šaltinis	Sutampa su mokesčio objektu
Apmokestinimo vienetas	Piniginis (darbo užmokesčio ar pajamų vienetas)
Mokesčio tarifas	Procentinis proporcinis
Mokesčio ėmimo būdas	Tiesioginis (iš pajamų)
Mokesčio nustatymo metodas	Prie pajamų šaltinio

11 pav. Lietuvos socialinio draudimo įmokų instrumentarijus

Šaltinis: Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai – Kaunas: Kauno technologijos universitetas.*

Socialinio draudimo mokesčio subjektas. Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse VSD privalomai draudžiami apdraustieji - beveik visi darbingo amžiaus žmonės valstybinėse ir privačiose įmonėse bei organizacijose nuo pirmos jų darbo dienos. Draudimas baigiasi nutraukus darbo sutartį. Pagal LR VSD įstatymą (Žin., 2004, Nr. 171-6295; Žin., 2008, Nr. 149-6019), socialinio draudimo įmokų mokėtojais yra apdraustieji asmenys ir draudėjai (4 lentelė).

4 lentelė

Socialinio draudimo mokesčio subjektų sandara

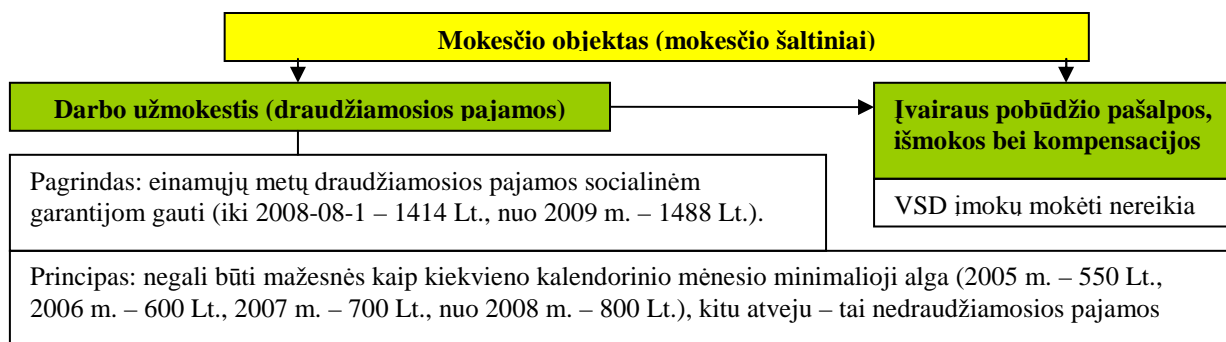
Mokesčio subjektas	Apdraustieji asmenys (<i>insured Persons</i>)	Draudėjai (<i>Policyholders</i>)
	Fiziniai asmenys, kurie VSD įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai.	Visi juridiniai asmenys, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymiškai privalo mokėti VSD įmokas.
Dalyviai	Samdomąjį darbą dirbantys žmonės; motinos, auginančios vaikus iki 3 metų (nuo 1996 m.); dvasininkai (nuo 1999 m.); vidaus tarnybos, krašto apsaugos sistemų pareigūnai bei politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, tarnautojai (nuo 2007 m.); autorinius atlyginimus gaunantieji, savarankiškai dirbantys asmenys, ūkininkai, sportininkai, atlikėjai (nuo 2009 m.)	Savarankiškai dirbantys asmenys: individualių įmonių savininkai, besiverčiantys individualia veikla asmenys; personalinių įmonių savininkai, ūkininkai, advokatai ir notariai; tikrųjų ir komanditinių bendrijų nariai bei asmenys, dirbantys pagal verslo liudijimus (nuo 1998 m.);
Rūšis	Visomis socialinio draudimo rūšimis	Privalomai draudžiami tik pensijų draudimu

Šaltinis: suratyta autoriaus, remiantis: Bitinas, A., (2006a). *Naujasis valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Komentarai, [žiūrėta 2009-05-25] Prieiga per internetą: <*

*http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=821&new_id=647>; LR VSD įstatymas, Žin., 2004, Nr. 171-6295; VSD FV prie
SADM dėl LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo, Žin., 2008, Nr. 149-6019*

Tokiu apdraustųjų aprėpties išplėtimu (4 pav.) užtikrinamos minėtųjų asmenų VSD garantijos ir tuo pačiu siekiama gauti papildomas įmokas į Fondo biudžetą. Kuo didesnis surenkamumas, tuo labiau užtikrintas tinkamas Valstybinio socialinio draudimo išmokų (pensijų ir pašalpų) mokėjimas dabartiniams pensininkams, neįgaliesiems ir kitiems apdraustiesiems.

Socialinio draudimo mokesčio objektas (mokesčio šaltinis) yra darbo užmokestis bei pajamos (draudžiamosios pajamos (*insured Income*)). Pagal LR VSD įstatymo 7 str., Valstybinio socialinio draudimo skaičiuotinos įmokos susideda iš 12 pav. pateiktų mokesčio šaltinių.

12 pav. Socialinio draudimo mokesčio objekto charakteristinė sandara

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Žin., 2004, Nr. 171-6295; VSDFV prie SADM dėl LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo, Žin., 2008, Nr. 149-6019

Socialinio draudimo mokesčio apmokestinimo vienetas, mokesčio tarifas. Socialinio draudimo apmokestinimo vienetu (*charging Unit*) yra laikoma ta mokesčio objekto (mokesčio šaltinio – pajamų (*Income*)) dalis, nuo kurios yra atskaitomos įmokos į Fondo biudžetą, likusi dalis yra neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD) (5 lentelė).

5 lentelė

Socialinio draudimo apmokestinimo vieneto sandara

Apmokestinimo bazė (Taxes Base)	
apmokestinimo objekto vertė, nuo kurios skaičiuojamas mokestis, pvz., gyventojams apmokestinimo bazė yra jų pajamos (darbo užmokestis), nuosavybė - jos vertė.	
Draudžiamosios pajamos, nuo kurių skaičiuojamas tam tikras įmokų tarifas (Contribution Rates)	Neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD)
Procentinė išraiška nuo draudžiamųjų pajamų bazės arba socialiniam draudimui deklaruojamų pajamų sumos, arba VSD bazinės pensijos dydžio ir tvirtinami VSDF biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu kiekvieniems biudžetiniams metams.	Taikomas tik su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusioms pajamoms. Skaičiuojant NPD mokestiniu laikotarpiu turi būti atsižvelgiama tik į visas kas mėnesį mokamas išmokas (pagrindinį darbo užmokestį, priedus ir priemokas), susijusias su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Mokesčiai ir jų rūšys, (2009). 20 tema, [žiūrėta 2009-06-15] Prieiga per internetą: < http://www.klvk.lt/gallery/tf_saruno/20_tema.doc>; LR VSD fondo biudžeto sandaros įstatymas // LR aukščiausiosios tarybos pirmininko pavaduotojas Kuzmickas B., Vilnius, 1990 m. spalio 23 d. Nr. 1-696

Privalomojo Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifus nustato LR Vyriausybė, apdraustųjų mokamų įmokų dydį – Seimas. Tam, kad Fondas būtų pajėgus atlikti savo įsipareigojimus išmokant pensijas, pašalpas, jis turi surinkti pakankamai pajamų pagal nustatytus procentinius tarifus. Procentinis įmokų į Fondo biudžetą matas yra apskaičiuojamas ir kasmet nustatomas išanalizavus esamą ne tik visos šalies, bet socialinio draudimo fondo finansinę būklę.

Jei tokia situacija yra nepalanki ir VSDF nebeatpažįja vykdyti savo įsipareigojimų (mokėti išmokų), tai įmokų tarifai atitinkamai keičiami (6 lentelė).

6 lentelė

Socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis, dinamika (%)

Metai	Bendras socialinio draudimo įmokų tarifas	Pensijų socialiniam draudimui		Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	Nedarbo socialiniam draudimui	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	Sveikatos draudimui	NPD
		Socialinio draudimo pensijai	Pensijų kaupimui					
2000-2002	34	25	-	3,5	1,5	1	3	290
2003	34	25,9	-	3,3	1,5	0,3	3	290
2004	34	23,4 (+2,5)*	2,5	3,3	1,5	0,3	3	290
2005	34	22,5 (+3,5)*	3,5	3,3	1,4	0,3	3	290
2006	34	21,6 (+4,5)*	4,5	3,3	1,3	0,3**	3	290
2007	34	20,7 (+5,5)*	5,5	3,3	1,2	0,3**	3	320
2008	34	20,85 (+5,5)*	5,5	3,4	0,95	0,3**	3	320
2009	40	23,3 (+3,0)*	3,0	3,4	1	0,3**	3+6***	*** *

* pažymėta pensijų draudimo įmokos tarifo dalis, kuri lieka VSD fonde, jei asmuo nedalyvauja pensijų kaupime;
 ** pažymėtas bendras šalies nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų VSD įmokų tarifas;
 *** įmoką sveikatos draudimui sudaro kaip ir ankstesniais metais buvusi 3 % įmoka, mokama darbdavio, ir 6 % sveikatos draudimo įmoka, kuri anksčiau buvo numatyta kaip gyventojų pajamų mokesčio dalis.
 **** individualiai pagal pajamas: pajamos iki 800 Lt – 470, virš 800 Lt – NPD skaičiuojamas pagal formulę $NPD = 470 - 0,2 \cdot$ (gyventojų mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – 800)
 Šaltinis: Palšmitienė, L.(2009) „Sodros“ aktualijos-nauji įmokų tarifai, Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, Nr. 2(530), [žiūrėta 2009-02-12] Prieiga per internetą:<

http://www.aktualijos.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=2390&Itemid=99999999>

Darbdavys, drausdamas asmenis, privalo mokėti nustatyto dydžio VSD įmokas, kurios skaičiuojamos ir mokamos nuo kiekvienam apdraustajam apskaičiuoto atlyginimo už darbą, tačiau draudėjų indėlis į visas draudimo rūšis reikšmingesnis nei apdraustųjų. Pagal šias draudimo rūšis apskaičiuojamos socialinio draudimo išlaidos (Žin., 2004, Nr. 171-6295). Remiantis naujai LR Seimo 2008 m. gruodžio 18 d. įstatymu Nr. XI-70 patvirtintus LR VSDF biudžeto 2009 metų rodiklius (Žin., 2008, Nr. 149-5998), nuo 2009 m. sausio 1 d. bendras įmokų tarifas padidėjo 6 %. Iš apdraustajam asmeniui priskaičiuotų draudžiamųjų pajamų darbdavys privalo išskaičiuoti ir pervesti SoDrai ne buvusius 3%, o 9% įmokų (3% pensijų draudimui ir 6% sveikatos draudimui). Nors tarifas padidėjo 6%, tačiau analizuojant GPM įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą (Žin., 2008, Nr. 149-6033), dirbančių asmenų gaunamos pajamos nesumažėja, nes numatytas pajamų mokesčio tarifas nuo 2009 m. sumažintas iki 15% (vietoje žadėtų 21%) ir sveikatos draudimui skirta 6% įmoka perkelta administruoti VSDF (Palšmitienė, 2009).

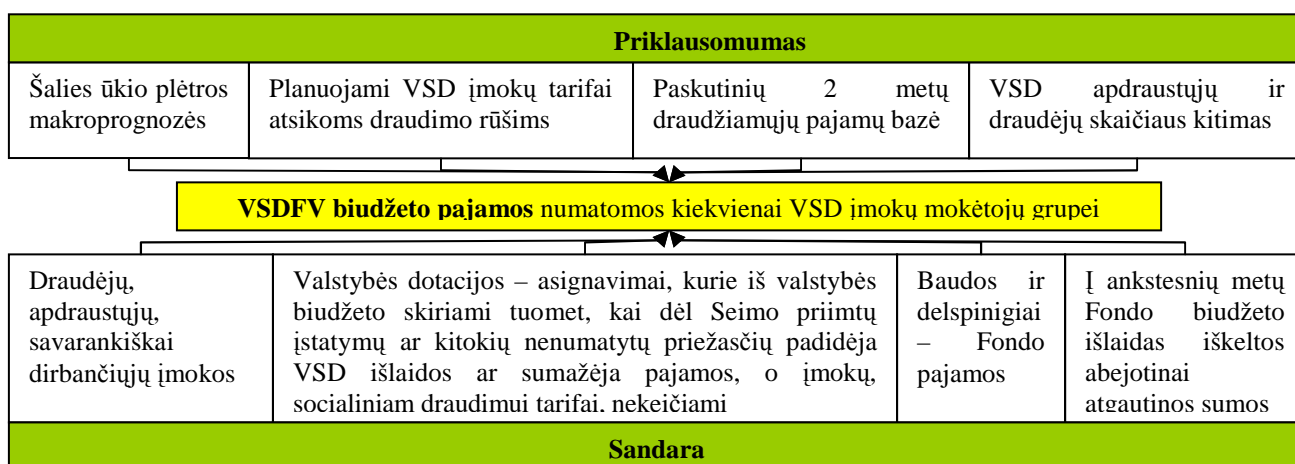
Galima daryti išvadą, kad pateikti įmokų tarifų pasikeitimai reiškia tik SoDros funkcijų persikirstymą, nes nuo 2009 m. jai pavesta administruoti ir visas sveikatos draudimo įmokas, kurias ji perves į valstybinę ligonių kasą. Kur 1996 m. gegužės 21 d. Nr. I-1343 LR sveikatos draudimo įstatymo 8 str. akcentuojama, kad „valstybinė mokesčių inspekcija (toliau VMI) administruoja... ir privalo teikti Valstybinei ligonių kasai ir teritorinėms ligonių kasoms reikiamą informaciją apie

juridinių ir fizinių asmenų sumokėtas ir nesumokėtas šiame įstatyme... nurodytas privalomojo sveikatos draudimo įmokas“. Įstatyme apibrėžiamas įmokų administratorių funkcijų pasiskirstymas. Todėl svarbiais akcentais laikomi pagrindiniai principai bei būdai, kuriais remiasi VSD įmokų administravimas ir veiksniai, įtakojantys sudėtingą surinkimą ypač ekonominiu sunkmečiu.

2.3. Socialinio draudimo įmokų administravimo principai

Socialinio draudimo biudžeto atskyrimas nuo valstybės biudžeto užtikrina šio biudžeto lėšų neliečiamumą, kas yra labai svarbu ekonominio nestabilumo sąlygomis, ir užkerta kelią jų panaudojimui pašaliniams tikslams. Tačiau socialinio draudimo atskyrimas nuo valstybės valdymo nereiškia, kad valstybė nebeatsako už šią sritį. Priešingai, valstybė privalo nuolat kurti įvairiapusių draudimo (įmokų ir išmokų mokėtojų) santykius reguliuojančius įstatymus, kuriais ji turi įgyvendinti grindžiamas socialinio draudimo tikslingumu nuostatas (Skuodis, 2009). Tai reiškia, kad socialinio draudimo atskyrimo nuo valstybės valdymo pasekmė yra ta, kad bet kokie sunkumai, kurie susidaro socialinio draudimo srityje, paveikia tik pačias socialinio draudimo struktūras ir nedaro neigiamo poveikio visai valstybės sistemai. Todėl labai svarbiais tampa pati SoDros vykdoma įmokų surinkimo bei išmokų paskirstymo sistema.

Pagal LR VSD biudžeto sudarymo ir vykdymo įstatymą (Žin., 2001, Nr. 91-3190), Fondo veikla priklauso nuo surinktų socialinio draudimo įmokų, kurios sudaro **Fondo biudžeto pajamas** (*Fund Budget Income*) (13 pav.).

13 pav. VSD FV biudžeto pajamų sandara ir priklausomumas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymu, Žin., 2004, Nr. 171-6295; VSD FV prie SADM dėl LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo, Žin., 2008, Nr. 149-6019

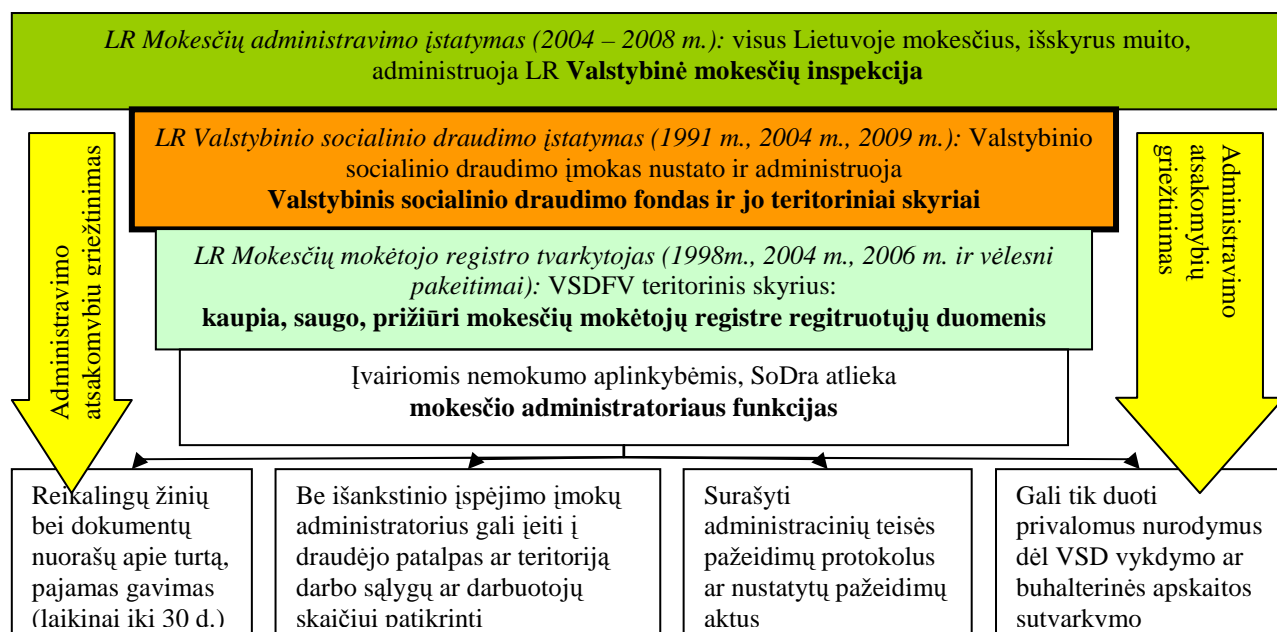
Mokesčių ir VSD įmokų mokėjimas – kiekvieno šalies piliečio pareiga. Darbdaviai ir verslininkai, tapdami draudėjais ar apdraustaisiais, privalo mokėti įstatymų nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokas. VSD įmokų surinkimas laiku leidžia atsiskaityti su išmokų gavėjais, tarp jų ir pensininkais. Surenkamų įmokų didėjimas sudaro galimybę didinti išmokas, todėl VSD

įmokų surinkimas ir teisingas jų administravimas yra vienas iš SoDros strateginių uždavinių, kuriam skiriama ypač daug dėmesio (SoDra ir jos vaidmuo..., 2008).

Didžiąją socialinio draudimo lėšų dalį mokesčio mokėtojai perveda VSDF biudžetui laiku ir nepažeidžia įstatymų. Tačiau būna atvejų, kai VSD įmokos sumokamos vėliau. Įstatymas numato, jog žmonės privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, o tai reiškia, kad SoDra ne tik pati stengiasi laiku išmokėti pensijas ir pašalpas, bet ir skatina draudėjus įvairiomis administravimo priemonėmis sąmoningai bei laiku mokėti Valstybinio socialinio draudimo įmokas.

2.3.1. VSD įmokų administravimo priemonių teorinė charakteristika

Administravimo priemonės ir mokėjimo terminai yra nustatyti įstatymų, kurie parodo Fondo kompetenciją ir savarankiškumą administruojant savo mokesčius. Įmokų administravimo atsakomybės ir funkcijų pasiskirstymas tarp valstybės institucijų pateiktas 14 pav., kuris parodo institucijų veiklų nuoseklumą, kaip griežtėjantį įmokų administravimo mechanizmą.

14 pav. VSD mokesčių administratorių atsakomybės ir funkcijų pasiskirstymas

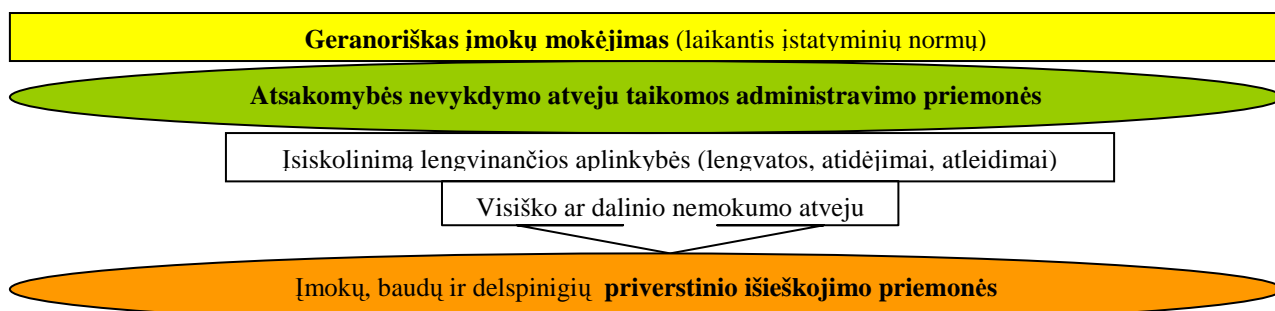
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: LR Mokesčių administravimo įstatymas, Žin., 2004, Nr. 63-2243, Žin., 2005, Nr. 76-2742, Žin., 2006, Nr. 119-4542, Žin., 2007, Nr. 80-3220; LR VSD įstatymas, Žin., 2004, Nr. 171-6295; VSDFV prie SADM dėl LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo, Žin., 2008, Nr. 149-6019; VMI prie LR FM viršininko 2007 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. VA-53 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2005 m. balandžio 4 d. įsakymo Nr. VA-29 „Dėl nuolatinių Lietuvos gyventojų, vykdančių individualią veiklą, įregistravimo į Mokesčių mokėtojų registrą/išregistravimo iš Mokesčių mokėtojų registro“ pakeitimo“ įstatymas, Žin., 2007, Nr.81-3356

LR VSDFV teritoriniai skyriai įmokas administruoja vadovaudamiesi šiais įstatymais:

- LR Civilinio proceso kodeksu (Žin., 2002, Nr. 36-1340);
- LR Baudžiamuoju kodeksu (Žin., 2000, Nr. 89-2741);
- LR ATP kodeksu (Žin., 1985, Nr. 1-1; Žin., 2007, Nr. 12-492; Žin., 2008, Nr. 81-3181);

- *LR MAI* pateiktomis mokesčių administratoriaus teisėmis patikrinti ar kitaip įvertinti mokėtojo finansinę būklę (Žin., 2004, Nr. 63-2243; Žin., 2007, Nr. 80-3220; Žin., 2008, Nr. 149-6023);
- *LR VSD įstatymu* (Žin., 2004, Nr. 171-6295), *VSDFV prie SADM dėl LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymu* (Žin., 2008, Nr. 149-6019);
- *Įmonių bankroto įstatymu* (Žin., 2001, Nr. 31-1010; Žin., 2004, Nr. 61-2185);
- *VMI ir SoDros bendradarbiavimo taisyklėmis* (Žin., 2006, Nr. 86-3391);
- *1971-07-05 Tarybos reglamentu 1408/71/EEB ir 1972-03-21 Tarybos reglamentu 574/72/EEB.*

Pagal išvardintus įstatymus bei kompetencijos lygį, VSDFV teritoriniai skyriai remiantis atitinkamomis sąlygomis naudoja tam tikras įmokų administravimo priemones, kurios pasižymi nuoseklumu. Vyrauja keletas įmokų administravimo priemonių, kurias galima priskirti prie geranoriško įmokų mokėjimo bei priverstine tvarka pagrįstų taikomųjų priemonių (15 pav.).

15 pav. Bendra SoDros įmokų administravimo priemonių seka
Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priemonės, pagrįstos atsakomybės nevykdymu laiku, t.y. už pavėluotai pervestas VSD įmokas, yra taikomi perspėjimai, delspinigių ar baudų priskaičiavimai (7 lentelė).

7 lentelė

Atsakomybės nevykdymu pagrįstų administravimo priemonių charakteristika

Principai Priemonės	Taikymo sąlygos	Pagrindiniai veiksmai	Įstatymas, kuriuo remiamasi
1. Perspėjimas	Mokesčio mokėtojas (1 mėnesio įmoka) vėluoja sumokėti	Registruotu laišku nusiunčiamas raginimas skolininkui dėl skolos sumokėjimo geruoju, kad šis per 10 dienų sumokėtų skolą	LR VSD įstatymas (nuo 1991 m.); LR Civilinio proceso kodekso XI sk. taisyklės (2002)
2. Delspinigiai	Už pavėluotai pervestas VSD įmokas skaičiuojami delspinigiai	Skaičiuojami nuo kitos dienos po nesumokėjimo, ir baigiami skaičiuoti VSD įmokų sumokėjimo dieną įskaitytinai (ne ilgiau, kaip 180 dienų nuo teisės priverstinai išieškoti atsiradimo dienos)	VSD įstatymo 16 str. 1 d., (2007); Delspinigių dydį ir jo apskaičiavimo tvarką nustato finansų ministras (2008 m. įstatymo pataisa);
3. Baudos	Patikrinimo metu nustatčius įmokų neteisėtus sumažinimus	Priskaičiuojama trūkstama įmokų suma ir skiriama - (iki 2008.01.01) dviguba šios sumos dydžio bauda, (nuo 2008.01.01) 50 % šios sumos dydžio bauda	VSD įstatymo 16 str. 2 d., (2007) ir VSD įstatymo 16 str. 2 d., (nuo 2008.01.01)

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Kadangi viena pagrindinių SoDros funkcijų - įmokų administravimas, todėl gyvenant pagal susitarimo (solidarumo) modelį padėti silpnesniam, socialinio draudimo darbuotojai itin atsakingai turi administruoti įmokas, kad be išmokų neliktų pensininkai ir pašalpus gavėjai. Kiekvienas SoDros specialisto veiksmas yra reglamentuotas įstatymų. Draudėjai baudžiami ar delspinigiai jiems skaičiuojami tik tada, kai jie pažeidžia įstatymus. Kita vertus, SoDra labiau suinteresuota ne bausti, o padėti. Draudėjams, vėluojantiems mokėti įmokas, baudas ar delspinigius pagal *LRV nutarimą dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo* (Žin., 2005, Nr. 75-2725) sudaromos lengvatos ir sąlygos atidėti šiuos mokėjimus ar visiškai nuo jų atleisti (Bitinas, 2006) (žr. 3 priedas).

Analizuojant 3 priedą matyti, kad išiskolinimas gali būti atidedamas tik iki 1 metų ir su sąlyga, kad iki atidėjimo prašymo pateikimo VSD mokėtojas neturėjo skolų. Taip pat gali būti atidedamos ir baudos, delspinigiai arba vykdomas atleidimas nuo jų, jei skolininkas susidūrė su nenumatytomis sunkiomis aplinkybėmis, tačiau tam turi būti pateikti motyvuoti įrodymai. Galiausiai, įmokų skolos, delspinigiai ar baudos gali būti pripažintos beviltiškomis, jei jų neįmanoma išieškoti dėl objektyvių priežasčių arba jas netikslinga išieškoti (pvz., administravimo išlaidos didesnės nei skola). Tokių lengvatų negali tikėtis tas draudėjas ar savarankiškai dirbantis asmuo, kuris yra padaręs bent vieną *LR VSD įstatymo 14-15 str.* numatytą piktybinį pažeidimą: neteisingą duomenų tvarkymą, nesilaikymą mokėjimo sumų ir terminų ir pan. Tokiu atveju įstatymų pažeidėjams yra taikomos priverstinio skolų išieškojimo priemonės, jei:

- „draudėjas, kuriam atidėtas VSD įmokų, delspinigių ar baudų išiskolinimo sumokėjimas, per nustatytą laiką nesudaro su Fondo valdybos teritoriniu skyriumi VSD įmokų išiskolinimo sumokėjimo atidėjimo sutarties;
- laikotarpiu, kuriam atidėtas VSD įmokų išiskolinimo sumokėjimas, draudėjas nesumoka einamųjų VSD įmokų, nevykdo sutartyje nurodytų skolos gražinimo sąlygų (t.y. pažeidus mokėjimo grafiką) ar reorganizuojamas“ (Žin., 2005, Nr. 75-2725).

Šios priverstinio skolų išieškojimo priemonės laikytinos griežtomis (8 lentelė).

8 lentelė

Įmokų, delspinigių ir baudų išieškojimo priemonės priverstine tvarka

Administravimo priemonės	Pagrindiniai veiksmai	Įstatymas, kuriuo remiamasi
1. Nurodymų davimas kredito įstaigai	Nesumokėtas VSD įmokas, delspinigius ir baudas nurašyti iš draudėjo sąskaitos	Civilinio proceso kodekso 754 straipsnis; VSD Įstatymo 17 str. 1 d., (2007)
2. Nurodymų davimas skolininko darbdaviui, pensijos, stipendijos ar pašalpos mokėtojui	Nesumokėtas VSD įmokas, delspinigius ir baudas išieškoti trečiųjų šalių pagalba	VSD Įstatymo 17 str. 1 d., (2007)
3. Nurodymų davimas kredito įstaigai	Laiku nesumokėtas VSD įmokas, delspinigius ir baudas nurašyti iš draudėjo indėlių kredito įstaigoje ir priklausančių palūkanų	VSD Įstatymo 17 str. 1 d., Žin., (nuo 2008.01.01)
4. Inicijuotas bankroto bylos iškėlimas	Inicijuojama bankroto byla dėl skolų nesumokėjimo	VSD Įstatymo 17 str. 1 d., (2007); LR įmonių bankroto įstatymas (2001)

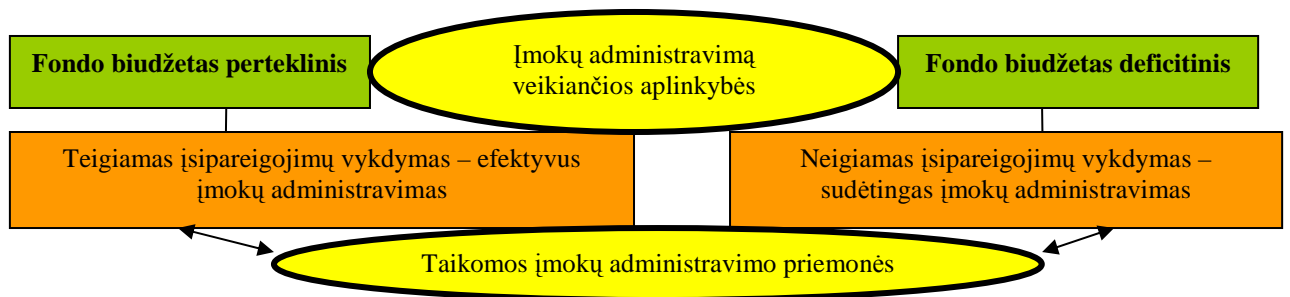
Skolos išieškojimui užtikrinti taikytinos administravimo priemonės		
5. Duoti nurodymus LR kredito įstaigoms	Nutraukti pinigų išdavimą bei pervedimą iš draudėjų sąskaitų, jei jie skolingi ir nemoka VSD įmokų ilgiau kaip 3 mėnesius	VSD Įstatymo 17 str. 2 d., (2007)
6. Priverstinė hipoteka ar įkeitimas	Kreipimasis į atitinkamas institucijas dėl skolininko turto priverstinės hipotekos ar įkeitimo įregistravimo	Civilinio proceso kodekso 754 straipsnis; VSD Įstatymo 17 str. 2 d., (2007)
7. Areštuoti draudėjo turtą	Bet kokių atveju, jei Fondui yra nesumokėtos VSD įmokos, baudos ir (ar) delspinigiai	VSD Įstatymo 17 str. 2 d., (2007)
8. Perduoti anstoliams	Įmokų, baudų, delspinigių išieškojimas gali būti perduotas anstoliams	VSD Įstatymo 17 str. 3 d., (2007)

Šaltinis: sudaryta autoriaus

SoDros įmokų administravimo procese, priverstinis išieškojimas yra vykdomas pasitelkiant visomis įmanomomis priemonėmis, visais vyraujančiais informacijos šaltiniais taip pat valstybės valdančiųjų priimtomis VSD įstatymo pataisomis. Esminiai jų, tai 2004 m. lapkričio 4 d. LR Seimo priimtas *VSD įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-253*, kuris įsigaliojo nuo 2005 m. sausio 1 d. pakeisdamas 1991 m. gegužės 21 d. priimtą VSD įstatymą ir galiojo iki 2008 m. sausio 1 d. įstatymo redakcijos *Nr. X-1068*. Šiose pataisose atspindimos SoDros, kaip viešojo sektoriaus atsakomybių ir iniciatyvų administruojant įmokas, griežtinimo sąlygos vyraujant kritiniam valstybės periodui. Tačiau egzistuoja daugelis veiksnių, nepriklausomų nuo Fondo asmeninių interesų, kurie tiesiogiai veikia įmokų kokybišką surenkamumą.

2.3.2. Įmokų administravimo sudėtingumą įtakojančios aplinkybės kritiniais valstybei periodais

Kadangi VSDF veikla grindžiama einamųjų įmokų ir išmokų principu, tai esminis veiksnys yra surenkamų pajamų kiekis bei kokybė (16 pav.).

16 pav. Fondo biudžeto būklės priklausomybė nuo įtakojančių aplinkybių

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Pagal 16 pav., įmokų mokumo lygis priklauso tiek nuo taikomų administravimo priemonių, tiek nuo įvairių aplinkybių, kurias galima įvardinti Fondą veikiančiais išoriniais bei vidiniais veiksniais. Pvz., per penkis 2009 m. mėnesius VSD biudžeto deficitas pasiekė 859 mln. Lt, kur per visus 2009 m. šis išaugo iki 2,3 mlrd. Lt (SoDros deficitas perkopė..., 2009). Vadinasi, net ir

taikomos administravimo priemonės yra ne itin veiksmingos. Šiuo atveju nemokumą galima sieti su šalyje vyraujančiu kritiniu periodu.

Apžvelgus vien SoDros biudžeto deficito augimą, galima suprasti apie mokesčių įstatymų dažną pažeidžiamumą piktnaudžiaujant, tai yra formaliai laikantis įstatymo, tačiau jo esmę pakreipiant asmeninės naudos link. Tokius veiksmus galima pavadinti **mokesčių vengimu** (*tax evasion*) – mokesčių įstatymų pažeidimu (Paulauskas, 2006). *LR MAĮ* (69 str.) mokesčių vengimas apibrėžtas taikant turinio viršenybės prieš formą principą, pasireiškiantį tam tikrais požymiais ir tikslais (9 lentelė).

9 lentelė

Mokesčių vengimo požymiai ir tikslai

Požymiai	Tikslai
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tiesiogiai ar netiesiogiai nukelti mokesčio mokėjimo terminai; ▪ Sumažinta mokėtina mokesčio suma (aplinkybių iškreipimas); ▪ Visiškai išvengtas mokesčio mokėjimas (sudaromi ir realiai vykdomi sandoriai, ūkinės operacijos, kurie atspindi mokesčių mokėtojo buhalterinėje apskaitoje, tačiau šie sandoriai ekonomiškai nelogiški). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gauti mokesstinę naudą, tokiais veiksmais padaroma žala biudžetui; ▪ tikslas neatskleisti tam tikrų sandorio tikslų ir šalių ketinimų; ▪ vengimo atveju – nesiekiami maksimalaus pelno minimaliomis sąnaudomis.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR mokesčių administravimo įstatymas, Žin., 2008, Nr. 149-6023 (69 str.); Paulauskas, A., (2006). Mokesčių vengimo sąvoka, požymiai bei santykis su mokesčių slėpimu // Viešoji politika ir administravimas, Nr. 15

Daugelis jau ankstesniuose skyriuose minėtų mokslininkų, autorių, nagrinėjusių mokesčių sistemą, stengėsi išsiaiškinti kas labiausiai įtakoja mokesčių nemokumą. Todėl galima išskirti tai, kad sunkią finansinę situaciją, veikiant SoDros įmokų administravimo mechanizmui, įtakoja ekonominiai, socialiniai, demografiniai ir kultūriniai veiksniai (17 pav.).

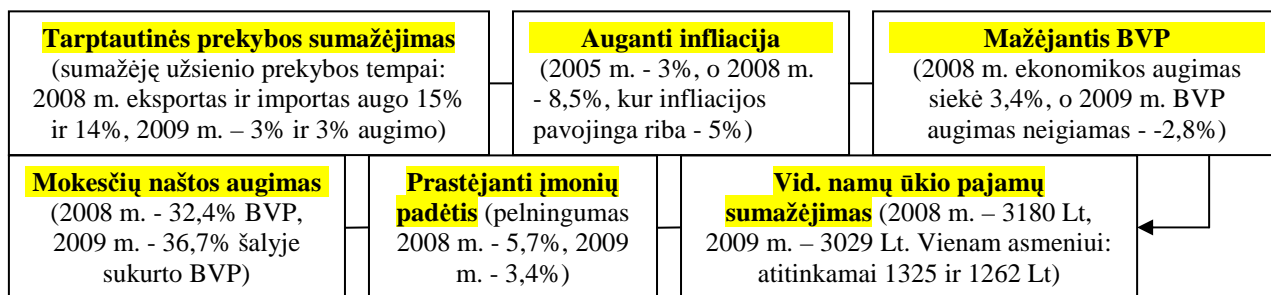
Sudėtingą įmokų administravimą įtakoiantys veiksniai

Ekonominiai	Socialiniai	Demografiniai	Kultūriniai
<ul style="list-style-type: none"> • BVP sumažėjimas; • Aukštas infliacijos lygis; • Sumažėjusi gyventojų perkamoji galia; • Verslo sąstingis; • Padidėję darbo kaštai; • Išaugę mokesčių tarifai. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sumažėjęs visuomenės socialinis solidarumas – pasitraukimas į neoficialią darbo rinką; • Nepakankama išmokų indeksacija; • Išaugęs nedarbo lygis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Didėjantis pensijinio amžiaus gyventojų skaičius (žemas apdraustųjų ir pensijinio amžiaus gyventojų santykis); • Išaugusi migracija; • Sumažėjęs gimstamumas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Įmonės nemokumas dėl vadovo bei specialistų nekompetencijos; • Piktybiškas įmokų nemokėjimas, slėpimas; • Nepasitikėjimas institucijos veikla.

17 pav. Veiksniai, įtakoiantys įmokų į SoDros biudžetą administravimą

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Buškevičiūtė, E., (2005). Mokesčių sistema. Vadovėlis – Kaunas: Kauno technologijos universitetas; Guogis, A., (2006), Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese: Lietuvos atvejis; Rohatgi, R., (2002). Basic International Taxation. Hague: Kluwer Law International

17 pav. išdėstyti veiksniai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, nes kritinė ekonomikos situacija tiesiogiai paveikia socialinę, demografinę bei kultūrinę šalies būklę. Todėl svarbu šiuos veiksnius aptarti kiekvieną atskirai remiantis dabartine šalies situacija. Ekonominiai veiksniai aptariami 18 pav.

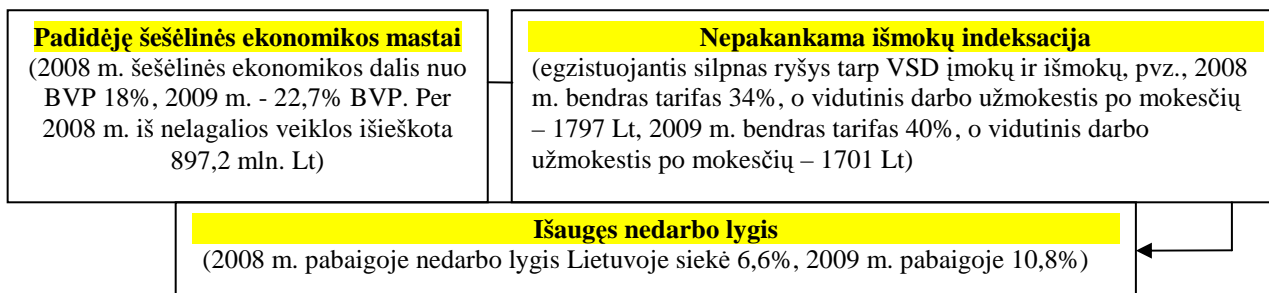

18 pav. Ekonominiai veiksniai, įtakojantys SoDros įmokų administravimą

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LLRI, (2009). 23-iasis Lietuvos ekonomikos tyrimas (2008/2009), [žiūrėta 2009-11-25] Prieiga per internetą: < http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/23__asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20082009_2/5407;from_topic_id;5091

Šie 18 pav. ekonominiai veiksniai ekonomistų laikomi, kaip pagrindiniai, kuriuos, visų pirma, paveikia kritinė valstybės situacija, t.y. nuo 2008 m. prasidėjusi pasaulinė krizė. Juos labiausiai pajaučia privatus valstybės sektorius, nes gerokai pakelia darbo jėgos kainą, mažina įmonių konkurencingumą tarptautinėse rinkose bei dirbančiųjų pajamas. Dėl didelių darbo kaštų stabdomas ir naujų darbo vietų kūrimas, todėl didelės VSD įmokos tampa viena iš priežasčių verslui laikytis šešėlyje, nesudarant darbo sutarčių ar deklaruojant ne visus mokamus atlyginimus (LLRI, 2008).

Šalies ekonominis nuosmukis įtakoja ir socialinę politiką, pasireiškiančią sumažėjusiu nedarbo lygiu arba savivališku pasitraukimu iš jos į „šešėlį“ (Penkaitis, 2005) (19 pav.).

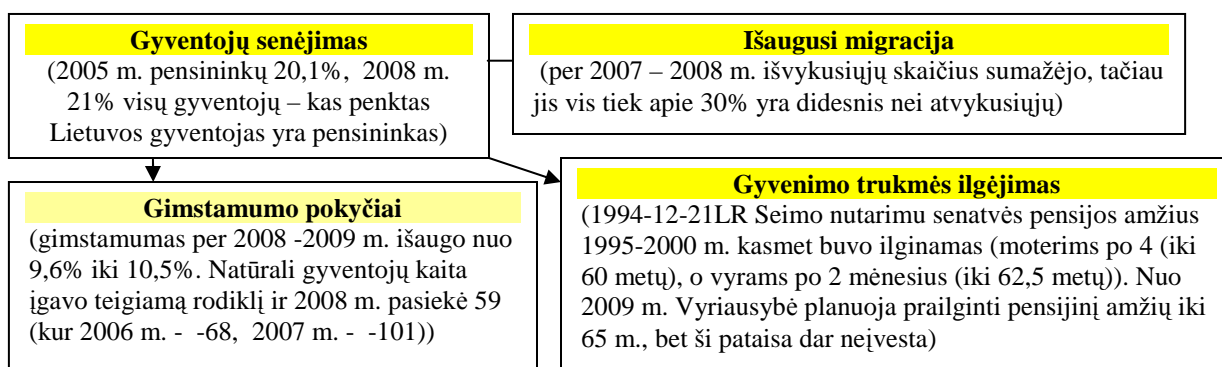

19 pav. Socialiniai veiksniai, įtakojantys SoDros įmokų administravimą

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2009

Pravartu apibendrinti 19 pav. dėstomus socialinius veiksnius, nes jie labiau akcentuoja eilinio socialiai drausto visuomenės nario padėtį ir požiūrį į esamą situaciją, kai įmokos į SoDros biudžetą auga, o pajamų šioms sumokėti vis mažėja. Visų pirma, išaugęs bedarbių skaičius dėl siunkios ekonominės situacijos atitinkamai didina pasitraukusiųjų iš VSD sistemos apimtis. Kuo daugiau darbingo amžiaus asmenų netenka darbo, tuo labiau SoDra netenka pajamų, tačiau automatiškai išauga išlaidų bedarbio pašalpoms apmokėti poreikis. Pasak A.Buškevičiūtės (2006), „ekonominės reformos panaikino daugybę asmeninių pajamų augimo apribojimų, tačiau nesukūrė jų griežtos registracijos bei apmokestinimo sistemos“. Reiškia, nemaža dalis savarankiškai dirbančių asmenų neužsiregistruoja ir taip nedalyvauja socialinio draudimo finansavime arba neatitinka esamų įstatyminių reikalavimų. Taip didelė dalis gyventojų ištraukia į neoficialią darbo rinką arba tiesiog migruoja į kitas pasaulio šalis.

Tačiau egzistuoja ir tokių situacijų, ne tik, kai draudėjas neįregistruoja darbuotojo jį įdarbindamas nelegaliai, išmokėdamas atlyginimus „vokeliuose“ ar sumokant VSD įmokas ne nuo viso priskaičiuoto atlyginimo (Statistiniai duomenys, 2008), bet ir tai, kai dirbantysis nežino, jog dirba įmokų nemokančiam darbdaviui. Įmonių vadovai, sprenddami, ar mokėti įmokas, ar ne, pasveria visus darbo rinkos ypatumus, taip pat įvertina kitus, su pinigais susijusius veiksnius: tiesiogines išlaidas mokant įmokas, išlaidas, susidariusias dėl didesnių atlyginimų, išlaidas, atsiradusias slepiant įmokas ir numatomas baudų išlaidas. Tokiai šešėlinei ekonomikai minimizuoti 1992 m. Europos vietos savivaldos chartijos 9 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad „vietinės valdžios organai bent dalį finansinių išteklių gauna iš vietinių mokesčių ir rinkliavų, kurių dydį nustato bei administravimą reguliuoja jie patys vadovaudamiesi statutu“. Toks savarankiškas veikimas išieškant ir surenkant įsiskolinimus į biudžetą turėjo pagerinti sunkiai besiklostančią nemokumo situaciją. Tačiau visą tai veikia ne tik ekonominiai, socialiniai, bet ir demografiniai veiksniai (20 pav.).

20 pav. Demografiniai veiksniai, įtakojantys SoDros įmokų administravimą
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2009

Gyventojų senėjimas yra daugelio šalių problema, nes taip mažėja darbingųjų apimtis ir didėja SoDros poreikis mokėti pensijines išmokas. Pensinio amžiaus ilginimas turėtų duoti labiau apčiuopiamų rezultatų. Kol kas jis tik kompensuoja gyventojų senėjimo pasekmes. Ilginant pensinį amžių, siekiama pagerinti užimtųjų ir socialinių išmokų gavėjų skaičiaus santykį. Pagal A.Pociaus (2002) išvalgas, „ilgalaikės gyventojų skaičiaus prognozės rezultatai rodo, kad jeigu pensinis amžius šalyje nepakistų (liktų toks pats kaip iki 1995 m.), tai darbingo amžiaus gyventojų lyginamasis svoris 1995-2024 m. išaugtų nuo 20 iki 26-27%“. Demografinis gyventojų senėjimas vyksta nepriklausomai nuo pensijinio amžiaus ribų kitimo. Iš vienos pusės, gyventojų senėjimas mažina konkurenciją darbo rinkoje, kadangi didėjant pensininkų skaičiui auga išlaikytinių lyginamasis svoris. Tačiau iš kitos pusės, jis mažina gyventojų ekonominį aktyvumą, menkina darbuotojų teritorinio mobilumo ir perkvalifikavimo bei naujausių žinių panaudojimo galimybes, didina išlaikytinių lyginamąjį svorį, blogėja gyventojų sveikatos būklė (Pocius, 2002). Ch.Politt (2003) apibrėždamas viešojo valdymo reformas, ypatingai išskiria socialinius ir demografinius pokyčius. Jo manymu „didėjanti vyresnio amžiaus žmonių dalis visuomenėje reiškia didėjančias

socialinės rūpybos išlaidas“. Daugelyje dabartinių valstybių socialiniam draudimui skiriamos sumos yra didžiausios ne tik SoDros, bet ir valstybės biudžeto išlaidos. Tokį didelį šių paslaugų paklausos kiekį sąlygoja senstanti visuomenė bei išaugęs sveikatos apsaugos poreikis.

Kalbant apie gimstamumo pokyčius Lietuvoje, tam didžiausios įtakos turėjo 2007 m. gruodyje LR Seimo priimta *Ligos ir motinystės įstatymo pataisa* (Žin., 2007, Nr. 132) (10 lentelė).

10 lentelė

Gimstamumo pokyčius Lietuvoje įtakojantys veiksniai

LR ligos ir motinystės socialinio draudimo pataisa (2007)		
Nuo 2008-01-01 (patvirtinta)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo nėštumo iki gimdymo atostogų iki vaikui sueis 1 metai; ▪ Iki vaikui sueis 2 metai; Pašalpa skaičiuojama atsižvelgiant	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 100%; ▪ 85%; Į praėjusio metų ketvirčio atlyginimą
Iki 2009 m.		
Nuspręsta atidėti iki 2009-01-01 (nepatvirtinta)	Iki vaikui sueis 3 metai	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 50% Į praėjusio pusmečio draudžiamąsias pajamas
Nuo 2009 m.	Pašalpa skaičiuojama atsižvelgiant	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 90%; ▪ 75 %;
Nuo 2009 m. 09 mėn. tik tom pašalpom, kurios bus paskirtos nuo 2010-07-01	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuo nėštumo iki gimdymo atostogų iki vaikui sueis 1 metai; ▪ Iki vaikui sueis 2 metai; 	

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis *Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas*, Žin., 2007, Nr. 132

Svarbus akcentas įmokų administravimo sudėtingumui yra gyventojų, ypač darbingo amžiaus, migracija į užsienio šalis. Remiantis A.Sipavičienės (2006) straipsniu, galima išskirti keturias pagrindines veiksnių, skatinančių tarptautinę migraciją, grupes (21 pav.).

Struktūriniai	Struktūriniai	Migrantų motyvai,	Socialinės bei ekonominės
(ekonominiai bei politiniai veiksniai) - emigracijabesivystančiose visuomenėse	veiksniai, kurie pritraukia imigrantus išsivysčiusiose visuomenėse	tiksłai ir siekiai (verslo siekis, darbo paieška ar gyvenimo sąlygų pakeitimas)	struktūros , kurios išskyla sujungdamos siunčiančias bei priimančias visuomenes

21 pav. Veiksnių grupės, lemiančios tarptautinę migraciją

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Sipavičienė, L., (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė // Tarptautinė migracijos organizacija*

Populiariausi jų yra struktūriniai (ekonominiai, politiniai, socialiniai) veiksniai. Esant tokiai padėčiai, migracija pasireiškia dviem kryptimis: iš kaimo į miestą arba iš savo šalies į labiau išsivysčiusiąją, kadangi tiek miestuose, tiek išsivysčiusiose užsienio šalyse, kaip teigia neoklasikinė ekonominė migracijos teorija, darbas apmokamas geriau. Tačiau tarp šalių darbo užmokesčio skirtumai yra žymiai didesni, todėl emigracijos mastai didėja – susikuria mobili darbininkų populiacija, kurios motyvaciją išvykti iš savo šalies stiprina ir nestabili ekonominė padėtis bei socialinių garantijų nebūvimas, neefektyvus jų įgyvendinimas (Todaro, 1976). Taip pat migracinis elgesys keičia vietinę kultūrą ir emigracija tampa lygi kitoms gyvenimo strategijoms. Priimančiose šalyse, nepaisant imigracinės politikos griežtėjimo, steigiasi migrantus remiančios humanitarinės institucijos, sukurtos pačių migrantų, kurios palaiko ir remia tarptautinę migraciją (Massey, 1999). Lietuvoje migraciją galima sieti su atitinkamais Bendrijos teisiniais sprendimais (11 lentelė).

Veiksniai, įtakoję migraciją Lietuvoje

Lietuvos Respublikos įstojimas į Europos Sąjungą (2004m.)
Įteisinta laisvė be apribojimų įsidarbinti bet kurioje iš ES valstybių narių (viena pamatinių ES piliečių teisių, priimtų įsteigiant Europos Ekonominę Bendriją 1957 m.).
ES šalyse tiek investuotojai, tiek ir vietiniai gali pasinaudoti įvairiomis lengvatomis steigiant verslą (ypač daug lengvatų suteikta mažoms ir vidutinėms įmonėms): tiesioginėmis subsidijomis, lengvatinėmis paskolomis, sumažintais mokesčio tarifais, mokestiniais kreditais, mokesčių atidėjimu ir kt. (pvz., EBVO ³ šalys).
ES teisingumo ir vidaus reikalų ministrų taryba 2007-12-06 sprendimu pritarė 9 naujų ES valstybių - Lietuvos, Latvijos, Čekijos, Estijos, Lenkijos, Maltos, Slovakijos, Vengrijos, Slovėnijos prisijungimui prie Šengeno erdvės ⁴ . Šios 9 valstybės ir Šveicarija 2007-12-21 panaikino kontrolę prie vidinių sausumos sienų.
Oro sienų kontrolė panaikinta 2008-03-30, atsižvelgiant į naujai sudarytą skrydžių tvarkaraštį. Šengenas sudaro sąlygas ne tik laisvam asmenų judėjimui, bet ir bendros vizos gavimui, mokesčių lengvatomis. Tokiu būdu šios taisyklės turi tiesioginę reikšmę laisvam asmenų judėjimui.
Lietuvos teisės aktuose, susijusiuose su migracija, lietuvių išvykimą į ES ir kitas šalis, akcentuojamas dėmesys tik į imigrantus „priimančioje“ šalyje: sąlygos, kaip oficialiai ir legaliai išvažiuoti iš Lietuvos, sąlygos, kaip oficialiai ir legaliai pradėti gyventi Lietuvoje. Mažai kreipiamas dėmesys į išvykstančius lietuvius.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Ikanas, A., Čičinskas, J., (2001). Dažniausiai užduodami klausimai apie Lietuvos stojimą į ES // Europos komitetas prie LR Vyriausybės, Vilnius; Šengeno erdvė [žiūrėta 2009-09-26] Prieiga per internetą: < <http://www.ltconsny.org/Konsuline%20informacija%20-%20failai/Apie%20Sengena.htm>>; Massey, D. S., (1999). International migration at the Dawn of the Twenty – First Century: The Role of the State. Population and Development Review, New York, vol. 25, No. 2

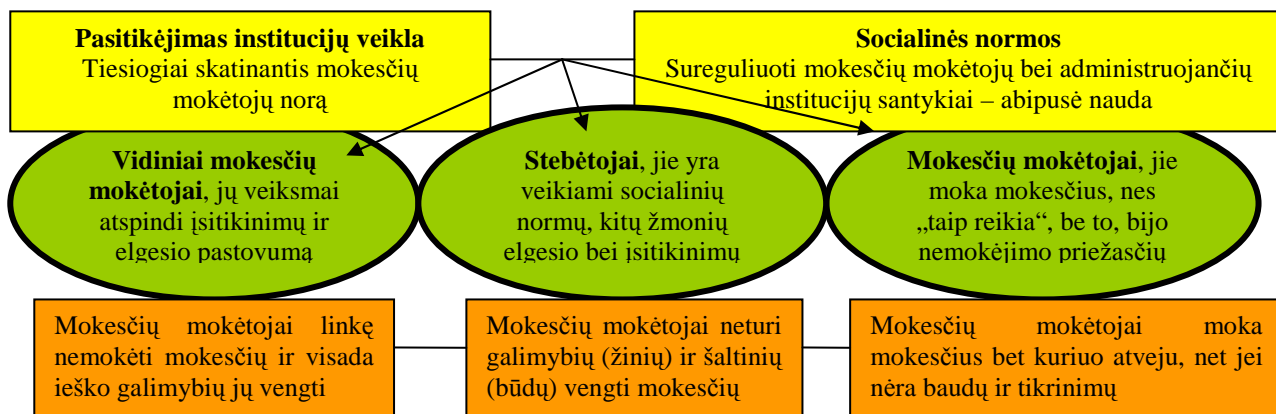
K.Levišauskaitės (2006) manymu, „mokesčių nemokumo situacija yra ir nacionalinės kultūros dalis, kuri apima mokestinių santykių visumą, žmonių požiūrį į mokamus mokesčius ir juos administruojančius pareigūnus“. Kuo ši kultūros dalis bus labiau išvystyta, tuo mokesčių mokėjimas bei surinkimas bus geresnis.

B.Nerre (2001) teigia, kad „mokesčių kultūra turi būti pagrįsta savanorišku susitaikymu su mokesčių įstatymais“, todėl kuriant naujas mokesčių sistemas, svarbu atsižvelgti į esamą šalies kultūrą. Tačiau jis išreiškė ekonomistų nuomonę, kuri apriboja mokesčių kultūros supratimą vertinant tik iš mokesčių mokėtojų pusės. Todėl jo manymu, mokesčių kultūra – tai formalių ir neformalių institucijų visuma, susijusi su nacionalinės sistemos praktiniu taikymu, istoriškai susiklosčiusiu šalies nacionalinėje kultūroje.

L.Combest (2005) tyrė mokesčių kultūros, mokesčių mokėtojų ir mokesčių pareigūnų sąveiką ir nustatė, kad mokesčių kultūra atsiskleidžia mokesčių pareigūnų ir mokesčių mokėtojų santykiuose. Remiantis B.Toglerio (2003) disertacija bei H.Kelmano (1965) mokesčių mokėtojų grupavimo sukurta sistema, galima išdėstyti pagrindinius veiksnius, lemiančius vengiančiųjų mokėti mokesčius pasiskirstymą į tam tikras grupes bei mokėjimo ar nemokėjimo motyvus (22 pav.).

³ EBVO - Paryžiuje įsikūrusi „Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymosi organizacija“. Šiai organizacijai priklauso 30 šalių, kuriose veikia rinkos ekonomika: Lichtenšteinas, Liuksemburgas, Danija, Rusija, Slovakija, Lenkija, Turkija, Vengrija, Korėja, Vokietija, JAV, Čekija, Belgija ir kt.

⁴ Šengenas arba Šengeno erdvė – tai valstybių, pasirašiusių Šengeno sutartį, teritorijos. Ši erdvė ypatinga tuo, kad jos išorinės sienos akylai saugomos, o erdvės vidaus sienų kontrolė panaikinta. Saugumą Šengeno erdvėje užtikrina sustiprinta išorinių sienų kontrolė, intensyvėjantis Šengeno šalių sienos apsaugos tarnybų, policijos ir teisinis bendradarbiavimas, bendros Šengeno šalių vizų politikos vykdymas ir Šengeno informacinės sistemos funkcionavimas.

22 pav. Kultūriniai veiksniai, įtakoiantys SoDros įmokų administravimą

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Togleris, B., (2003). *Tax morale: theory and empirical analysis of tax compliance*. Disertacija Universität Basel; Kelman H., (1965). *Manipulation of Human Behavior: An Ethical Dilemma for the Social Scientist*, *Journal of Social Issues*, No 21, p. 31-46

Pagal aptartų autorių išskirtus nemokumo priežastinius požymius, galima daryti išvadą, kad VSD Fondo biudžetas šiuo metu neefektyviai surenka įmokas dėl sumažėjusios apdraustųjų dalies Lietuvoje, dėl šešėlinės ekonomikos ir algų „vokeliuose“. Maža to, prisideda gausi emigracija ir krizės metu smarkiai padidėjęs nedarbas. Tiek dabartiniai valdantieji asmeniškai, tiek ir valdančiosios koalicijos partijų programos nevykdo savo įsipareigojimų, kad bus mažinami mokesčiai smulkiąjam verslui ir kad bus skatinamas gyventojų verslumas. Priimtų įstatymų skaičiai tik didina mokesčių našta (Lazutka, 2009). Kitaip tariant, vykdoma šalies finansų politika ne skatina efektyvų įmokų administravimą, bet, atvirkščiai – jį stabdo. Todėl pravartu išsiaiškinti VSD fondo atsakomybę bei asmenines iniciatyvas įmokų administravime ypatingai tada, kai visa šalis patiria nuosmūkį, o aukščiausioji valdžia savais būdais stengiasi jį įveikti.

2.3.3. VSD fondo atsakomybė ir iniciatyvos administruojant įmokas kritiniais valstybei periodais

Socialinio draudimo mokesčiai yra įstatymų reglamentuota pinigine prievolė, juos būtina sumokėti į SoDros biudžetą juridškai nustatyta tvarka ir terminais. Kadangi tokia mokesčių sistema remiasi tik valstybės aukščiausios valdžios priimamais teisiniais sprendimais, anot R.Stačioko (2004), „valdžiai visiškai nesvarbu, ar mokesčių mokėtojai turi lėšų, ar įmonės yra uždelsusios atsiskaityti su kreditoriais ir darbuotojais, ūkio subjekto veiklos rezultatai geri ar pernelyg prasti“. Kitaip tariant, mokesčius būtina mokėti bet koku atveju, nes jie įteisinti mokesčių įstatymų apibrėžta tvarka ir įstatymų reikalavimų nevykdymas arba ignoravimas užtraukia administracinę, kai kuriais atvejais ir baudžiamąją atsakomybę (Stačiokas, 2003).

Pasak A.Paulausko (2006), „mokestinių santykių reguliavimas teisės normomis dar nereiškia, kad jomis įtvirtinti reikalavimai bus įgyvendinti ir jų laikomasi“. Įstatymų, reglamentuojančių įmokų administravimą, pasiskirstymas ir įtaka pateikti 23 pav.

LR Viešojo administravimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1945)

VSD ir jos teritoriniai skyriai yra socialinio draudimo įmokų administratorius - viešojo administravimo subjektas, veikiantis pagal **įstatymo viršenybės principą**:

- „Viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus. Administraciniai aktai, susiję su asmenų teisių ir pareigų įgyvendinimu, visais atvejais turi būti pagrįsti įstatymais“.
- „Viešojo administravimo subjektų vidaus administravimą reglamentuoja įstatymai arba jų pagrindu priimti teisės aktai (nuostatai, statutai, veiklos (darbo) reglamentai, pareigybių aprašymai (pareiginės instrukcijos), vidaus tvarkos taisyklės)“.

Pareigūnų teises apibrėžia: **LR VSD įstatymas, LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimas bei LR Mokesčių administravimo įstatymas**

23 pav. Įstatymų įtaka socialinio draudimo įmokų administravimui

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Iš 23 pav. matyti, kad tiek administruojanti institucija, tiek joje veikiantis žmogaus faktorius atlieka tik savo įstatymiškai įtvirtintas pareigas. Vadinasi, bet kokia administracinė veikla, grindžiama SoDros, kaip viešosios įstaigos, yra visiškai priklausoma nuo teisinės bazės. Kritiniais valstybei periodais, kurie pasireiškia tiek finansine, tiek ekonomine, tiek socialine krize, šalies valdžia situaciją stengiasi koreguoti vykdydama VSD įstatymų pataisas (24 pav.).

<p>1991 – 2005 m. VSD įstatymas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nenustatomas senaties terminas; • Inisijuoti bankroto bylos iškelimą; • Priverstinė hipoteka ar įkeitimas. 	<p>2005 – 2007 m. VSD įstatymas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skolų išieškojimo senaties terminas – 5 metai; • VSD įmokos gali būti tikslinamos už ne ilgesnį, kaip 5 metų laikotarpį nuo draudėjo kreipimosi dienos; • VSD lėšos iš kredito įstaigos išieškomos Civilinio proceso kodekso 754 straipsnyje nustatyta tvarka (17 str. 1 d. 1 p.); • VSD įmokas ir netesybas išieškoti priverstine tvarka duodant nurodymą skolininko darbdaviui, pensijos, stipendijos ar pašalpos mokėtojui; • SoDros ir VMI bendradarbiavimo taisyklės (2006); • Nuo 2004 m. (įstojus į ES), VSD įgavo privalumą veikti pagal ES teisės aktus. 	<p>Nuo 2008.01.01 VSD įstatymas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teisė duoti nurodymus kredito įstaigai laiku nesumokėtas VSD skolas nurašyti “iš draudėjų indėlių kredito įstaigoje ir priklausančių palūkanų”; • Įmokų administravimo priemonės pradeda taikyti ir Fondo teritoriniai skyriai, kai skola mažesnė nei 100 tūkst. Lt (atidėti skolų sumokėjimą); • VSD įmokos gali būti tikslinamos už ne ilgesnį, kaip 5 metų laikotarpį;
<p>Nuo 2009.01.01 VSD įstatymas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • apmokestinimo subjektų, objektų apimties plėtimas (ūkininkai, sportininkai, atlikėjai); • mokesčio tarifų didinimas (bendras tarifas pakito nuo 34% iki 40%); • įmokų sumokėjimo terminų redakcija (iki kiekvieno mėnesio 15 dienos einamąsias įmokas, pagal verslo liudijimą – būtina sumokėti iš anksto, įmonių savininkai – kartą per ketvirtį iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos); • Vyriausybės nutarimu Nr. 199 skolų išieškojimas iš visų rūšių įmonių pradedamas vykdyti po 5 dienų, kai atsiranda skola; • Draudėjai, turintys 10 ir daugiau apdraustųjų visus VSD pranešimus turi siųsti naudodami „Elektroninę draudėjų aptarnavimo sistemą“ ir pasirašyti elektroniniu parašu; • Mokestinių lengvatų panaikinimas, kurių alternatyva – pereinamasis laikotarpis, nuoseklus tarifų didinimas; • LRV nutarimas dėl verslą prižiūrinčių subjektų veiklos pagrindinių nuostatų koncepcijos patvirtinimo – mokesčių administravimo problemoms minimizuoti (tikrintinų verslo subjektų atrankos taisyklės); • Baigtinis elektroninės įmokų administravimo terpės įdiegimas, padedantis efektyviau administruoti mokesčius. 		

24 pav. VSD įstatymo esminiai pokyčiai, susiję su įmokų administravimu

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Kaip matyti iš 24 pav., nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, Vyriausybė visais įmanomais būdais stengėsi gerinti sunkiai besiklostančią VSD įmokų administravimo problemą.

Siekimas minimizuoti SoDros biudžeto deficitą, paskatindavo imtis įvairių drastiškų priemonių (Majauskas, 2006). Kitaip tariant, valstybė aktyviai įgyvendina finansų politiką, pasireiškiančią per vykdomą fiskalinę politiką, kur Lietuvos profesoriai (V.Snieška, J.Čiburienė, V.Navickas ir kt.), analizavę šalies makroekonomiką, išsiaiškino, kad fiskalinė politika gali būti naudojama ekonomikai stabilizuoti (12 lentelė).

12 lentelė

Fiskalinės politikos priemonių naudojimas

Ekonomika patiria nuosmukį	Ekonomika patiria pakilimo būseną
Skatinančioji fiskalinė politika	Stabdančioji fiskalinė politika
<ul style="list-style-type: none"> • Vyriausybės išlaidų didinimas; • Mokesčių mažinimas arba transferinių išmokų didinimas; • Abiejų išvardytų priemonių derinimas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vyriausybės išlaidų mažinimas; • Mokesčių didinimas arba transferinių išmokų mažinimas; • Abiejų priemonių naudojimas kartu.
Neišvengiama pasekmė – biudžeto deficito augimas	Pasekmė – biudžeto pertekliaus atsiradimas

Šaltinis: Snieška, V. ir kt., (2001). Makroekonomika. Kaunas: Technologija

2008 m. prasidėjo pasaulinė finansų krizė, atsiliepė visoms šalims, taip pat ir Lietuvai. Dar 2007 m. buvo numatyta, kad ekonomikos augimas lėtės, ir tam buvo rengiamasi. Seime priimtas *LR Fiskalinės drausmės įstatymas (Žin., 2007, Nr. 120-4881)*, kuris turėjo riboti biudžeto išlaidas. Naujai 2008 m. pabaigoje išrinktas Seimas per kelias naktis padidino mokesčius bei sujaukė valstybės ir verslo sistemą, pakirtusią verslo pasitikėjimą valdžia, jo gebėjimą prisitaikyti prie rinkos pokyčių, pastūmėjo verslą į šešėlį (Alternatyvioji Vyriausybės programa, 2008). Pagal 2009 m. LR valstybės kontrolės išvadą, Lietuvoje fiskalinės drausmės taisyklių yra nesilaikoma.

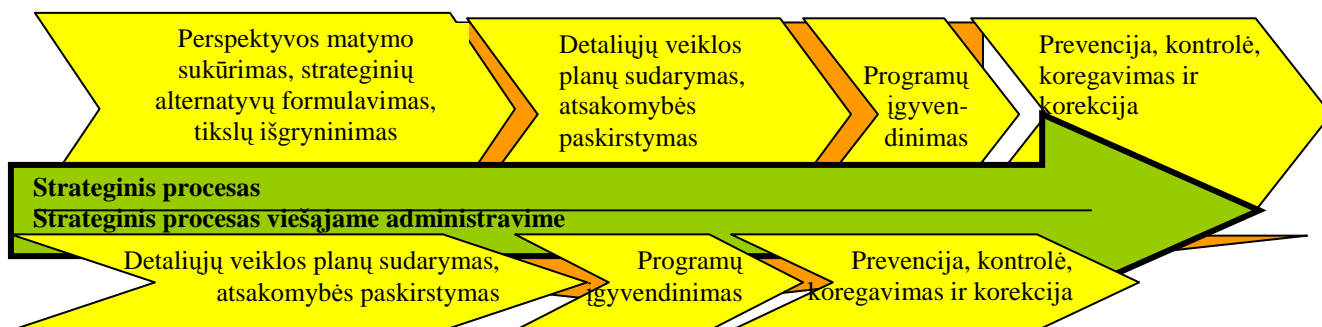
Iš to galima daryti išvadą, kad pernelyg didelis juridinis spaudimas stabdo Fondo administracinę veiklą ypač sunkmečio periodu. Įstatymais besiremianti veikla, Vyriausybės vykdoma su krize nesuderinta finansinė politika tik dar labiau pabrėžia įmokų administravimo problematiškumą. Galima teigti, kad teisinė bazė yra nelanksti, nes ji akcentuota tik į išlaidų mažinimą, o ne į socialinės politikos gerinimą. Visi sprendimai yra priimami tik sunkmečiui prasidėjus, tačiau svarbu planuoti ir numatyti galimas netikėtas problemas iš anksto, nes Lietuva susiduria ne su pirma krizine situacija (1998 m. Rusijos krizė).

2.4. Strategavimo būtinybė socialinio draudimo įmokų administravime ekonominės krizės situacijoje

LR VSD yra organizacija, kuri neapsiriboja vien viešųjų paslaugų teikimu. Rengiamos viešosios politikos kryptys, programos ir projektai, tačiau šių veiksmų reikšmingumas ypatingai pasireiškia tada, kai šalis išgyvena sunkmetį. Globalioje, kintančioje aplinkoje reikalingi nauji politiniai sprendimai, tačiau juos nelengva numatyti ir įgyvendinti. SoDra, kaip viešoji įstaiga, socialinė grupė, suburianti žmones ir organizuojanti jų darbą, teikianti paslaugas ir paskirstanti uždirbtas pajamas, daro visuomenei didžiulį poveikį. Šis viešojo sektoriaus elementas yra

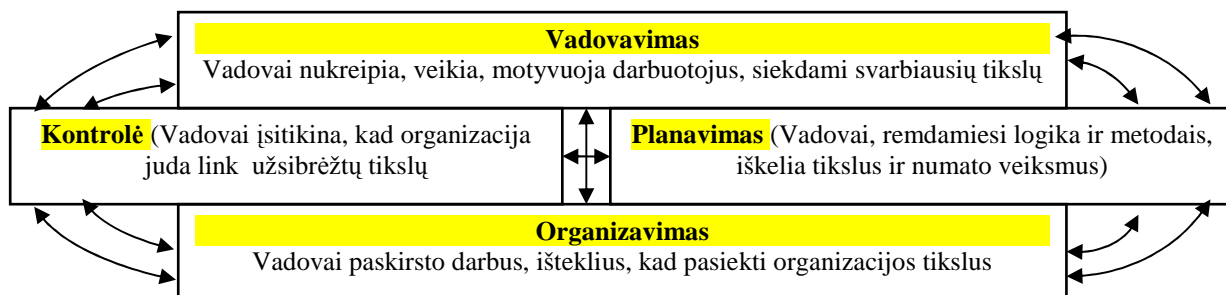
reikalingas apibrėžti įmokų administracinės veiklos politikai įgyvendinti, todėl siekiant kuo rezultatyvesnio surinkimo, jis turi būti kryptingai valdomas, planuojamas (Arimavičiūtė, 2005).

Strateginis planavimas SoDros įmokų administravime (*Strategic planning SoDra administration fees*) tai fundamentalių sprendimų veiksmų paieška bei konstrukcijos. Jis apima informacijos kaupimą, viešojo administravimo aplinkos monitoringą, strateginių galimų alternatyvų paieškas, būsimųjų politinių sprendimų numatymą, bei jų įgyvendinimo galimybes ir sąlygas. Tokie veiksmai ypatingai gali būti naudingi tada, kai tiek šalis, tiek pati organizacija susiduria su nenumatytomis išorės problemomis, kurių negalima pakeisti, todėl tenka tik prisitaikyti (Staponkienė, 2004). Taip pat, remiantis A.Boso (2004) iškeltu klausimu, ar viešojo administravimo – įmokų administravimo procesas yra tapatus strateginiam valdymui, teigia, kad „strateginį procesą galima supaprastintai pavaizduoti kaip keturių pakopų procesą. Tuo tarpu viešojo administravimo procesas daugiausiai apima tik programų įgyvendinimą bei paliečia detaliųjų veiklos planų sudarymą, atsakomybės pasiskirstymą, prevenciją, kontrolę, koregavimą ir korekciją“ (25 pav.).

25 pav. Strateginio valdymo ir įmokų administravimo santykis
Šaltinis: Bosas, A. (2004). *Strateginis valdymas: nuo korporacijos iki valstybės*. Klaipėda

Pagal pateiktą 25 pav., SoDros strateginio valdymo esmę įmokų administravime galima apibrėžti kaip valstybės įgyvendinamą funkciją, kur strateginis valdymas yra nuolatinis, atsinaujinantis procesas, kurio paskirtis – laiku pritaikyti politinių, valdymo, socialinių ir ekonominių sričių plėtrą atsižvelgiant į šalies vidaus ir tarptautinės situacijos pokyčius. Todėl svarbiausias strateginio valdymo tikslas - kuo efektyviau panaudoti šalies ir konkretaus regiono bei skyriaus ekonominį, mokslinį, technologinį potencialą ir žmogiškuosius išteklius (26 pav.) (Puškorius, 2002).

26 pav. Valdymo proceso sudedamųjų dalių tarpusavio ryšiai
Šaltinis: Stoner, J., A., F., Freeman, R., E., Gilbert, D., R. (2001). *Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika*. p. 13.

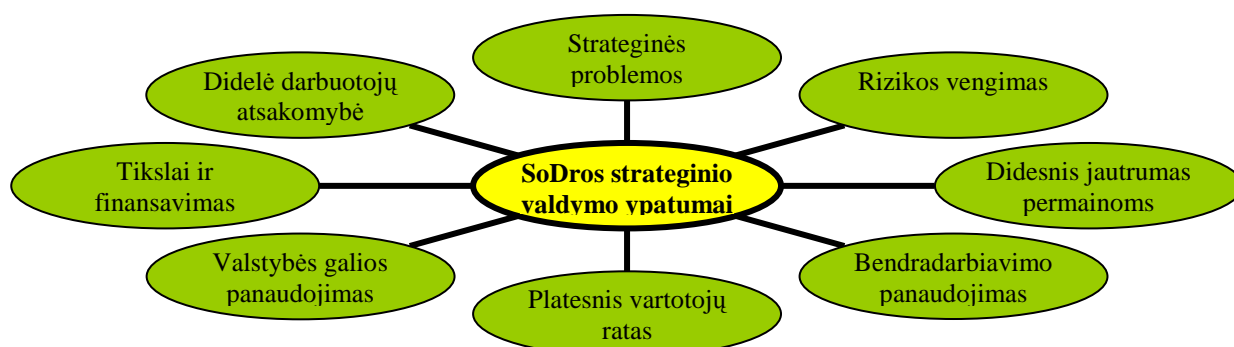
Iš 26 pav. matyti, kad darbuotojas yra pagrindinis elementas šiame strateginių planų kūrimo nesibaigiančiame procese, kuris, siekiant įmokų administravimo efektyvumo, privalo sudaryti visas strateginio planavimo teikiamas galimybes (27 pav.) remiantis VSDFV subalansuotos plėtros strategijos principais (žr. 4 priedas).

Strateginio plano įmokų administravimo galimybės			
1. Geresnės sąlygos įtvirtinti strateginį mąstymą, veiksmams susiduriant su nenumatytais aplinkybėmis	2 Išauga galimybė tobulinti SoDros veiklą, susijusią su sprendimų priėmimu: išskiriant veiklos prioritetus, pastangas formuluoti svarbiausius tikslus	3. Padidina SoDros atsakomybę ir gerina veiklą sprendžiant vidaus ir išorės problemas, leidžia lanksčiau ir efektyviau keisti veiklos kursą priklausomai nuo besikeičiančių aplinkybių	4. Tai veiksnys, įtakojantis personalo vystymą. Pasitelkiant strateginiu planavimu, galima efektyviau paskirstyti vaidmenis ir atsakomybę, susieti pastangas, rezultatus

27 pav. Strateginio plano galimybės SoDros įmokų administravime

Šaltinis: Raipa, A. (2003). *Strateginis planavimas viešajame administravime. Viešasis administravimas. Monografija*, p. 274-292. Kaunas: Technologija.

Kaip matyti, strategija įmokų administravime yra svarbi ir reikšminga tada, kai organizacija sugeba laiku pritaikyti politinių, valdymo, socialinių ir ekonominių sričių plėtrą atsižvelgiant į šalies vidaus ir tarptautinės situacijos pokyčius. Todėl svarbu išskirti SoDros, kaip viešosios institucijos strateginio valdymo ypatumus (28 pav.), atskleidžiančius viešojo administravimo įstaigų strateginio valdymo išskirtinumą ypač reaguojant į nenumatytas sudėtingas krizines situacijas.

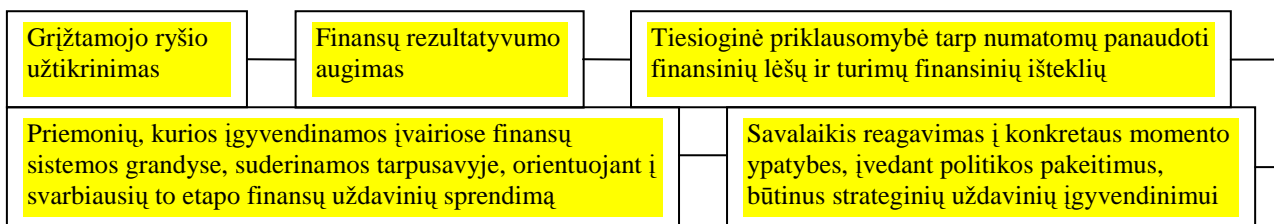
28 pav. SoDros strateginio valdymo ypatumai

Šaltinis: *Prognozavimas ir strateginis valdymas*, (2008) // *Studijų modulis: Prognozavimas ir strateginis valdymas, 1 paskaitos konspektas*, p. 14, sudarytas remiantis Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.

Analizuojant 28 pav. pateiktus VSD strateginio valdymo ypatumus, svarbiausiu laikytinas didelis jautrumas politikos permainoms, apribojančioms šios institucijos organizacines struktūras, veiklos formas, tikslus ir padaro strategijos rengimo procesą labai formalizuotą (per mokesčių sistemą taikomos priemonės kovai su krize). Pasak J.Būdvytienės (2006), „automatiškai atsirandančio biudžeto deficito apimtis priklauso nuo mokesčių normos, kurie keis ir automatinį stabilizatorių poveikį, švelninant ekonomikos svyravimus“. Tai iliustruoja Lafero dėsnis⁵ arba

⁵ Lafero dėsnis – mokesčių pajamų priklausomybė nuo mokesčio tarifo, t.y. didinant mokesčių tarifą, mokesčių pajamos didėja tik iki tam tikros ribos, po to pradeda mažėti, nes esant labai aukštam mokesčio tarifui nėra stimulo dirbti, aukšti mokesčiai neigiamai veikia ūkinę veiklą, siekiama išvengti jų mokėjimo (Fiskalinės politikos esmė, 2007).

valdžios vykdoma fiskalinė politika⁶. Tačiau sunku įvertinti, koks tarifas yra optimaliausias, kad visuomenė vis dar mokėtų. Autorė akcentuoja, kad tokioms Vyriausybės priemonėms įgyvendinti reikia „laiko bei politinių motyvų“, pasireiškiančių kuriant ilgalaikius strateginius planus, kurie gali padėti sukurti finansų politiką, pasireiškiančią geru mokesčių administravimu (29 pav.).

29 pav. Reikalavimai efektyviai finansų politikai

Šaltinis: *Levišauskaitė, K., Rūškys, G., (2003). Valstybės finansai // Vadovėlis – Kaunas: VDU*

Remiantis A.Valackienės (2005) pateiktu pavyzdžiu, kovojant valstybei bei atskiroms organizacijoms su kritiniais periodais, svarbu sukurti „antikrizinę sistemą“, šiuo atveju – VSDF antikrizinę sistemą, kuri priklauso nuo organizacinės sistemos ir nuo joje dirbančių žmonių. Jai svarbiausia rinkti ir apdoroti visą reikiamą informaciją apie esamą situaciją, galinčią padėti numatyti antikrizines priemones. Taip pat R.Vanago (2006) analizuojamame „naujosios viešosios vadybos“ modelyje akcentuojami privataus sektoriaus vadybos metodų taikymai viešajame sektoriuje, t.y. „svarbu kiekvieną VSD įmokas mokantįjį skatinti dalyvauti šiame procese taip orientuojantis į rezultatus besivadovaujant misija ir sumažinus procedūrų bei taisyklių skaičių“.

SoDrai yra labai svarbus valstybės galios panaudojimas, tikslų ir finansavimo skaidrumas bei pranašumas įgyvendinant valstybės socialinę politiką. Pagal tokią jos diversifikuotą struktūrą, kiekvienas jų gali turėti skirtingus požiūrius į alternatyvas (Staponkienė, 2004). Nors centras aiškiau suvokia visos organizacijos strategines problemas, gali centralizuotai valdyti ir perskirstyti dalį finansinių išteklių. Tačiau jis neturi galimybės išsiginčioti į kiekvieno skyriaus specifines ypatybes, sunkiau identifikuoja galimybes, neįvertina nacionalines ar regionines, kultūrinės ir kitas skirtingų teritorijų ypatybes. Todėl yra įsteigti teritoriniai skyriai, kurie aiškiau, giliau ir konkrečiau suvokia savo veiklos srities strategines problemas, geriau pažįsta klientus, sugeba nustatyti specifines rinkos galimybes, tikslingiau panaudoja žmogiškuosius išteklius.

Fondo atskaitingumas visuomenei, sudėtingesnė darbuotojų atsakomybė, rizikos vengimas įtakoja strateginių problemų sudėtingumą. Kuo sudėtingesnės problemos, tuo sunkiau įvertinti ilgalaikius tikslus. Tam aktualu nusistatyti pagrindines organizacijos veiklos kryptis ir reikiamus tikslo pasiekimo rezultatus. Visi šie veiksniai ir jų planavimo bei įgyvendinimo tinkamumas geriausiai išvelgiamas analizuojant atskirus SoDros teritorinius skyrius, kur sekančiame skyriuje problemos analizei bei interpretacijai pasirinktas VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius.

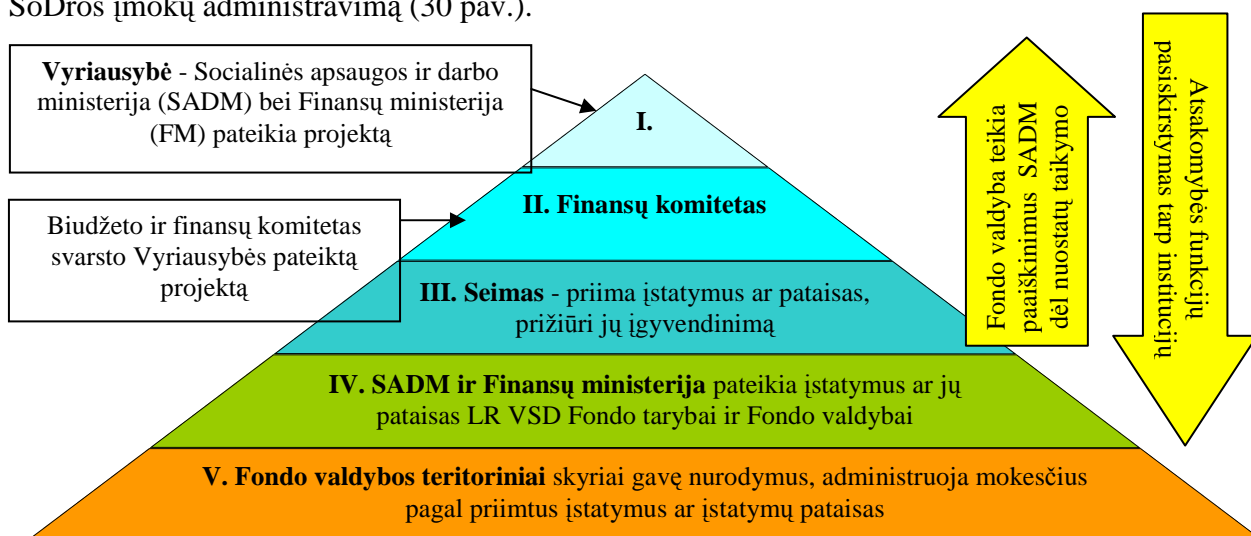
⁶ Fiskalinė politika – biudžetinės politikos dalis, susijusi su valstybinio biudžeto pajamų formavimu, remiantis mokesčių sistema (Fiskalinė politika, 2007).

3. VALSTYBĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS ADMINISTRUOJANT MOKESČIUS EKONOMINĖS KRIZĖS METU VSDFV MAŽEIKIŲ SKYRIUJE

3.1. VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus tipiškas kitų skyrių atžvilgiu administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje

VSDFV Mažeikių skyrius yra Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos įsteigta viešojo administravimo įstaiga, kurios pagrindinis uždavinys – operatyvus Fondo lėšų tvarkymas užtikrinant priskaičiuotų VSD įmokų surinkimą ir išieškojimą į Fondą laiku ir teisingą VSD išmokų paskyrimą ir mokėjimą gavėjams (Žin., 2004, Nr. 171-6295). VSDFV Mažeikių skyrius veikia nuo 1990-12-01 ir priklauso B grupei (žr. 5 priedas). Prie B grupės yra priskiriami viso 13 teritorinių skyrių, tai Jonavos, Kėdainių, Mažeikių, Plungės, Radviliškio, Rokiškio, Šilutės, Tauragės, Telšių, Trakų, Ukmergės, Utenos ir Vilkaviškio skyriai. Lyginant VSDFV teritorinių skyrių nuostatus, šie atlieka vienodas funkcijas bei priskirtus tuos pačius uždavinius. Pagrindinės B grupės teritorinių skyrių funkcijos pateiktos 6 priede.

Remiantis 6 priede dėstomomis VSDFV Mažeikių skyriaus funkcijomis, pasirinktam tyrimui yra aktualiausias įmokų administravimas – priskaičiuotų socialinio draudimo įmokų, baudų ir delspinigių sumokėjimų kontrolė, jų išieškojimo vykdymas, jei socialinio draudimo įmokos yra laiku nesumokamos bei atstovavimas teismuose, kai įmokų administravimui taikomos priverstinio poveikio priemonės. Ypatingai šaliai išgyvenant ekonominę sunkmetį, VSDFV Mažeikių skyriaus efektyvaus funkcijų atlikimo, tame tarpe įmokų administravimo, sėkmė priklauso nuo to, kokia yra išorinė aplinka – Vyriausybės kuriamas įstatymų paketas bei vidinė aplinka - veiklos apibrėžtis (administruojami finansiniai bei taikomi technologiniai ir žmogiškieji ištekliai). Dar šio darbo 2.1. skyriaus pateiktame 8 pav. buvo išskirta Lietuvos VSD valdymo sistema, jos dalyviai, kur pagal šią schemą galima pateikti, kiek galimybių turi VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius vykdant efektyvų SoDros įmokų administravimą (30 pav.).

30 pav. Įstatymų ir kitų teisinių sprendimų įtaka VSDFV Mažeikių skyriui
Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis LR VSD reglamentuojančiais įstatymais

Visi teisiniai sprendimai atena iš „viršaus“, tačiau Fondo valdybos Mažeikių skyrius ir visi kiti skyriai (pagal 30 pav.) yra funkcijų, susijusių su įmokų administravimu, įgyvendinimo pagrindas. Tai teisiųjų normų vykdytojas, nuo kurio labiausiai ir priklauso visa šalies socialinio draudimo vykdymo sistema. Vadinasi, visi SoDros teritoriniai skyriai, tame tarpe ir Mažeikių skyrius, yra VSDFV prie SADM įsteigta viešojo administravimo įstaiga, kur veikla grindžiama tik įstatymais, Vyriausybės nutarimais, SADM ministro įsakymais bei SoDros direktoriaus įsakymais ir jų pakeitimais. Šioje sprendimų priėmimo bei įgyvendinimo piramidėje tiek palankiomis, tiek sudėtingomis ekonominėmis sąlygomis, VSDFV Mažeikių skyrius yra tipinis įstatymų vykdytojas kitų teritorinių skyrių atžvilgiu. Tačiau vyrauja ir esminių bruožų, pasižyminčių tik administruojamų mokesčių srautų, surenkamumų lygių, administracinės sandaros, leidžiančios SoDros Mažeikių skyrių laikyti išskirtiniu, t.y. lyginant su kitais B grupės skyriais.

3.2. VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus išskirtinumas kitų skyrių atžvilgiu administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje

Nuo 2007 m. kiekvieno SoDros teritorinio skyriaus administracinės veiklos kokybė yra analizuojama VSDFV prie SADM veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyriaus vadovaujantis Fondo valdybos direktoriaus įsakymu „Dėl VSDFV teritorinių skyrių veiklos vertinimo tvarkos aprašo“ (Žin., 2007, Nr. V- 521), o nuo 2009 m. tvarkos aprašo pakeitimo įsakymu (Žin., 2009, Nr. V-102). Pagal šias veiklos vertinimo ataskaitas išskiriamos teritorinių skyrių vidinės silpnybės bei išorinės grėsmės, labiausiai trukdančios efektyviai vykdyti įmokų administravimą. Svarbu akcentuoti, kad pagal gautus vertinimo rezultatus VSDFV prie SADM veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyrius sudarinėja strateginius veiklos planus, kuriais privalo remtis kiekvienas teritorinis skyrius siekiant gerų įmokų administravimo rezultatų. Todėl aktualu palyginti pagal atskirus vertinimo kriterijus visus B grupės teritorinius skyrius 2008 m., kai šalyje prasidėjo ekonominė krizė (žr. 7 priedas).

Apibendrinant 7 priedą, SoDros Mažeikių teritorinis skyrius yra priskiriamas prie geriausiai veikiančiųjų 2008 m. pagal atskirus vertinimo kriterijus (31 pav.).

Teigiami kriterijai

Mažiausiai virš 30 Lt Fondo biudžetui skolingų draudėjų, palyginus su bendru draudėjų skaičiumi, 2008 m. buvo Vilkaviškio (0,94%), Tauragės (1,9%), Kėdainių (2,35%), Mažeikių (2,49%) , Plungės (2,93 %) ir Šilutės (4,47%) skyriuose;
Žemiausias išieškotinos draudėjų skolos lygis yra Mažeikių skyriuje ir išieškotina draudėjų skola bendroje skoloje praleistais mokėjimo terminais sudaro 2,45% , o tai reiškia, kad šiame skyriuje 2008 m. buvo mažiausias skolininkų skaičius;
Mažeikių skyrius priskiriamas prie daugiausiai nurašytų skolų (5,5 %) po Ukmergės (8,21%) ir Jonavos (7,25%);

Geriausi vertinimo kriterijaus rezultatai pagal draudėjų finansinių ataskaitų pateikimą apie apdrauštuosius, pasiekti Fondo valdybos Telšių (12,21%), Rokiškio (17,12%), Tauragės (17,22%) ir Mažeikių (19,54%) skyriuose ;
Savarankiškai dirbančių asmenų įmokų mokėjimo lygio geriausi rezultatai pasiekti tik Fondo valdybos Kėdainių (95,61 %) ir Mažeikių (95,05 %) skyriuose ;
Aukščiausias vertinimo kriterijaus rezultatas - 0 % , kur informacija apie visus apdrauštuosius įrašyta į Registro duomenų bazę, pasiektas išskirtinai 6 B grupės teritoriniuose skyriuose, tame tarpe ir Mažeikių skyriuje ;
Fondo valdybos Jonavos, Mažeikių , Plungės, Rokiškio, Tauragės, Šilutės skyriuose 2008 m. buvo užimtos visos pareigybės ir visi darbuotojai atitinka nustatytą išsilavinimo reikalavimą.

Neigiami kriterijai

Prasčiausiu 2008 m. VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus rezultatu tarp B grupės skyrių sudaro įmokų surinkimo lygis - 90,86% .
--

31 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimo teigiami ir neigiami kriterijai 2008 m.
Šaltinis: VSDFV prie SADM veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyriaus VSDFV teritorinių skyrių ir kitų fondo įstaigų 2008 m. veiklos vertinimo ataskaita, (2009). Vilnius

Iš 31 pav. matyti, kad VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius 2008 m. geriausiai dirbo su įmokų administravimu, tik surenkamumo lygis prasidėjus ekonominiam nuosmūkiui įgavo prasčiausią rezultatą tarp kitų B grupės teritorinių skyrių. Tam, kad išsiaiškinti, aktualu išanalizuoti šio skyriaus administruojamus finansinius išteklius 2007–2009 m. ir pagrindines priežastis.

3.2.1. Skyriaus administruojami finansiniai ištekliai 2007-2009 m.

LR VSDFV Mažeikių skyrius yra viešas juridinis asmuo, finansuojamas iš VSDF biudžeto lėšų pagal pajamų ir išlaidų sąmatą VSDF sudarymo ir vykdymo taisyklių nustatyta tvarka bei finansavimo šaltiniai gali būti valstybės biudžeto tiksliniai asignavimai, Lietuvos ir tarptautinių fondų suteiktos lėšos (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2008). Svarbiausiu veiksniumi, lemiančiu šio skyriaus veiklą, yra pajamos, nuo kurių tiesiogiai priklauso išmokos. Analizuojant skyriaus finansinius išteklius bei jų administravimo kokybę, būtina apžvelgti pajamų suvestinę 2007–2009 m., kuri realiai parodo įmokų surenkamumo lygį, jo dinamiką (13 lentelė).

13 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus pajamų suvestinė 2007 -2009 m. (tūkst.Lt)

PAJAMOS	2007 m.	2007 m. lyginant su 2006 m.	2008 m.	2008 m. lyginant su 2007 m.	2009 m.	2009 m. lyginant su 2008 m.
		Padidėjimas/ Sumažėjimas %		Padidėjimas/ Sumažėjimas %		Padidėjimas/ Sumažėjimas %
Draudėjų privalomosios VSD įmokos	149.5 96.5	119.8	170.50 8,5	114,0	145.9 48,1	-14,4
Apdraustųjų privalomosios VSD įmokos	14.45 7.2	119.9	16.487, 5	114,0	42.42 9,3	157,3

Savarankiškai dirbančių asmenų privalomosios VSD įmokos	2.046,0	126,6	2.295,6	112,2	1.467,1	-36,1
Valstybinio savanoriško socialinio draudimo įmokos	99,0	126,9	113,2	114,3	42,4	-62,5
Baudos, delspinigiai ir kitos pajamos	81,8	134,5	45,7	55,9	87,3	91,0
Veiklos pajamos	190,5	136,5	109,0	57,2	157,3	44,3
Viso pajamų	166.600,0	119,8	189.559,5	113,8	190.131,5	0,3
Viso išlaidų	110.875,0	123,9	149.708,4	135,0	163.228,8	9,03
Perteklius/Deficitas	77.145,8	4,1	39.851,1	-21,2	26.902,7	-14,4

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis VSDFV Mažeikių skyriaus 2007 m., 2008 m. ir 2009 m. veiklos ataskaitomis

Iš 13 lentelės matyti, kad Fondo Mažeikių skyriaus biudžetas per analizuojamus metus išliko perteklinis, nors šis turėjo tendenciją mažėti, kur mažiausias perteklius pastebimas 2009 m. dėl priskaičiuoto darbo užmokesčio ir apdraustųjų skaičiaus mažėjimo. Didžiąją dalį pajamų 2007-2008 m. sudarė draudėjų, apdraustųjų bei savarankiškai dirbančiųjų privalomosios VSD įmokos, vadinasi Mažeikių rajone SoDros klientai buvo pakankamai suinteresuoti mokėti. O 2009 m. jų įmokos sumažėjo atitinkamai 14% ir 36% išskyrus apdraustuosius, tam įtakos turėjo nuo 2009 m. padidintas bendrasis tarifas. Pajamos iš baudų ir delspinigių 2007-2008 m. sudarė vieną mažiausių pajamų dalį, o 2009 m. ši suma išaugo beveik dvigubai, tai reiškia, kad skyrius labiau naudojo priverstines skolų išieškojimo priemones dėl sunkios ekonominės situacijos. Šiuo atveju aktualu paanalizuoti skyriaus veiklos plano vykdymą 2007–2009 m. (14 lentelė).

14 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus 2007 - 2009 m. veiklos plano vykdymas

Veiklos vertinimo rodikliai	Pagal veiklos planą 2007 m.	Per 2007 m.	Pagal veiklos planą 2008 m.	Per 2008 m.	Pagal veiklos planą 2009 m.	Per 2009 m.
Įmokų surinkimo lygis	93%	89,6%	89,50%	90,86%	90,0%	90,39%
Skolingų draudėjų dalis nuo bendro draudėjų skaičiaus	6%	3,9%	3,60%	2,56%	3,0%	5,44%
Draudėjų skola, kurios išieškojimą būtina suaktyvinti	225 tūkst. Lt.	177,5 tūkst. Lt	170 tūkst. Lt.	240,8 tūkst. Lt	200 tūkst. Lt.	340,43 tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis VSDFV Mažeikių skyriaus 2007 m., 2008 m. ir 2009 m. veiklos ataskaitomis

Kaip matyti iš 14 lentelės, lyginant 2007 m. su 2008 m., įmokų surinkimo lygis nežymiai padidėjo ir planas buvo įvykdytas, o 2009 m. nors skyrius įvykdė veiklos planą, tačiau surenkamumas sumažėjo 0,47%. Svarbi priežastis, kuri lemia skyriaus įmokų surenkamumo lygio prasčiausią rezultatą, tai draudėjų skolos, kurios išaugo beveik trečdaliu ir skolingų draudėjų dalies nuo bendro draudėjų skaičiaus dvigubas padidėjimas lyginant pokytį per 2007-2009 m..

Didelis dėmesys organizuojant darbus šiame padalinyje skiriamas darbui su nemokiais draudėjais, skolų praleistais mokėjimo terminais sumažinimui. Siekiant užtikrinti kokybišką darbą ir gerus rezultatus, šis vadovaujasi įmokų administravimo ir apdraustųjų įskaitos pagrindinių funkcijų

vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašu. Pastoviai kontroliuojama kaip specialistai savo darbe vadovaujasi fondo valdybos aprašytais procesais, ar laiku pritaiko sankcijas skolingiems draudėjams, teisingai formuoja draudėjų bylas ir įformina dokumentus (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2008). Remiantis pateiktais skyriaus įmokų surinkimo kokybiniais duomenimis, galima teigti, kad administravimas vykdomas pakankamai gerai, tačiau vyrauja keletas esminių socialinių bei ekonominių veiksnių, įtakančių prasčiausią įmokų surinkimo lygį lyginant su kitais B grupės teritoriniais skyriais. O tai išorinių veiksnių įtaka, kuri veikiama prasidėjusios ekonominės krizės.

3.2.2. Skyriaus sudėtingą įmokų administravimą įtakoiantys socialiniai bei ekonominiai veiksniai 2007 – 2009 m.

Visi SoDros teritoriniai skyriai yra skirstomi atitinkamai pagal draudėjų bei apdraustųjų ir išmokų gavėjų skaičių, kurių apimtys nulemia darbų kiekį, struktūrinių padalinių ir darbuotojų skaičių. Pagal VSDFV prie SADM informaciją per 2009 m., Mažeikių skyriuje, tarp B grupės teritorinių skyrių, vidutinis apdraustųjų visomis socialinio draudimo rūšimis skaičius (20974) ir įregistruotų draudėjų skaičius (4300) yra didžiausi, kur antroje vietoje po Mažeikių, Kėdainių skyrius – atitinkamai 16735 ir 3593 ir Utenos skyrius – atitinkamai 16686 ir 3203 apdraustųjų ir draudėjų. Todėl analizuojamas skyrius priskiriamas prie vieno didesniųjų šioje grupėje, atitinkamai ir darbo apimtys, pagal klientų skaičių yra žymiai didesnės.

Kadangi VSDFV Mažeikių skyriuje per pastaruosius metus prasčiausiai yra vykdomas įmokų surinkimas, tam galima sieti 2008 m. prasidėjusią ekonominę krizę, kuri, pagal teorinėje darbo dalyje atliktą mokslinės problemos analizę, įtakoja šalies socialinę politiką. Todėl svarbu akcentuoti Mažeikių rajono socialinį ir ekonominį kontekstą 2007–2009 m. išskiriant pagrindines šių sričių problemas, veikiančias menką Mažeikių skyriaus įmokų surenkamumą (32 pav.).

Sudėtinga įmokų administravimą VSDFV Mažeikių skyriuje įtakoiantys veiksniai

Socialinių veiksnių įtaka	Ekonominių veiksnių įtaka
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Draudėjų skaičiaus sumažėjimas (2008 m. – 4548, 2009 m. – 4300): <ul style="list-style-type: none"> - įregistruotų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus skirtumas (2008 m. įregistruotų - ~6000, o veikiančių - ~3200); ▪ Apdraustųjų skaičiaus sumažėjimas (2008 m. – 24081, 2009 m. – 20974): <ul style="list-style-type: none"> - nedarbo lygio didėjimas (per metus ~ 1,5 %); - migracijos didėjimas (migracijos saldo išlieka neigiamas ir padidėjo per 2008 – 2009 m. ~ 30%) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sutrikę įmonių atsiskaitymai (vien per 2008 m. IV kv. skolingų UAB skaičius išaugo 8, o jų įsiskolinimas VSDFV biudžetui 178,18 tūkst. Lt); ▪ Per 2009 m. išaugo draudėjų, turinčių pradelstą įsiskolinimą, skaičius (2009-01-01 -115 draudėjų, 2009-12-31 – 233 draudėjai; ▪ 2009 m. praterminuotas įsiskolinimas VSDFV biudžetui Mažeikių skyriuje išaugo 10,0%; ▪ Bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių skolos padidėjimas visų praterminuotų skolų atžvilgiu (per 2008 m. nuo 8871,8 tūkst. Lt. iki 9418,83 tūkst. Lt.)

32 pav. Socialinių bei ekonominių veiksnių įtaka VSDFV Mažeikių skyriaus sudėtingam įmokų administravimui

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR statistikos departamento duomenys [žiūrėta 2009-09-21] Prieiga per internetą : <www.stat.gov.lt>; Lietuvos darbo birža – Mažeikių skyrius – situacija darbo rinkoje 2004 m. ir 2009 m. [žiūrėta: 2009-09-28] Prieiga per internetą: <[http://www.ldb.lt/Informacija/ DarboRinka/Situacija/s/UserDisplayForm.aspx?>](http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Situacija/s/UserDisplayForm.aspx?>)>; VSDFV Mažeikių skyriaus veiklos ataskaitos 2007 m., 2008 m. ir 2009 m.

Esminiais jų galima išskirti konkrečius atvejus (33 pav.), kur pagal pateiktus socialinius veiksnius, Mažeikiai priskiriami prie kritinių rajonų, kur egzistuoja vienas iš didžiausių nedarbo lygių Lietuvoje, todėl ir SoDros skyriaus įmokų surenkamumas yra prasčiausias. Tačiau aukštam šio skyriaus 2008 m. veiklos vertinimo kriterijaus rezultatui įtakos turėjo nurašytos draudėjų skolos pasibaigus bankroto procesui, kur Mažeikių skyriuje - 6 bankroto bylos ir šių draudėjų 102,9 tūkst. Lt, 142,6 tūkst. Lt, 60,1 tūkst. Lt, 78,1 tūkst. Lt ir 60,1 tūkst. Lt skola Fondo biudžetui buvo nurašyta. 2009 m. sudėtingiems įmokų surinkimo rezultatams įtakos turėjo 6,78% sumažėjęs apdraustųjų vidutinis darbo užmokestis. Taip pat sunki ekonominė situacija privertė draudėjus mažinti darbuotojų skaičių ir VSD įmokų priskaitymus, išleidžiant darbuotojus neapmokamų atostogų (per 2009 m. užfiksuoti 11784 nedraudiminio laikotarpio atvejai, o per 2008 m. - 5430) (Teritorinių skyrių veiklos..., 2009).

Sudėtingą įmokų administravimą B grupės teritoriniuose skyriuose įtakojančios veiksniai	
<p style="text-align: center;">Socialinių veiksnių įtaka</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 2009 m. remiantis darbo biržos duomenimis, didžiausias nedarbas buvo Druskininkų ir Ignalinos rajonuose (po 16,5 %), Mažeikių (16,0 %), Akmenės (15,9 %), Šalčininkų (15,8 %), o mažiausias - Neringos (4,0 %), Elektrėnų (7,1 %), Trakų rajone (7,8 %), Birštono ir Kazlų Rūdos savivaldybėse(8,4 %). Iš didžiųjų miestų daugiausia bedarbių yra Panevėžyje (14,4 %), mažiausia - Kaune (10,4 %). 	<p style="text-align: center;">Ekonominių veiksnių įtaka</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mažiausią SoDros įmokų surenkamumo lygį 2008-2009 m. Mažeikiuose lėmė AB „Mažeikių Elektrotechnika“ tyčinio bankroto bylos išskėlimas bei baudžiamoji byla vadovui. Ši skola sudarė 49 % bendros visų skyriaus išieškomų skolų sumos, kuri dar nesumokėta ir iki šių dienų. ▪ 2008 m. lyginant su sąmata surinkta tik 95,4 % pajamų. Sumažėjimui turėjo įtakos tai, kad 2008 m. IV ketv. sumažėjo draudėjų įmokų priskaitymai. Vienoje iš didžiausių Lietuvos įmonių AB „ORLEN Lietuva“ nebuvo priskaičiuotas tryliktas atlyginimas, taip pat dėl šalies ekonominės situacijos, kur paskutinį metų ketvirtį sumažėjo daugumos draudėjų įplaukos ir 2009 m. darbuotojų skaičiaus sumažėjimas - 715; ▪ Per 2009 m. vien skolingų UAB skaičius išaugo 52, o jų įsiskolinimas VSDFV biudžetui 981,19 tūkst. Lt

33 pav. Socialinių bei ekonominių veiksnių įtaka B grupės teritoriniuose skyriuose sudėtingam įmokų administravimui

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR statistikos departamento duomenys [žiūrėta 2009-09-21] Prieiga per internetą : <www.stat.gov.lt>; Lietuvos darbo birža – Mažeikių skyrius – situacija darbo rinkoje 2004 m. ir 2009 m. [žiūrėta: 2009-09-28] Prieiga per internetą: <<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Situacijos/UserDisplayForm.aspx?>>>; VSDFV Mažeikių skyriaus veiklos ataskaitos 2007 m., 2008 m. ir 2009 m.

Išskiriant darbo 3.2. skyriuje pateiktą atskirų skyrių vertinimą pagal tam tikrus kriterijus bei socialinius ir ekonominius veiksnius, šie labiausiai veikia ne tik visos šalies, bet ir SoDros Mažeikių skyriaus kokybišką įmokų administravimą – menką įmokų surenkamumo lygį ypač tada, kai šalis susidura su kritine situacija. Sumažėjęs klientų skaičius, nesugebėjimas likusiems vykdyti savo įsipareigojimų SoDrai, tik dar labiau skatina valdančiuosius imtis drastiškų priemonių, susijusių su įmokų administravimu. Kur VSDFV prie SADM veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyrius dėl sudėtingo įmokų surenkamumo numato „veiklos stebėjimą ir, jei ši tendencija išliks ateityje, imtis specialių priemonių priežastims nustatyti ir joms pašalinti“. Todėl aktualu išanalizuoti VSDFV

Mažeikių skyriaus kompetenciją įmokų administravime ypač tada, kai šalis išgyvena ekonominę ir socialinę sunkmetį. Ir kaip šis teritorinis skyrius geba gerinti savo įmokų surenkamumo lygį.

3.3. VSDFV Mažeikių skyriaus praktinė kompetencija įmokų administravime

Analizuojamo skyriaus kompetencija įmokų administravime yra grindžiama įstatymais (išoriniai veiksniai – LR valdymo organų priimtais įstatymų paketais), kuriuos svarbu laikyti pagrindiniais, nustatančiais tarnautojų įgyvendinamą įmokų administravimo mechanizmą (34 pav.).

VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimą reglamentuojantys įstatymai					
LR Viešojo administravimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1945)	LR VSD įstatymas, Žin., 2004, Nr. 171-6295; VSDFV prie SADM dėl LR VSD įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas, Žin., 2008, Nr. 149-6019	LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-2479	VSDFV prie SADM įsakymas dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32	VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl valstybinio socialinio draudimo įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247)	Kiti mokesčių administravimą reglamentuojantys įstatymai

34 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimą reglamentuojantys įstatymai

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Visi išvardinti 34 pav. įmokų administravimą reglamentuojantys įstatymai ir jų įgyvendinimas yra paremti viešojo administravimo principais, t.y. objektyvumu (sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs); proporcingumu (administracinio sprendimo mastas bei griežtumas turi būti proporcingi administravimo tikslui); nepiktnaudžiavimu valdžia (viešojo administravimo institucijoms draudžiama vykdyti veiklą neturint tam suteiktų įgaliojimų arba priimti sprendimus pagal savo kompetenciją siekiant kitų, negu įstatymų nustatyta, tikslų). Todėl ši viešojo administravimo (įmokų administravimo) sistema „vadovaujasi subsidiarumo principu“, kai funkciją gali ir turi atlikti SoDros Mažeikių skyrius (Viešojo administravimo įstatymas, 1999).

Dar 24 pav. išdėstytuose įstatymuose, kai kuriais atvejais susiduriama su administravimo problema, nes SoDros Mažeikių skyriui suteikiamos ne visos administracinės įmokų išieškojimo teisės. Todėl, visų pirma, remiantis LR VSD įstatymu (Žin., 2004, Nr. 171-6295) ir VSDFV prie SADM dėl LR VSD įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymu (Žin., 2008, Nr. 149-6019), aktualu išskirti analizuojamo skyriaus kompetetingumą, galimybes taikyti atitinkamas įmokų administravimo priemones atsižvelgiant į išsiskolinimų sumą ir laikotarpį (15 lentelė).

VSD FV Mažeikių skyriaus kompetencija įmokų administravime

LR VSD įstatymas (Žin., 2004, Nr. 171-6295) ir VSD FV prie SADM dėl LR VSD įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 149-6019)				
Kontroliuoja priskaičiuotų VSD įmokų, baudų, delspinigių sumokėjimą ir vykdo laiku nesumokėtų VSD įmokų, baudų ir delspinigių priverstinį išieškojimą	Priverstine tvarka išieško iš draudėjų lėšas, jų išmokėtas iš Fondo pažeidžiant nustatytą tvarką (bei dėl gavėjų kaltės permokėtas išmokų sumas): nuo 2008 m. duoda nurodymus kredito įstaigai skolas nurašyti iš skolininko indėlių, darbdaviui, stipendijos ar pašalpos mokėtojui	Atideda baudų (išskyrus baudas, skiriamas vadovaujantis ATPK) išieškojimą iki 1 metų, (nuo 2008.01.01) VSD įmokų už savarankiškai dirbančius asmenis įsiskolinimo mokėjimą iki 1 metų ir delspinigių, priskaičiuotų nuo pavėluotai pervestų VSD įmokų už savarankiškai dirbančius asmenis, išieškojimo laiką	Nuo 2008 m. nebeskaičiuoja delspinigių sumos, nes delspinigių dydį ir jo apskaičiavimo tvarką nustato finansų ministras	Skolos išieškojimui užtikrinti, padalinys gali: - Duoti nurodymus LR kredito įstaigoms nutraukti pinigų išdavimą bei pervedimą iš sąskaitos; - Kreiptis dėl draudėjo turto priverstinės hipotekos ar įkeitimo; - Areštuoti draudėjo turta; - Įmokų, baudų ir delspinigių išieškojimą gali perduoti anstoliams.
Skyriaus santykiai su kitomis įstaigomis, įmonėmis ir organizacijomis (Žin., 2008, Nr. 149-6019)				
Kredito įstaigos ir kitos įstaigos ar organizacijos Valstybinės mokesčių inspekcijos funkcijos socialinio draudimo sistemoje Lietuvos darbo biržos funkcijos socialinio draudimo sistemoje Valstybinės ligonių kasos funkcijos socialinio draudimo sistemoje Pensijų kaupimo bendrovių funkcijos				

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Pagrindinės Fondo Mažeikių skyriaus funkcijos, susijusios su įmokų administravimu pagal 15 lentelę yra pakankamai plačios, tačiau atsiranda atvejų, kai galimybės ribojamos ir gali trukdyti efektyviai įgyvendinti įmokų administravimo mechanizmą (pvz., kai įsiskolinimų suma yra didesnė nei 100 tūkst. Lt, būtina kreiptis į Fondo valdybą (*LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSD FV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 647*)), tačiau tai padeda sumažinti skyriaus riziką dėl skolos neišieškojimo. Remiantis LR VSD įstatymo 2008 m. redakcija, Fondo valdyba turi išskirtinę teisę „atidėti VSD įmokų už apdraustuosius asmenis įsiskolinimo mokėjimo iki vienerių metų ir priskaičiuotų delspinigių nuo pavėluotai pervestų VSD įmokų už apdraustuosius asmenis išieškojimo laiką, atleisti nuo delspinigių ir baudų mokėjimo“ (*Žin., 2008, Nr. 149-6019*). Vadinasi, jei Fondo valdyba, gavusi šį prašymą jo nepatvirtina, teritorinis skyrius negali vykdyti įsiskolinimo mokėjimo atidėjimo ar atleisti nuo delspinigių ir baudų mokėjimo.

Apibendrinant, (kaip jau buvo minėta 2.3.2. darbo skyriuje) valstybei išgyvenant ekonominį sunkmetį, šalies valdantieji problemas sprendžia įvairiomis ekonomikos stabilizavimo priemonėmis (fiskalinė politika). Šiuo atveju reikšmingiausiais būtų galima laikyti Vyriausybės priimtus naujus bei pakoreguotus senus teisės aktus, susijusius su įmokų administravimu siekiant griežtinti mokesčių surenkamumą. Todėl pravartu išanalizuoti LR VSD teisinius pokyčius nuo 2008 m. bei išskirti įmokų administravimo priemonių griežtinimą. O tam pasiekti aktualu išdėstyti Mažeikių skyriaus taikomas administravimo priemones, išskiriant jas į atskiras grupes, t.y. nuosaikias, grindžiančias mokėtojų geranorišką mokėjimą ir priverstinio išieškojimo priemones (visiško ar dalinio nemokumo atveju), esminius administravimo pokyčius ekonominės krizės situacijoje.

3.3.1. Skyriaus taikomos nuosaikios įmokų administravimo priemonės, jų kintamumas ekonominio sunkmečio metu

Prieš pradėdant analizuoti konkrečiai su įmokų išieškojimu susijusias priemones, svarbiu akcentu laikytinas VSD apdraustųjų ir išmokų gavėjų registro steigimas (2007-11-01) bei jo pakeitimai, nuostatų patvirtinimai. Šio registro paskirtis – „registruoti VSD apdraustus asmenis bei draudimo išmokų gavėjus, rinkti, kaupti, apdoroti, sisteminti, saugoti, naudoti ir teisės aktų nustatytais atvejais teikti fiziniams ir juridiniams asmenims registro duomenis ir jų pagrindu suformuoti dokumentus...“ (Žin., 2007, Nr. 50-1932). Kitaip tariant, registras informina VSD pradžią, nuo kada privaloma mokėti draudimines įmokas ir pabaigą bei pagalba Fondo Mažeikių teritoriniam skyriui įvairiais atvejais vykdyti įmokų administravimą (16 lentelė).

16 lentelė

VSD draudėjų ir išmokų gavėjų registro nuostatų pasikeitimai 2008 - 2009 m.

Žin., 2007, Nr. 50-1932	Žin., 2008, Nr. 55-2082	Žin., 2009, Nr. 62-2480
<p>5. pnk. Registre tvarkomi asmens duomenys, tikslas – „operatyviai tvarkyti VSDF lėšas ir atlikti jų apskaitą, užtikrinant apskaičiuotų VSD įmokų sumų, baudų, delspinigių surinkimą ir išieškojimą į Fondą...“.</p>	<p>7.5. pnk. Registro duomenų teikėju priskiriama ir teritorinė VMI prie FM; 25.1. pnk. Draudėjas privalo pranešti apie apdraustojo VSD pradžią priėmimo į darbą dieną, o apie VSD pabaigą – per 5 dienas (anksčiau per 3 dienas) nuo draudimo pabaigos dienos; 25.5. pnk. Draudėjas pateikia registro skyriui duomenis apie apdraustųjų ketvirtines VSD sumas, ne vėliau kaip iki kito ketvirčio 15 dienos (anksčiau iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio paskutinės darbo dienos prieš 15 dieną).</p>	<p>Esminiai pokyčiai, susiję su apdraustųjų aprėpties išplėtimu: 25.10. pnk. atlikėjai, sportininkai, gaunantieji pajamas iš autorinės veiklos, duomenis pateikia atitinkamo atlygio išmokėjimo dieną, kuri yra laikoma asmens VSD pradžios data; 25.11. pnk. Savarankiškai dirbantys asmenys, kurie VSD įmokas avansu apskaičiuoja ir sumoka nuo jų pačių pasirinktos sumos, ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio 15 dienos; 25¹ pnk. (naujas) „Draudėjai, turintys dešimt ir daugiau apdraustųjų asmenų, duomenis teikia per Elektroninę draudėjų aptarnavimo sistemą, vadovaudamiesi Elektroninės draudėjų aptarnavimo sistemos naudojimo taisyklėmis (Žin., 2007, Nr. 139-5742). VSD pranešimai turi būti pasirašyti saugiu elektroniniu parašu“.</p>

Šaltinis: LR apdraustųjų VSD ir VSD išmokų gavėjų registro nuostatai, Žin., 2007, Nr. 50-1932; Žin., 2008, Nr. 55-2082; Žin., 2009, Nr. 62-2480

Analizuojant LR apdraustųjų VSD ir VSD išmokų gavėjų registro nuostatus, kuriais vadovaujasi ir SoDros Mažeikių teritorinis skyrius (16 lentelė) ir šių nuostatų pakeitimus 2008-2009 m., galima išvelgti, kad sudaromos palankesnės sąlygos draudėjui pranešant apie savo apdraustųjų asmenų VSD pradžią (5 dienos, anksčiau – 3 dienos). Taip pat sutrumpinamas laikotarpis pateikiant apdraustųjų ketvirtines VSD sumas (iki kito ketvirčio 15 dienos) ir pranešimų teikimas Elektroninės draudėjų aptarnavimo sistemos pagalba, suvokiami, kaip galimybė efektyviau rinkti duomenis ir vykdyti įmokų administravimą, kur labiau atsižvelgiama į klientų galimybes ir geranoriškumą.

Remiantis LR Vyriausybės nutarimu dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2005, Nr. 647), nuosaikiomis įmokų administravimo priemonėmis laikytinos tos sąlygos, pagal kurias yra mokamos VSD įmokos. Šalyje išivyravus ekonominei krizei, Vyriausybė įtvirtinto keletą šio nutarimo pakeitimų per 2008–2009 m., nustatančių draudėjų ir apdraustųjų įmokų mokėjimo sąlygas (žr. 8 priedas). Išskyrus pagrindinius analizuojamo įstatymo pasikeitimus

nuo ekonominės krizės pradžios, svarbiausi jų, tai VSD įmokų sumokėjimo terminų sutrumpinimai savarankiškai dirbantiems asmenims iki vieno mėnesio, ketinantieji įsigyti verlo liudijimą trumpiausiam laikotarpiui (3 mėnesiams) VSD įmokas privalo sumokėti iš anksto. Tokie laikotarpių sutrumpinimai padeda Fondo skyriui užtikrinti mokesčių sumokėjimą, nes, pvz., pasibaigus liudijimo laikotarpiui, apsidraudusieji gali išviso jo nebesumokėti, jei privaloma tai padaryti po verslo liudijimo pasibaigimo. Tai galimybės ne tik mokėtojui netapti skolininku, bet ir Fondui efektyviau vykdyti įmokų administravimą netaikant priverstinio skolų išieškojimo sankcijų.

Taip pat nuo 2009-05-20 sumažinamas savarankiškai dirbančių asmenų VSD įmokų sumos apskaičiavimas (dabar ne mažesnė kaip 0,8 MMA, anksčiau ne mažesnė kaip 12 MMA). Tai tik sumažina šių mokančiųjų apimtį atleidžiant nuo mokėjimo minimalų pragyvenimo šaltinį turinčiuosius ir padidina SoDros skyriaus galimybes daugiau surinkti įmokų. Prie nuosaikių administravimo priemonių taip pat priskirtina ir VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimas, kurį reglamentuoja LR Vyriausybės nutarimu dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2005, Nr. 647) ir vėlesni jo pakeitimai (Žin., 2007, Nr. 80-3260; Žin., 2008, Nr. 55-2081) (17 lentelė).

17 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus kompetencija VSD įsiskolinimų sumokėjimo atidėjime

Žin., 2005, Nr. 647 ir Žin., 2007, Nr. 80-3260 (iki 2008 m.)	Žin., 2008, Nr. 55-2081 (nuo 2008 m.)
61. pnk. Fondo valdyba gali atidėti draudėjams VSD įmokų įsiskolinimo Fondui sumokėjimą iki vienerių metų šia tvarka:	(papildyta 61¹. pnk.): Fondo valdybos teritorinis skyrius gali atidėti savarankiškai dirbantiems asmenims socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo Fondui sumokėjimą iki vienerių metų šia tvarka:
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 61.1. pnk. Draudėjams, mokantiems VSD įmokas už apdraustuosius, įsiskolinimas gali būti atidėtas jei šis per paskutinius 3 mėnesius iki prašymo pateikimo sumokėjo ne mažesnes už vidutinius šių 3 mėnesių apskaičiuotas VSD įmokas ir jo finansiniai įsipareigojimai yra mažesni už jo turtą; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 61¹.1. pnk. Savarankiškai dirbantys asmenys, mokantys socialinio draudimo įmokas už save, kreipdamiesi dėl socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo, Fondo valdybos teritoriniam skyriui pateikia motyvuotą prašymą, kuriame nurodo įsiskolinimo priežastis ir įsiskolinimo grąžinimo grafiką;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 61.2. pnk. Dėl VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo draudėjas Fondo teritoriniam skyriui pateikia motyvuotą prašymą, kur nurodoma įsiskolinimo priežastis, būsima veikla, turinti pagerinti draudėjo finansinę būklę, įsiskolinimo grąžinimo grafikas, paskutinio ataskaitinio laikotarpio finansinė ataskaita. 31.3. pnk. Teritorinis skyrius privalo per 20 darbo dienų šį prašymą išnagrinėti ir parengti išvadas; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 61¹.2. pnk. Fondo valdybos teritoriniai skyriai, gavę savarankiškai dirbančio asmens prašymą, patikslinę įsiskolinimo grąžinimo grafiką, ne vėliau kaip per 20 darbo dienų priima sprendimą dėl socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo ir sudaro su savarankiškai dirbančiu asmeniu socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo sutartį. Sprendimą dėl socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo priima Fondo valdybos teritorinio skyriaus direktorius;
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 61.4. pnk. Nuo dokumentų pateikimo Fondo valdybai dienos VSD įmokų įsiskolinimo išieškojimas ir sankcijų taikymas sustabdomas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 61¹.3. pnk. Nuo šių Taisyklių 61¹.1 nurodytų dokumentų pateikimo Fondo valdybos teritoriniam skyriui dienos socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo išieškojimas sustabdomas.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 64. pnk. Jeigu draudėjas, kuriam atidėtas VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimas, per nustatytąjį laiką nesidaro su Fondo teritoriu skyriumi VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo sutarties, įsiskolinimo išieškojimas ir sankcijų taikymas jam atnaujinamas, apie tai raštu pranešus draudėjui. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 64. pnk. Jeigu draudėjas, kuriam atidėtas VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimas, per nustatytąjį laiką nesidaro su Fondo teritoriu skyriumi VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo sutarties, įsiskolinimo išieškojimas jam atnaujinamas, apie tai raštu pranešus draudėjui.
63. pnk. Sutarties galiojimo laikotarpiu draudėjas privalo mokėti visas einamąsias VSD įmokas	

61.7. pnk. Fondo valdybos teritoriniai skyriai per 10 darbo dienų nuo Fondo valdybos pranešimo gavimo sudaro su draudėju socialinio draudimo įmokų išskolinimo sumokėjimo atidėjimo sutartį;

66. pnk. Fondo valdybos teritoriniai skyriai apie sutarties nutraukimą arba nesudarymą per 5 darbo dienas nuo sprendimo priėmimo raštu informuoja draudėją, nurodę priežastis, dėl kurių sutartis nutraukta arba nesudaryta;

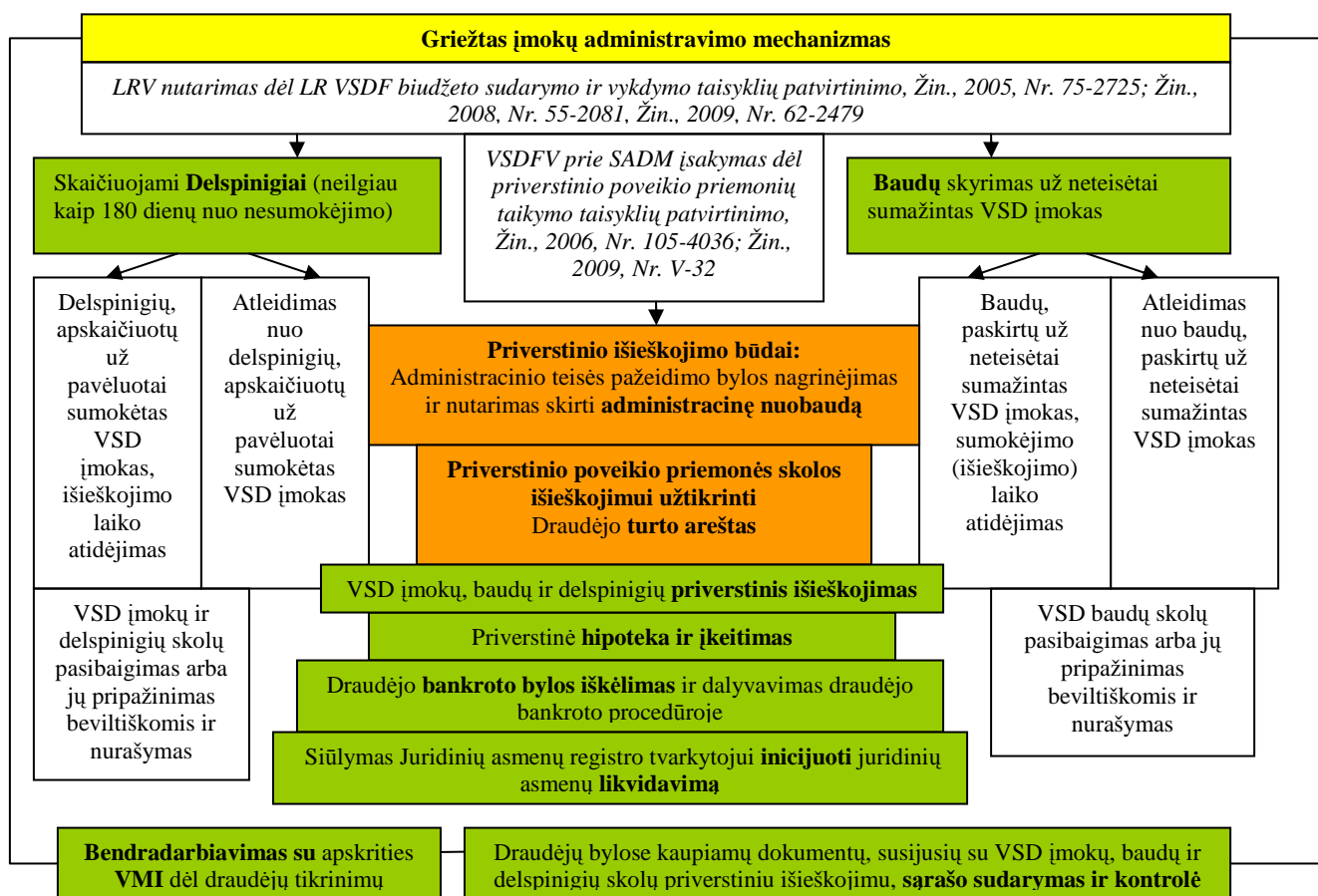
Šaltinis: LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDFV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 647; Žin., 2007, Nr. 80-3260; Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

Išdėsčius 17 lentelėje analizuojamo įstatymo pakeitimus, galima išskirti pagrindines naujoves, susijusias su VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimu ekonominės krizės situacijoje: nuo 2008 m. Fondo valdybos teritorinis skyrius įgauna teisę atidėti VSD įmokų išskolinimo sumas savarankiškai dirbantiems asmenims, kur anksčiau tai galėjo spręsti tik Fondo valdyba, taip pat svarbu akcentuoti ir skolų išieškojimo sustabdymą, kur iki 2008 m. buvo sustabdomas ne tik skolų išieškojimas, bet ir sankcijų vykdymas, o nuo 2008 m. stabdomas tik išieškojimas, sankcijos gali būti vykdomos ir toliau jei nesilaikoma sutarties sąlygų (pvz., nemokama einamųjų VSD įmokų). Taip pat, remiantis *VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo* (Žin., 2007, Nr. V-247), VSDFV Mažeikių skyriaus specialistai įmokų išieškojimui, VSD įmokų už apdraustuosius asmenis išskolinimo sumokėjimo atidėjimo darbo procesą vykdo pagal atitinkamą nuoseklumą – schemą, kurios jie privalo griežtai laikytis (žr. 9 priedas).

Apžvelgus šiame skyriuje analizuojamas SoDros Mažeikių skyriaus taikomas nuosaikias įmokų administravimo priemones, galima daryti išvadą, kad įmokų surenkamumas, grindžiamas savanorišku mokėjimu, yra skatinamas jų sumokėjimo laikotarpio sutrumpinimu, draudžiamųjų sumų keitimu taip siekiant surinkti kuo daugiau ir kuo greičiau. Taip pat draudėjai gali geranoriškai atidėti VSD įmokas jei vykdo visus įstatymiškai pagrįstus reikalavimus ir nesusidurti su VSDFV Mažeikių skyriaus taikomomis priverstinio poveikio priemonėmis.

3.3.2. Skyriaus taikomos priverstinio poveikio skolų administravimo priemonės, jų kintamumas ekonominio sunkmečio metu

VSDFV Mažeikių skyrius turi teisę skolas į Fondo biudžetą išieškoti ir priverstine tvarka, o šias priemones reglamentuoja *LRV nutarimas dėl LR VSDFV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo* (Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-2479), *VSDFV prie SADM įsakymas dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo* (Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32) bei *VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl Valstybinio socialinio draudimo įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo* (Žin., 2007, Nr. V-247). Šiuose reglamentuose išsamiai dėstomas griežtas įmokų administravimo mechanizmas (35 pav.), kuris rekomenduotinas taikyti nuo tos dienos, kai VSD įmokos turėjo būti sumokėtos, bet klientas vėluoja atlikti savo mokestinį išsipareigojimą SoDrai.

35 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus taikomas griežtas įmokų administravimo mechanizmas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-2479; VSDFV prie SADM įsakymas dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32; VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl valstybinio socialinio draudimo įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo, Žin., 2007, Nr. V-247

Skyrius, nesulaukęs iki įstatymiškai nustatytos datos draudėjo VSD įmokų, siekdamas ne maksimizuoti skolos, pradeda taikyti griežto įmokų administravimo priemones (35 pav.), kurias svarbu aptarti kiekvieną atskirai išskiriant pagrindinius įstatyminius pakeitimus.

Delspinigių skaičiavimas, jų atidėjimas arba atleidimas nuo delspinigių mokėjimo. Visų pirma, visiems be išimties draudėjams, vėluojantiems sumokėti VSD įmokas, skaičiuojami delspinigiai, kurių dydį nuo 2008-05-16 nustato finansų ministras (anksčiau buvo skaičiuojami delspinigiai LR Mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka, taikoma už pavėluotą mokesčių mokėjimą) (Žin., 2008, Nr. 55-2081) (18 lentelė).

18 lentelė

Delspinigiai už nesumokėtus ar pavėluotai sumokėtus mokesčius

Metai	2007	I	II	III	IV	2008	I	II	III	IV	2009	I	II	III	IV
Laikotarpis (ketvirčiais)															
Delspinigiai * (%)		0,0 4	0,0 4	0,0 4	0,0 4		0,0 4	0,0 4	0,0 4	0,0 4		0,0 4	0,0 5	0,05	0,05

* už kiekvieną pavėluotą dieną

Šaltinis: LR finansų ministerija, (2009). Delspinigiai už nesumokėtus ar pavėluotai sumokėtus mokesčius, [žiūrėta 2009-12-07]. Prieiga per internetą: < http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_1_id=PUB.1.385 >

Pagal 18 lentelę, delspinigių dydis keitėsi tik nuo 2009 m. II ketvirčio (0,05%) siekiant sumažinti mokesčių nemokėjimą, kur nuo 2006 m. iki 2009 m. šis siekė 0,04% nuo nesumokėtos sumos. Įstatymiškai delspinigiai įvardijami ne kaip sankcija, bet laikomi vienu iš būdų užtikrinti mokestinę prievolę. Tai su mokesčiais susijusios sumos - sudedamoji asmens mokestinės prievolės dalis (Žin., 2007, Nr. 138–5651).

Dar 2005 m. priimtame *LRV nutarime dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo* (Žin., 2005, Nr. 75-2725) 76 str. nurodoma, kad „Fondo valdyba draudėjams gali atidėti delspinigių, už pavėluotai sumokėtas VSD įmokas, išieškojimo laiką arba atleisti draudėjus nuo apskaičiuotų delspinigių mokėjimo“. Tačiau draudėjas turi tenkinti reikalavimus (19 lentelė).

19 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus reikalavimai delspinigių mokėjimui, atidėjimui ar atleidimui

Pagrindinė sąlyga	Žin., 2005, Nr. 647 ir Žin., 2007, Nr. 80-3260 (iki 2008 m.)	Žin., 2008, Nr. 55-2081 (nuo 2008 m.)	Žin., 2009, Nr. 62-2479 (nuo 2009-05-20)
76. pnk. Esant aplinkybėms, kurios nepriklausė nuo draudėjų valios, kurių jie nenumatė ir negalėjo numatyti, dėl to negalėjo laiku sumokėti VSD įmokų į Fondą	77. pnk. Kai suma viršija 100 tūkst. Lt, pasiūlymus Fondo valdybai teikia Fondo taryba	77. pnk. Kai suma viršija 100 tūkst. Lt, pasiūlymus Fondo valdybai teikia Fondo taryba.	76. pnk. Fondo valdyba gali atidėti delspinigių, apskaičiuotų už pavėluotai sumokėtas VSD įmokas, išieškojimo laiką arba atleisti draudėjus nuo apskaičiuotų delspinigių mokėjimo
	80. pnk. VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo dokumentų gavimo juos išnagrinėja, surašo pažymą, apsvarsto dokumentais pagrįstas priežastis ir parengia išvadą, nuo kokios delspinigių sumos mokėjimo draudėjas galėtų būti atleidžiamas, kokiai delspinigių sumai sudaroma atidėjimo sutartis, o kokią sumą draudėjas turi sumokėti	Papildyta 80¹ pnk. VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo savarankiškai dirbančio asmens dokumentų gavimo juos išnagrinėja, apsvarsto dokumentais pagrįstas priežastis, priima sprendimą dėl delspinigių išieškojimo laiko atidėjimo ir sudaro su šiuo asmeniu delspinigių išieškojimo laiko atidėjimo sutartį	80. pnk. VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo dokumentų gavimo juos išnagrinėja, surašo pažymą, apsvarsto dokumentais pagrįstas priežastis ir parengia išvadą, nuo kokios delspinigių sumos mokėjimo draudėjas (išskyrus savarankiškai dirbantį asmenį) galėtų būti atleidžiamas, kokiai delspinigių sumai sudaroma atidėjimo sutartis, o kokią sumą draudėjas turi sumokėti
	81. pnk. Nuo dokumentų pateikimo Fondo valdybai dienos delspinigių išieškojimas ir sankcijų taikymas sustabdomas	81. pnk. Nuo dokumentų pateikimo Fondo valdybai dienos delspinigių išieškojimas ir tolesnis jų skaičiavimas sustabdomas	81. pnk. Nuo dokumentų pateikimo Fondo valdybai dienos delspinigių išieškojimas ir tolesnis jų skaičiavimas sustabdomas

Šaltinis: *LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo*, Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-2479

Svarbiausiais šio įstatymo (19 lentelė) pakeitimais laikytina tai, kad dar 2008 m. teritoriniam skyriui leista atidėti delspinigių mokėjimą savarankiškiems asmenims iki vienerių metų, o nuo 2009 m. įgavo teisę nuo sutarties sudarymo, kad būtų sustabdytas delspinigių išieškojimas ir tolesnis jų skaičiavimas, toliau, esant reikalui, taikyti sankcijas (jei draudėjas nevykdo visų sutarties sąlygų). Taip pat nuo 2009 m. visus sprendimus dėl delspinigių mokėjimo atidėjimo ar jų sustabdymo būtina konsultuoti su Fondo valdyba, būtent dėl savarankiškai

dirbančių asmenų (80. pnk., 85. pnk., 88. pnk.). Atleidimo nuo delspinigių, apskaičiuotų už pavėluotai sumokėtas VSD įmokas, mokėjimo darbo procesų schemos pateiktos 10 priede (a, b).

Baudos, jų sumokėjimo (išieškojimo) atidėjimas ir atleidimas nuo mokėjimo. VSDFV Mažeikių skyrius yra socialinio draudimo įmokų administratorius ir remiantis *VSDFV Mažeikių skyriaus nuostatais, III skyrius (Žin., 2005, Nr. V-34)* turi teisę tikrinti dokumentus, kuriais grindžiamos jo administruojamos VSD įmokos ir išmokos (11.1. pnk.) bei vykdant savo funkcijas, įstatymų nustatyta varka gauti reikalingą informaciją ir duomenis (11.4. pnk.). Tokių patikrinimų metu išaiškėjus, kad draudėjas neteisėtai sumažino VSD įmokas į Fondą, jam yra skiriamos baudos. Tačiau, „jei draudėjas pastebi apskaičiavęs per mažas VSD įmokas, bet iki pavidimo draudėją patikrinti klaidas savanoriškai ištaiso, sumoka trūkstamą VSD įmokų sumą, už pažeidimą bauda neskiriama. Šiuo atveju delspinigiai skaičiuojami nuo kitos dienos po to, kai VSD įmokos turėjo būti sumokėtos“ (Žin., 2005, Nr. 75-2725). Prasidėjus ekonominiam sunkmečiui, Vyriausybės nutarimai dėl baudų mokėjimo, atidėjimo ar atleidimo buvo koreguoti labiau atsižvelgiant į draudėją ir jo galimą sunkią finansinę būklę (20 lentelė).

20 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus reikalavimai baudų mokėjimui, atidėjimui ar atleidimui

Žin., 2005, Nr. 647 ir Žin., 2007, Nr. 80-3260 (iki 2008 m.)	Žin., 2008, Nr. 55-2081 (nuo 2008 m.)	Žin., 2009, Nr. 62-2479 (nuo 2009-05-20)
89. pnk. Jeigu draudėjai VSD įmokas neteisėtai sumažina, į Fondą išieškoma visa suma, kuria sumažintos VSD įmokos, taip pat dvigubai didesnė už šią sumą bauda	89. pnk. Jeigu draudėjai VSD įmokas neteisėtai sumažina, į Fondą išieškoma visa suma, kuria sumažintos VSD įmokos, taip pat pusė šios sumos dydžio bauda	89. pnk. Jeigu draudėjai VSD įmokas neteisėtai sumažina, į Fondą išieškoma visa suma, kuria sumažintos VSD įmokos, taip pat pusė šios sumos dydžio bauda
101. pnk. Priėmus sprendimą dėl atsisakymo atidėti baudų sumokėjimą (išieškojimą) arba nutarus sprendimo nesudaryti, nutraukti sutartį, atnaujinamas baudų išieškojimas ir sankcijų taikymas	101. pnk. Priėmus sprendimą dėl atsisakymo atidėti baudų sumokėjimą (išieškojimą) arba nutarus sprendimo nesudaryti, nutraukti sutartį, atnaujinamas baudų išieškojimas ir sankcijų taikymas	101. pnk. Priėmus sprendimą dėl atsisakymo atidėti baudų sumokėjimą (išieškojimą) arba nutarus sutarties nesudaryti, nutraukti sutartį, atnaujinamas baudų išieškojimas
Žin., 2004, Nr. 171-6295 (iki 2008 m.)	Žin., 2008, Nr. 149-6019 (nuo 2008 m.)	
16 str., 5. pnk. Fondo valdyba VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklėse nustatyta tvarka gali atleisti draudėją nuo baudų mokėjimo, jei draudėjas įrodo, kad apskaičiavo per mažas VSD įmokas dėl aplinkybių, kurios nepriklausė nuo jo valios ir kurių jis nenumatė ir negalėjo numatyti. Nenumatytų aplinkybių buvimą draudėjas turi įrodyti pats	16 str., 5. pnk. Fondo valdyba VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklėse nustatyta tvarka gali atleisti draudėją nuo priskaičiuotų delspinigių ir (ar) baudų mokėjimo, jei draudėjas įrodo, kad priskaičiavo per mažas VSD įmokas dėl aplinkybių, kurios nepriklaudė nuo jo valios ir kurių jis nenumatė ir negalėjo numatyti	
31 str., 17 pnk. Fondo valdybos teritoriniai skyriai gali atidėti baudų (išskyrus baudas, skiriamas vadovaujantis ATP kodeksu) išieškojimą iki vieno metų	31 str., 17 pnk. Fondo valdybos teritoriniai skyriai gali atidėti baudų (išskyrus baudas, skiriamas vadovaujantis ATP kodeksu) išieškojimą iki vieno metų, VSD įmokų už savarankiškai dirbančius asmenis išskolinimo mokėjimą iki vieno metų ir delspinigių, priskaičiuotų nuo pavėluotai pervestų VSD įmokų už savarankiškai dirbančius asmenis, išieškojimo laiką	

Šaltinis: LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-2479; LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 171-6295) ir VSDFV prie SADM dėl LR VSD įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 149-6019)

Analizuojant 20 lentelėje pateiktų įstatymų straipsnių ir punktų pakeitimus, svarbu išskirti, kad LR Vyriausybės 2008 m. gegužės mėn. nutarimu buvo sumažintos baudų sumos iki 50% nuo neteisėtai sumažintos VSD įmokos sumos (anksčiau buvo skiriama dvigubai didesnė už šią sumą

bauda), o VSDFV Mažeikių skyriaus sankcijų taikymas nuo 2009 m. bet koku atveju (nors ir mokėjimas sustabdomas) gali būti tęsiamas jei draudėjas nesilaiko įmokų mokėjimo grafiko. Tai galima vertinti kaip garantiją Fondo biudžetui, kad įmokos bus mokamos, nes nustatoma mažesnė bausmė (sumažėja išlaidos įstatymų nesilaikymo atveju), bet priešingai, nesilaikant įsipareigojimų, kai įtvirtinamos lengvatos draudėjui sustabdžius ar atleidus nuo mokėjimų, sankcijos gali būti vykdomos ir toliau įmokos išieškant priverstinai. Baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, sumokėjimo (išieškojimo) laiko atidėjimo darbo procesų schemos pateiktos 11 priede (a, b). Atleidimo nuo baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, mokėjimo darbo procesų schemos pateiktos 12 priede (a, b).

VSD įmokų, baudų ir delspinigių skolų pasibaigimas (jų pripažinimas beviltiškomis ir teikimas jas nurašyti). Remiantis tuo pačiu *LRV nutarimu dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimu* (Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-247), VSD įmokų, baudų ir delspinigių išskolinimai gali būti pripažinti beviltiškais ir jas nurašo tik Fondo valdyba, vadovaudamasi Fondo valdybos nustatytais taisyklėmis. Šioje srityje VSDFV Mažeikių skyrius neturi kompetencijos, jis tik vykdo jam pavestus Fondo valdybos nurodymus.

Tokios skolos yra laikomos beviltiškoms, „jeigu jų neįmanoma išieškoti dėl objektyvių priežasčių arba jas priverstinai išieškoti netikslinga socialiniu ir (arba) ekonominiu požiūriu, kai:

- nerasta skolininko turto arba rastas turtas yra nelikvidus (mažai likvidus) (13(a) priedas);
- priverstinio išieškojimo išlaidos didesnės už mokestinę nepriemoką (13(b) priedas);
- netikslinga priverstinai išieškoti nepriemoką, dėl sunkios asmens ekonominės (socialinės) būklės (13(c) priedas);
- fiziniam asmeniui reikia valstybės paramos (asmuo yra pensinio amžiaus, neįgalusis (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidas), asmeniui reikia gydymo, medicininės profilaktikos ir reabilitacijos, asmuo yra bedarbis, gauna socialinę pašalpą) arba tokia parama jam jau teikiama“ (106. pnk.).

Taip pat skolos sumokėjimo Fondui prievolė pasibaigia, kai juridinis asmuo likviduotas priverstinai (pritaikius priverstinio poveikio priemonės skolos išieškojimui užtikrinti) ar po bankroto procedūros arba fizinis asmuo mirė (110. pnk.). Svarbiausi pakeitimai, kurie buvo atlikti nuo 2008 m., yra susiję su senaties termino nustatymu (113 pnk.) (21 lentelė).

21 lentelė

VSD įstatymo 113 pnk. redakcija nuo 2008 m.

Žin., 2005, Nr. 647 ir Žin., 2007, Nr. 80-3260 (iki 2008 m.)	Žin., 2008, Nr. 55-2081 (nuo 2008 m.)
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ priverstinio išieškojimo senaties terminas taikomas tik nuo 2005-01-01 atsiradusioms VSD įmokų, delspinigių ir baudų skoloms;
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ priverstinio išieškojimo senaties terminas 5 m.;
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo teisės priverstinai išieškoti laiku nesumokėtas VSD įmokas, delspinigius ir bausmas atsiradimo dienos;
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ suėjus laiku nesumokėtų VSD įmokų senaties terminui, pasibaigia ir su jomis susijusių priskaičiuotų delspinigių ir (ar) baudų priverstinio išieškojimo senaties terminas;
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ suėjus senaties terminui, VSD įmokos, delspinigiai ir baudos nurašomi Fondo valdybos nustatyta tvarka;

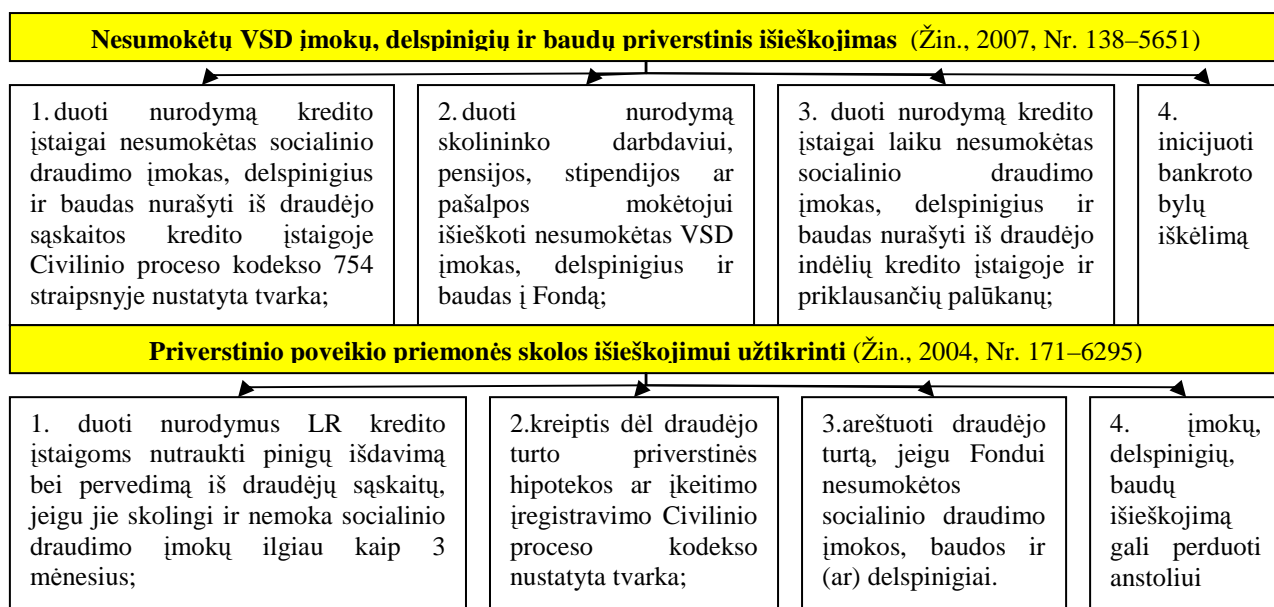
▪ VSD įmokos gali būti tikslinamos už ne didesnę kaip 5 m. laikotarpį nuo draudėjo kreipimosi datos.

Šaltinis: LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081, Žin., 2009, Nr. 62-2479;

Svarbiausias VSD įstatymo 113. pnk. pakeitimas, kad nustatomas terminas dėl priverstinio išieškojimo senaties termino taikymo tik nuo 2005-01-01 atsiradusioms VSD įmokų, delspinigių ir baudų skoloms. Įvykiams, buvusiems iki LR VSD įstatymo pakeitimo įstatymo (Žin., 2004, Nr. IX-2535) įsigaliojimo, taikomi tuo metu galioję terminai. Kur iki 2004-12-31 VSD įstatymo 38. str. buvo įtvirtinta nuostata, kad apskaičiuotos, bet į VSD fondą nesumokėtos draudėjų ir apdraustųjų įmokos, delspinigiai ir baudos išieškomi ne ginčo tvarka netaikant senaties termino. Kitaip tariant, nuo VSD įstatymo 2004 m. pataisos, skolininku tampama mažiausiai penkeriems metams, o tai įgalina mokėtoją savo skolas dar labiau padidinti, o administratorių – ieškoti visų įmanomų būdų tai skolai atgauti tikrinant skolininką bei taikant atitinkamas sankcijas.

3.3.3. Skyriaus taikomos priverstinio poveikio skolų išieškojimui užtikrinti administravimo priemonės, jų kintamumas ekonominio sunkmečio metu

Bendriausia prasme skolų išieškojimas vyksta atitinkama tvarka: pirma yra išieškamos VSD įmokos, po to išieškamos baudos ir galiausiai išieškomi delspinigiai. Tačiau ne visada įmanoma įstatymais remiantis efektyviai vykdyti savo veiklą, vyrauja įvairių išorės socialinių bei ekonominių veiksnių, kurių Fondo teritorinis skyrius negali kontroliuoti ir šie atitinkamai įtakoja administruojamus finansinius išteklius. Tokiais atvejais gali būti taikomos VSDFV Mažeikių skyriaus priverstinio poveikio skolų išieškojimui užtikrinti administravimo priemonės (36 pav.).

36 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus priverstinio poveikio skolų išieškojimui užtikrinti administravimo priemonės

Šaltinis: LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 171-6295) ir VSDFV prie SADM dėl LR VSD įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 149-6019)

Aptariant 36 pav., nuo 2008 m. SoDros teritorinis skyrius turi teisę skolas išieškoti per draudėjo darbdavį, pensijos, stipendijos ar pašalpos mokėtoją bei nurašyti iš draudėjo indėlių kredito įstaigoje ir priklausančių palūkanų. Tokie veiksmai dar labiau suvaržo skolininką, nes jis gali prarasti ne tik savo pajamas, bet ir socialines išmokas. Tačiau įmokų administratorius, veikdamas plačiau, labiau užtikrina tikimybę skolos išieškojime.

Kad išieškojimas būtų dar labiau užtikrintas, VSDFV Mažeikių skyrius veikia remdamasis *VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo* (Žin., 2006, Nr. 105-4036). Tačiau prasidėjus ekonomine krizei, šios taisyklės nuo 2009 m. buvo koreguotos (Žin., 2009, Nr. V-32). Todėl svarbu kiekvieną tokią užtikrinančią priemonę išanalizuoti atskirai pateikiant jų taikymo sąlygų kintamumą.

Specialistų veiksmai nustačius administracinį teisės pažeidimą (Įsakymo II dalis). VSDFV Mažeikių skyrius turi teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą, kai nustato, kad asmuo padarė *LR Administracinių teisės pažeidimų kodekso* (toliau – ATPK) 188⁶ straipsnyje numatytą pažeidimą (Žin., 2009, Nr. V-32) (37 pav.).

„VSD įmokų, išmokų apskaičiavimo ir jų mokėjimo tvarkos pažeidimu yra laikomi:				
<ul style="list-style-type: none"> ▪ dėl kurios neteisėtai buvo sumažintos valstybinio draudimo įmokos, išmokos; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ven-gimas regis-truotis draudėju; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ neišleidimas valstybinės mokesčių inspekcijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo įstaigų pareigūnų tikrinti duomenų, susijusių su valstybinio socialinio draudimo įmokomis bei išmokomis, nepateikimas jiems dokumentų arba jų nusiėmimas; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ finansinių ataskaitų ar pranešimo apie asmens priėmimą į darbą pavėluotas pateikimas arba nepateikimas, klaidingos informacijos suteikimas; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ neteisingų duomenų apie gautas pajamas, reikalingų valstybinio socialinio draudimo pensijai ar pašalpai skirti, įrašymas į išduodamas piliečiams pažymus ar kitus dokumentus, taip pat valstybinės mokesčių inspekcijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo įstaigų pareigūnų teisėtų reikalavimų nevykdymas“.

37 pav. VSD įmokų, išmokų apskaičiavimo ir jų mokėjimo tvarkos pažeidimai
Šaltinis: LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Žin., 2009, Nr. V-32, 188⁶ str

Šie visi pažeidimai užtraukia baudą nuo 500 Lt iki 3000 Lt. Tokie pat veiksmai, padaryti asmens, bausto administracine nuobauda už šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytus pažeidimus - užtraukia baudą nuo 3000 Lt iki 10000 Lt (baudų dyžiai nustatyti LR ATP kodekse ir nebuvo koreguoti nuo 2008 m.) (Žin., 2005, Nr. 58-2001). Dėl ATPK nustatymo bei vykdymo administruojant įmokas, nuo 2009 m. priimti atitinkami teisiniai pakeitimai (22 lentelė).

22 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus veiksmai nustačius administracinį teisės pažeidimą	
Žin., 2006, Nr. 105-4036	Žin., 2009, Nr. V-32
7.3. pnk. Administracinis teisės pažeidimas privalo būti išnagrinėtas per 15 dienų nuo tos dienos, kai gaunamas ATP protokolas;	7. pnk. Administracinis teisės pažeidimas privalo būti išnagrinėtas per 15 dienų nuo tos dienos, kai gaunamas ATP protokolas;

<p>7.3. pnk. Jei asmuo vengia administracinės atsakomybės ar kitaip negali dalyvauti bylos nagrinėjime, terminas pratęsimas, bet ne ilgiau kaip vieneriems metams;</p>	<p>6. pnk., 10 pnk. ATP byla nagrinėjama dalyvaujant administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui, jei šio nėra, byla gali būti išnagrinėta tik tais atvejais, kai jam tinkamai pranešta ir jei iš jo negautas pranešimas atidėti bylos nagrinėjimą (ne vėliau, kaip per tris dienas bylos medžiaga išsiunčiama miesto (rajono) apylinkės teismui;</p>
<p>15. pnk. Jei pažeidėjas per 15 dienų nuo nutarimo jam įteikimo dienos, o apskundus tokį nutarimą – per 15 dienų nuo pranešimo apie skundo nepatenkinimą, nesumoka baudos, tai skyriaus direktorius/pavadootojas siunčia nutarimą dėl baudos skyrimo kartu su reikalavimu dėl nutarimo skirti baudą vykdymo pažeidėjo darbdaviui, pensijos ar stipendijos mokėtojui išskaityti baudos sumą priverstinai iš pažeidėjo darbo užmokesčio ar kitokių jam prilyginamų išmokų ();</p>	<p>14. pnk. Jei pažeidėjas per 40 dienų nuo nutarimo jam įteikimo dienos, o apskundus tokį nutarimą – per 40 dienų nuo pranešimo apie skundo nepatenkinimą, nesumoka baudos, tai skyrius per 5 darbo dienas, tačiau ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo nutarimo skirti baudą dienos, pateikia anstoliui prašymą dėl nutarimo skirti baudą priverstinio vykdymo ir nutarimą dėl baudos skyrimo;</p>
<p>16. pnk. nėra.</p>	<p>16. pnk. Jeigu administracinė bauda nebuvo išieškota per 2 metų administracinių nuobaudų vykdymo senaties terminą, tai skyriaus direktorius/pavadootojas priima sprendimą dėl administracinės baudos panaikinimo.</p>

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32

Remiantis 22 lentele, tokių ATP protokolų surašymas, kuris buvo priimtas 2006 m. turėjo vieną esminį trūkumą, tai, kad specialistas per tris dienas privalo raštiškai perspėti skolininką apie padarytą veiką, tačiau jei skolininkas ant protokolo nepasirašo, t.y. nepatvirtina pranešimo gavimo, VSDFV Mažeikių skyrius negali priimti šio nutarimo ir jį atideda iki vienerių metų. Tačiau nuo 2009 m. ATP sprendimus galima priimti ir be skolininko patvirtinimo – byla perduodama teismui. Taip pat nuo 2009 m. yra prailginami terminai pažeidėjui sumokėti baudą iki 40 dienų (anksčiau iki 15 dienų), tačiau jei termino nesilaikoma, išieškojimas perduodamas anstoliui. Pakeitimai iš dalies atlikti skolininko naudai, tačiau nesilaikant atitinkamų sąlygų, išieškojimas nuo 2009 m. vykdomas griežčiau, kur kreipimasis į teismą ar anstolį gali dar padidinti skolininko išlaidas (administravimo). Tokie griežti SoDros veiksmai užtikrina, kad įmokų nemokantis žmogus reaguos į savo padarytą ar tik ruošiamą padaryti žalą Fondo biudžetui.

Per 2008 m. VSDFV Mažeikių teritoriniame skyriuje buvo iškelta tik 1 administracinė byla (2007 m. – 3 administracinės bylos), kuri liko neišnagrinėta dėl kliento skundo pateikimo (Mažeikių skyriaus veiklos..., 2009). Administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo ir nutarimo skirti administracinę nuobaudą darbo procesų schema pateikta 14 priede.

Specialistų veiksmai priverstinai išieškant VSD įmokas, baudas ir delspinigius (Įstatymo III dalis). Tokiu atveju, kai paaiškėja, kad draudėjas laiku nesumokėjo įmokų, baudų ar delspinigių, VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus specialistai priima sprendimą dėl skolos išieškojimo priverstine tvarka remiantis *LR Civilinio proceso kodekso* (toliau – CPK) 736, 738 ir 739 straipsniais (Žin., 2002, Nr. 36-1340). Lyginant 2006 m. įsakymą dėl priverstinio poveikio

priemonių taikymo su 2009 m. atliktais pakeitimais, galima išvėgti svarbių permainų įmoku administravime, kurios sugriežtintos skolininko nenaudai (23 lentelė).

23 lentelė

VSDFFV Mažeikių skyriaus veiksmai priverstinai išieškant įmokas, baudas, delspinigius

Žin., 2006, Nr. 105-4036	Žin., 2009, Nr. V-32
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 21. pnk. Teritorinio skyriaus specialistai įmoku išieškojimui nedelsiant, bet ne vėliau nei per dvi dienas, priima sprendimą dėl skolos išieškojimo priverstine tvarka duodant nurodymus kredito įstaigoms, kuriose atitinkamas draudėjas turi sąskaitas; ▪ 25. pnk. Gražinus nurašytas lėšas, mokėjimo nurodymai iš kredito įstaigų atšaukiami ir vykdomi veiksmai, susiję su skolos išieškojimu iš skolininko pajmų per darbdavį, pensijos, stipendijos ar pašalpos mokėtoją...; ▪ 32. pnk. Skyriaus pareigūnas, atsižvelgdamas į skolininko patikrinimo rezultatus ir įvertinęs draudėjo finansinę bei turtinę padėtį, gali nuspręsti: areštuoti draudėjo turtą; pavesti anstoliui vykdyti sprendimą; inicijuoti priverstinę hipoteką ar bankroto bylą; siūlyti inicijuoti juridinio asmens – draudėjo likvidavimą; ▪ 31. str. nėra; ▪ 17. pnk. Kai skolininkas turi sąskaitą kredito įstaigoje, tai teritorinis skyrius nuo skolos, didesnės negu 10 Lt., atsiradimo momento per 7 dienas privalo priimti sprendimą dėl skolos išieškojimo priverstine tvarka ir pateikti vykdyti mokėjimo nurodymą kredito įstaigai, kuriose skolininkas turi sąskaitą; ▪ 22. pnk. Jei skolininkas pateikia skyriui įrodymus, kad skolą galima išieškoti per šešis mėnesius iš jo darbo užmokesčio ir/ar jam prilygintų išmokų, tai mokėjimo nurodymai iš skolininko sąskaitų kredito įstaigose atšaukiami; ▪ 29. pnk. Skyriaus pareigūnas, atsižvelgdamas į skolininko patikrinimo rezultatus ir įvertinęs draudėjo finansinę bei turtinę padėtį, gali nuspręsti perduoti sprendimą anstoliui tolesniam vykdymui, išskyrus pinigines lėšas kredito įstaigoje; ▪ 31. pnk. Kai skolininko nepavyksta rasti ir jeigu skola didenė nei 1500 Lt, skyrius, vadovaudamasis CPK 620 str., gali anstoliui pateikti prašymą skelbti skolininko paiešką; 	
<p>LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2008, Nr. 55-2081)</p>	
<p>papildomas 113¹ pnk.: SoDros teritorinis skyrius papildomai gali „duoti nurodymą kredito įstaigai skolas nurašyti iš draudėjo indėlių kredito įstaigoje ir priklausančių palūkanų, arba inicijuodamas bankroto bylos iškėlimą, tai pradėtasis laiku nesumokėtų socialinio draudimo įmoku, delspinigių ir baudų išieškojimas priverstine tvarka užbaigiamas, o priverstinio išieškojimo senaties termino skaičiavimas nutraukiamas. Priverstinio išieškojimo senaties terminas prasideda iš naujo nuo to momento, kai išnyko aplinkybės, kurios buvo pagrindas priverstinio išieškojimo senaties terminui nutraukti. Iki senaties termino nutraukimo praėjęs laikas į naują senaties terminą neįskaičiuojamas“.</p>	

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32; LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2008, Nr. 55-2081)

Pagal 23 lentelėje išskiriamus pagrindinius Įstatymo III dalies pakeitimus, nuo 2009 m. aiškiai apibrėžiamos sumos (ne mažiau 10 Lt ir ne daugiau 1500 Lt), kur anksčiau bendra išieškojimų procedūra buvo skiriama neatsižvelgiant į įsiskolinimo dydį. Taip pat nuo 2009 m. skolininkui leidžiama pateikti įrodymus dėl galimo sumokėjimo per šešis mėnesius (2006 m. apibrėžto laikotarpio nėra). Svarbiausiai, kad dar 2006 m. VSD Įstatyme, SoDros specialistas direktoriaus nurodymu galėjo pasirinkti kokią procedūrą taikyti priverstinai išieškant skolas, o nuo 2009 m. kiekviena procedūra yra konkrečiai apibrėžiama pagal iškilusią situaciją ir pasirinktinai išieškoti negalima. Bet koku atveju, „jei kredito įstaiga per penkias dienas negali atlikti mokėjimo nurodymo, nes draudėjo kredito įstaigos sąskaitoje nėra lėšų arba jų nepakanka įvykdyti mokėjimo nurodymą, tai skyrius remdamasis CPK XI skr. 2 skirsniu, per 3 dienas privalo registruotu laišku nusiųsti skolininkui raginimą dėl skolos sumokėjimo, kad pastarasis per 10 dienų sumokėtų skolą“ (24 pnk.). Ir jei ši procedūra nepasiteisina, išieškojimas perduodamas anstoliui, kaip žinoma iš praktikos, tokiu atveju anstolis gali areštuoti ne tik visas sąskaitas, bet ir sudaryta skolininkui sudėtingą situaciją, kai finansinių pajamų visiškai nebėra, o skola ir toliau auga.

Tokie griežti įmokų administravimo veiksmai yra pakankamai veiksmingi, nes skolininkas dar prieš susidurdamas su anstoliu, gauna raštišką pranešimą, todėl gali apsispręsti dėl savo tolimesnių išpareigojimų įvykdymo. Lyginant 2008 m. skyriaus veiklos ataskaitą su 2007 m., civilinių bylų VSDFV Mažeikių skyrius iškėlė tik 20 (prieš metus – 27 civilinės bylos) (Mažeikių skyriaus veiklos..., 2009). VSD įmokų, baudų ir delspinigių priverstinio išieškojimo darbo procesų schema pateikta 15 priede.

Specialistų veiksmai areštuojant skolininko turtą (Įstatymo IV dalis). VSDFV Mažeikių skyrius skolos išieškojimui užtikrinti gali pateikti prašymą VSDFV prie SADM direktoriui ar jo pavaduotojui dėl turto arešto (35. pnk.). Svarbiausiu 2009 m. Įstatymo pakeitimu laikytina tai, kad „jeigu įvertinus VSD įmokų, baudų ir delspinigių nesumokėjimo aplinkybes, manoma, kad yra pavojus, jog skolininkas jam priklausantį turtą gali paslėpti, parduoti ar kitokiu būdu jo netekti ir dėl to gali būti sunku arba neįmanoma išieškoti skolos Fondo biudžetui“, specialistas nedelsiant priima sprendimą dėl turto arešto (anksčiau - tik kraštutiniu išieškojimo atveju). Toks sąlygų, išskolinimo atsiradimo ir nevykdymo metu, sugriežtinimas apsaugo SoDrą nuo galimų žalos jai padarymų. Tačiau skolininkas gali prarasti ne tik savo asmeninį turtą, bet ir tą turto dalį, su kuriuo jis yra bendrasavininku. Taip atsiranda tikimybė netekti ne tik savo namų, bet ir verslo, todėl geriausia alternatyva – netapti skolininku tokiai sumai (minimumas 1500 Lt.), kuri gali didėti ir galiausiai sumenkinti žmogišką orumą. Draudėjo turto arešto darbo procesų schema pateikta 16 priede.

Specialistų veiksmai dėl priverstinės hipotekos ir priverstinio įkeitimo (Įstatymo V dalis). Taip pat skyrius skolos išieškojimui užtikrinti gali pateikti prašymą VSDFV prie SADM direktoriui ar jo pavaduotojui dėl turto priverstinės hipotekos ar priverstinio įkeitimo (47. pnk.). Esminiai įstatymo pakeitimai pateikti 24 lentelėje.

24 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus veiksmai dėl priverstinės hipotekos ir priverstinio įkeitimo

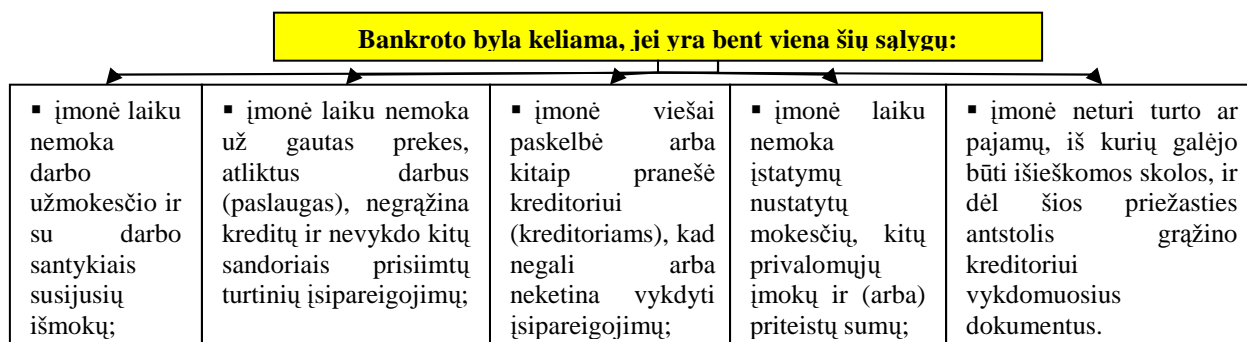
Žin., 2006, Nr. 105-4036	Žin., 2009, Nr. V-32
<p>▪ 74. pnk. Prašymai Fondo valdybos direktoriui ar jo pavaduotojui gali būti pateikiami tik dėl likvidaus turto;</p>	<p>▪ 47. pnk. Prašymai Fondo valdybos direktoriui ar jo pavaduotojui gali būti pateikiami, jeigu įvertinus VSD įmokų, baudų ir delspinigių nesumokėjimo aplinkybes, manoma, kad skolininko turto neužteks visiems kreditorių reikalavimams patenkinti;</p>

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32

Pagal 24 lentelę, svarbiausias 2009 m. pakeitimas, kaip ir su turto areštu, skyrius nedelsiamai užsitikrina skolos išieškojimą „jei per 20 dienų po įspėjimo įteikimo yra neįvykdomas skolinis išpareigojimas“, kur vadovaujantis LR CPK 559 str., „kreipiamasi į apylinkės teismo hipotekos skyrių“. Tačiau visose prieš tai išvardintose griežto įmokų administravimo priemonėse yra esminis trūkumas, kad skolininkas privalo pasirašyti gautą perspėjimą, kvietimą dalyvauti teismo ar priverstinio įkeitimo procese. Jei toks perspėjimas vilkinamas, skolos išieškojimas užtrunka ilgiau arba gali būti laikinai sustabdytas, tai neigiamas veiksnyis Fondo biudžetui, nes

skolos perkeliama į sekančius biudžetinius metus. Priverstinės hipotekos ir įkeitimo vykdymo darbo procesų schema pateikta 17 priede.

Specialistų veiksmai inicijuojant bankroto bylos iškelimą (Įstatymo VI dalis). Bankroto bylą inicijuoti VSDFV Mažeikių skyrius gali tada, kai jau yra išnaudotos visos prieš tai analizuotos priverstinio poveikio priemonės, tačiau skolų išieškoti nepavyko (58. pnk.). Šiuo atveju skyrius vadovaujasi *LR Bankroto įstatymo* (toliau – BĮ) (Žin., 2001, Nr. 31-1010) 4 str. (38 pav.).

38 pav. Bankroto bylos kėlimo skolininkui sąlygos
Šaltinis: *LR Bankroto įstatymo*, (Žin., 2001, Nr. 31-1010) 4 str.

Tokiu atveju, SoDros teritorinis skyrius pateikia ieškinį atitinkamam apygardos teismui dėl bankroto bylos iškelimo. Kaip jau buvo minėta skyriuje apie VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų nemokumo priežastis, esminės jų - bankroto bylą iškelimas dėl susidariusių didelių skolų, kur LR BĮ 16 str. teigiama, kad „nuo bankroto bylos iškelimo dienos laikoma, kad visi bankrutuojančios įmonės skolų mokėjimo terminai yra pasibaigę“.

Galima daryti išvadą, kad skolininkas, siekdamas išvengti sudėtingų procedūrų bei skolų mokėjimo, įmonę priveda prie tyčinio bankroto arba ją paprasčiausiai savivališkai likviduoja. Tokie veiksmai yra įstatymiškai draustini, todėl SoDros teritorinis skyrius gali ilgai užtrukti kol skola bus grąžinta, nes privalo visus nusikaltimus faktiškai patikrinti ir gauti pagrįstus įrodymus. 2009 m. Mažeikių rajone vien bankrutuojančių įmonių skola 10259,88 tūkst. Lt nuo bendros draudėjų skolos sudarė 96%, o palyginus su 2008 m. bankrutuojančių įmonių skola išaugo 8%. Skyrius 2009 metais inicijavo 14 bankroto bylą. 2009-01-01 buvo 31 draudėjas, kuriems iškelta bankroto byla, o 2009-12-31, bankrutuojančių draudėjų - 46. Per 2009 metus 16 įmonių priimti teismo sprendimai dėl veiklos pabaigos. Po bankroto pabaigos per 2009 metus 239,71 tūkst. Lt skola nurašyta Fondo valdybos direktoriaus įsakymu (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2010). Draudėjo bankroto bylos iškelimo darbo procesų schema pateikta 18 priede (a, b, c).

Specialistų veiksmai siūlant inicijuoti juridinio asmens likvidavimą (Įstatymo VII dalis). VSDFV Mažeikių skyrius, vadovaudamasis *LR Civilinio kodekso* (toliau – CK) (Žin., 2002, Nr. 36-1340) 2.70 str., turi teisę siūlyti Juridinių asmenų registro tvarkytojui likviduoti juridinį asmenį – draudėją (39 pav.).

Juridinio asmens likvidavimas, kai yra pagrindas manyti:

<ul style="list-style-type: none"> ▪ juridinis asmuo penkerius metus nevykdo jokios veiklos; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ juridinio asmens valdymo organai negali priimti nutarimų, kadangi nėra kvorumo dėl valdymo organų narių atsisistatydinimo; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ negalima surasti juridinio asmens valdymo organų narių jo buveinėje ir jų adresais, nurodytais registre.
---	--	--

39 pav. Sprendimo priėmimo likviduoti juridinį asmenį priežastys

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2009, Nr. V-32

Remiantis 39 pav. pateiktomis priežastimis bei LR CK, „juridinis asmuo laikomas įsteigtu nuo jo įregistravimo juridinių asmenų registre“ ir gali būti įsteigiamas ribotam arba neribotam laikotarpiui (2.63 str.)“. Tačiau patikrinimai gali būti atliekami tik kartą į penkerius metus (dėl VSD išskolinimų), todėl šis pakankamai ilgas laikotarpis tampa galimybe draudėjui savo turtą parduoti, perleisti ar kitaip jo atsisakyti. Per ilgas laikotarpis stabdo SoDros teritorinio skyriaus galimybę užsitikrinti skolos išieškojimą siūlant Registrui inicijuoti juridinio asmens likvidavimą. Nors šiuose įstatymuose galima išvelgti trūkumų SoDros atžvilgiu, tačiau LR Vyriausybė nuo 2008 m. pakeitimų, susijusių su juridinių asmenų likvidavimu, neatliko. Tokiu atveju ilgas laikotarpis gali neigiamai veikti įmokų administravimą. Siūlymo Juridinių asmenų registro tvarkytojui inicijuoti juridinių asmenų likvidavimą darbo procesų schema pateikta 19 priede.

Specialistų veiksmai įtarus nusikalstamą veiką (Įstatymo VIII dalis). Kai kyla įtarimas, kad asmuo padarė LR Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) numatytas nusikalstamas veikas, susijusias su VSD įmokų administravimu, VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius, esant pagrindui turi teisę kreiptis į ikiteisminio tyrimo institucijas dėl veikų ištyrimo (Žin., 2000, Nr. VIII-1968). Galima išskirti keletą pažeidimų, kurie skolininkui užtraukia baudžiamąją atsakomybę (40 pav.).

Nusikalstamos veikos priežastys ir pasekmės

<p>202 str. neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla; 203 str. neteisėta įmonės veikla; 207 str. kreditinis sukčiavimas;</p>	<p>208 str. skolininko nesąžiningumas; 209 str. nusikalstamas bankrotas; 219 str. mokesčių nesumokėjimas;</p>	<p>220 str. neteisingu duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas; 222 str. apgaulingas / aplaidus apskaitos tvarkymas;</p>	<p>286 str. pasipriešinimas valstybės tarnautojui ar viešojo administravimo funkcijas atliekančiam asmeniui; 288 str. kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą; Ir kt.</p>
<p>Baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu.</p>	<p>Baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu.</p>	<p>Baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu.</p>	<p>Baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės atėmimu</p>

40 pav. Asmenų nusikalstamos veikos, susijusios su VSD įmokų mokėjimu

Šaltinis: LR baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas, Žin., 2000, Nr. VIII-1968

Analizuojant VSDFV Mažeikių skyriaus veiksmus, susijusius su asmenų nusikalstamomis veikomis, šis kompetetingas tik įtarimus su pagrįstais įrodymais dėl mokesčių nesumokėjimo (219 str.) teikti ikiteisminio tyrimo institucijoms, kur pastaroji atlieka tolesnę analizę pagal LR BK (Žin.,

2000, Nr. VIII-1968) ir taiko tam tikras bausmes. Tačiau šio įstatymo 95 str., yra dėstoma apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis, nurodanti, kad „asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis, jeigu praėję dveji metai, kai padarytas baudžiamasis nusižengimas“. Vadinasi, draudėjas turi galimybę po išregistravimo pirmus dvejus metus piktnaudžiauti VSD įstatymu, reglamentuojančiu mokesčių sumokėjimą, o po dviejų metų jau veikti sąžiningai susimokant visas įmokas arba likviduojant įmonę savivališkai, nes remiantis LR CK, Registrų patikrinimas atliekamas kas penkeri metai jei nėra įrodymų, kad veikla vykdoma. Skyriaus veiksmų, susijusių su LR BK taikymu statistika 2007–2008 m. pateikta 41 pav.

VSD FV Mažeikių skyriaus pritaikytos LR BK sankcijos

2007 m.	2008 m.
skyriaus nurodymu buvo pradėtas tik 1 ikiteisminis tyrimas baudžiamojame byloje pranešant Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai (FNTT).	2 baudžiamosiose bylose - vienoje skyrius yra pareiškęs civilinį ieškinį dėl žalos Fondo biudžetui atlyginimo regresu tvarka – byla nebaigta nagrinėti; kitoje byloje (dėl sukčiavimo ir nusikalstamo bankroto) ginant skyriaus, kaip civilinio ieškovo, interesus, prokuratūra yra pareiškusi civilinį ieškinį – byla nebaigta nagrinėti.

41 pav. VSD FV Mažeikių skyriaus draudėjų nusikalstamų veikų apimtys 2007 – 2008 m.

Šaltinis: VSD FV Mažeikių teritorinio skyriaus 2007 m., 2008 m., 2009 m. veiklos ataskaitos

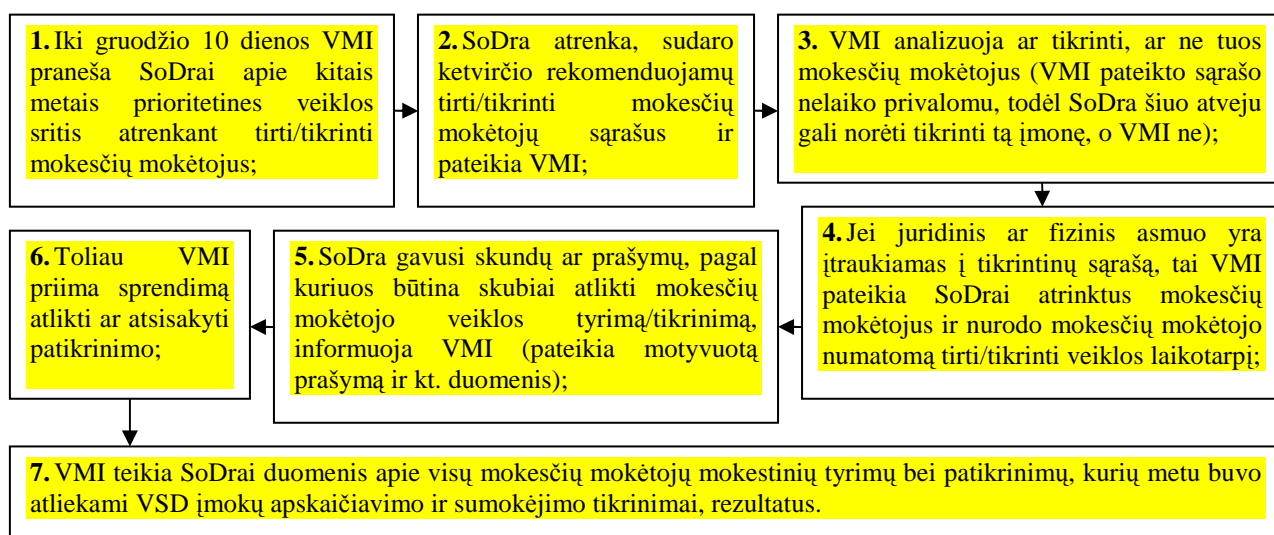
Pagal pateiktą 41 pav., analizuojamas skyrius prasidėjęs ekonominei krizei (nuo 2008 m.) susidūrė su didele problema dėl skolininkų skaičiaus augimo, atitinkamai augant ir nesumokėtų sumų dydžiui. Kur prokuratūrai ikiteisminio tyrimo byloje buvo pateikta 13 prašymų dėl 28 107,68 Lt žalos išieškojimo, taip pat prokuratūra pateikė 6 ieškinius civilinio ar baudžiamojame proceso tvarka, priteista žala pagal 5 ieškinius (pareiškimus) dėl 11 419,20 Lt. Šių skolų dydžiai tik įrodo, kad įstatymuose, reglamentuojančiuose įmokų administravimą yra spragų, leidžiančių skolininkui disponuoti esama padėtimi.

Taip pat nagrinėjant *VSD FV prie SADM direktoriaus įsakymą dėl priverstinio poveikio priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo* (Žin., 2006, Nr. 105-4036; Žin., 2009, Nr. V-32) svarbu paminėti ir tai, kad 2009 m. pakeitime yra pridedama IX dalis apie „Fondo valdybos teritorinio skyriaus veiksmus išieškant skolą pagal prašymą, pateiktą remiantis tarybos reglamentu 1408/71/EEB“. Vykdydamas ES valstybės narės, Europos ekonominės erdvės valstybės ar Šveicarijos Konfederacijos kompetetingos institucijos prašymus išieškoti VSD įmokų skolą, VSD FV Mažeikių skyrius tokia pačia tvarka ir terminais, kaip ir išieškant skolą į Fondo biudžetą, atlieka taisyklėse numatytus veiksmus (69 str.). Dar 2005 m. priimtame *LR SADM įsakyme dėl VSD FV prie SADM nuostatų patvirtinimo* (Žin., 2005, Nr. A1-14) teigiama, kad šias tarpusavio bendradarbiavimo procedūras remiantis minėtu reglamentu gali atlikti tik Fondo valdyba, tačiau nuo 2009 m. šią teisę įgauna ir teritoriniai skyriai. O tai įgalina didesnę savarankiškumą įmokų administravime ypač ekonominio sunkmečio metu, kai daugelis socialiai draustų asmenų vis didesniais tempais migruoja į užsienio šalis.

3.3.4. Kitos skyriaus taikomos įmokų administravimo priemonės

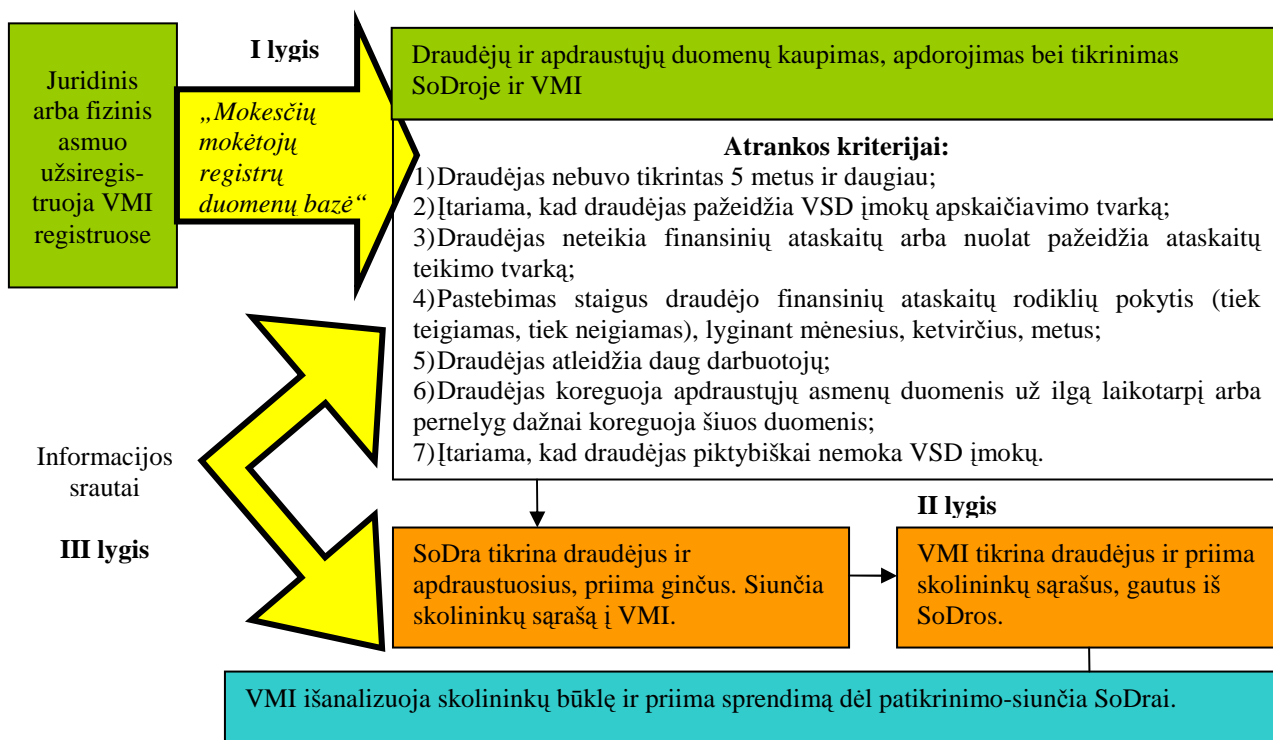
VSD FV Mažeikių skyrius turi galimybę naudoti dar keletą efektyvių įmokų administravimo priemonių, tai - skyriaus bendradarbiavimas su apskirties valstybine mokesčių inspekcija (toliau – AVMI) dėl draudėjų tikrinimų bei nuo 2009 m. įstatymiškai patvirtinti SoDros skyriaus avansiniai įmokų nuskaičiavimai iš savarankiškai dirbančių asmenų, ūkininkų (Žin., 2008, Nr. 55-208). Tokie išankstiniai apmokėjimai užtikrina skyriaus skolų minimizavimą, tačiau gali apsunkinti mokesčių mokėtojus, nes nuskaitomos pajamos realiai yra dar neuždirbtos – sumažėja investicinės galimybės, apyvartinės lėšos arba gali net padidėti įsiskolinimai savo kreditoriams.

2006 m. rugpjūčio 5 d. įsigaliojo naujos *VMI ir SoDros bendradarbiavimo taisyklės, patvirtintos VMI viršininko ir SoDros direktoriaus įsakymu Nr. VA-67/V-324*. Šios taisyklės nustato VMI ir SoDros bendradarbiavimo dėl tikrintinų mokesčių mokėtojų (draudėjų) atrinkimo, reikalingų duomenų tikrinimams atlikti teikimo, įmokų apskaičiavimo ir sumokėjimo patikrinimo bei mokestinių ginčų nagrinėjimo rezultatų pateikimo tvarką. Antroje taisyklių dalyje išdėstomos atliekamų mokesčių mokėtojų patikrinimų procedūros, kurios apima pagrindinius etapus (42 pav.).

42 pav. VSD mokesčių mokėtojų patikrinimo procedūros SoDros ir VMI bendradarbiavime
Šaltinis: VMI prie LR FM viršininko ir VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl bendradarbiavimo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. VA-67/V-324

Dviejų mokesčių administravimo įstaigų bendras susitarimas leidžia iš dalies pakeisti VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus funkcijas, kur šis įvardijamas, kaip tarpininkas tarp mokesčių mokėtojų ir administratorių. VMI išlieka pagrindine ir svarbiausia nesumokėtų įmokų išieškotoja. Išanalizavus šių įstaigų tarpusavio santykius, galima sudaryti bendrą schemą (43 pav.), parodančią SoDros ir VMI funkcijų suderinamumą.

43 pav. SoDros ir VMI bendradarbiavimo lygiai administruojant įmokas

Šaltinis: VMI prie LR FM viršininko ir VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl bendradarbiavimo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. VA-67/V-324

43 pav. padeda atskleisti glaudžius tarpusavio ryšius tarp SoDros ir VMI. Analizuojant bei išieškant nesumokėtas į biudžetus sumas, šioje bendradarbiavimo sistemoje vyrauja uždaras procesas. Toks procesas padeda išvengti funkcijų dubliavimosi, kiekviena įstaiga dirba savo srityje (II bendradarbiavimo lygis) ir VMI lieka visišku mokesčių administratoriumi. Iš pateiktų kriterijų galima akcentuoti, kad VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius kreipiasi į AVMI pagalbos surenkant įmokas, kai pastebimi arba numatomi draudėjų piktybiniai nemokėjimai į Fondo biudžetą. Bendradarbiavimo su AVMI dėl draudėjų tikrinimų darbo procesų schema pateikta 20 priede.

Prie kitų įmokų administravimo priemonių būtų galima priskirti ir socialines korteles, dėl kurių kūrimo LR Vyriausybė projektą pasirašė dar 2001-03-30. Tai tokia mikroprocesorinė kortelė (bendra socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo pažymėjimo kortelė), kurios paskirtis yra draudžiamųjų identifikavimas, jų apskaita, socialinio ir privalomojo sveikatos draudimo galiojimo patikrinimas ir išlaidų kontrolė (Drašutis, 2001). Šios kortelės galimybės ir nauda pateiktos 25 lentelėje.

25 lentelė

Socialinės kortelės galimybės ir nauda Lietuvoje

Galimybės	Nauda
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pagerinti VSDFV ir VLK biudžetų administravimą, apskaitą, kontrolę, panaudojimą, planavimą. Kontroliuoti fondų išlaidas ir pagerinti atsiskaitymus su paslaugų teikėjais; ▪ Padidinti žmonių suinteresuotumą mokėti socialinio bei privalomojo sveikatos draudimo įmokas; ▪ Sukurti lanksčią išmokų mokėjimo sistemą; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VLK išlaidų ekonomija (apie 60 mln.LT per metus); ▪ VLK kompensuojamų vaistų receptų išrašymų kontrolė leistų žymiai sumažinti piktnaudžiavimą; ▪ Šešėlinio darbo sumažėjimas (tikimybė sumažinti apie 10 % ir taip gauti papildomai 10-20 mln.Lt SoDros įplaukų);

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pagerinti žmonių aptarnavimo kokybę teikiant paslaugas; ▪ Pagerinti duomenų apie suteiktas paslaugas pervedimą į atitinkamas informacines duomenų bazes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Popierinių dokumentų pakeičiamumas, klaidų įvedant duomenis minimizavimas.
---	--

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Drąsutis, E., (2001). Socialinės kortelės projektas (Faktai apie projektą pagal 2001 m. pradžios būklę) // UAB „Sintagma sistemos“

Kaip matyti iš 25 lentelės, kad šios kortelės projektas turi pakankamai galimybių bei naudos ne tik sveikatos draudimui, bet SoDros įmokų administravimui. Taip pat gali užkirsti paslaugų tiekėjų piktnaudžiavimą, sumažinti šešėlinio darbo galimybes bei prisidėti prie valstybinių registru sutvarkymo, o tai ypač aktualu ekonominės krizės situacijoje.

Nors projektas buvo ir pasirašytas, tačiau 2003 m. gegužės mėn. nutrauktas (nors į jį investuota daugiau kaip 1,5 mln.Lt) ir anot projekto galimybes vertinusių ekspertų, „per ketverius projekto įgyvendinimo metus, smarkiai pasikeitė informacijos technologijų sektoriaus padėtis - atsiradus tobulesniam ryšiui realiu laiku, laikmenos su informacija sprendimas nebėra geriausias. Be to, SoDros įmokų surinkimo funkcijas perduodant VMI, keičiasi institucijos bei reikalavimai socialinei kortelei (tų metų sprendimas perduodant administravimo funkcijas). Taip pat nėra bendros šios kortelės naudojimo valstybiniame sektoriuje vizijos. Sprendimui nutraukti projektą turėjo įtakos ir tai, jog ES darbo ministrai buvo teigiamai įvertinę EK pasiūlymą nuo 2004-05-01 įvesti visoje ES sveikatos draudimo korteles“ (Atidedamas socialinės kortelės..., 2003).

Lietuvoje socialinė kortelė taip ir nebuvo sukurta (taip pat neperduotos SoDros administravimo funkcijos VMI), kur Skandinavijos šalyse ši funkcionuoja jau daugelį metų, todėl tokios šalys, kaip Norvegija, Švedija, Suomija (pagal 1 priedą) įmokų administravimą vykdo efektyviai, nes yra sistemingai sutvarkytas įstatymų paketas. Svarbu paminėti ir tai, kad prasidėjus ekonominiam sunkmečiui, 2008 m. Latvijoje pradėjo funkcionuoti mokesčių kortelės, kurios atlieka panašią funkciją, kaip ir socialinės kortelės. Skirtumas tas, kad pastaroji apima visus Latvijos Respublikoje egzistuojančius mokesčius (tame tarpe ir socialinį bei sveikatos draudimą), jų mokėjimą, surinkimą ir kontrolę (Republic of Latvia..., 2007). Toks Latvijos Vyriausybės veiksmas yra vienas iš krizės įveikimo priemonių, užtikrinančių efektyvų įmokų administravimą, kurio nesugebėjo įgyvendinti LR Vyriausybė.

Apibendrinant VSDFV Mažeikių skyriaus taikomas įmokų administravimo priemonės, svarbu išskirti, kad jomis „siekiama standartizuoti VSDFV teritorinio skyriaus VSD įmokų išieškojimo darbo procesus“ su tikslu administravimą vykdyti efektyviai ypatingai tada, kai skolų surenkamumo rodikliai yra pakankamai prastoje situacijoje (VSDFV direktoriaus įsakymas..., 2007). Taip pat išnagrinėjus prieduose pateiktas įmokų surinkimo schemas, skyriaus svarbiausia kompetencija išvelgiama ne įstatymuose, leidžiančiuose taikyti priverstines įmokų administravimo priemonės, o skyriaus vidinių veiksmų struktūrose, žmogiškojo faktoriaus panaudoje ekonominio sunkmečio metu. Kaip šis faktorius geba savarankiškai identifikuoti išylančias vidaus ir išorės problemas ir prie jų lanksčiai prisitaikyti nepažeidžiant teisinių normų.

3.4. VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus vidinių veiksmų įtaka įmokų administravime, lankstumas prisitaikant prie kintančių ekonominių sąlygų

VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus veiklos sėkmė įmokų administravime iš dalies priklauso nuo to, kokia yra vidinė jos aplinka: ar optimaliai parinkta organizacijos struktūra, kokie dirba darbuotojai ir kokia jų kompetencija, tikslai, kaip racionaliai koordinuojama veikla bei vykdomos užduotys. Ši sritis gali būti apibrėžta, kaip asmeninė skyriaus iniciatyva ir išskirtinumas gerinant skolų surenkamumą ekonominės krizės situacijoje, su tikslu efektyviai ir lanksčiai įgyvendinant ne tik taktinius (einamieji veiksmai, jų pasikeitimai, susiję su teisine baze), bet ir strateginius (prisitaikymas prie kintančių sąlygų ir surenkamumo gerinimas veikiant pagal nustatytus tikslus bei veiksmus) planus. Kad planai būtų įgyvendinami savalaikiškai ir tinkamai, esminiais tampa teisinės bazės, žmogiškųjų išteklių, planavimo sistemos, apskaitos tinkamumo, ryšių bei vidaus kontrolės sistemų lankstumas ypač ekonominio sunkmečio metu (44 pav.).

44 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus vidiniai veiksniai, įtakojantys įmokų administravimo kokybę
Šaltinis: VSDFV prie SADM 2008 – 2010 m. strateginis veiklos planas, patvirtintas Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. A1-113

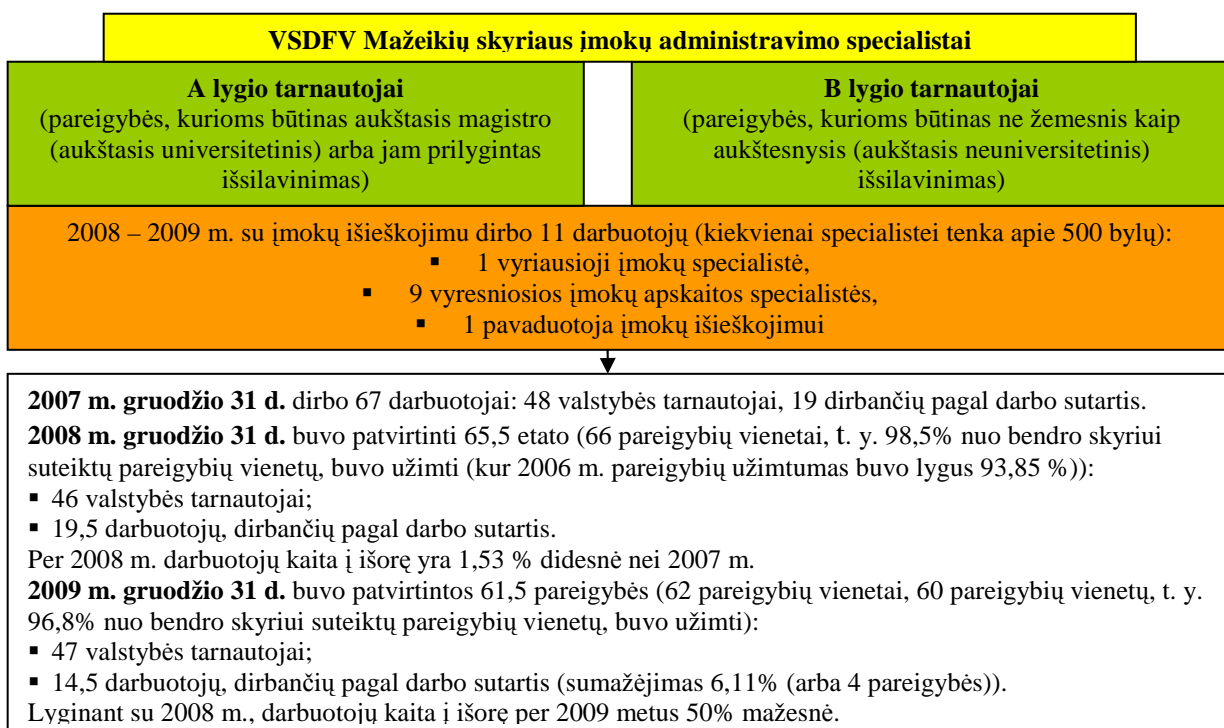
Teisinė bazė jau buvo analizuota ankstesniuose skyriuose, kur aiškiai akcentuojama, kad visa VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus administracinė veikla yra grindžiama įstatymais ir kitais norminiais aktais, tačiau žmogiškieji ištekliai, taikomos informacinės sistemos bei veiklos planavimas gali būti vieni iš svarbesnių elementų, nulemiančių 2008-2009 m. prastą skyriaus įmokų surenkamumą kitų B grupės skyrių atžvilgiu, todėl pravartu šiuos veiksniai aptarti atskirai.

3.4.1. Skyriaus organizacinė struktūra, jos įtaka įmokų administravimui ekonominiu sunkmečiu

VSDFV Mažeikių skyriaus organizacinė struktūra suformuota taip, kad būtų galima vykdyti visas paskirtas funkcijas. Teritorinio skyriaus valdymo struktūrą sudaro: direktorius, direktoriaus pavaduotojai ir struktūriniai padaliniai. Būdingas kuravimo sričių principas. Direktorius ir jo

pavadootojai kuruoja jiems paskirtas sritis, kurioms priklauso tam tikri skyriai, vykdančys jiems pavestas funkcijas ir uždavinius (Mažeikių skyriaus nuostatai, 2005) (3 priedas).

VSDFFV ir jos teritorinis skyrius yra biudžetinė įstaiga, t.y. valstybinė organizacija, VSDFFV įmokų ir išmokų administratorius. Todėl čia dirba valstybės tarnautojai, kurių pareigybių lygiai (A, B, C) priklauso nuo išsilavinimo (Žin., 2002, Nr. 45-1708). Su įmokų administravimu dirba A ir B (politinio (asmeninio) pasitikėjimo ir karjeros valstybės tarnautojai) lygių darbuotojai, nepriekaištingos reputacijos, kuriuos į tarnybą priėmė analizuojamo skyriaus vadovė (45 pav.).

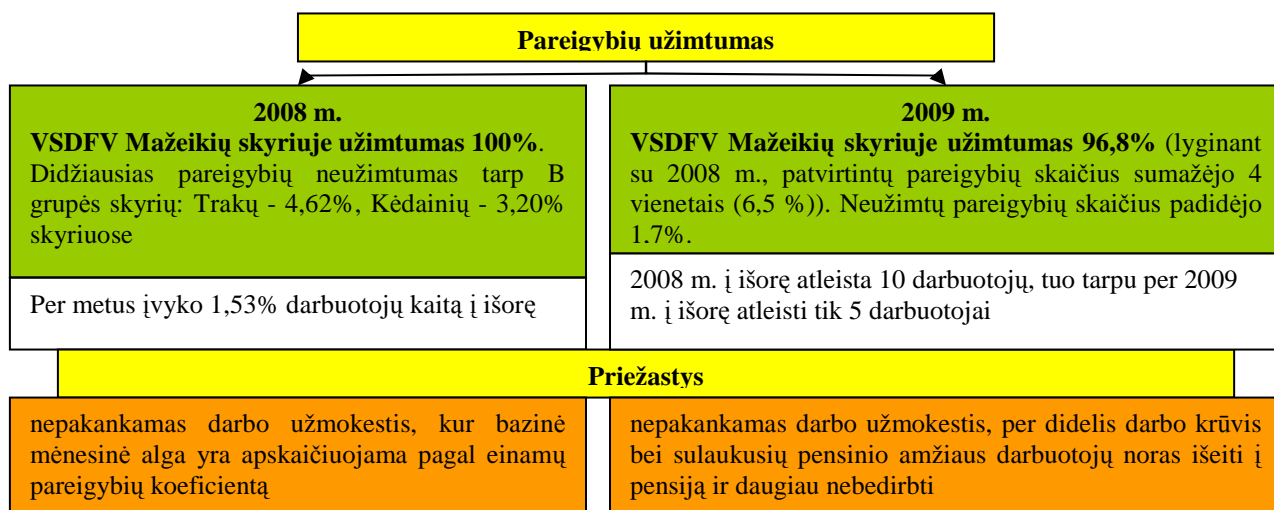
45 pav. VSDFFV Mažeikių skyriaus žmogiškieji ištekliai įmokų administravime
Šaltinis: VSDFFV Mažeikių teritorinio skyriaus 2008 m., 2009m. veiklos ataskaitos, 2009, 2010

Kaip matyti iš 45 pav., su įmoku surinkimu, griežtu jų administravimu skyriuje dirba tik labai aukštos kvalifikacijos specialistai, kurie savo veikloje privalo vadovautis VSDFFV ir jos įstaigų klientų aptarnavimo strategija (Įsakymas, 2004, Nr. V-282), VSDFFV ir jos įstaigų klientų aptarnavimo standartais (Įsakymas, 2004, Nr. V-282) bei VSDFFV ir jos įstaigų klientų aptarnavimo pagrindinėmis nuostatomis (Įsakymas, 2004, Nr. V-282). Šiais VSDFFV direktoriaus įsakymais visokeriopai siekiama tobulinti klientų aptarnavimą, tenkinant jų poreikius maksimaliai išnaudojami esami resursai.

Taip pat pagal Fondo valdybos direktoriaus įsakymu patvirtintas taisykles, kartą per pusmetį Fondo Mažeikių teritoriniame skyriuje (ir kituose skyriuose) atliekamas dirbančių su klientais specialistų klientų aptarnavimo kokybės vertinimas (Įsakymas, 2004, Nr. V-334) siekiant įvertinti teritorinių skyrių valstybės tarnautojus ir darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartis, tiesiogiai aptarnaujančius klientus. Pagal šių taisyklių II dalį, jei „valstybės tarnautojo ar darbuotojo klientų aptarnavimo kokybės vertinimo rezultatai yra didesni nei 80%, bet mažesni nei 100%,...“ vadovas

privalo išsiaiškinti priežastis ir jei būtina, siūsti apmokymams kvalifikacijos tobulinimui nustatytais klausimais. Per 2008–2009 m. šiame skyriuje darbuotojų kokybės vertinimo rezultatai siekė tik 80%, nes Fondo valdyba gavo klientų nusiskundimų dėl skyriaus specialistų teikiamų konsultacijų kokybės, ypač pensijų skyrimo ir mokėjimo klausimais (Mikaila, 2008).

Galima teigti, kad nuosekliai yra vykdomos priemonės, susijusios su darbuotojų darbo sąlygų bei klientų aptarnavimo kokybės gerinimu, analizuojama, kaip šias pastangas vertina klientai ir patys skyriaus darbuotojai, siekiama, kad skyriaus darbuotojai išsąmonintų, jog kiekvieno jų darbas konkrečioje darbo vietoje yra itin svarbi įvaizdžio formavimo proceso dalis. Kas mėnesį nagrinėjamos klientų pastabos ir pasiūlymai. Todėl kartą į metus Mokymo centras vykdo kvalifikacijos kėlimo ir apmokymo kursus, kur darbuotojai gali tobulinti savo gabumus valstybės tarnyboje ir lengviau prisitaikyti prie aplinkos pokyčių bei gerinti ne tik savo asmeninius, bet ir viso skyriaus veiklos rezultatus. Taip pat kuriant strateginius planus, valdyba patvirtina naujus įmokų išieškojimo principus, kurie reikalauja tam tikrų mokymo poreikių, leidžiančių specialistams lanksčiau reaguoti į iškylančias problemas ypač įmokų administravime (Mažeikių skyriaus veiklos..., 2009). Pareigybių užimtumas pateiktas 46 pav.

46 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus pareigybių užimtumas 2008–2009 m.
Šaltinis: VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus 2008 m., 2009m. veiklos ataskaitos

Pagal LRV 1993-07-08 nutarimo Nr. 511, 4 priedą ir LRV 2007-12-17 nutarimo Nr. 1366 redakciją, Vyriausybės įstaigų, kitų institucijų ar įstaigų, atliekančių viešąjį administravimą ir pan., tarnybiniai atlyginimai nustatomi pagal bazinės mėnesinės algos dydžio koeficientą (26 lentelė).

26 lentelė

Tarnybinių atlyginimų koeficientai (bazinės mėnesinės algos dydžiais)		
Pareigybės	Koeficientas	
	LR Vyriausybės kanceliarija, ministerijos	Vyriausybės įstaigos, kitos institucijos ar įstaigos, atliekančios viešąjį administravimą, apskričių viršininkų administracijos, savivaldybės
Skyrių, kitų struktūrinių padalinių vadovai	6,7–20	6,53–16

Specialistai (vyriausiasis specialistas, vyresnysis specialistas, specialistas)	6,25–18	6,25–13
Tarnautojai, išskyrus vadovus ir specialistus	6,25–16	6,25–10
Darbininkai (su mėnesiniu tarnybiniu atlyginimu)	6,25	6,25

Šaltinis: LRV 1993-07-08 nutarimo Nr. 511, 4 priedas ir LRV 2007-12-17 nutarimo Nr. 1366 redakcija

Kaip matyti iš 26 lentelės, kad bazinės mėnesinės algos dydžių koeficientai priklauso nuo užimamų pareigų ir gali kisti atitinkamai nuo to, kaip darbuotojas dirba ir kokius rezultatus teritorinis skyrius pasiekė atitinkamai per ketvirtį. Nuo 2008-01-01 LRV nutarime dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, (Žin., 2008, Nr. 55-2081) įvedama nauja valstybės tarnautojų pajamų rūšis – „vienkartinis priedas valstybės tarnautojams“ (21.2. pnk.), apmokestinamas taip pat, kaip ir valstybės tarnautojui apskaičiuotas darbo užmokestis. Pareiginių algų koeficientai pateikti 27 lentelėje.

27 lentelė

Valstybės tarnautojų pareiginių algų koeficientai (baziniais dydžiais*)

Kategorijos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Koeficientai (baziniais dydžiais)	3,0 (buvo 2,35)	3,2 (buvo 2,55)	3,4 (buvo 2,75)	3,6 (buvo 2,95)	3,8 (buvo 3,2)	4,0 (buvo 3,5)	4,2 (buvo 3,8)	4,4 (buvo 4,1)	4,6 (buvo 4,4)	4,8
Kategorijos	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Koeficientai (baziniais dydžiais)	5,2	5,7	6,3	7,0	7,8	8,7	9,7	10,8	11,9	13,0

*nuo 2007-06-23 valstybės tarnautojų pareiginės algos dydis lygus 442 Lt.

Šaltinis: LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 75-2725; Žin., 2008, Nr. 55-2081

Šiuos esminius darbo užmokesčio mokėjimo pakeitimus galima sieti su tikslu motyvuoti valstybės tarnautojų efektyvesnę veiklą ypač įmokų administravime ekonominės krizės situacijoje. Tačiau Lietuvoje įstatymiškai yra įtvirtintos tik pareiginės algos, kurių dydį įtakoja pareigybių kategorija (kuo aukštesnės pareigos, tuo ir bazinis algos dydis yra aukštesnis (27 lentelė)), bet darbo užmokestis nėra orientuotas į darbo rezultatus, kaip Didžiojoje Britanijoje, Suomijoje ar Vokietijoje (Cordona, 2006). Su darbo rezultatais dalinai yra siejamas tik vienkartinis priedas. Todėl tokia VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus valstybės tarnautojų darbo apmokėjimo metodika iš dalies stabdo efektyvų įmokų administravimą, nes mažėja motyvacija siekti gerų rezultatų.

Kitai tariant, skyriaus žmogiškasis kapitalas sąveikauja su įmokų administravimo kokybės augimu ir laikomas papildomu indėliu į analizuojamą funkciją kartu su materialiuoju kapitalu ir darbo jėga bei su naujų technologijų kūrimu ir įsisavinimu (Užimtumas Europoje, 2006).

3.4.2. Skyriaus apskaitos tinkamumas, ryšių ir vidaus kontrolės sistema administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje

VSDFV Mažeikių skyrius biudžeto apskaitą, kuri apima ir kokybinius įmokų administravimo rezultatus, tvarko, sudaro bei kiekvieną ketvirtį pateikia Fondo valdybai, kur finansų administravimas remiasi atitinkamais teisiniais aktais įtraukiant riziką iš finansų (47 pav.).

VSDFV finansų administravimas				
LR Buhalterinės apskaitos įstatymas (Žin., 2001, Nr. 99-3515)	Fondo valdybos direktoriaus 2005-09-13 įsakymas Nr. V-343	Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai	Nacionaliniai VAS (nuo 2009 m.)	
Rizika iš finansų srities (išmokėta per didelė ar per maža išmokos suma; neteisingai atvaizduoti duomenys finansinėje apskaitoje)				
2007-10-08 įsakymu Nr. 1-121 patvirtintos VSDFV Mažeikių skyriaus Finansų kontrolės taisyklės	2007-06-27 įsakymu Nr. 1-73A patvirtintas VSDFV Mažeikių skyriaus pensijų ir kompensacijų skyrimo ir mokėjimo pagrindinių funkcijų vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašas	2006-12-29 įsakymu Nr. 1-153 patvirtinti VSDFV Mažeikių skyriaus pašalpų/išmokų skyrimo ir mokėjimo pagrindinių funkcijų vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašai	VSDFV Mažeikių skyriaus draudėjų, įmokų administravimo ir apdraustųjų įskaitos pagrindinių funkcijų vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašas	2007-08-24 įsakymu Nr. 1-101 „Dėl vyresniųjų specialistų (įmokų apskaitai) darbo kokybės kontrolės, draudėjų nemokėjimo rizikos laipsnio nustatymo bei praterminuoto išsiskolinimo kontrolės“
VSDFV prie SADM direktoriaus 2005-02-02 įsakymu Nr. V-34 patvirtintais Mažeikių skyriaus nuostatais		2007-03-13 įsakymu Nr. 1-35 patvirtintos VSDFV Mažeikių skyriaus vidaus tvarkos	VSDFV Mažeikių skyriaus direktoriaus įsakymais patvirtinti pareigybių aprašymai	

47 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus finansų administravimo reglamentavimas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis VSDFV Mažeikių skyriaus 2008 metų veiklos ataskaita, (2009). Mažeikiai

Prisitaikant prie sudėtingų išorės sąlygų ir, kad apskaitos sistema visiškai atitiktų Fondo administravimo įstaigų poreikius, diegiama šiuolaikiška Finansų valdymo ir apskaitos informacinė sistema, kurioje realizuojami visuotinai pripažinti apskaitos, kontrolės, ataskaitų rengimo ir biudžeto sudarymo principai, padedanti stiprinti valdymą ir vidaus kontrolę (47 pav.). Įdiegta Finansų valdymo sistema užtikrina sklandų apskaitos pertvarkymą nuo 2009 m. pagal nacionalinius *Viešojo sektoriaus apskaitos ir atskaitomybės standartus* (VSDFV veikla, 2009).

Taip pat diegiamos naujos informacinės technologijos, leidžiančios efektyviau apskaityti ir kontroliuoti finansinius srautus ypač įmokų administravime, kai surenkamumo lygis prastėja dėl šalyje vyraujančio ekonominio sunkmečio. Ryšių sistemos veikimas turi įtakos atliekamai darbų spartai ir jų rezultatams. Įdiegta kompiuterinio tinklo įrangos ir IT infrastruktūros valdymo sistema leidžia operatyviau identifikuoti ir spręsti globalaus Fondo administravimo įstaigų tinklo problemas. Skyrius turi tobulas prieigas prie nemokių klientų duomenų bazės, kurioje automatiškai yra parodomi ketvirtiniai skolininkai, tačiau iki 2009 m. nebuvo tiesioginės galimybės prieiti prie

bendros visos šalies duomenų bazės, tam buvo būtinas atskiras susisiekimas su kitais skyriais (Žin., 2009, Nr. V-25). Prasidėjus ekonominiam sunkmečiui nuo 2008 m., LR VSDFV visais įmanomais būdais stengėsi tobulinti specialistų darbą ypač įmokų administravime (48 pav.).

IT tobulinimas įmokų administravime	
Nuo 2008 m.	Nuo 2009 m.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ „vieno langelio principo“ įdiegimas aptarnaujant klientus telefonu; ▪ „elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema (EDAS)“ – nauja bendradarbiavimo galimybė tarp įmokų mokėtojų ir administratorių; ▪ dar 2008 m. skyrius pradeda dirbti su taikomąja sistema „Draudėjų, apdraustųjų ir socialinio draudimo įmokų apskaita centralizuotoje versijoje (WEB)“. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ įmonės, turinčios 10 ir daugiau darbuotojų, VSD pranešimus SoDrai turi teikti pasirašytus elektroniniu parašu, patvirtintu kvalifikuotu skaitmeniniu sertifikatu, per EDAS sistemą; ▪ VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius nuo 2009-03-23 pradėjo dirbti su TS „Įmokos“, kuri pakeičia TS „Draudėjų, apdraustųjų ir socialinio draudimo įmokų apskaita“, kuri leidžia vartotojui prieiti prie duomenų ir juos valdyti per Interneto tipo sąsają.

48 pav. VSDFV Mažeikių skyriaus informacinių sistemų tobulinimas 2008 – 2009 m.m.

Šaltinis: LR valstybinio socialinio draudimo statistiniai duomenys: archyvas, (2009). [žiūrėta 2009-06-02] Prieiga per internetą: <www.sodra.lt>; VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl draudėjų apskaitos vykdymo darbo procedūrų patvirtinimo, Žin., 2009, Nr. V-25

Toks 48 pav. pateiktas VSD pranešimų perkėlimas į elektroninę terpę padeda užtikrinti spartesnę Valstybinio socialinio draudimo pranešimų duomenų apdorojimą ir efektyvinti įmokų administravimą. Tačiau neužtenka tinkamai naudotis informacinėmis technologijomis, nes darbuotojų menkas suinteresuotumas gali sumažinti šių sistemų tinkamumą, todėl VSDFV Mažeikių teritoriniame skyriuje veikia patikima audito sistema, vidaus kontrolės vertinimo sistema. Veikla yra kontroliuojama, analizuojama ir nuolat tobulinama, siekiant valdyti visus su įstaigų veiklos sritimis susijusius rizikos veiksniais. Užtikrinant Fondo administravimo įstaigų veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą, turto apsaugą, informacijos ir ataskaitų patikimumą bei išsamumą ir su visa tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą, siekiama, kad patikimai veiktų vidaus kontrolė. Vidaus kontrolės aplinka įstaigose yra palanki efektyviam jos funkcionavimui ypač administruojant įmokas ekonominės krizės situacijoje (VSDFV strateginis veiklos..., 2008).

Kitaip tariant, SoDros Mažeikių skyrius, kaip ir visi kiti šalies teritoriniai skyriai yra kontroliuojamas, prižiūrimas bei teikiama visokeriopa pagalba aukščiausiųjų VSDFV organų. Todėl atstumas nuo centrinės valdžios yra minimalus aukštos kokybės informacinių technologijų pagalba.

Šiai kontrolei įgyvendinti, dar 2007 m. sausio 29 d. VSDFV prie SADM direktoriaus pavedimu Nr. 55-5, VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius patvirtino skyriaus rizikos valdymo grupę ir rizikos valdymo grupės nuostatus. 2007-03-29 Mažeikių skyriaus direktorės įsakymais patvirtintas veiklos rizikos veiksnių planas. Todėl remiantis analizuojamo skyriaus 2008-2009 m. veiklos ataskaitomis buvo išskirti atitinkami tų metų rizikos veiksniai ir patvirtinta eilė valdymo priemonių (28 lentelė).

2008-2009 m. VSDFV Mažeikių skyriaus rizikos veiksniai ir valdymo priemonės

Metai	Rizikos veiksniai	Valdymo priemonės
2008	<ul style="list-style-type: none"> ▪ netekus kvalifikuoto darbuotojo gali sutrikti svarbių skyriaus funkcijų vykdymas; ▪ dėl didelio darbo krūvio klaidų rizika, įvedant duomenis į bazę ar skiriant išmoką. 	darbuotojų motyvacija, specialistų, kurie galėtų atlikti kitų specialistų darbą, paruošimas, darbuotojų veiklos ir klaidų analizė bei aptarimas, vadovavimasis patvirtintomis VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus finansų ir kontrolės taisyklėmis
2009	<ul style="list-style-type: none"> ▪ įmokų mokėjimo vengimo rizika; ▪ suklastotų dokumentų pateikimas. 	draudėjų stebėjimas, jų einamųjų įmokų mokėjimo analizavimas

VSDFV Mažeikių skyriaus veiklos ataskaitos 2008 m. ir 2009 m.

Aptariant 28 lentelėje pateiktus rizikos veiksnius, 2008 m. didelis dėmesys buvo skiriamas skyriaus žmogiškajam kapitalui, kur į įmokų administravimą nebuvo kreipiamas dėmesys ir valdymo priemonės apėmė tik specialistų motyvaciją bei darbo krūvio pasidalijimą esant reikalui. Tačiau prastėjant mokesčių surenkamumo situacijai, nuo 2009 m. (kur 28 lentelėje išskiriami tik su įmokų administravimu susiję rizikos veiksniai) svarbiausiai akcentuojama įmokų mokėjimo vengimo rizika. Darbuotojų motyvacija lieka antraeilis veiksnys, o draudėjų stebėjimas, jų įmokų griežtas ir nuoseklus analizavimas tampa svarbiausia rizikos valdymo priemone.

Kadangi VSDFV Mažeikių skyriaus sudėtingas įmokų administravimas labiausiai yra veikiamas sunkios ekonominės padėties ir šios realiai skyrius negali kontroliuoti, todėl čia galima išvelgti tik jo kompetenciją planuojant savo veiklą, būtent susijusią su atsirandančios rizikos pasekmių minimizavimu, todėl svarbiais tampa tinkamas veiklos planavimas, organizavimas ir kontrolė. Savalaikis planų koregavimas prisitaikant prie nesuplanuotų pasikeitimų.

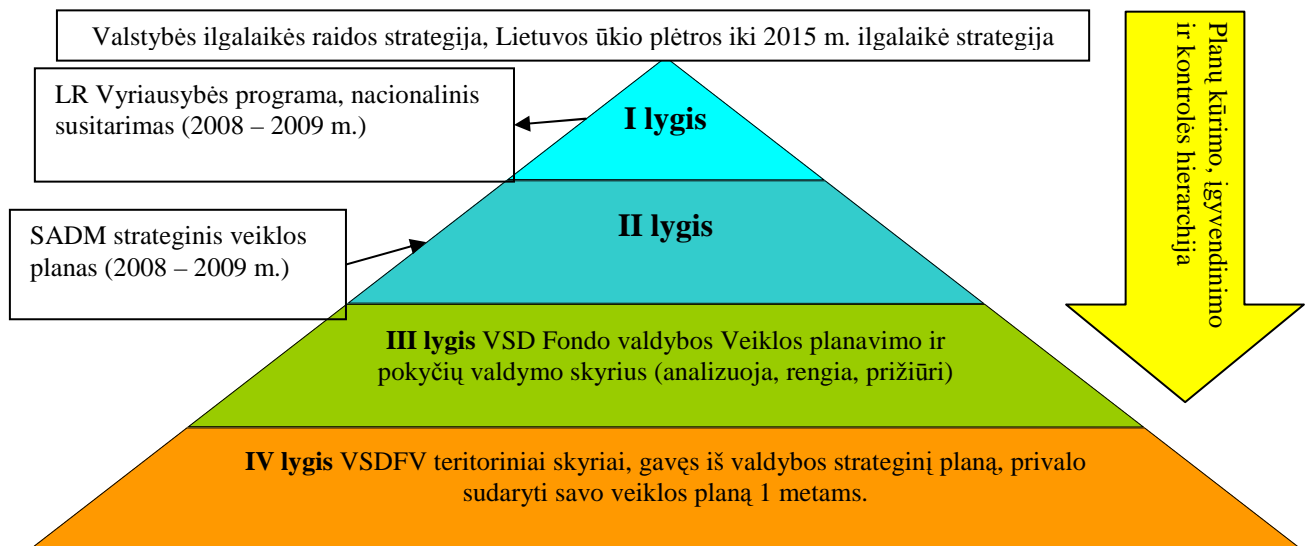
Strateginiai planai yra labai svarbūs, nes taip lengviau prisitaikyti prie kintančių sąlygų, kai planuojami ne tik geri rezultatai, bet ir būtinos priemonės jei iškiltų nesklandumų, pvz., SoDros įmokų administravime ekonominės krizės situacijoje. Planų kūrimas tai viena iš priemonių, padedančių eiti numatytu keliu ir siekti nustatytų ne tik bendrų, bet ir asmeninių skyriaus tikslų. Todėl labai svarbu sekančiame skyriuje išanalizuoti visą strategijų kūrimo ir realizavimo sistemą ekonominės krizės situacijoje ir, kaip LR VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius geba šiuos planus pritaikyti prie kintančių sąlygų, juolab, kad Lietuva išgyvena savo istorijoje ne pirmąjį sunkmetį.

4. PROBLEMŲ, SUSIJUSIŲ SU ĮMOKŲ ADMINISTRAVIMU VSDFV MAŽEIKIŲ SKYRIUJE, SPRENDIMO STRATEGIJA BEI STRATEGIJOS REALIZAVIMO PROGRAMOS EKONOMINĖS KRIZĖS METU

4.1. VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus strategavimo, susijusio su įmokų administravimu ekonominės krizės situacijoje, praktinis identifikavimas

Sėkmingi veiklos rezultatai labai priklauso nuo tinkamo darbų planavimo, organizavimo ir kontrolės. Jau keleri metai Fondo administravimo įstaigose bei teritoriniuose skyriuose veikia trijų pakopų veiklos planavimo sistema, kuri padeda kryptingai tobulinti veiklą ir užtikrinti atliekamų darbų tęstinumą bei naujai numatomų darbų vykdymą. Fondo administravimo įstaigų veiklos planavimo procese dalyvauja Fondo valdybos skyriai, teritoriniai skyriai ir kitos Fondo įstaigos, kurios rengia strateginius, metinius ir kitus veiklos planus. Visus Fondo administravimo įstaigų veiklos planavimo procesus prižiūri ir tobulina Fondo valdybos Veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyrius (VSDFV strateginis veiklos..., 2008).

VSDFV Mažeikių skyriui, be daugelio kitų funkcijų, pavesta rengti strateginių ir metinių veiklos planų projektus, analizuoti patvirtintų planų įgyvendinimą ir rengti jų vykdymo ataskaitas. Skyrius bendrauja su teritoriniais skyriais ir kitomis įstaigomis dėl veiklos planavimo, rengia rekomendacinius raštus, teikia pastabas ir pasiūlymus (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2009). Planų kūrimo nuoseklumas pateiktas 49 pav.

49 pav. VSDFV strateginių planų kūrimo, organizavimo ir kontrolės sistema
Šaltinis: sudaryta autoriaus

Remiantis 49 pav., Fondo valdybos ilgalaikės veiklos prioritetai nustatomi atsižvelgiant į pagrindinius socialinio draudimo politikos gaires apibrėžiančius ilgalaikės trukmės strateginio planavimo dokumentus (Valstybės ilgalaikę raidos strategiją, Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikę strategiją), Lietuvos Respublikos 15-osios Vyriausybės programą (I lygis) ir jos įgyvendinimo priemones socialinio draudimo srityje bei remiantis VSDF administravimo įstaigų

veiklos analize (II lygis). LR VSD sistemoje svarbiausias vaidmuo strateguojant atitenka komitetui (III lygis), kuris privalo prižiūrėti strateginio ir metinio veiklos plano įgyvendinimą, nagrinėjant periodiškai gaunamas šių planų vykdymo ataskaitas iš SoDros teritorinių skyrių, organizuojant išorinės ir vidinės aplinkos poveikio Fondo administravimo įstaigoms vertinimą, analizuojant jo metu gautus rezultatus, numatant galimus pokyčius (VSDFV veikla, 2009). Galiausiai, šiuo atveju VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius ir likusieji skyriai, remiantis gautu pagrindiniu strateginiu planu, privalo kurti savo trumpalaikius veiklos planus (IV lygis). Taip įgalinama didesnė decentralizacija dėl šalies regionų netolygumo ir teritorinių skyrių išskirtinumo pagal savo kuriamų ir įgyvendinamų veiklos planų strateginius tikslus.

Prasidėjus ekonominei krizei, darbas skyriuje organizuojamas vadovaujantis 2008-2010 m. VSDFV prie SADM strateginiu veiklos planu ir VSDFV Mažeikių skyriaus einamųjų metų veiklos planu, kuris sudaromas atsižvelgiant ir įvertinant praėjusių metų veiklos rezultatus, numatomus veiklos pokyčius, rizikos veiksnius, išanalizavus išorinę ir vidinę aplinką.

VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus veiklos sritis yra plati, todėl šalyje vykstantys politiniai procesai gali turėti įtakos ne tik jos darbui, bet ir veiklos kryptims. Politiniai pokyčiai (politinių jėgų persigrupavimas, nepagrįstų sprendimų priėmimas, besireiškiantis dažna teisės aktų kaita ir pan.) gali sąlygoti naujų neįvertintų priemonių atsiradimą, turėti įtakos įgyvendinamų priemonių, susijusių su įmokų administravimu tęstinumui ir tokiu būdu paveikti VSD sistemos stabilumą ir funkcionavimą. Skyriaus veikla yra veikama įvairių valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, vietos savivaldos institucijų ir įstaigų, ikiteisminio tyrimo įstaigų, teismų, fizinių ir juridinių asmenų, kitų įstaigų ir organizacijų. Keičiantis valstybinės valdžios ir valdymo institucijų bei kitų organizacijų veiklos kryptims, kurias dažniausiai lemia valstybės vykdoma politika, keičiasi bendradarbiavimo pobūdis ir santykiai su jomis (VSDFV strateginis veiklos..., 2008).

Šiuo atveju aktualu palyginti Lietuvos aukščiausios valdžios požiūrį į iškylančius ekonominius sunkmečius per strateginių planų kūrimą, į kokius problematiškus taškus yra kreiptinas dėmesys, būtent 1998 m. (Rusijos ekonominė ir finansinė krizė) bei 2008 m. (dabartinė ekonominė ir finansinė krizė) (žr. 21 priedas). Kur apibendrinant 21 priede pateiktą lentelę, būtina paminėti tai, kad dar 1998 m., kai Lietuvą užklupo Rusijos ekonominė ir finansinė krizė, ji nesustabdė tolesnės valstybės sistemos modernizavimo. Vadovaujantis Kopenhagos ir Madrido narystės kriterijais, Lietuva sukūrė visas reikalingas sąlygas, kad derybos dėl narystės su ES būtų pradėtos. Nepaisant Rusijos krizės sukulto neigiamo išorinio poveikio, Lietuvoje išliko stabili ekonominė aplinka, nes ši sugebėjo persiorientuoti į ES rinkas (Svarbūs integracijos į..., 1999). Todėl galima teigti, kad LR Vyriausybė tuomet taip ir nesudarė ilgalaikio strateginio plano, neįvykdė būtinų VSD sistemos reformų, orientuotų į nenumatytų problemų sprendimą, t.y. mechanizmo sukūrimą kriziniams veiksnių padariniams išvengti ar juos bent minimizuoti.

2008 m. prasidėjusi krizė paskatino naujai į valdžią atėjusią 15-ąją Vyriausybę kurti pirmąjį antikrizinį planą bei sudarynėti su socialiniais partneriais nacionalinį susitarimą (29 lentelė).

29 lentelė

Krizės įveikimo plano esminiai akcentai Lietuvoje ir Latvijoje

Krizės įveikimo planas Lietuvoje	Krizės įveikimo planas Latvijoje
<ul style="list-style-type: none"> • Taupymas ir efektyvus mokesčių mokėtojų lėšų panaudojimas: <ul style="list-style-type: none"> - Sumažinti valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidas; - Tikslinis krizės pasekmių sušvelninimo mechanizmas, taikomas labiausiai pažeidžiamiems visuomenės sluoksniams; - Lengvatos socialiai remtiniams; • Veiksmai mokesčių srityje: <ul style="list-style-type: none"> - Pagrindinių mokesčių tarifų vieningumas ir mažinimas; - Atsisakyti lengvatinių mokesčių tarifų; - Pertvarkyti verslo rūšis, kurios iškraipo darbo rinką; - Padidinti eksporto ir importo mokesčių tarifus; - Pertvarkyti VSD sistemą išplečiant draudžiamųjų apimtį; - Pakeisti NPD taikymo tvarką. • Verslo skatinimas: <ul style="list-style-type: none"> - Parengti finansinių priemonių planą; - Nustatyti mokesčines lengvatas įmonėms; - Įdiegti mokesčinių kreditų sistemą; - Supaprastinti verslo steigimą ir priežiūrą <p>Svarbiausia įgyvendinti esmines permainas valstybės valdyme; kovoje su korupcija; inovatyvios ekonomikos plėtroje; energetikoje; švietimo sistemoje; sveikatos apsaugoje; socialinės atskirties mažinime.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Griežta ir stabili monetarinė politika, grindžiama fiksuotu Latvijos valiutos susiejimu su vieninga Europos valiuta; • Griežta fiskalinė politika – valstybės ir savivaldybių išlaidos ir pajamos turi būti subalansuotos; • Darbo užmokesčio mažinimas tiek viešojo administravimo ir paslaugų, tiek privačiame sektoriuje, atsižvelgiant į nacionalinės ekonomikos produktyvumo lygį; • Viešojo administravimo aparato mažinimas 15% (ministerijose ir joms pavaldžiose organizacijose). Švietimo, sveikatos priežiūros ir kitų viešųjų paslaugų sektorių reformos, restruktūrizuojant ir mažinant etatų skaičių; • Darbo jėgos lankstumo didinimas (didinant laikinai dirbančių asmenų motyvaciją, skatinant ir sudarant sąlygas keisti darbo pobūdį); • Investicijų skatinimas, įskaitant investicijas į valstybės finansuojamas ir remiamas programas; • Veiklos, susijusios su nacionalinės ekonomikos restruktūrizavimu, finansavimo užtikrinimas, ypač programų, iš dalies finansuojamų iš Europos struktūrinių fondų „išaldytų“ kreditų sąlygomis; • Finansinio sektoriaus stabilizacija – valstybės parama, siekiant sustiprinti ir kredito institucijų patikimumą ir jų veiklą, stiprinant kredito institucijų priežiūrą; • Socialinės apsaugos priemonių išlaikymas, ypač socialiai pažeidžiamų asmenų grupių atžvilgiu.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR penkioliktosios Vyriausybės programa, (2008). Antra dalis – krizės įveikimo planas; Savukynas, V., (2009). Latvijos ekonomikos stabilizavimo ir augimo atgaivinimo programos tikslai, [žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: < <http://www.slaptai.lt/ekonomika-ir-finansai/571-kaip-krize-iveiks-latviai.html> >

Lyginant teoriškai 2.3.3. darbo skyriuje dėstomas fiskalinės politikos priemonės, antikrizinį planą (29 lentelė) su praktiškai įgyvendinamu įstatymų keitimu, Vyriausybė vykdo atvirksčią politiką, būtent tą, kuri yra geriausia alternatyva ekonomikai patiriant pakilimą. Yra gera pasaulinė patirtis - dauguma Europos Vyriausybių, JAV, Kinija, tame tarpe ir Latvija ekonomikos sukrėtimų akivaizdoje elgiasi priešingai nei Lietuva. Šalys imasi priemonių apsaugoti žmonių socialines garantijas ir darbo vietas, gaivinti ekonomiką, investuoja į darbo vietų kūrimą, infrastruktūrą, mokymą, perkvalifikavimą, lengvina verslo plėtros sąlygas, o mokesčių našta proporcingai perkelia turtingesniems gyventojų sluoksniams. Tuo tarpu Lietuvos Vyriausybė mažina socialines garantijas ir įveda naujus mokesčius, apsunkinančius smulkaus ir vidutinio verslo sąlygas bei paprastų žmonių gyvenimą. Tokie staigūs ir neapgalvoti veiksmai ne skatina ekonomiką, o priešingai, stabdo ją. Būtent šie jų veiksmai įžiebė gyventojų nepasitenkinimą, išprovokavo visuomenės konfliktą ir pagilino ekonomikos ir socialines problemas (Alternatyvioji Vyriausybės programa, 2008).

Šie LR Vyriausybės antikriziniai veiksmai palietė ir VSDFV Mažeikių skyriaus strategavimo procesą, kur iki 2008 m. strateginiai tikslai buvo orientuoti palaikyti veiklos efektyvumą, o nuo 2008 m. - į konkretesnius veiksmus (30 lentelė).

30 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus strateginių tikslų kintamumas 2008 – 2009 m.

2008 m.	2009 m.
1. Tikslas. Gerinti VSD principų įgyvendinimą:	1. Tikslas. Gerinti VSD principų įgyvendinimą:
Plėtoti bendradarbiavimą su VSDF Valdyba, kitomis valstybės valdymo institucijomis bei visuomeninėmis organizacijomis (1.4)	Plėtoti bendradarbiavimą su VSDF Valdyba, kitomis valstybės valdymo institucijomis ir bei visuomeninėmis organizacijomis(1.4)
2. Tikslas. Tobulinti skyriaus veiklos valdymą ir gerinti VSD įmokų surinkimą bei išmokų skyrimą ir mokėjimą:	2. Tikslas. Tobulinti skyriaus veiklos valdymą ir gerinti VSD įmokų surinkimą bei išmokų skyrimą ir mokėjimą:
Tobulinti veiklos planavimo ir veiklos vertinimo procesus (2.2)	Tobulinti įstaigos organizacinę struktūrą ir darbo organizavimą, siekiant veiklos efektyvumo (2.1)
Gerinti skyriaus veiklos kultūrą, užtikrinant komandinį darbą, bendrą vizijos supratimą ir jos įgyvendinimą (2.3)	Tobulinti veiklos planavimo ir veiklos vertinimo procesus (2.2)
Užtikrinti išmokų teisingą paskyrimą ir mokėjimą laiku (2.4)	Gerinti skyriaus veiklos kultūrą, užtikrinant komandinį darbą, bendrą vizijos supratimą ir jos įgyvendinimą (2.3)
Gerinti įmokų administravimą, siekiant užtikrinti priskaičiuotų įmokų sumokėjimą ir išieškojimą (2.5)	Užtikrinti išmokų teisingą paskyrimą ir mokėjimą laiku (2.4)
Gerinti žmogiškųjų išteklių valdymą ir ugdyti darbuotojų administracinius gebėjimus (2.6)	Gerinti įmokų administravimą, siekiant užtikrinti priskaičiuotų įmokų sumokėjimą ir išieškojimą (2.5)
Užtikrinti skyriaus materialinės bazės vystymą, atitinkantį darbuotojų ir klientų poreikius (2.8)	Gerinti žmogiškųjų išteklių valdymą ir ugdyti darbuotojų administracinius gebėjimus (2.6)
Plėtoti ir efektyvinti rizikos valdymą (2.9)	Užtikrinti skyriaus materialinės bazės vystymą, atitinkantį darbuotojų ir klientų poreikius (2.8)
3. Tikslas. Tobulinti finansų valdymą:	Plėtoti ir efektyvinti rizikos valdymą (2.9)
Efektyviai naudoti Fondo lėšas ir tobulinti finansinių išteklių planavimą, garantuojant Fondo stabilumą (3.1)	3. Tikslas. Tobulinti finansų valdymą:
Gerinti veiklos sąnaudų planavimą ir tvarkymą (3.2)	Efektyviai naudoti Fondo lėšas ir tobulinti finansinių išteklių planavimą, garantuojant Fondo stabilumą (3.1)
4. Tikslas. Plėtoti ir tobulinti fondo administravimo įstaigų informacijos valdymą:	4. Tikslas. Plėtoti ir tobulinti fondo administravimo įstaigų informacijos valdymą:
Gerinti skyriaus informacijos saugumą(4.1)	Gerinti skyriaus informacijos saugumą(4.1)
Plėtoti skyriaus informacinę sistemą, siekiant jos atitikimo veiklos poreikiams(4.2)	Plėtoti skyriaus informacinę sistemą, siekiant jos atitikimo veiklos poreikiams(4.2)
5. Tikslas. Gerinti fondo administravimo įstaigų klientų aptarnavimą ir ryšius su visuomene:	5. Tikslas. Gerinti fondo administravimo įstaigų klientų aptarnavimą ir ryšius su visuomene:
Didinti klientų aptarnavimo efektyvumą ir kokybę (5.1.)	Didinti klientų aptarnavimo efektyvumą ir kokybę (5.1.)
Atvirumu ir vieša atsakomybe už savo veiksmus didinti klientų pasitikėjimą valstybinio socialinio draudimo sistema (5.2)	Atvirumu ir vieša atsakomybe už savo veiksmus didinti klientų pasitikėjimą valstybinio socialinio draudimo sistema (5.2)

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis VSDFV Mažeikių skyriaus 2008 metų, 2009 metų veiklos planais

Vienas iš pagrindinių strateginių tikslų (30 lentelė) – gerinti VSD principų įgyvendinimą. Svarbiausias dėmesys skiriamas tinkamam duomenų apie draudėjus ir apdraustuosius apskaitos vykdymui, VSD įmokų surinkimo bei išieškojimo, teisingo ir savalaikio socialinio draudimo išmokų skyrimo ir mokėjimo jų gavėjams užtikrinimui, o taip pat skyriaus klientų aptarnavimo bei ryšių su visuomene gerinimui (Mažeikių skyriaus veiklos..., 2009). Tai reiškia, kad 2009 m. plano tikslai labiau koncentruojasi ties įmokų administravimo gerinimu per skyriaus žmogiškąjį kapitalą, informacines sistemas, tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Tačiau lyginant LRV antikrizinio plano bei VSDFV Mažeikių skyriaus veiklos tikslus 2009 m., galima išvelgti skirtumų. Kadangi Lietuvoje vykdomas ekonomikos stabdymo procesas, tai VSDFV teritorinis skyrius, remdamasis tik jam įstatymiškai priskirtomis funkcijomis gali vykdyti VSD politiką siekiant surinkti kuo daugiau įmokų. Tikslai apibrėžiami gana paviršutiniškai, veiklos kryptys per menkai nusako esamos situacijos gerinimą. Paprasčiausiai, veiklos planai sudaromi remiantis bendraisiais strateginiais planais, o ne konkrečiai analizuojant Mažeikių rajono ar skyriaus būklę. Prastas strategavimas šalies mastu iššaukia menką planavimą ir analizuojamame skyriuje.

Situacijai prastėjant dėl neteisingo kovos su krize principo, strateginių planų koregavimas įgauna sparčius pokyčius, kur 2010-01-29 SADM ministro 2009-10-20 įsakymu Nr. AI-620 buvo patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta VSD ir pensijų sistemos reformos koncepcija. Šioje išsamiai dėstomi reformos tikslai, uždaviniai, išskiriamos spręstinios problemos bei taikytinos priemonės. Svarbu paminėti, kad pagrindiniuose strateginiuose dokumentuose ir antikriziniame plane SoDros reforma neakcentuojama, apibrėžiami tik mokestinių tarifų ir draudžiamųjų apimties didinimas, neatsižvelgiant į šių pakeitimų pasekmes konkrečiai VSDFV biudžetui, skyrių administracinei veiklai. Tačiau 2010 m. sausį pasirašyta koncepcija labiau orientuota į socialinio draudimo ir pensijų sistemos problemas (VSD ir pensijų..., 2010) (50 pav.).

Tikslas – identifikavus VSD ir pensijų sistemos problemas, įtvirtinti esminius šios sistemos pertvarkymo bruožus, kad numatomas naujasis teisinis reguliavimas užtikrintų sistemos ilgalaikį finansinį tvarumą, sistema garantuotų adekvačias ir tikslingas išmokas bei būtų efektyviau administruojama.			
Uždaviniai:			
1. Sukurti finansiškai tvarią VSD ir pensijų sistemą, išplečiant finansavimo bazę bendraisiais mokesčiais, išmokas siejant su ekonominėmis šalies galimybėmis bei demografinę padėtimi ir formuojant rezervą, leisiantį užtikrinti atitinkamas išmokas;	2. Padidinti socialinių išmokų sistemos aiškumą, skaidrumą ir taiklumą, aiškiai atskiriant VSD ir valstybės paramos dalis, išvengiant išmokų dubliavimo, nustatant aiškesnį įmokų ir išmokų ryšį ir taip labiau motyvuojant žmones dalyvauti šioje sistemoje;	3. Sukurti veiksmingą nedarbingumo ir specialiųjų poreikių nustatymo ir kontrolės sistemą, užtikrinančią, kad valstybės išmokos būtų skiriamos tikslingai, o neįgaliųjų poreikiai būtų tenkinami plėtojant socialines paslaugas;	4. Pasiiekti, kad VSD ir kitas socialines išmokas administruojančios institucijos veiktų efektyviai, skaidriai ir atsakingai, pertvarkant tiek VSD įmokų surinkimą, tiek išmokų mokėjimą, šiuos procesus koncentruojant, gerinant jų apskaitą, VSD įmokas nukreipiant tik išmokoms finansuoti.
Pagrindinės problemos			
1. VSD sistema yra finansiškai pažeidžiama. Nėra kaupiamas rezervas, kuris ekonominio nuosmukio metu ar pablogėjus demografinę situacijai padėtų išlaikyti atitinkamą šios sistemos išmokų lygį, kuris nėra susietas su ekonominiais ir demografiniais rodikliais ir politiškai įtakojamas;	2. VSD finansavimo šaltinis nėra pakankamas siekiant subalansuoti biudžetą, nors įmokų tarifas aukštas, tačiau apmokestinamoji bazė mokėtojams neribojama;	3. Išmokos neatitinka sumokėtų į VSDF biudžetą įmokų lygio. Tai daro sistemą nepatrauklia;	4. VSD įmokas ir mokesčius administruoja dvi atskiros valstybinės institucijos – VSDFV ir VMI, kurių procedūros žymiai skiriasi ir skirtingai įtakoja verslą. VSDF administravimo sąnaudos yra planuojamos VSDF valdybos ir nėra formaliai ribojamos.

50 pav. VSD ir pensijų sistemos reformos koncepcija

Šaltinis: SADM ministro 2009-10-20 įsakymu Nr. AI-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta VSD ir pensijų sistemos reformos koncepcija, (2010-01-29)

Analizuojant 50 pav. pateiktą koncepciją, joje labiausiai kreiptinas dėmesys į išmokas, kur visiškai pažeidžiamas pagrindinis einamųjų įmokų ir iškart išmokamų išmokų principas. Išmokos siejamos ne su mokamomis įmokomis, o su ekonominėmis šalies galimybėmis bei demografinė padėtimi. Todėl atsiranda tikimybė, kad antrasis koncepcijos uždavinys bus neįgyvendinamas. Galiausiai, apžvelgiant keliamas VSD sistemos problemas, akcentuojamas rezervo būtinumas, kurio poreikis jau buvo pastebėtas nuo 1998 m. Lietuvai susidūrus su Rusijos ekonomine krize. Pagal atliktą 3 darbo skyriuje įstatyminės bazės analizę, šiuo metu tokio rezervo sudarymas gali būti nebeefektyvus dėl jo sudėtingo kaupimo silpnai veikiant įmokų surinkimo sistemai, nes tai turėjo būti vykdoma iki prasidedant ekonominiam sunkmečiui kol mokesčių mokumas vyko sklandžiai.

Siekiant išspręsti susidariusias VSD sistemos problemas, vėl minimas VSDFV ir VMI funkcijų atskirtinumas, kuris, jų manymu, padės labiau taupyti biudžeto lėšas, racionalizuoti įmokų ir mokesčių surinkimą, SoDrai paliekant duomenų apie apdraustuosius administravimą (žr. 22 priedas). Tokie strateginių planų pokyčiai tik apsunkina VSDFV Mažeikių skyriaus administracinę veiklą, nes atsiranda poreikis koreguoti ir savus veiklos planus, kuriems ir taip trūksta išsamaus konkretumo einamosioms, vietiniu mastu kylančioms problemoms spręsti.

Apibendrinant galima teigti, kad analizuojamam skyriui pagrindinė problema yra dažnas valdžios įstatymų, antikrizinių priemonių koregavimas, kur šis ir visa įmokas mokančioji visuomenė nebepajėgūs greitai prisitaikyti ir organizacijos strategavimas tampa nebeefektyvus. Todėl remiantis darbe atlikta skyriaus ir visos šalies išorine bei vidine situacija, pravartu individualiai atlikti VSDFV Mažeikių skyriaus SSGG analizę, siekiant išskirti stiprybes bei galimybes, įgalinančias ne tik skyrių, bet ir visą VSD sistemą efektyviau kovoti su sudėtingu įmokų administravimu ekonominės krizės situacijoje.

4.2. Skyriaus įmokų administravimo sistemos problemų SSGG analizė

Būdamas tipiniu VSD įmokų administratoriumi, VSDFV Mažeikių skyrius gali pasižymėti tik strateginių planų valdymu, padedančiu pasiekti ne tik regiono socialinius ir ekonominius tikslus, bet ir iškelti tas problemas, kurios gali būti sprendžiamos tik jo mastu. Pagal ankstesnioje darbo dalyje išanalizuotus statistinius VSDFV Mažeikių skyriaus administruojamus kiekybinius išteklius, šis yra išskirtinis savo vidine bei išorine – regiono aplinka, todėl ir veiksmų planų kūrimas ypač ekonominio sunkmečio metu turi būti sudaromas remiantis to skyriaus kultūra, socialiniais ir ekonominiais aplinkos prioritetais, ir dominuojančiomis institucijomis, politinėmis struktūromis. Aplinkos veiksniai, tokie kaip geografiniai, ekologiniai, klimato sąlygos yra taip pat labai įvairiapusiai ir lemia skirtingus suvaržymus, galimybes ir prioritetus (Arimavičiūtė, 2005).

SSGG analizė labai svarbus akcentas kiekvienoje organizacijoje norint kurti strategijas, orientuotas į gerus darbo rezultatus. Šiame darbe analizuojant VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus

įmokų administravimo procesą ekonominės krizės situacijoje, buvo išskirta daugelis neigiamų bei teigiamų akcentų, įtakojančių veiklą, todėl svarbu juos šiame skyriuje konkrečiai apibrėžti tam, kad būtų galima išskirti skyriaus:

- stiprybes (gebėjimai, kuriuos galima efektyviai panaudoti siekiant užsibrėžtų tikslų);
- silpnybes (ydos, ribojimai, kurie apsunkina užsibrėžtų tikslų siekimą);
- galimybes (palankios situacijos aplinkoje, padedančios pagerinti esamą situaciją);
- grėsmes (nepalankios situacijos aplinkoje, potencialiai kenkiančios, lemiančios tam tikrus barjerus, įtampas, bloginančius esamą situaciją) (Prognozavimas ir strateginis..., 2009).

Galimybės (31 lentelė) bei grėsmės (32 lentelė) kyla iš išorės, todėl jos priklauso nuo valstybėje ir regione vykstančių politinių, ekonominių, socialinių-kultūrinių ir technologinių veiksnių. Stiprybės (33 lentelė) bei silpnybės (34 lentelė) – tai VSDFV Mažeikių skyriuje veikiantys veiksniai: teisinė bazė, organizacinė struktūra, žmogiškieji ir finansiniai ištekliai, planavimo ir ryšių sistema, apskaitos tinkamumas bei vidaus kontrolės ir planavimo sistema.

31 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus galimybės ir grėsmės

Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lietuvos stojimas į ES gali padėti pagerinti esamą socialinės politikos sistemą pasinaudojant kitų šalių patirtimi ir Lietuvos narystė ES leidžia tikėtis gauti bei panaudoti socialinei ekonominei plėtotei ES struktūrinių fondų paramą; ▪ Esama institucinė socialinės politikos sistema pajėgi tobulėti ir adaptuoti socialinę sistemą prie kintančių realijų (naujų technologijų plėtra); ▪ Pensijų reforma, apmokestinamųjų perskirstymas – galimybė daugiau surinkti įmokų; ▪ VSDF bendradarbiavimas su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis įstaigomis – geresnis įmokų surinkimas; ▪ Didelis funkcijų diversifikavimas (VSD suskaidymas į atskirus teritorinius skyrius) įgalina efektyviau atlikti įgaliojimus, šiuo atveju, įmokų administravime; ▪ Tikslingai naudoti surenkamas įmokas, nes VSDFV biudžetas yra atskirtas nuo valstybės biudžeto. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Per mažas šalies požiūris į socialinį draudimą ir socialinę paramą, reiškia didesnį skurdo ir socialinės atskirties lygį; ▪ Vyriausybės fiskalinės drausmės taisyklių nesilaikymas (ekonomikos stabdymas, o ne skatinimas); ▪ Valstybės įstatymų galia pernelyg formalizuoja bei apriboja administracinę veiklą; ▪ Dažna įstatymų kaita mokesčių sistemoje – visuomenės ir institucijos nesugebėjimas greitai prisitaikyti; ▪ VSDFV deficitinis biudžetas – pavojus nevykdyti įsipareigojimų; ▪ Šalies ekonomikos blogėjimas – grėsmė atsirasti nelegaliam darbui, ko pasekmė menkas įmokų surinkimas; ▪ Infliacijos šuoliai – augančio nedarbo grėsmė, kurio pavojus - nebegauti pajamų ir išaugęs poreikis nedarbo pašalpoms; ▪ Darbo užmokesčio indekso mažėjimas – nuslepjamų pajamų didėjimas ir augantys migracijos tempai (apdraustųjų ir draudėjų skaičiaus mažėjimas); ▪ Įmonių išsiskolinimų VSDF bei bankrotų augantis skaičius - įmokų sumažėjimas; ▪ Nepalankūs šalies demografiniai pokyčiai – pensijinių išmokų poreikio didėjimas.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis darbe atlikta analize

Apibendrinant 31 lentelėje pateiktas galimybes, galima teigti, kad tiek skyrius, tiek visa Lietuvos VSD sistema turi plačias galimybes, kurios pagrindinai paremtos įstojimu į ES. Tai ir didesnė globalizacija ir integracija į kitų šalių rinkas, skatinanti pasinaudoti „geros valstybės“ patirtimi bei efektyviai panaudoti gaunamą ES fondo paramą (žr. 1 darbo dalis).

Šalies aukščiausi valdžios organai visai stengiasi pažaboti sunkią ekonominę situaciją, veikiančią VSDFV veiklą, viena iš priemonių - technologijų plėtra, o tai įgalina efektyviau naudoti turimą darbo jėgos potencialą, padidinti veiklos lankstumą bei sumažinti administravimo išlaidas

(žr. 2 darbo dalis). Remiantis šiame darbe atlikta VSDFV įmokų sudėtingo administravimo įtakojančių priežasčių analize, visų iškilusių VSDFV Mažeikių skyriaus įmokų administravimo nesklaidumų priežastis yra 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė, išryškinanti daug grėsmių.

Pagal 31 lentelę, grėsmių išskiriama daugiau nei galimybių, kurias galima tapatinti su LR Vyriausybės vykdoma fiskaline politika. Esant biudžeto atskirtinumui nuo valstybės, Fondas ir teritoriniai skyriai vykdo savarankišką įmokų administravimo politiką. Atsiradus nenumatytiems išorės bei vidaus veiksnių pokyčiams (prasidėjus ekonominiam sunkmečiui ar darbuotojų išorinei kaitai), Fondo valdyba ir VSDFV Mažeikių skyrius yra priversti skubiai keisti ar tik koreguoti esamą veiksmų politiką. Prie tokios politikos galima priskirti dažną aukščiausios valdžios įstatymų kaitą, tiesiogiai veikiančią skyriaus veiklą bei rezultatus. Toks dažnas įstatymų koregavimas verčia visuomenę reaguoti pesimistiškai, ypač 2008 m. pasikeitus LR Vyriausybei, kai mokesčių našta išaugo. Todėl pablogėjus situacijai, visuomenė yra labiau suinteresuota taupyti (veikti šešėlyje ar slėpti gaunamas pajamas, ar paprasčiausiai migruoti) - mažėja solidarumo jausmas tarp kartų, to pasekoje ir didėjantis SoDros biudžeto deficitas (žr. 2 darbo dalis).

Apibendrinant visas grėsmes, pravartu paminėti pirmoje darbo dalyje TVF atstovo V.Tanzi išskirtus „geros“ mokesčių sistemos bendrinius rodiklius ir juos prilyginti prie Lietuvoje esamos mokesčių sistemos:

- „santykinais nedidelis mokesčių ir mokesčių tarifų dydis“ – Lietuvoje nuo 2008 m. ši našta ne minimizuojama, o atvirksčiai maksimizuojama, to pasekoje – skurdo lygio ir skolų augimas;
- „įstatymai turi būti palankūs mokėtojui“ – per dažna ir pakankamai drastiškai vykdoma įstatymų kaita Lietuvoje tik dar labiau gilina visuomenės nepasitikėjimą valdžia, to pasekoje – įstatymų nesilaikymas;
- „mokami mokesčiai turi atitikti išmokas“ – šiuo atveju SoDros išmokos nuo 2009 m. yra mažinamos su tikslu sutaupyti kuo daugiau biudžetinių lėšų, to pasekoje – prarandamas tikėjimas mokesčių nauda (žr. 1 darbo dalis).

Šie rodikliai teoriškai neatitinka nustatytų prioritetų, todėl kyla grėsmė visai mokesčių sistemos bei konkrečiai SoDros stabilumui, galima pasekmė – organizacijos žlugimas. Tokį žlugimą gali iššaukti ir SoDros rezervų fondo nebūvimas, kurio sudarymas pagal 2010 m. reformos koncepciją planuojamas tik nuo 2012 m., o tai neleidžia taupyti pinigų sunkesniai laikotarpiui ir fondas nebesurinkdamas reikiamų sumų, tampa skolingas savo klientui.

Skyriaus stiprybės ir silpnybės pastebimos analizuojant įmokų administravimo kokybę bei kiekybę VSDFV Mažeikių teritoriniame skyriuje ekonominės krizės situacijoje (32 lentelė).

32 lentelė

VSDFV Mažeikių skyriaus stiprybės ir silpnybės

Stiprybės	Silpnybės
▪ Skyrius priskiriamas prie geriausiai veikiančių lyginant su kitais B grupės teritoriniais skyriais (klientai pakankamai suinteresuotai moka	▪ 2008 m. prasčiausias įmokų surinkimo lygis lyginant kitų B

<p>SoDros mokesčius);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pagal atitinkamas įstatymų apibrėžtas galimybes, skyrius turi gana plačias kompetencijas taikyti nuosaikias arba priverstinio išieškojimo administracines priemones – plačios galybės administruojant mokesčius; ▪ Didesnis skyriaus savarankiškumas išieškoti skolas tarptautiniu mastu; ▪ Su įmokų administravimu dirba neprikaištingos reputacijos darbuotojai, kurie turi galimybę kartą į metus tobulintis bei gauti vienkartinį priedus; ▪ Įdiegta kokybiška finansų informacinė sistema, užtikrinanti kokybišką apskaitą, kontrolę, ataskaitų rengimą ir biudžeto sudarymą; ▪ Platus IT bei IS taikymas administruojant įmokas bei atliekant kitas skyriaus funkcijas (pvz., „vieno langelio principas“, EDAS, „Draudėjų, apdraustųjų ir socialinio draudimo įmokų apskaita centralizuotoje versijoje“), taip pat atstumas nuo centralizuotos valdžios yra minimalus; ▪ Patvirtintas skyriaus veiklos rizikos veiksmų planas, į kurį įtraukiama rizika, galinti kilti netekus kvalifikuoto darbuotojo bei rizika atsirasti klaidoms įvedant duomenis į bazę dėl didelio darbo krūvio; ▪ Skyriuje veikia trijų pakopų veiklos planavimo sistema, padedanti kryptingai tobulinti skyriaus veiklą ir užtikrinti atliekamų darbų tęstinumą bei naujai numatomų darbų vykdymą. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ grupės teritorinių skyrių atžvilgiu; ▪ Pernelyg didelis įstatymų spaudimas, ribojantis išnaudoti visas esamas stiprybes bei galimybes išieškant nesumokėtas įmokas; ▪ Atitinkamos įstatymų spragos, sudarančios kliūtis greitai ir efektyviai administruoti mokesčius (įmokų mokėjimo ir jų surinkimo sistemos trikdymas); ▪ Dėl nuolat besikeičiančių įstatymų trūksta laiko gilesnei iškilusių problemų analizei; ▪ Nuosavo finansų rezervo nebūvimas bei ribotos galybės individualiai strateguoti apsunkina administracinę veiklą ypač ekonominės krizės situacijoje; ▪ Strategavimo galimybių ribotumas.
--	--

Šaltinis: sudaryta autoriaus,remiantis darbe atlikta analize

Remiantis 32 lentele, VSDFV Mažeikių skyrius prasidėjus ekonominei krizei liko pajėgus efektyviai administruoti įmokas, tai ir mažiausias skolingų draudėjų skaičius, daugiausiai nurašytų skolų bei geriausias duomenų kaupimas. Vadinasi šis skyrius turi aukščiausios kompetencijos žmogiškąją kapitalą bei naujausias informacines technologijas. Prie gerų veiklos rezultatų galima priskirti ir plačias teises galimybes taikyti atitinkamas administracines procedūras, pvz., galimybių išplėtimas skolas išieškant per draudėjo darbdavį, pensijos, stipendijos ar pašalpos mokėtoją bei nurašyti iš draudėjo indėlių kredito įstaigoje ir priklausančių palūkanų (nuo 2008 m.). Galiausiai, skyriui yra pavesta rengti strateginių ir metinių veiklos planų projektus, analizuoti patvirtintų planų įgyvendinimą, todėl galimybės planuoti padeda spręsti skyriuje ištikusius nesklandumus, susijusius su administracine veikla (žr. 3 darbo dalis).

Nors VSDFV Mažeikių skyrius turi pakankamai stiprybių, tačiau neišvengiamai egzistuoja ir keletas silpnybių, išryškėjusių ekonominio sunkmečio metu. Pagal 32 lentelę, skyrius susiduria su gana rimtomis vidaus problemomis, kurios vyrauja dėl aukščiausios valdžios sprendimų priėmimo trūkumo neatsižvelgiant į vietines problemas.

Priimamos įstatymų pataisos konkrečiais atvejais riboja skyriaus veiklą, todėl šis negali visapusiškai išnaudoti savo turimo potencialo – pernelyg didelis teisinis spaudimas daro neigiamą poveikį administruojant įmokas kai iškyla nenumatyti sunkumai (pvz., dėl skolų atidėjimo ar atleidimo). Taip pat susiduriama su didele socialine problema, nes Mažeikių rajonas yra priskiriamas prie kritinių, kuriame egzistuoja vienas iš didžiausių nedarbo lygių Lietuvoje, didelis bankrotų skaičius, todėl ir surinkimo lygis yra prasčiausias. Nuo 2009 m. skyrius administravimo priemonių negali naudoti pasirinktinai, kiekviena procedūra yra konkrečiai apibrėžiama pagal iškilusią situaciją. Tai būtų galima įvardinti, kaip galiojančių įstatymų trūkumą, prie kurių priskirtina ir skolininko galimybė vilkinti išieškojimo procesą arba tyčiniu būdu daryti žalą Fondo

biudžetui (pvz., tyčinio bankroto iškėlimas). Tokiais atvejais VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus pareigūnai susiduria su skolos augimu ir ilgo administracinio proceso problema, o tai neigiamas efektas ne tik skyriui, bet ir VSDFV biudžetui. Skolos augimas bei prastėjantis surenkamumas veikia išmokas, kurioms skyrius gali pritrūkti lėšų, tačiau atsiradus šiai situacijai - rezervo neturima, kadangi surinktos įmokos yra iškart paskirstomos išmokoms. Prie tokių silpnybių, galima paminėti ir darbuotojų suinteresuotumo mažėjimą, nes nuo 2009 m. LR Vyriausybė sumažino valstybės tarnautojų darbo užmokestį, o tai gali būti vienas iš priežasčių, stabdančių kokybišką administracinę veiklą (žr. 3 darbo dalis).

Atlikus VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus SSGG analizę, svarbu apibendrinti, kad šis labiausiai yra veikiamas visoje šalyje egzistuojančių galimybių ir grėsmių, apsprendžiančių skyriaus stiprybes ir silpnybes. Esminiais būtų LR Vyriausybės priimami teisės aktai bei jų pataisos, nes visa Lietuvos VSD sistema, jos administravimo institucijos (šiuo atveju Mažeikių SoDra) veikia remiantis tik įstatymine baze. Todėl paskutiniame darbo skyriuje aktualu suformuluoti problemos sprendimo strategiją su tikslu – apibrėžti sprendinias problemas mokesčių mokėtojo atžvilgiu.

4.3. Problemų, susijusių su įmokų administravimu VSDFV Mažeikių skyriuje, sprendimo strategija bei strategijos realizavimo programos

Atlikus VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus SSGG analizę, labai svarbu atsakyti į pagrindinius klausimus, kurie gali padėti nustatyti tikslus toms problemoms spręsti:

- Kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti?
- Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms sumažinti?
- Kaip ištaisyti silpnybes pasinaudojant galimybėmis?
- Kokias silpnybes pašalinti, kad sumažėtų grėsmės? (Prognozavimas ir strateginis..., 2009).

Siekiant teisingai atsakyti į šiuos klausimus, būtina apibrėžti su analizuojama problema susijusią viziją bei misiją, kurios pateikiamos pagrindiniuose strateginiuose planuose, padedančiuose pasiekti efektyvius problemos sprendimo kelius ypač krizinėje situacijoje (51 pav.).

Su analizuojama problema susijusi **vizija**, tai efektyvus naujų galimybių ir stiprybių pritaikymas išieškant įmokas

Valstybės misija – formuoti ir įgyvendinti socialinę politiką, kuri užtikrintų visų šalies gyventojų aprėptį, orientuotą apsaugą nuo svarbiausių socialinės rizikos veiksnių ir skatintų ekonominio aktyvumo motyvaciją. Formuojant politiką, remtis socialinio teisingumo, subsidiarumo ir solidarumo principais, bendradarbiaujant su socialiniais partneriais ir kitais suinteresuotaisiais

VSDFV misija – organizuoti valstybinį socialinį draudimą, vykdyti operatyvų Fondo lėšų tvarkymą ir apskaitą, užtikrinant valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimą ir išieškojimą, teisingą duomenų apie draudėjus ir apdrauotuosius tvarkymą ir socialinio draudimo išmokų skyrimą ir mokėjimą gavėjams

Analizuojamos problemos sprendimo **misija** – remiantis valstybės taikomomis socialinės politikos stiprinimo priemonėmis bei suteiktais įgaliojimais VSDFV Mažeikių skyriui, užtikrinti gerą įmokų administravimą efektyviai pritaikant įvairias programas, technologines naujoves bei užsienio valstybių patirtį ekonominės krizės metu

Problemos sprendimo tikslai:

1. Efektyviai panaudoti valstybės vykdomos socialinės politikos gerinimo priemones pritaikant prie esamų teritorinių problemų (pvz., apdraustųjų aprėpties didinimas) atsižvelgiant į įmokų mokėtojų galimybes pagal esamą vietinę darbo rinkos, darbo užmokesčio struktūrą;
2. Tikslingai naudoti turimus išteklius - kuo sėkmingiau naudoti turimas informacines technologijas, kad sumažinti papildomas išlaidas išieškant įmokas;
3. Dar labiau sustiprinti tarpinstitucinį, tarpregioninį bei tarptautinį bendradarbiavimą išieškant įmokas;
4. Tikslingai panaudoti gaunamas valstybės subsidijas ir ES fondų gaunamą finansinę paramą bei nepanaudotus pinigus kaupti SoDros rezervų fonde (tikslinga įsteigti šį rezervų fondą);
5. Kuo labiau stengtis informuoti draudėją ir apdraustąjį apie įmokų nemokėjimo žalą valstybei, visuomenei ir jam pačiam – tikslas padidinti pasitikėjimą socialinio draudimo sistema (galimybė atidėti mokėjimus);
6. Pasinaudoti vykdoma pensijų reforma;
7. Prisidėti prie valstybės vykdomos ekonomikos skatinimo programos, pvz., padedant sudaryti geresnes sąlygas naujų darbo vietų kūrimui bei sudaryti geresnes sąlygas asmenims, kuriems reikalinga socialinė parama;
8. Taikyti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo principus.

51 pav. Su analizuojama problema susijusi vizija ir misija efektyvinant įmokų administravimą ekonominės krizės situacijoje

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: VSDFV prie SADM 2008-2010 m. strateginis veiklos planas, (2008). Patvirtinta Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. A1-113; Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2003) [žiūrėta 2009-11-19]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217644>.

Dabartinė šalies ekonominė, socialinė padėtis yra palyginti labai sunki tiek mokesčius mokančiajam, tiek pačiam Fondui. Atsiranda sunkumų surenkant įmokas bei jas išmokant. Fondo valdyba, jos teritoriniai skyriai (tame tarpe ir Mažeikių skyrius) ir kitos Fondo administravimo įstaigos, efektyviai valdydamos piniginius išteklius bei sugebėdamos prisitaikyti prie aplinkos pokyčių, siekia užtikrinti LR įstatymais garantuojamą Lietuvos gyventojų socialinį draudimą (51 pav.). Kitaip tariant, pagrindinė vizija yra geras ir kokybiškas įmokų administravimas nors šalis patiria ekonominį nuosmukį remiantis turimomis galimybėmis, o kas liečia misiją, tai ši labai prieštarauja įgyvendinamiems įstatyminiams pokyčiams (remiantis ankstesne darbo analize).

Aptariant 51 pav. pateiktas valstybės ir VSDFV misijas, apibrėžiama ir analizuojamos problemos sprendimo misija, kuri grindžiama valstybės vykdoma socialine politika sprendžiant iškilusias problemas per problemos sprendimo tikslų realizavimą. Iš tokių apibendrinančių stiprybių bei išorinių galimybių išplaukia problemos sprendimo tikslai pagal esamą kompetencijos lygį ir sudėtingą ekonominę situaciją. Kiekvienas tikslas yra apibrėžiamas pateiktuose 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58 paveiksluose išskiriant konkrečias jų realizavimo programas.

1. Efektyviai panaudoti valstybės vykdomos socialinės politikos gerinimo priemonės pritaikant prie esamų teritorinių problemų, atsižvelgiant į įmokų mokėtojų galimybes pagal vietinę darbo rinką, darbo užmokestį:

<p>Organizacijos principus į „procesą orientuotus“ pakeisti į „rezultatus orientuotus“ principus. T.y., „naujoji viešoji vadyba“ numato paslaugų teikimą perduoti į mažesnėmis sąnaudomis ir per trumpesnę laiką atliekančias darbus privačias ir nevyriausybinės organizacijas. Dėmesys turi būti sutelkiamas į galutinius darbo rezultatus;</p>	<p>Būtina dažnai skaičiuoti socialinės raidos indeksą, kuris tiesiogiai parodo, kokia situacija vyrauja socialinėje sferoje esant tam tikrai ekonominei būklei ne tik visos šalies, bet ir atskiro teritorinio vieneto mastu;</p>	<p>VSD aprėpties didinimas (nuo 2009 m.) atsižvelgiant į mokesčių mokėtojų finansines galimybes. Nors tai turėtų padėti pagerinti esamą VSDFV biudžeto būklę bei ateities užtikrintumą apdraustiems asmenims, tačiau šią būtina koreguoti taip, kad kiekvienas būtų pajėgus išgyventi bei asmeniškai vykdyti savo gyvenimo VSD įmokų apskaitą (NDC modelis) – taupymas ateičiai.</p>
---	---	--

52 pav. Pirmojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Bernotas, D., Guogis, A., (2003). Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. Monografija, p. 18; VSDFV prie SADM, (2008). Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje, 2008 m. // Valstybinio socialinio draudimo sistema (1 skyrius); 1 ir 2 darbo skyrius analizės rezultatai; SADM ministro 2009-10-20 įsakymu Nr. A1-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta VSD ir pensijų sistemos reformos koncepcija, 2010-01-29

Pirmasis problemos sprendimo tikslas sudarytas remiantis socialinės politikos atlikta teorine analize (52 pav.), kur pagrindiniai yra Lietuvos sociologų atlikti tyrimai efektyviai administracinei sistemai palaikyti. Taip pat remiantis kitų šalių patirtimi ne tik vykdant valstybės mastu socialinę politiką, bet ir kovojant su krizine situacija, stengtis pritaikyti teisingus fiskalinės drausmės taisyklių prioritetus. Tačiau ne visada šalies valdantieji yra pajėgūs vietiniu mastu įgyvendinti tai, kas efektyvu kitoje valstybėje, todėl tenka pasitelkti tik turimais finansiniais, technologiniais, žmogiškaisiais ištekliais (53 pav.).

2. Tikslingai naudoti turimus išteklius:

<p>Kuo sėkmingiau naudoti turimas IT ir IS, kad sumažinti papildomas išlaidas išieškant įmokas (pašto paslaugos, telefoniniai įspėjimai ir pan.);</p>	<p>Informacinių technologijų plėtra iki maksimalaus internetinio aptarnavimo – kuo daugiau pagalbos ir informacijos klientas turi gauti nepriklausomai, kaip toli jis yra nuo Fondo teritorinio padalinio;</p>	<p>Būtina modernizuoti VSDFV valdymą efektyviai įdiegiant elektroninę valdžią, didesnę decentralizacijos lygį, skatinantį individualiai priimti su problema susijusius sprendimus. Pasitelkus informacines technologijas, gali būti efektyviai įdiegtas skaidresnis SoDros valdymas, padidinta valstybės tarnautojų asmeninė atsakomybė, sukurta aiški atskaitomybės sistema.</p>
---	--	---

53 pav. Antrojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis trečiame skyriuje atlikta VSDFV Mažeikių skyriaus vidinių veiksmų analize

Labai svarbu VSDFV Mažeikių teritoriniam skyriui yra tikslingai naudoti turimus išteklius, nes šis skyrius pasižymi aukštais vertinimo rezultatais dėl aukščiausio technologijų naudojimo išieškant skolas bei darbuotojų kvalifikacinių sugebėjimų, kuriuos būtina skatinti ne mažinant darbo užmokestį, bet jį atitinkamai didinant.

Prie trečiojo problemos sprendimo tikslo galima priskirti tarpinstitucinį, tarpregioninį bei tarptautinį bendradarbiavimą, kurį svarbu kuo labiau stiprinti dėl padidėjusios migracijos (54 pav.)

3. Dar labiau sustiprinti bendradarbiavimą su kitomis institucijomis:

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas, pvz., su VMI, kuri turi išsamiai padėti išieškoti ir surinkti įmokas;	Tapregioninis bendradarbiavimas, pvz., Mažeikių skyriaus bendrų interesų sklaida tarp kitų VSDFV teritorinių skyrių išieškant nesumokėtas įmokas (būtina bendra visų skyrių duomenų bazė, nes įmokas mokantieji gali būti registruoti kitoje šalies teritorijoje);	Tarptautinis bendradarbiavimas išieškant įmokas, pvz., būtina sudaryti ne tik dvigubo apmokestinimo panaikinimą, bet ir informacijos suteikimą apie Lietuvos piliečių turtą ir lėšas, įregistruotas užsienio šalyse.
---	--	--

54 pav. Trečiojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis trečiame skyriuje atlikta VSDFV Mažeikių skyriaus vidinių veiksmų analize

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas dalinantis ne tik pagalba, bet ir patirtimi aktualus ypač išgyvenant krizines situacijas. Toks informacinės sklaidos plėtimas įgalina VSDFV Mažeikių teritorinį skyrių rasti reikalingų duomenų administruojant įmokas, sumažinama rizika skolų neišieškojimui, todėl tai būtina akcentuoti, kaip vienu pagrindinių priemonių problemoms spręsti.

Svarbu sugebėti tikslingai naudoti tas finansines lėšas, kurias skyrius gauna ne tik iš surenkamų mokesčių, bet ir kitų finansinę paramą vykdančių šaltinių (55 pav.).

4. Tikslingai panaudoti gaunamas lėšas:

Asignavimai iš valstybės biudžeto turi būti skiriami ne tik socialinio draudimo išlaidoms padengti kai trūksta pajamų, bet ir tuomet, kai sumažėja socialinio draudimo pajamos dėl ekonomikos augimo sulėtėjimo ar net nuosmukio (aktuali šiandieninei situacijai).	Nepanaudotus ankstesnių metų pinigus būtina kaupti SoDros rezervų fonde, bet ne pagal išaugusį pajamų lygį didinti išmokas (2007 – 2008 m.).
---	--

55 pav. Ketvirtojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: VSD įstatymas, Žin., 1991, Nr. 17-447; trečiame skyriuje atlikta VSDFV Mažeikių skyriaus vidinių veiksmų analize

Remiantis 55 pav. pateikto ketvirto problemos sprendimo tikslo realizavimo programomis, svarbu akcentuoti SoDros rezervo būtinumą, kurio neturi VSDFV Mažeikių teritorinis skyrius bei kiti Fondo skyriai. Tokių lėšų rezervų sukūrimas būtinas, kurio efektyvumas labiausiai galėtų pasireikšti ištikus netikėtiems ekonominiams sunkumams. Jie galėtų būti panaudoti išmokų finansavimui tuo atveju, kai įmokų nepakanka dėl sunkios administracinės veiklos arba atsiradusiam biudžeto deficitui minimizuoti. Tačiau tai efektyvu daryti tada, kai ekonomika stabili.

Prie penktojo problemos sprendimo tikslo galima priskirti visuomenės pasitikėjimo didinimą per teisingai vykdomas socialinės politikos gerinimo programas (56 pav.).

5. Padidinti visuomenės pasitikėjimą socialinio draudimo sistema:

Kuo labiau stengtis informuoti draudėją ir apdraustąjį apie įmokų nemokėjimo žalą valstybei, visuomenei ir jam pačiam bei apie įmokų mokėjimą lengvinančias galimybes;	Išsamiai informuoti apie socialinėje politikoje vykdomus teisinius ir kitus pakeitimus iš anksto – kuo ilgesnis pasiruošimo reformai laikotarpis;
--	---

56 pav. Penktojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis trečiame skyriuje atlikta VSDFV Mažeikių skyriaus vidinių veiksmų analize

Taip pat pagal 56 pav. labai svarbu išugdyti mokesčius mokančiųjų pasitikėjimą esama socialine politika, tačiau per informacijos sklaidą tai galima pasiekti tik dalinai, nes svarbiausią požiūrį į tokią sistemą sukuria valstybė per įstatymus, jų dažną kaitą, kuri ne visada atitinka teoriškai bei praktiškai (kitose šalyse) nustatytus prioritetus. Prie tokių galima priskirti nuo 2003 – 2004 m. pradėtą vykdyti pensijų reformą, paskatinusią dalinį SoDros privatizavimą, o nuo 2009 m. įmokos į privačius pensijų fondus buvo sumažintos su tikslu sutaupyti VSDFV sąskaitoje (57 pav.).

6. Pasinaudoti įvykdyta pensijų reforma su tikslu skatinti pasitikėjimą socialiniu draudimu:

Būtina perskirstyti įmokų procentinius tarifus taip, kad VSDF biudžetas nepatirtų dar didesnio deficito. Lyginant 2009 m. pakeitimus su 2008 m. bendras VSD tarifas išaugo 6 proc. (nuo 34% iki 40%), taip pat išsiplėtė apdraustųjų aprėptis. Svarbu nuosekliai išanalizuoti šią situaciją, nes didėjantis nedarbas ir augantys mokesčiai tik kelia VSDF biudžeto deficitą, tuo pačiu ir nepasitikėjimą sistema;	Būtina taip paskirstyti investicijas į privalomąjį ir privačius Fondus, kad nepadidėtų socialinis atskirtinumas tarp įmokas mokančiųjų ir išmokas gaunančiųjų. Tai yra svarbu jaunas žmones skatinti investuoti į savanoriškus pensijų fondus, o priešpensijinio amžiaus asmenis – į privalomąjį socialinio draudimo pensijų fondą.
---	---

57 pav. Šeštojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: antrajame skyriuje atlikta Lietuvos socialinio draudimo sistemos teorine analize; Lietuvos laisvosios rinkos institutas, (2009). 23-iasis Lietuvos ekonomikos tyrimas (2008/2009), [žiūrėta 2009-11-25] Prieiga per internetą: < http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/23__asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20082009_2/5407;from_topic_id;5091>; Lietuvos laisvosios rinkos institutas, (2008). Pasisakymai apie Lietuvos socialinę politiką, [žiūrėta 2008-11-15] Prieiga per internetą: <www.llri.lt>

Aptariant 57 pav. išskirtas programos, šios labiau akcentuotos į valstybės lygmeniu vykdomas priemonės, tačiau jei jos realizuojamos per įstatymus, gali teigiamai veikti ir skyriaus įmokų administravimo kokybę ekonominio sunkmečio metu. Tokioje situacijoje būtina nuosekli ir pakankamai didelė reforma šalies socialinio draudimo sistemoje būtent ta linkme, kad pastaroji atitiktų „geros“ socialinės politikos principus.

Prie septintojo problemos sprendimo tikslo priskirtinas maksimalus VSDFV Mažeikių skyriaus prisidėjimas vykdant ekonomikos skatinimo programas (58 pav.).

7. Prisidėti prie valstybės vykdomos ekonomikos skatinimo programos:

Sudaryti geresnes sąlygas naujų darbo vietų kūrimui: suteikti trumpalaikius įmokų atidėjimus į Fondą naujai įsikūrusioms įmonėms (būtina aktyvinti smulkųjų ir vidutinį verslą). To priežastys naujų darbo vietų steigimas, ekonomikos lygio kėlimas, emigravusių darbininkų pritraukimas atgal į šalį ir kt., kurios turėtų pagerinti ir socialinio draudimo surenkamų įmokų dydį;	Sudaryti geresnes sąlygas asmenims, kuriems reikalinga socialinė parama. Labiau skirti dėmesį lėšų naudojimui į socialinę paramą, kuri apima nebegalinčius dalyvauti šalies ekonominėje veikloje – jiems būtina valstybės pagalba;	Skirti kuo daugiau lėšų socialinei atskirčiai mažinti, tai yra MMA didinimas, NPD pritaikomumas nuo gaunamo darbo užmokesčio lygio. Svarbus aspektas – taip suderinti mokesčių sistemą, kad ši pateisintų ne tik ekonominius, bet ir socialinius bei moralinius požiūrius.
---	--	--

58 pav. Septintojo problemos sprendimo tikslo realizavimo programos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: antrajame skyriuje atlikta Lietuvos socialinio draudimo sistemos teorine analize; Lietuvos laisvosios rinkos institutas, (2009). 23-iasis Lietuvos ekonomikos tyrimas (2008/2009), [žiūrėta 2009-11-25] Prieiga per internetą: < http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/23__asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20082009_2/5407;from_topic_id;5091>; Penkaitis N., (2007). Lietuvos ekonomikos vizija. LSDS taryba

58 pav. pateiktos sprendimo tikslo realizavimo programos yra akcentuojamos į antikrizinio plano įgyvendinimą per VSDFV ir jos teritorinius skyrius, tačiau, kaip buvo analizuota 4.1. darbo skyrelyje, Lietuvos aukščiausioji valdžia nepajėgi įgyvendinti visų numatytų savo tikslų. Didindama mokesčių našta, ji vykdo tik stabdančiąją politiką, kuri dar labiau didina SoDros deficitą, todėl visų pirma, valdininkams būtina pakeisti savo antikrizinę taktiką.

Prie paskutinio problemų sprendimo tikslo pravartu priskirti darnaus vystymosi strategijos įgyvendimo principus, kuriuos galima apibrėžti kaip bendriniais realizuojant visus prieš tai analizuotus tikslus ir jų įgyvendinimo priemones (33 lentelė).

33 lentelė

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo principai

1. Dalyvavimo (partnerystės) principas. Ši Strategija gali būti sėkmingai įgyvendinta tik dalyvaujant ir bendradarbiaujant įvairioms visuomenės socialinėms grupėms, tarpvalstybinėms, valstybės, savivaldybės ir nevyriausybinėms institucijoms bei asmenims kaip lygiaverčiams partneriams;
2. Vadovavimo (lyderystės) principas. Darnaus vystymosi kryptingumo užtikrinimas, racionalus žinybinių, regioninių, institucinių ir grupinių interesų derinimas ir ribojimas, bendrų visuomenės interesų labai įmanomas tik esant stipriam valstybinio, regioninio ir savivaldybių lygmens vadovavimui ir aiškiam tarpinstituciniam funkcijų pasidalijimui;
3. Subsidiarumo principas. Siekiant tinkamai valdyti darnaus vystymosi procesą, sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie veiksmingiausi;
4. Lygių galimybių principas. Visoms dabarties ir ateities kartoms, visų regionų ir kitų teritorinių padalinių gyventojams turi būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis ekonominio ir socialinio vystymosi rezultatais;
5. Susietumo (integralumo) principas. Darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai (ekonominiai ir socialiniai) pateikiami kaip visuma;
6. Lankstumo principas. Darnaus vystymosi prioritetai, tikslai, uždaviniai, jų įgyvendinimo priemonės turi būti derinami ir tikslinami atsižvelgiant į sparčiai kintančias išorės ir vidaus sąlygas;
7. Atsakomybės principas. Įgyvendinant strategiją, šiuo principu numatoma skyriaus atsakomybė įgyvendinant planus;
8. Prieinamumo principas. Strategijų realizavimas ir esminiai privalumai bei trūkumai skyriaus administracinėje veikloje turi būti prieinami kiekvienam SoDros klientui;
9. Mokslo ir žinių bei technologinės pažangos principas. Vadovaujantis šiuo principu, įvairių sektorių ir jų šakų vystymasis turi būti pagrįstas šiuolaikiškais mokslo laimėjimais, žiniomis.

Šaltinis: Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2003) [žiūrėta 2008-11-19]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217644>.

Apibendrinant 33 lentelėje pateiktus pagrindinius principus, galima teigti, kad šie apima visų sprendimų prėmimo prioritetus. Pagal tokius principus turi būti kuriamos strategijos įvairaus lygmenio institucijose bei atitinkamai sudarinėjami jų realizavimo tikslai, uždaviniai. Tačiau išanalizavus Lietuvos aukščiausiųjų valdininkų ir analizuojamo skyriaus strategavimo kompetenciją, galima teigti, kad pastarasis nevisiškai atitinka darnaus vystymosi strategijos nustatytų principų.

VSDFV Mažeikių skyrius turi labai ribotas teises galimybes savarankiškai reguliuoti įmokų administravimo kokybę, nes veiksmai griežtai reglamentuoti įstatymų. Per didelis suvaržymas neleidžia spręsti vietiniu mastu iškilusias problemas, atitinkančias regiono socialinę, ekonominę būklę. Todėl svarbiausiai būtina atlikti pakeitimus bei spręsti problemas viršutinėje sprendimų priėmimo piramidės lygmenyje, tik po to analizuoti veiksmus, kurie iškyla žemiau, kuriuos galima vertinti, kaip aukščiausiųjų valdininkų vykdomos veiklos rezultatus.

IŠVADOS

Išnagrinėjus socialinio draudimo įmokų administravimą Mažeikių rajone ekonominės krizės situacijoje, galima daryti išvadas:

- Šiuolaikinės valstybės pajamų politika remiasi atitinkamu administraciniu mechanizmu – mokesčių sistema. Socialinis draudimas yra vienas iš valstybės vykdomų priemonių pajamų politikai įgyvendinti, kurio pagrindinė funkcija - išlaisvinti šalies biudžetą nuo didelių išlaidų, mokant išmokas asmenims, netekusiems pajamų dėl nedarbingumo ir kitais objektyviais žmogaus gyvenimo atvejais.

- Lietuvos mokesčių sistema labiausiai atitinka Vakarų Europos pavyzdį (dažniausiai atskirų nuo valstybės biudžeto privalomųjų socialinio draudimo fondų, veikiančių surenkamų įmokų ir iškart išmokamų išmokų būdu, funkcionavimas, mažiausios išmokos, dažnai nepatenkinančios net minimalių egzistencinių poreikių, neteikiama parama nemokėjusiems įmokų, reikalaujama minimalaus draudimo stažo, o išmokų dydis priklauso nuo ankstesnių turėtų pajamų). Šiuo metu (2007-2010 m.) per menkai analizuojamas šalies socialinis, ekonominis, demografinis bei kultūrinis pajėgumas šiai politikai efektyviai vykdyti. Valdantieji organai, priimdami sprendimus, vadovaujasi tik mokesčių fiskaline funkcija, tačiau per menkai analizuojamas visuomenės finansinis pajėgumas vykdyti mokestinius įsipareigojimus.

- LR Valstybinio socialinio draudimo biudžetas atskirtas nuo nacionalinio biudžeto (valstybės ir savivaldybių) ir jo lėšos naudojamos tik VSD įstatyme numatytoms išmokoms. Nei Valstybinio socialinio draudimo fondo taryba, nei valdyba nėra savarankiška priimti esminius sprendimus dėl įmokų ir išmokų dydžio, draudžiamųjų asmenų grupių. Tai daro aukščiausioji šalies valdžia – Vyriausybė, Seimas. SoDra yra tik šių sprendimų vykdytoja, todėl įžvelgiama per didelė centralizacija priimant sprendimus.

- LR Valstybinio socialinio draudimo funkcionavimas priklauso nuo draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus, jų darbo užmokesčio, mokestinių tarifų bei administravimo principų. Esminiais laikytinos visos įstatymais besiremiančios LR VSDF taikomos įmokų administravimo priemonės, tai:

- atsakomybės nevykdymu pagrįstos priemonės (perspėjimai, baudos, delspinigiai);

- priverstinio išieškojimo priemonės (nurodymų davimas kredito įstaigai, skolininko darbdaviui, pensijos, stipendijos ar pašalpos mokėtojui, inicijuoti bankroto byla);

- skolos išieškojimui užtikrinti taikomos priemonės (priverstinė hipoteka ar įkeitimas, draudėjo turto areštas, skolos išieškojimo perdavimas anstoliui).

- Pagrindinės LR VSD prasto įmokų surenkamumo priežastys 2008–2009 m., tai:

- sudėtinga šalies ekonominė būklė (aukštas infliacijos lygis, padidėję mokesčiai, verslo sąstingis);

- sunki socialinė padėtis (didelis nedarbas, aukšti „šešėlinės“ ekonomikos mastai, nepakankama išmokų indeksacija);

- prasta demografinė situacija (gyventojų senėjimas, migracijos tempai) bei kultūrinio mentaliteto mažėjimas (nebepasitikėjimas mokesčių sistema).

- Ekonominės krizės situacijoje LR valdantieji linkę vykdyti įvairias įstatymų pataisas siekiant kuo daugiau surinkti mokesčių į LR Valstybinio socialinio draudimo fondą. Iš kurių esminėmis laikytinos šios: apmokestinamųjų aprėpties išplėtimas, mokestinių tarifų didinimas, įmokų sumokėjimo terminų redakcija, mokestinių lengvatų panaikinimas, informacinių technologijų išplėtimas administruojant įmokas. Tačiau tokie veiksmai didina juridinį spaudimą Fondo administracinei veiklai, nes teisinė bazė yra nelanksti, akcentuota tik į išlaidų mažinimą, o ne į socialinės politikos gerinimą. Viena iš opiausių problemų yra socialinio draudimo sistemos politizavimas. Šalyje vykstantys įvairūs politiniai pokyčiai gali turėti įtakos vykdomos socialinio draudimo politikos tęstinumui, taip pat jie gali sąlygoti nepamatuotų ir „kenksmingų“ šalies ūkio raidai sprendimų priėmimui.

- Ekonominiu sunkmečiu labai svarbų vaidmenį atlieka strategavimo procesas. Strategija įmokų administravime yra svarbi ir reikšminga tada, kai organizacija sugeba laiku pritaikyti politinių, valdymo, socialinių ir ekonominių sričių plėtrą atsižvelgiant į šalies vidaus ir tarptautinės situacijos pokyčius. Tačiau LR VSDFV, kaip vieša biudžetinė įstaiga susiduria su jai būdingais strateginio valdymo ypatumais dėl didesnio jautrumo politikos permainoms, tikslų ir finansavimo problemos, didelė darbuotojų atsakomybė. Šias strategavimo problemas dar labiau gilina automatinio stabilizatoriaus nebūvimas švelninant ekonomikos svyravimus.

- LR VSDFV Mažeikių skyrius yra VSDFV prie SADM įsteigta viešojo administravimo įstaiga, kuriame veikla grindžiama tik įstatymais, Vyriausybės nutarimais, SADM ministro įsakymais bei SoDros direktoriaus įsakymais ir jų pakeitimais, todėl jis yra tipinis įstatymų vykdytojas. Skyriaus išskirtinumą galima išvelgti tik įmokų administravimo lygyje, kur 2008 m. veiklą vykdė pakankamai efektyviai, tik mokesčių surenkamumas buvo prasčiausias tarp kitų B grupės skyrių (90,86%). Tokius rezultatus įtakojo socialiniai (draudėjų bei apdraustųjų skaičiaus sumažėjimas atitinkamai 248 ir 3107 dėl augančio nedarbo lygio) bei ekonominiai veiksniai (sutrikę įmonių atsiskaitymai, kurių skola siekė iki 180 tūkst. Lt).

- Prasidėjus ekonominiam sunkmečiui, LR aukščiausioji valdžia priėmė naujus bei pakoregavo senus teisės aktus, susijusius su SoDros įmokų administravimo kokybės gerinimu siekiant griežtinti mokesčių surenkamumą. VSDFV Mažeikių skyrius įgavo tam tikrų teisių, tai:

- nuo 2008 m. atidėti VSD įmokų įsiskolinimo sumas savarankiškai dirbantiems asmenims, kur anksčiau sprendė tik Fondo valdyba, tačiau nuo 2009 m. šie veiksmai vėl perduoti Fondo valdybos kompetencijai;

- nuo 2008 m. stabdomas tik skolų išieškojimas, sankcijos gali būti vykdomos ir toliau jei nesilaikoma sutarties sąlygų (iki 2008 m. sustabdomas skolų išieškojimas ir sankcijų vykdymas);
- nuo 2008 m. nustatomas terminas dėl priverstinio išieškojimo senaties termino taikymo tik nuo 2005-01-01 atsiradusiems VSD skolininkams (iki 2005-01-01 apskaičiuotos, bet į VSD fondą nesumokėtos skolos išieškomos ne ginčo tvarka netaikant senaties termino);
- skyrius turi teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą (pagal LR ATPK), užtraukiantį baudą nuo 500 Lt iki 10000 Lt (priklausomai nuo pažeidimo). Esminis trūkumas - skolininkas privalo šį dokumentą pasirašyti, kitu atveju procesas gali užsitęsti (nuo 2009 m. tokį sprendimą skyrius gali priimti ir be skolininko raštiško patvirtinimo);
- nuo 2009 m. aiškiai apibrėžiamos sumos (pagal LR CPK), kurioms taikomas priverstinis išieškojimas (ne mažiau 10 Lt ir ne daugiau 1500 Lt), kur anksčiau bendra išieškojimų procedūra buvo skiriama neatsižvelgiant į įsiskolinimo dydį;
- nuo 2009 m. kiekviena įmokų išieškojimo procedūra konkrečiai apibrėžiama pagal iškilusią situaciją ir pasirinktinai išieškoti negalima, kur dar 2006 m. VSD įstatyme, SoDros specialistas direktoriaus nurodymu galėjo pasirinktinai vykdyti įmokų administravimo procesą;
- nuo 2009 m. specialistas nedelsiant gali priimti sprendimą dėl turto arešto (anksčiau - tik kraštutiniu išieškojimo atveju), tikintis, kad skolininkas gali nusišlėpti ar kitaip netekti savo turto;
- nedelsiamai užsitikrinamas skolos išieškojimas (pagal LR CPK), „jei per 20 dienų po įspėjimo įteikimo yra neįvykdomas skolinis įsipareigojimas“, tokiu atveju skyrius turi teisę kreiptis į apylinkės teismo hipotekos skyrių dėl turto priverstinio įkeitimo;
- skyrius turi teisę draudėjui dėl didelio įsiskolinimo Fondo biudžetui, iškelti jo bankroto bylą (pagal LR BĮ), tačiau yra įstatymo trūkumas, kad skolininkas, siekdamas išvengti sudėtingų procedūrų bei skolų mokėjimo, gali įmonę priversti prie tyčinio bankroto arba ją likviduoti;
- skolininkų patikrinimai atliekami tik kartą į penkerius metus, todėl šis ilgas laikotarpis tampa galimybe draudėjui savo turtą perduoti, perleisti ar kitaip jo atsisakyti (pagal LR CPK). Per ilgas laikotarpis stabdo SoDros teritorinio skyriaus galimybę užsitikrinti skolos išieškojimą;
- įtarus nusikalstamą veiką (pagal LR BK), skyrius kompetetingas tokius įtarimus su pagrįstais įrodymais teikti ikiteisminio tyrimo institucijoms, kur pastaroji atlieka tolesnę analizę ir taiko tam tikras bausmes. Tačiau įstatyme išvelgiama spragų dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino (2 metai), tokiu atveju draudėjas turi galimybę po įsiregistravimo pirmus dvejus metus piktnaudžiauti VSD įstatymu, reglamentuojančiu mokesčių sumokėjimą, o po dviejų metų jau veikti sąžiningai susimokant visas įmokas arba likviduojant įmonę savivališkai, nes remiantis LR CK, registru patikrinimas atliekamas kas penkeri metai jei nėra įrodymų, kad veikla vykdoma;

○ skyrius turi galimybę bendradarbiauti su LR AVMI dėl draudėjų tikrinimų bei nuo 2009 m. vykdyti avansinius įmokų nuskaičiavimus iš savarankiškai dirbančių asmenų, ūkininkų, užtikrinančius skolų minimizavimą. Tačiau toks išankstinis neuždirbtų lėšų išmokėjimas apsunkina draudėjų finansinę būklę dėl apyvartinių lėšų stokos ar net išsipareigojimų didėjimo;

Draudėjų ir apdraustųjų mokesčių mokėjimo sąlygų pasikeitimas nuo 2008 m.:

○ sudaromos palankesnės sąlygos draudėjui pranešant apie savo apdraustųjų asmenų VSD pradžių (5 dienos, anksčiau – 3 dienos);

○ sutrumpinamas laikotarpis pateikiant apdraustųjų ketvirtines VSD sumas (iki kito ketvirčio 15 dienos), kur pranešimai teikiami Elektroninės draudėjų aptarnavimo sistemos pagalba (EDAS);

○ sumažintos baudų sumos iki 50% nuo neteisėtai sumažintos VSD įmokos sumos (anksčiau buvo skiriama dvigubai didesnė už šią sumą bauda);

○ nuo 2009 m. skolininkui leidžiama pateikti įrodymus dėl galimo sumokėjimo per šešis mėnesius (2006 m. apibrėžto laikotarpio nėra);

▪ Įmokų administravimą VSDFV Mažeikių skyriuje įtakoja ir vidinė aplinka, kur nuosekliai yra vykdomos priemonės, susijusios su darbuotojų darbo sąlygų bei klientų aptarnavimo kokybės gerinimu. Prie tokių galima priskirti nuo 2008 m. priimtą vienkartinį priedą valstybės tarnautojams, tačiau pareiginė alga nėra orientuota į darbo rezultatus (kaip Didžiojoje Britanijoje, Suomijoje, Vokietijoje) bei VSD pranešimų perkėlimas į elektroninę terpę, padedantis užtikrinti spartesnę duomenų apdorojimą ir efektyvesnį įmokų administravimą.

▪ VSDFV Mažeikių skyriui pavesta rengti strateginių ir metinių veiklos planų projektus, analizuoti patvirtintų planų įgyvendinimą ir rengti jų vykdymo ataskaitas. Prasidėjus ekonominiam sunkmečiui, LR aukščiausioji valdžia, kurdama antikrizinius planus, vykdo atvirkščią politiką, geriausia, kai ekonomika patiria pakilimą (kur JAV, Kinija, Latvija imasi priemonių apsaugoti žmonių socialines garantijas ir darbo vietas, gaivinti ekonomiką, investuoja į darbo vietų kūrimą ir pan.). Auganti mokesčių našta, didelė bedarbystė tik dar labiau apsunkina SoDros įmokų administravimo kokybę.

▪ Nuo 2008 m. skyriaus veiklos planai labiau orientuoti į konkrečius tikslus, tačiau šiems būdingas paviršutiniškumas dėl veiklos įstatyminių apribojimų. Valdžia per menkai analizuoja situaciją nuo jos labiausiai nutolusiuose Lietuvos regionuose, todėl ir skyriaus strateginė veikla tampa tik išsipareigojimų vykdymu neatsižvelgiant į esamas aplinkybes. Ne savalaikis valdžios sprendimų priėmimas dėl SoDros reformos tik dar labiau žlugdo visą sistemą.

▪ Atlikus pasirinktą analizę, rezultatai parodė, kad Valstybės vykdomas įmokų surinkimas per socialinio draudimo fondą, susiduria su įvairiomis problemomis, tai ir antikrizinių priemonių trūkumas, neapgalvoti bei skuboti teisiniai sprendimai, kurių rezultatai – įstatymų spragos, per

didelis teisinis spaudimas priimant sprendimus LR VSDFV teritorinių skyrių atžvilgiu. Tokie neigiami veiksmai dar labiau gilina socialinio draudimo problemas. Todėl darbo įvadinėje dalyje išsikelta hipotezė, kad „valstybės vykdomas įmokų surinkimas per socialinio draudimo fondą, susiduria su įvairiomis problemomis (ypač ekonominės krizės situacijoje), kurias gilina neefektyvi teisinė bazė bei nepakankamas strategavimas“, pasitvirtino.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Pateikus apibendrinančias darbe atliktos analizės išvadas, galima pateikti atitinkamus pasiūlymus bei rekomendacijas siekiant efektyvinti ne tik LR VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus veiklą, bet ir LR aukščiausios valdžios sprendimus, susijusius su SoDros mokesčių administravimu ekonominės krizės situacijoje:

- LR Vyriausybei:

- Būtina keisti valdančiųjų organų požiūrį į ekonominę krizę, būtent, vykdyti ekonomiką skatinančią, o ne stabdančią politiką. Svarbiausia, labiau atsižvelgti į mokesčius mokantįjį, į jo finansines galimybes, o ne į biudžeto apimtį. Mokestinių tarifų mažinimas įgalintų kurtis naujoms darbo vietoms taip mažinant bedarbystę bei didinant įmokų surenkamumo lygį;

- Svarbu siekti pagrindinio socialinės politikos ir konkrečiai, socialinio draudimo principo – solidarumo, kartų susitarimo. Išmokos, neatitinkančios mokamų įmokų žlugdo sistemą, nes draudėjai ir apdraustieji nebepasitiki jos funkcionalumu.

- LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai:

- Svarbu didinti decentralizacijos lygį tarp SoDros teritorinių skyrių, nes jų vietos ekonominis, socialinis bei kultūrinis pobūdis gali sąlygoti teisinių sprendimų neatitikimą. Būtina didesnė sprendimų priėmimo laisvė ne tik taikant administracines priemones, bet ir kuriant strateginius planus, skirstant finansinius resursus (būtiną kaupiamąjį rezervą, kurį efektyviausia kaupti ekonomikos pakilimo laikotarpiu).

- LR Socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriui:

- Dažna įstatymų redakcija ir jų gausa apsunkina socialinio draudimo sistemos būklę, nes sprendimai priimami per vėlai ir neapgalvotai. VSDFV Mažeikių skyrius, turėdamas pakankamai plačias kompetencijas išieškant skolas į Fondo biudžetą, susiduria su įvairiomis įstatymų spragomis, todėl būtina nuosekli ir labai išsami jų analizė bei korekcija.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra

1. Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas
2. Bagdanavičius, J., (2005), *Socialinės sferos sociologija: teorinis-metodologinis aspektas (schemos, skaidrės ir testai)*. Mokomoji knyga – Vilnius: VPU, socialinių mokslų katedra
3. Bosas, A. (2004). *Strateginis valdymas: nuo korporacijos iki valstybės*. Klaipėda
4. Buckiūnienė, O., Meidūnas, V., Puzinauskas, P., (2003). *Lietuvos finansų sistema*. Mokomoji knyga - Vilnius
5. Budreikaitė, D., (2003). *ES vidaus rinka. Laisvas prekių judėjimas* // Europos komitetas prie LRV
6. Būdvytienė, J., (2006). *Fiskalinės politikos esmė. Fiskalinės politikos įgyvendinimo problemos* // Fiskalinė politika, Vilnius
7. Buškevičiūtė, E., (2005). *Mokesčių sistema*. Vadovėlis – Kaunas: KTU
8. Buškevičiūtė, E., (2006). *Viešieji finansai* – Kaunas: KTU
9. Čepinskis, J., Raškinis, D., Stankevičius, R., Šernius, A., (1999). *Draudimas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, p. 460
10. Drašutis, E., (2001). Socialinės kortelės projektas (Faktai apie projektą pagal 2001 m. pradžios būklę) // UAB „Sintagma sistemos“
11. Ikanas, A., Čičinskas, J., (2001). *Dažniausiai užduodami klausimai apie Lietuvos stojimą į ES* // Europos komitetas prie LR Vyriausybės, Vilnius
12. *Integruotas strateginio valdymo procesas*, (2008). Studijų modulis: Prognozavimas ir strateginis valdymas // paskaitos konspektas Nr. 5, Šiauliai: Šiaulių Universitetas
13. Išoraitė, M., (2005). *Socialinių paslaugų administravimas*, Mokomasis leidinys – Vilnius: MRU
14. Junevičius, A., (1999). *Europos Sąjunga: istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai*, Kaunas – KTU, p. 206
15. Levišauskaitė, K., Rūškys, G., (2003). *Valstybės finansai*. Vadovėlis – Kaunas: VDU
16. Martinussen, J. (1999). *Society, state & market: a guide to competing theories of development*. – Bangladesh: The University Press Limited
17. Matakas, J., (1999). *Šiuolaikinė valstybė*, Kaunas: Technologija, p. 572
18. Penkaitis, N., (2007). *Lietuvos ekonomikos vizija*, LSDS taryba
19. Pieters, D., (1998). *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius, p. 148
20. Politt, Ch., Bouckaert G., (2003). *Viešojo valdymo reforma*. Vilnius: Algarvė
21. Puškorius, S. (2002). *Viešojo sektoriaus institucijų administravimas*. Monografija. Vilnius: LTU

22. Raipa, A. (2003). *Strateginis planavimas viešajame administravime. Viešasis administravimas*. Monografija, Kaunas: Technologija, , p. 274-292
23. Raipa, A., (2004). *Viešojo administravimo efektyvumas*. Monografija – Kaunas: KTU
24. Skominas, V., (2000). *Mikroekonomika*. Vilnius: VU, teorinės ekonomikos katedra
25. Snieška, V. ir kt., (2001), *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija
26. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu Nr. A1-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija, 2010-01-29
27. *Socialinio draudimo pagrindai (metodine medžiaga)*. VSDFV Mokymo centras, 2007 m.
28. Staponkienė, J. (2004). *Strateginio valdymo ypatumai viešojo sektoriaus organizacijose. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2004, p. 264-270
29. Stoner, J., Freeman, R., Gilbert, D., (2001). *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika. p. 13
30. Šapalienė, L., (2008). *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Mokomoji knyga, Vilnius
31. Šemetinė, S., (2007). *Teoriniai ir praktiniai mokesčių sistemos formavimo aspektai // Magistro darbas, Šiauliai: ŠU*
32. *Užimtumas Europoje*. Santrauka. Europos komisijos rankraštis, (2006). Vilnius
33. Valackienė, A., (2005). *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*, – Kaunas: KTU
34. VSDFV Mažeikių skyriaus 2007, 2008, 2009 metų veiklos ataskaitos, patvirtintos VSDFV Mažeikių skyriaus direktoriaus įsakymu
35. *VSDFV prie SADM veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyriaus VSDFV teritorinių skyrių ir kitų fondo įstaigų 2008 m. veiklos vertinimo ataskaita*, (2009). Vilnius
36. VSDFV prie SADM, (2009). *Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2008 m. // VSD draudėjai ir apdraustieji, bendri VSDF biudžeto rodikliai*
37. Zaicev, S., (2008). *Socialinio sektoriaus ekonomika*, Mokomoji knyga - Vilnius: VGTU
38. Esping-Andersen, G., (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: PUP
39. Federal Republic of Germany and Luxembourg, (1977). *Agreement concerning the collection and recovery of social security contributions*. Signed at Bonn, No. 15739
40. Togleris, B., (2003). *Tax morale: theory and empirical analysis of tax compliance*. Disertacija Universität Basel
41. Россинский, Б.В., (2000). *Административное право. Вопросы и ответы*, Москва
42. Roselieb, F., (1999). *Frühwarnsysteme in der Unternehmenskommunikatio*, Manuskripte aus den Instituten für Betriebswirtschaftslehre der Universität Kiel. Kiel, p.385

Moksliniai straipsniai

43. Bernotas, D., Guogis, A., (2003). *Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos*. Monografija, p. 18
44. Guogis, A., (1999), *Kodėl vengiama socialinių mokesčių?* // Esu. Nr. 3 (176), p. 31
45. Guogis, A., (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas, p. 70
46. Guogis, A., (2002). *Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio*. Politologija, Vilnius: LTU, viešojo administravimo katedra, 2002/4 (28)
47. Guogis, A., Liudvinovičienė, A., (2005), *Lietuvos ir Švedijos socialinių modelių skirtumai*, Vilnius: MRU
48. Guogis, A., (2006), *Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese: Lietuvos atvejis*
49. Gurdgiev, Constantin T., (2002). *Airijos patirtis mokesčių konkurencingumo srityje: ar fiskalinė politika seka rinkomis ir atvirkščiai?* Airija: Trinity koledžas
50. Lazutka, R., (2008). *Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai* // Ekonomika – Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 82
51. Levišauskaitė, K., Šinkūnienė, K., (2006). *Mokesčių kultūros ir mokesčių mentaliteto aspektai efektyvioje valstybės mokesčių sistemoje* // Viešoji politika ir administravimas, Kaunas, Nr.15, p. 13, 14
52. Matakas, J., Smalskys, V., (2007). *Šiuolaikinės Ukrainos socialinės politikos tendencijos* // Viešoji politika ir administravimas, Kaunas, Nr. 19
53. Mitrulevičius, G., (2008). *Lietuvos socialdemokratų požiūris į progresinius mokesčius programose ir praktikoje: istorija ir šiandiena*, politologas, SETI ekspertas, Vilnius
54. Paulauskas, A., (2006). *Mokesčių vengimo sąvoka, požymiai bei santykis su mokesčių slėpimu* // Viešoji politika ir administravimas, Vilnius, Nr.15
55. Sipavičienė, I., (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė* // Tarptautinė migracijos organizacija
56. Skučienė, D., (2006). *Individualizacijos plėtra socialinių rizikų draudimo srityje* // Filosofija. Sociologija, Vilnius, Nr. 2, p. 47
57. Skuodis, M., (2009). *Naujųjų Europos Sąjungos valstybių narių gerovės režimų vieta tradicinių Europos socialinių modelių tipologijoje*. Lietuvos mokslų akademija // Sociologija, T. 20, Nr. 2
58. Smalskys, V., (2005). *„Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypties teoriniai aspektai*// Viešoji politika ir administravimas, Nr. 11. p. 86 – 87
59. Stačiokas, R., Mažeika, A., Šerėnienė, L., (2004). *Mokesčių sistemos poveikis verslui ir jo vertinimo tendencijos* // Ekonomika, Nr. 67 (2)

60. Vanagas, R., (2006). *Naujosios viešosios vadybos taikymo galimybės šalies vietos savivaldos sistemoje esant dabartinei teisinei bazei* // *Ekonomika ir vadyba*, 2 (7)
61. Barrant, P., Ross, S., Harrison, G., (2004). *Integrating a Unified Revenue Administration for Tax and Social Contribution Collections: Experiences of Central and Eastern European Countries* // International Monetary Fund
62. Bernasconi, M., (1997). *Tax evasion and orders of risk aversion* // Dipartimento di Economia Pubblica, Università di Pavia, *Journal of Public Economics* 67 123–134, Italy
63. Combest, L., (2005). *Tax culture could change code* // Lubbockonline – direct business
- Шаповалова І. В., (2006). *Методи оцінки результативності соціально – економічного розвитку регіонів України*. Зб. пр. конф. ХарПІ НАДУ. Харків. Вид. - во: Магістр, 20
64. France and Belgium, (1977). *Agreement concluded in application of article 92 of EEC Regulation No. 1408/71 of 14 June 1971 concerning the social security of migrant workers (with annex)*. Signed at Paris, No. 17094
65. Hoerner, J.A., Bosquet, B., (2001). *Environmental Tax Reform: The European Experience* // Center for a Sustainable Economy, Washington, DC
66. Joumard, I., (2002). *Tax Systems in European Union Countries* // OECD Economic Studies No.34, 2002/1
67. Kelman, H., (1965). *Manipulation of Human Behavior: An Ethical Dilemma for the Social Scientist*, *Journal of Social Issues*, No 21, p. 31-46
68. KPMG Baltics Sia, (2007). *Republic of Latvia Tax Card as of 2008* // Audit, Tax, Advisory
69. Massey, D. S., (1999). *International migration at the Dawn of the Twenty – First Century: The Role of the State*. *Population and Development Review*, New York, vol. 25, No. 2
70. Nerre, B., (2001). *The Concept of Tax Culture*. *National Tax Association Proceedings Ninety-Forth Annual Conference 2001*, Baltimore, Maryland
71. Olsson, G., (1997). *Introduction to Taxes and Tax Administration in Sweden* // Local and Regional Tax administration in traditinio Countries
72. Rohatgi, R., (2002). *Basic International Taxation*. Hague: Kluwer Law International
73. *Social security costs in Sweden*, (2008). Invest in Sweden Agency P.O. Box 90 SE-101 21 Stockholm, Sweden
74. Todaro, M. P., (1976). *International migration in developing countries*. Geneva: International Labor office
75. Эхануров, Ю. І., (2004). *Виступ на слуханнях у комітеті ВР України з питань промислової політики і підприємництва на тему: Про хід впровадження Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”* 13
76. Golinowska, S., (2000). *Polityka społeczna*. Warszawa: Poltext

Norminiai aktai

77. Lietuvos socialdemokratų partijos alternatyvioji vyriausybės programa, sutrumpinta, (2008). Koalicinių socialdemokratų vyriausybių darbai 2001 – 2008 metais, projektas - 6
78. LR Finansų ministerija, (2009). Delspinigiai už nesumokėtus ar pavėluotai sumokėtus mokesčius // Žin., 2009, Nr. V-32
79. LR Seimo nutarimas dėl LR Vyriausybės programos, 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52, Vilnius
80. LR Vyriausybės 1994-11-18 nutarimas Nr.1156 dėl patvirtintų VSD pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų // Valstybės žinios, 1994, Nr.91-1781; 2005, Nr.83-3066
81. Nutarimas dėl LR apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu ir VSD išmokų gavėjų registro steigimo, jų nuostatų patvirtinimo ir veiklos pradžios nustatymo // Žin., 2007, Nr. 50-1932
82. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III) // Žin., 2007, Nr. 68-2497
83. VMI prie LR FM viršininko ir VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl bendradarbiavimo taisyklių patvirtinimo // Žin., 2006, Nr. 86-3391
84. VSDFV Mažeikių skyriaus nuostatai // Patvirtinta VSDFV prie SADM direktoriaus 2005 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. V-34
85. VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymas dėl draudėjų apskaitos vykdymo darbo procedūrų patvirtinimo, Žin., 2009, Nr. V-25
86. VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247)
87. VSDFV prie SADM nuostatai // ministro įsakymas, 2005 Nr. A1-14
88. VSDFV prie SADM 2008-2010 m. strateginis veiklos planas, (2008). Patvirtinta Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. A1-113
89. VSDFV teritorinių skyrių klientų aptarnavimo kokybės vertinimo taisyklės, patvirtintos VSDFV direktoriaus 2004-09-09 įsakymu Nr. V-334

Įstatymai

90. Europos vietos savivaldos chartija, (1999) // Valstybės žinios, Nr. 82-2418
91. LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., Nr. 1-1; Žin., 1992 Nr. 21-610; Žin., 2000 Nr. 22-552
92. LR Baudžiamasis kodeksas // Žin., Vilnius, 2000, Nr. VIII-1968
93. LR Civilinio proceso kodeksas // Žin., 2002, Nr. IX-743
94. LR Fiskalinės drausmės įstatymas // Žin., 2007, Nr. 120-4881
95. LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą // Žin., 2008, Nr. 149-6033

96. LR Įmonių bankroto įstatymas // Žin., 2001, Nr. 31-1010
97. LR Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014
98. LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 2007, Nr. X-1338
99. LR Mokesčių administravimo įstatymas // Žin., 2004, IX-2112
100. LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas // Žin., 1991, Nr. 16-411; Žin., 1993, Nr. 1-1339
101. LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas // Žin., 2007, Nr. 77-3047; Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 141-6198; LR aukščiausiosios tarybos pirmininko pavaduotojas Kuzmickas B., Vilnius, 1990 m. spalio 23 d. Nr. 1-696
102. LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 1-1336; Žin., 2004, Nr. 171-6295; Žin., 2008, Nr. 149-6019; Žin., 2008, Nr. 55-2081
103. LR VSD pensijų įstatymas // Žin., 1994, Nr.59-1153; Žin., 2005, Nr.71-2555
104. LR Valstybės tarnybos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 66-2130; Žin., 2002, Nr. 45-1708
105. LR Viešojo administravimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 60-1945
106. Mokesčių mokėtojo registro tvarkytojas // Žin., 1998, Nr. 17
107. VMI prie LR FM viršininko 2007-07-10 įsakymas Nr. VA-53 „Dėl VMI prie LR FM viršininko įsakymo 2005-04-04 Nr. VA-29 „Dėl nuolatinių Lietuvos gyventojų, vykdančių individualią veiklą, įregistravimo į Mokesčių mokėtojų registrą / išregistravimo iš Mokesčių mokėtojų registro“ pakeitimo“ įstatymas // Žin., 2007, Nr. 81-3356
108. Par valsts sociālo apdrošināšanu, (Publicēts:Vēstnesis 274/276 1997.10.21., 19.06.20). likums (L.V., 9.jūl., nr.104; Ziņotājs, 2008, nr.15); 11.12.2008. likums (L.V., 30.dec., nr.202; Ziņotājs, 2009, nr.3); 16.06.2009. likums (L.V., 30.jūn., nr.100) – Latvijas Republikas socialinio draudimo įstatymas

Kita specialioji literatūra

109. *Atidedamas socialinės kortelės įdiegimas*, (2003). Verslo žinios, Nr. 92, 4p., Žinios. [žiūrėta 2010-02-01] Prieiga per internetą:<<http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=164662>>
110. Bitinas, A., (2006), *Kaip A.Kubiliui tvarkytis su deficitine “Sodra”?* [žiūrėta 2009-01-14] Prieiga per internetą:<www.lrt.lt>
111. Bitinas, A., (2006a). *Naujasis valstybinio socialinio draudimo įstatymas, komentarai*, [žiūrėta 2009-05-25] Prieiga per internetą:<http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=821&new_id=647>
112. *Ekonominių tyrimų centro statistinių duomenų bazė*, (2009). [žiūrėta 2009-01-25] Prieiga per internetą:< <http://www.erc.lt/news>>

113. Lietuvos fiskalinė politika: patirtis ir galimybės, (2007). *Finansų ministerijos fiskalinės politikos interneto kursas: 7 paskaita: valstybės pajamų politika*, [žiūrėta 2008-11-15] Prieiga per internetą: <<http://www.fmmc.lt/lit/world/paskaita11-2.htm>>
114. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, (2008). *Pasisakymai apie Lietuvos socialinę politiką*, [žiūrėta 2008-11-15] Prieiga per internetą: <www.llri.lt>
115. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, (2009). *23-iasis Lietuvos ekonomikos tyrimas (2008/2009)*, [žiūrėta 2009-11-25] Prieiga per internetą:<http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/23_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20082009_2/5407;from_topic_id:5091>
116. *Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija*, [žiūrėta 2009-02-15] Prieiga per internetą:<<http://www.unesco.lt/unesco/>>
117. LR Statistikos departamentas, (2009). *Bendroji statistikai* [žiūrėta 2009-09-21] Prieiga per internetą: <www.statgov.lt>
118. Majauskas, P., (2006). *Galimybė mokesčius išieškoti be ginčo*. [žiūrėta 2009-01-14] Prieiga per internetą:<<http://www.paciolis.lt/?cid=30320&details=1>>
119. Malinauskas, G., (2007). *Lietuvos darbo migracijos teisės aktų analizė // Dirbk savo šalyje*, [žiūrėta 2009-09-29] Prieiga per internetą:< http://www.ssinstitut.lt/dss/page_144.html>
120. Mitrulevičius, G., (2008). *Lietuvos socialdemokratų požiūris į progresinius mokesčius programose ir praktikoje : istorija ir šiandiena // politologas, SETI ekspertas* [žiūrėta 2009-01-25] Prieiga per internetą:< www.seti.lt/?_nm_shot=files.1.1-18&_nm_nosession=1>
121. *Mokesčiai ir jų rūšys*, (2009). 20 tema, [žiūrėta 2009-06-15] Prieiga per internetą:< http://www.klvtk.lt/gallery/tf_saruno/20_tema.doc>
122. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, (2003) [žiūrėta 2009-11-19] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=217644>.
123. Palšmitienė, L., (2009). „Sodros“ aktualijos-nauji įmokų tarifai, Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, Nr. 2(530), [žiūrėta 2009-02-12] Prieiga per internetą:< http://www.aktualijos.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=2390&Itemid=99999999>
124. Paulauskas, A., (2006). *Mokesčių vengimas: mokestinių ginčų komisijos prie LR Vyriausybės straipsnis*, [žiūrėta 2008.10.15] Prieiga per internetą:<http://www.mzinios.lt/lt/2006-02-11/straipsniai/mokesciu_teise/mokesciu_vengimas.html>
125. Pocius, A., (2002). *Demografinės situacijos pokyčiai Lietuvoje: problemos ir pasekmės // "XXI amžiaus" priedas apie Lietuvą ir pasaulį Nr. 7 (7)*, [žiūrėta 2009-06-17] Prieiga per internetą:< http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/2002_7_7/p3_1.html>
126. Rutkauskaitė, R., (2009). „Sodros“ deficitą perkopė 1,2 mlrd. Lt, „Verslo žinios“ [žiūrėta 2009-05-22] Prieiga per internetą:< http://vz.lt/straipsnis/2009/06/05/Sodros_deficitas_perkope_12_mlrld_Lt#continue>

127. Savukinas, V., (2009). Latvijos ekonomikos stabilizavimo ir augimo atgaivinimo programos tikslai [žiūrėta 2010-01-15] Prieiga per internetą:< <http://www.slaptai.lt/ekonomika-ir-finansai/571-kaip-krize-iveiks-latviai.html>>
128. *Šengeno erdvė* [žiūrėta 2009-09-26] Prieiga per internetą:< <http://www.ltconsny.org/Konsuline%20informacija%20-%20failai/Apie%20Sengena.htm>>
129. Šimašius, R., (2006). *Lubos „Sodrai“ kilstelėtų jos grindis ir ekonomiką // Mokesčiai ir biudžetai: Komentarai, Lietuvos radijas* [žiūrėta 2009-12-11] Prieiga per internetą:< http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/lubos_sodrai_kilsteletu_jos_grindis_ir_ekonomika/3878;from_topic_id:19>
130. *Foras Aiseanna Saothair // Training and Employment Authority – Faktai apie Airiją*, (2008). [žiūrėta 2009-09-06] Prieiga per internetą:<<http://fas.ie/en/Job+Seeker/Working+and+Training+Abroad/Non-Irish+Jobseekers/Know+before+you+go/Lithuanian/facts.htm>>
131. *International Monetary Fund*, (2009). [žiūrėta 2009-05-17] Prieiga per internetą:< <http://www.imf.org/external/index.htm>>
132. *Social Policy*, (2008). [žiūrėta 2009-05-17] Prieiga per internetą:< http://glossary.lt.eea.europa.eu/terminology/concept_html?term=socialin%C4%97%20politika>
133. Sorensen, T. (2001). Regional development: Some Issues for Policy Makers [žiūrėta 2009-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.aph.gov.au/library/pubs/rp/1999-2000/2000rp26.htm>>.
134. Sustainable development strategies. What are they and how can development co-operation agencies support them? (2001). Organisation for Economic Co-operation and Development [žiūrėta 2009-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/60/55/1899857.pdf>>.
135. Sweden Financing social security, (2007). *Financing social protection* [žiūrėta 2009-09-15] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/missoc_info_en.htm>

PRIEDAI

ŠALIŲ SOCIALINIO DRAUDIMO MODELIAI

	I modelis	II modelis	III modelis
Koncepcija	Liberalus, likutinis (marginalinis)	Korporatyvus, pramonės pasiekimų	Socialdemokratinis, institucinis-perskirstomasis
Valstybės poveikis	Minimalus, tik socialinė parama	Valstybinė socialinė parama	Valstybė svarbiausias siekis politikos srityje - išlyginti gyventojų galimybes gerovei pasiekti, taikant platų pajamų perskirstymą
Svarbiausi veikėjai	Šeimas, privatus draudimas	Darbdaviai ir darbuotojai	Valstybė, darbdavių asociacijos
Socialinis draudimas	Savarankiškumas tiek įmokų surinkime, administravime, tiek jų paskirstyme	Tik dirbantiems – būtent, samdomiems darbuotojams	Universali
Turintys teisę	Lėšų testavimas	Darbas	Pilietybė
Finansinė atsakomybė	Valstybė	Darbdavių ir valstybės	Valstybės
Kompensacijos lygis	Diferencijuotos įmokos, tiesiogiai susijusios su išmokomis	Įmokų dydis ir kokybė priklauso nuo kiekvieno asmens dalyvavimo darbo rinkoje bei jo sumokėtų įmokų socialinio draudimo schemai	Įmokos mokamos nuo tam tikros pajamų metinės bazinės sumos, kurią nustato šalies socialinio draudimo administracija kiekvienais metais
Santykis darbo rinkoje	Pagal darbą, rinkos situaciją	Dirbančiųjų ir nedirbančiųjų	Minimalus pragyvenimo lygis, nepriklausomai nuo dalyvavimo darbo rinkoje
Tikslas	Skurdo lygybė, taikymas	Pajamų praradimas Pajamų išlaikymas	Pajamų perskirstymas, palankus besidraudžiančiajam
Įmokų administravimo ypatumai	Technologijų išvystymas išieškant mokesčius (nuo 7 m.) – didelės baudos. Mokesčių mokėtojų korektiško elgesio bei pareigos jausmo išugdymas	Visuotinis gyventojų pajamų deklaravimas (nuo 14 m.). Mokesčių administravimo organizacijų pasiskirstymas į federalinio lygio, regionų ir vietinės valdžios organus (patikros – baudos)	Solidarumo išplėtojimas dėl palankios socialinės politikos. Keletas valdymo lygių, padedančių efektyviai administruoti įmokas. Nuo 1947 m. įvesti Asmens tapatybės numeriai, kurie yra šiuo metu kaip priemonė siekiant palengvinti surinkimą.
Šalis	JAV, Australija, Kanada	Vokietija, Belgija, Prancūzija, Ispanija, Portugalija	Švedija, Norvegija

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Buškevičiūtė E., (2005). Mokesčių sistema. Vadovėlis – Kaunas: Kauno technologijos universitetas; Matakas J., (1999). Šiuolaikinė valstybė, Kaunas: Technologija, p. 572; Esping-Andersen G., (1990). The Three Worlds of Welfare Capitalism. - Princeton: Princeton University Press; Social security costs in Sweden, (2008). Invest in Sweden Agency P.O. Box 90 SE-101 21 Stockholm, Sweden; Federal Republic of Germany and Luxembourg, (1977). Agreement concerning the collection and recovery of social security contributions. Signed at Bonn, No. 15739; France and Belgium, (1977). Agreement concluded in application of article 92 of EEC Regulation No. 1408/71 of 14 June 1971 concerning the social security of migrant workers (with annex). Signed at Paris, No. 17094; Sweden Financing social security, (2007). Financing social protection [žiūrėta 2009-09-15] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/misoc_info_en.ht>; Olsson G., (1997). Introduction to Taxes and Tax Administration in Sweden // Local and Regional Tax administration in traditinio Countries

SOCIALINIO DRAUDIMO SISTEMOS IR ADMINISTRAVIMO YPATUMAI EUROPOS REGIONUOSE

Šalis	Socialinio draudimo sistemos pagrindiniai bruožai	Įmokų į VSDF biudžetą administravimo ypatumai
Vakarų Europa (Airija, Didžioji Britanija)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nėra apibrėžta pašalpų mokėjimo trukmė ir atleidžiama nuo pajamų mokesčio už pajamas pakeičiančias socialines išmokas; ▪ Ši socialinio draudimo sistema padeda sukurti papildomą paskatą pasinaudoti pašalpomis ir siekti oficialaus bedarbio statuso; ▪ Vyrauja privačios schemos, orientuotos į buvusias įmokas; ▪ Kiekvienas įmokų mokėtojas pagal savo gaunamas mėnesines pajamas tarsi kaupia savo pensiją ar pašalpą ateičiai ir atėjus reikiamam momentui, jis gauna tiek, kiek buvo susitaupęs. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Silpna socialinio draudimo administravimo sistema - nevykdomos sankcijos dėl sukčiavimo pašalpomis; ▪ Administravimas yra ne esminis socialinio draudimo veiksnys, nes mokėtojas yra vienokiu ar kitokiu atveju suinteresuotas mokėti.
Rytų Europa (Ukraina)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Didelė decentralizacija ir valdžių pasidalijimas įgyvendinant socialinę politiką; ▪ Už socialinį draudimą ir administravimą atsakingi centrinių ir regioninių šalies institucijų padaliniai; ▪ Kompensacijos lygis priklauso nuo gaunamų pajamų kitimo lygio. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vyrauja centriniai ir regioniniai šalies institucijų padaliniai, turintys tam tikras įmokų administravimą reguliuojančias programas (metodika, leidžianti palyginti socialinius ekonominio vystymosi indikatorius bei atlyginimo kitimą kiekvieną mėnesį).
Šiaurės Europa (Latvija, Estija)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tikslas yra suteikti garantijas gyventojams tam tikrų rizikų ir situacijų metu, susijusias su nuostoliais ar sumažinti pajamas ir padidinti išlaidas; ▪ Socialinė parama ir paslaugos, skirtos asmenims, kuriems ši parama būtina, siekiant užtikrinti socialinį gerbūvį; ▪ Valstybė yra svarbiausias veikėjas, egzistuoja privatūs pensijų fondai; ▪ Išmokos yra finansuojamos iš privalomų įmokų, kurias moka darbuotojai ir darbdaviai. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Socialinių reikalų ministerija, kuriai pavaldi socialinio draudimo valdyba - administruoja pensijų draudimą ir šeimos išmokų sistemas; ▪ Administruojant įmokas yra vykdomi tiesioginiai kontaktai per 4 regioninius pensijų biurus, pavaldžius tarybai su apdraustaisiais ir naudos gavėjais; ▪ 4 regioniniai biurai turi skyrius arba filialus visose apskrityse; ▪ Pensijų tarnybos procesą iš dalies organizuoja bankai arba pašto įstaigos.
Vidurio Europa (Lenkija)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Svarbiausias pensijų ir rentų draudimas; ▪ Draudimo įmokų apskaičiavimo pagrindas keičiasi kartą per ketvirtį; ▪ Valstybė yra svarbiausias veikėjas, egzistuoja privatūs pensijų fondai. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Valstybinė mokesčių inspekcija (identifikacinio numerio suteikimas); ▪ Jeigu draudimo įmokų mokėtojas laiku nesumoka draudimo įmokų, draudimo įmokos suma didinama delspinigiais, (pvz., Lenkijoje jie sudaro 200% nuo lombardinio kredito procentinės sumos, kurią nustato Lenkijos Nacionalinis bankas).

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Gurdgiev, Constantin T., (2002). *Airijos patirtis mokesčių konkurencingumo srityje: ar fiskalinė politika seka rinkomis ir atvirkščiai?* Airija: Trinity koledžas; Smalskys V., (2005). „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai// *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 11. p. 86 – 87; Эхануров Ю. И., (2004). *Виступ на слуханнях у комітеті ВР України з питань промислової політики і підприємництва на тему: Про хід впровадження Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”* 13 квітня; Шаповалова І. В., (2006). *Методи оцінки результативності соціально – економічного розвитку регіонів України*. 36. пр. конф. ХарPI НАДУ. Харків. Вид. - во: *Magistr*, 20; Hoerner J.A., Bosquet B., (2001). *Environmental Tax Reform: The European Experience* // *Center for a Sustainable Economy*, Washington, DC; Barrand P., Ross S., Harrison G., (2004). *Integrating a Unified Revenue Administration for Tax and Social Contribution Collections: Experiences of Central and Eastern European Countries* // *International Monetary Fund*

ATIDĖJIMŲ IR ATLEIDIMŲ NUO ĮSISKOLINTŲ ĮMOKŲ CHARAKTERISTIKA

Principai	Taikymo sąlygos	Pagrindiniai veiksmai
Tvarka		
1. Įmokų į Fondą įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimas (tik iki vienerių metų)		
Draudėjams, mokantiems VSD įmokas už apdraustuosius	Jei draudėjas per 3 paskutinius mėnesius iki prašymo pateikimo sumokėjo už vidutinės šių 3 mėnesių apskaičiuotas VSD įmokas ir jo finansiniai įsipareigojimai yra mažesni už jo turą	Fondo valdybos teritoriniam skyriui skolininkas turi pateikti motyvuotą prašymą, kuriame nurodoma įsiskolinimo priežastis; būsima veikla, padėsianti pagerinti draudėjo finansinę būklę; įsiskolinimo grąžinimo grafikas; paskutinio ataskaitinio laikotarpio finansinė ataskaita
Savarankiškai dirbantiems asmenims, mokantiems VSD įmokas už save	Bet koku atveju kreipiantis dėl VSD įmokų įsiskolinimo sumokėjimo atidėjimo	Fondo valdybos teritoriniam skyriui skolininkas turi pateikti motyvuotą prašymą, kuriame nurodoma įsiskolinimo priežastis; įsiskolinimo grąžinimo grafikas
2. Delspinigių išieškojimo laiko atidėjimas ir atleidimas nuo jų mokėjimo		
Draudėjams	Jei draudėjas buvo susidūręs su aplinkybėmis, kurios nepriklausė nuo draudėjų valios, kurių jie nenumatė ir negalėjo numatyti, dėl to negalėjo laiku sumokėti	Fondo valdybos teritoriniam skyriui pateikti: motyvuotą prašymą; dokumentus, patvirtinančius įsiskolinimo priežastį; paskutinio ataskaitinio laikotarpio finansinę ataskaitą; delspinigių sumokėjimo grafiką
Įstaigos ir organizacijos, visiškai išlaikomos iš LR valstybės ir savivaldybių biudžetų	Gali būti atleistos nuo delspinigių mokėjimo tik tiek, kiek jos nebuvo finansuojamos pagal Finansų ministerijos ir savivaldybių pateiktas ataskaitas	
3. Baudos, jų sumokėjimo (išieškojimo) atidėjimas ir atleidimas nuo mokėjimo (iki vienerių metų)		
Draudėjams	Jei draudėjas buvo susidūręs su aplinkybėmis, kurios nepriklausė nuo draudėjų valios, kurių jie nenumatė ir negalėjo numatyti, dėl to negalėjo laiku sumokėti	Fondo valdybos teritoriniam skyriui pateikti: motyvuotą prašymą, kuriame išdėstytos aplinkybės, dėl kurių buvo apskaičiuotos per mažos VSD įmokos; paskutinio ataskaitinio laikotarpio finansinę ataskaitą; patikrinimo akto, kuriame apskaičiuota bauda, kopiją; baudų mokėjimo grafiką (tik atidėjimo atveju); dokumentą, patvirtinantį patikrinimo aktu papildomai priskaičiuotų VSD įmokų mokėjimą
4. Įmokų skolų, delspinigių ir baudų pripažinimas beviltiškomis		
Jei jų neįmanoma išieškoti dėl objektyvių priežasčių arba jas priverstinai išieškoti netikslinga socialiniu ir (arba) ekonominiu požiūriu	Nerasta socialinio draudimo įmokų mokėtojo turto arba rastas turtas yra nelikvidus (mažai likvidus); priverstinio išieškojimo išlaidos didesnės už mokestinę nepriemoką; netikslinga priverstinai išieškoti nepriemokos, nes sunki fizinio asmens ekonominė (socialinė) padėtis: fiziniam asmeniui reikia valstybės paramos (asmuo yra pensinio amžiaus, invalidas, asmeniui reikalingas gydymas, medicininė profilaktika ir rehabilitacija, asmuo yra bedarbis, gauna socialinę pašalpą) arba tokia parama jau teikiama.	

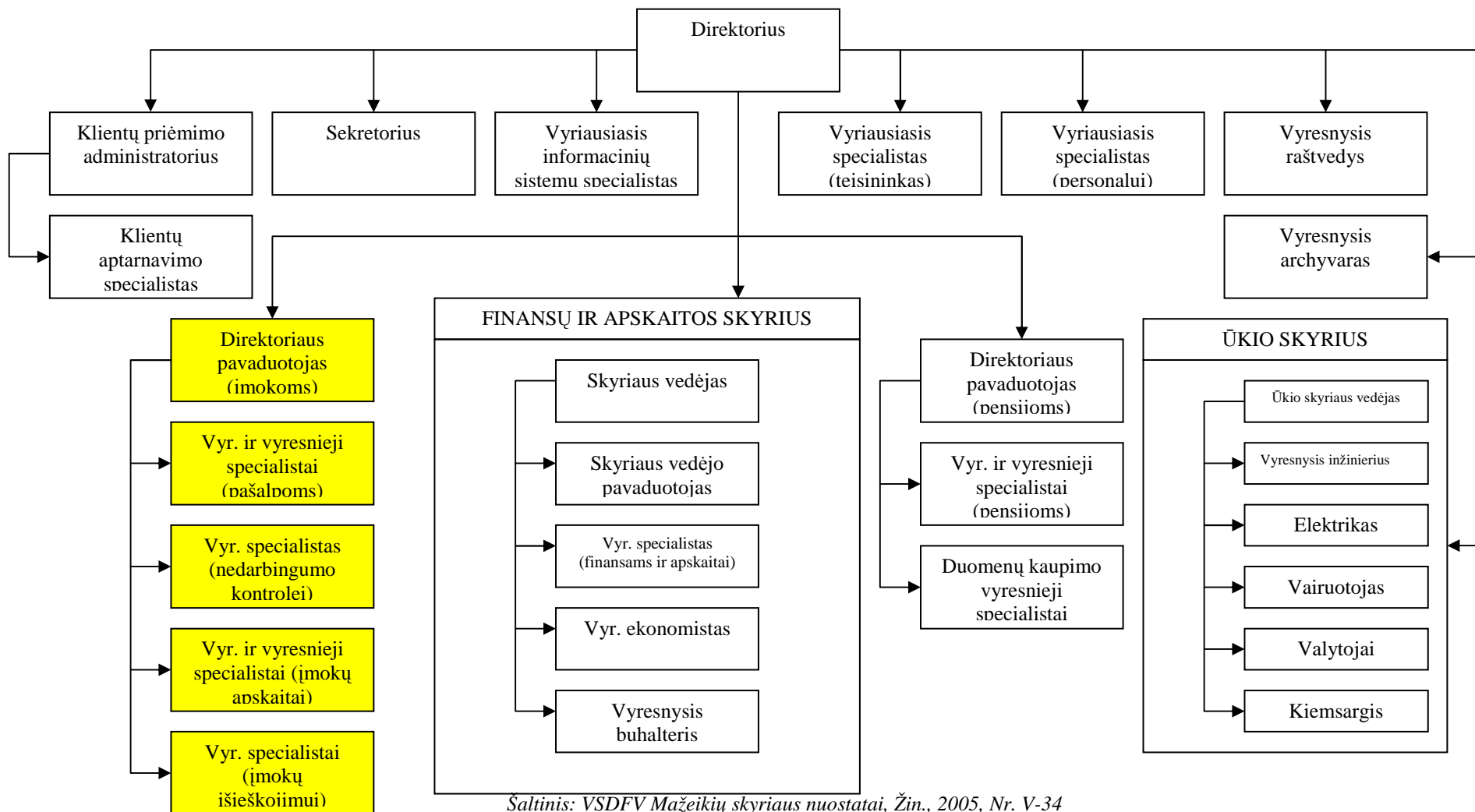
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: LRV nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 75-2725; LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Žin., 2004, Nr. 171-6295; VSDFV prie SADM dėl LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo, Žin., 2008, Nr. 149-6019

VSDFV SUBALANSUOTOS PLĖTROS STRATEGIJOS PRINCIPAI

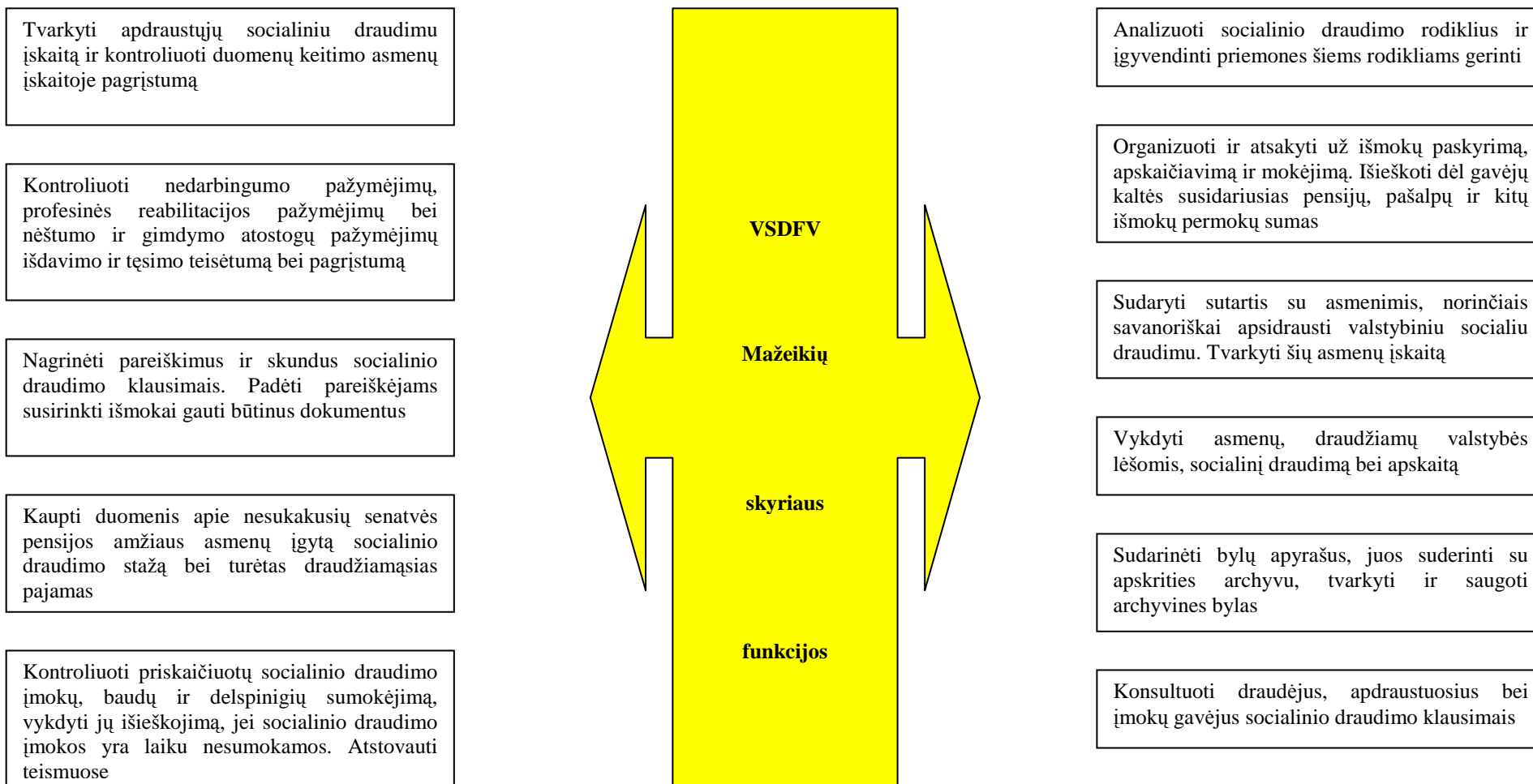
Principai	Reikšmė	Pritaikomumo priežastys ir galimi pokyčiai
Nacionalinė	Subalansuotos plėtros strategijos neiškyla iš išorės spaudimo	Aplinkos pokyčiai (įstatymų pasikeitimas) tiesiogiai veikia skyriaus administracinę veiklą
Išsiskynijusi ilgalaikio vystymosi vizija	Vizija turi atspindėti sutarimus tarp socialinių, ekonominių ir politinių tarpininkų. Aukšto lygio valdžios įsipareigojimas vizijai yra būtinas	Politinės galios pokyčiai pačiame teritoriname skyriuje – perduodamų funkcijų paskirstymas tarp kuruojančių sričių
Apibrėžta per pasiektą procesą	Įtraukiant visuomenę, privatų sektorių, politikus į atvirus debatus parodyti svarstomas problemas ir priimti bendrą sprendimą ir suteikti politinę paramą (galimybė teikti pasiūlymus Vyriausybei)	Bendradarbiavimo santykių pokyčiai tarp atskirų institucijų bei visuomenės
Paremta analitiniu pagrindu	Imant taip pat susijusias regionines problemas, įskaitant visapusišką apžvalgą esamos situacijos ir rizikos prognozes	VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus įmokų administravimą įtakojantys ekonominiai ir socialiniai regiono veiksniai
Sutelkta į garantiją	Subalansuoto palankaus poveikio nenaudingoms ir kraštutinėms grupėms, neturtingiesiems	Garantijų sutelktumas yra apibrėžtas įstatymiškai – VSD įmokas moka neišskirtinaivisi draudėjai ir apdraustieji
Visapusė ir integruota	Strategijomis stengiamasi siekti integruoti ekonominius, socialinius ir aplinkos objektus, per bendrai palaikomą politiką	Technologijų ir žmogiškųjų išteklių efektyvus pritaikymas vykdant veiklą su tikslu realizuoti išsikeltus strateginius veiklos tikslus
Sudaryta remiantis esamomis strategijomis ir procesais	Labiau nei priimant papildomas ir susitelkiant gerinti susiliejimą, papildymą ir ryšį tarp skirtingų planavimo rėmų ir politikos	Strateginė veikla grindžiama pirminiais aukščiausios valdžios priimtais ir patvirtintais strategavimo dokumentais
Numatanti realistinius ir kontroliuojamus taikinius	Tikslai turi būti viliojantys – bet realistiniai santykiyje su finansiniais ir kitais suvaržymais. Strategija turi būti pilnai integruota į biudžetinį procesą bei užtikrinti, kad finansinių išteklių užteks tikslui paversti realybe	Koncentracija ties probleminiais taškais, šiuo atveju – sudėtingas įmokų administravimas ekonominės krizės situacijoje
Apibrėžiantį dalyvių roles, atsakomybes ir santykius strategijos procese	Valdžia, šalies visuomenė ir skyriaus žmogiškasis potencialas turi sutikti ir griežtai vykdyti nustatytas taisykles. Ir turi būti apriboti aiškiai nustatytais standartais ir elgesiu	Funkcijų tiesioginis paskirstymas nustatant atitinkamus terminus bei veiksmų programas
Susieta su nacionaliniu ir vietiniu lygiais	Pagrindiniai strateginiai principai ir nurodymai turėtų būti suformuoti centriniame lygmenyje, bet planavimas, įgyvendinimas ir kontroliavimas turėtų būti decentralizuoti	Strateginių planų realizavimas įgyvendinant metinius veiklos planus skyriaus lygmeniu, kur tikslai labiau akcentuoti į esamos teritorijos socialinę bei ekonominę situaciją

Šaltinis: Sustainable development strategies. What are they and how can development co-operation agencies support them? (2001). Organisation for Economic Co-operation and Development [žiūrėta 2008-11-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/60/55/1899857.pdf>>.

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS MAŽEIKIŲ SKYRIAUS ORGANIZACINĖS VALDYMO STRUKTŪROS SCHEMA

VSDFV MAŽEIKIŲ SKYRIAUS FUNKCIJOS

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu "Dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo įstaigų nuostatų patvirtinimo" 2004 m. vasario 4 d. Nr. A-32.

B GRUPĖS TERITORINIŲ SKYRIŲ REZULTATAI 2008 – 2009 M. PAGAL ATSKIRUS VERTINIMO KRITERIJUS

Skyrus	Jo- na- vos	Kė- dai- nių	Ma- žei- kių	Plun- gės	Rad- viliš- kio	Rokiš- kio	Šilu- tės	Tau- ragės	Tel- šių	Tra- kų	Uk- mer- gės	Ute- nos	Vilka- viš- kio
Įmokų surinkimo lygis, %	94, 52	94, 57	90, 86	91, 83	94, 76	89, 57	94, 17	94, 28	94, 54	91, 92	91, 89	94, 23	94, 41
Skolingų draudėjų lygis*, %	7, 42	2, 35	2, 49	2, 93	4, 99	4, 94	4, 47	1, 9	6, 02	8, 93	5, 85	8, 25	0, 94
Išieškotinos draudėjų skolos lygis**, %	24, 40	45, 24	2, 45	15, 35	53, 28	53, 01	31, 98	20, 85	48, 58	51, 62	49, 37	44, 74	28, 52
Nurašytų skolų lygis***, %	7, 25	1, 78	5, 57	2, 75	1, 35	0, 05	1, 29	2, 63	2, 44	4, 39	8, 21	0, 01	2, 87
Finansinių ataskaitų apie apdrauosius teikimo lygis****, %	29, 41	24, 95	19, 54	23, 43	25, 48	17, 12	29, 17	17, 22	12, 21	33, 25	32, 37	25, 66	23, 95
Savarankiškai dirbančių asmenų įmokų mokėjimo lygis, %	91, 51	95, 61	95, 05	91, 09	93, 45	91, 63	90, 95	92, 61	92, 81	86, 43	88, 33	89, 31	98, 99
Apdraustųjų duomenų tvarkymo kokybė*****, %	0	0	0	0, 03	0, 01	0	0, 01	0	0, 03	0, 08	0, 05	0, 04	0
Personalo valdymo kokybė*****, %	0/ 0	3, 20/ 0	0/ 0	0/0, 01	0, 01/0, 01	0/ 0	0/0, 01	0/0, 01	0, 01/0, 01	4, 62/3, 00	0, 01/0, 01	0, 01/0, 01	0, 01/3, 00

* - kokią dalį bendrame draudėjų skaičiuje sudaro Fondo biudžetui skolingi draudėjai;

** - kokią dalį skoloje praleistais mokėjimo terminais sudaro draudėjų skola, kurią išieškoti yra galimybių ir tam tikslui turi būti imtasi visų įstatymu numatytų priverstinio poveikio priemonių;

*** - kokią dalį priverstinio poveikio priemonėmis gautose pajamose sudaro nurašytos draudėjų skolos ir baudų bei delspinigių suma, nuo kurios mokėjimo draudėjai buvo atleisti;

**** - draudėjų, neteikusių socialinio draudimo pranešimų apie apdrauosius skaičius dalinamas iš draudėjų skaičiaus (kuo mažesnis procentas, tuo geresnis lygis);

***** - vertinamas apdraustųjų skaičius, kurių duomenys neįrašyti į Registro duomenų bazę, kai draudėjai nepateikė nustatyto SAM pranešimo apie apdrauosius už ataskaitinį ketvirtį (kuo mažesnis procentas, tuo geresnis pateikimas);

***** - pareigybių neužimtumo lygis/darbuotojų, neatitinkančių nustatytam išsilavinimo reikalavimui, dalis.

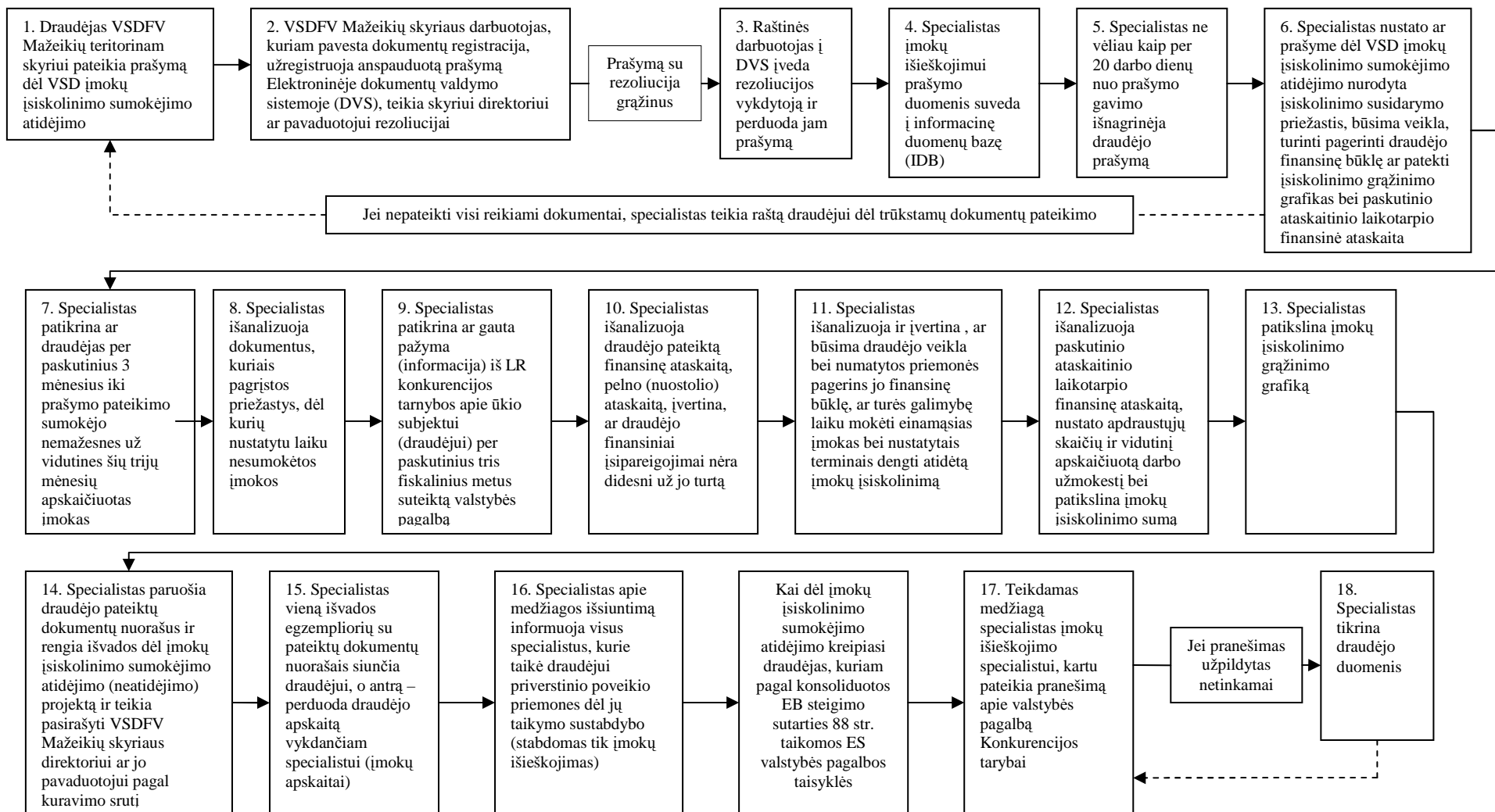
Šaltinis: VSDFV prie SADM veiklos planavimo ir pokyčių valdymo skyriaus VSDFV teritorinių skyrių ir kitų Fondo įstaigų 2008 m. veiklos vertinimo ataskaita, (2009), Vilnius

VSD FV MAŽEIKIŲ SKYRIUJE TAIKOMOS NUOSAIKIOS ĮMOKŲ ADMINISTRAVIMO PRIEMONĖS

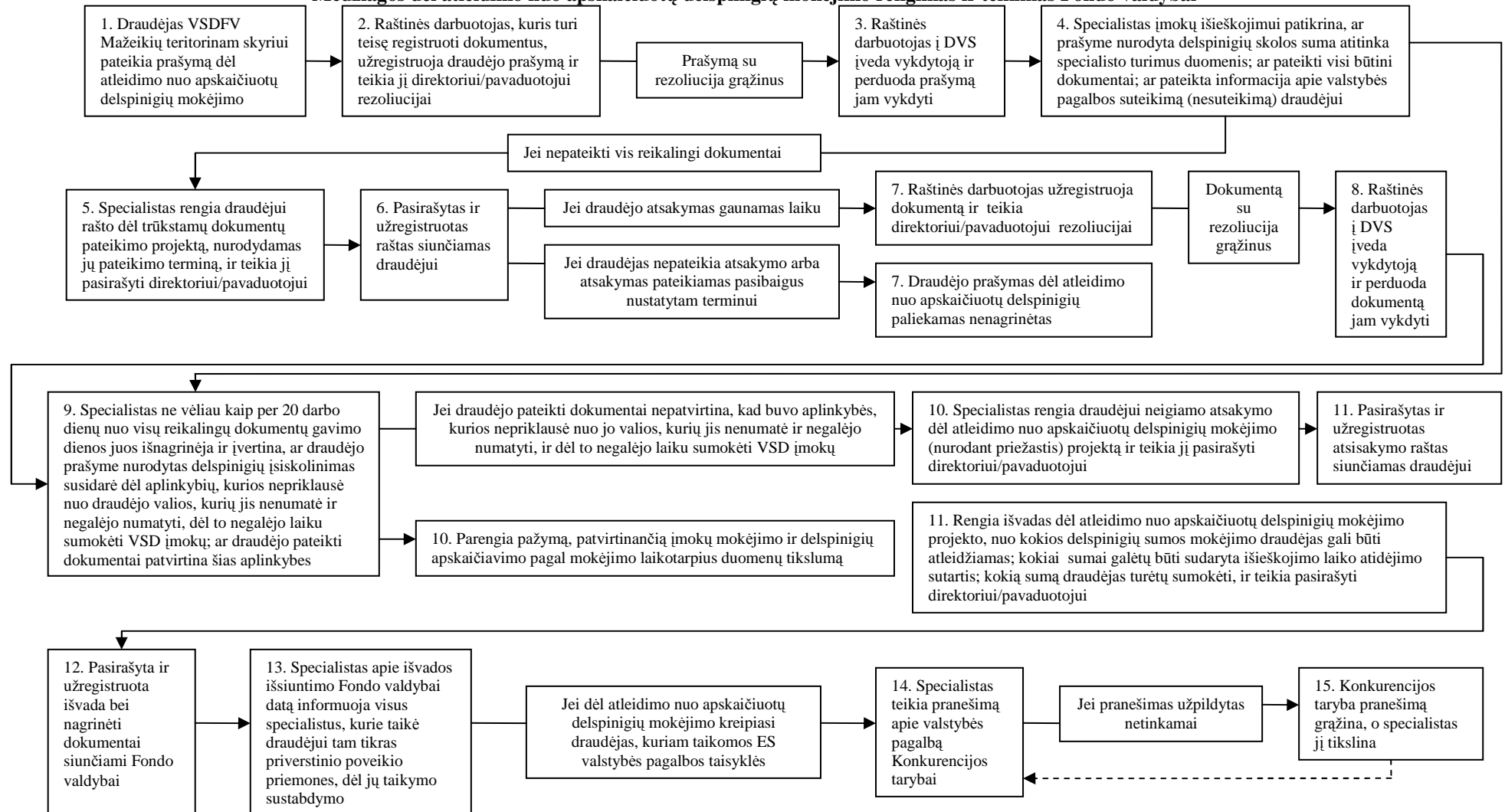
Žin., 2005, Nr. 647 (nuo 2005-06-14)
20.1. pnk. Draudėjai už apdraustuosius įmokas skaičiuoja nuo darbo užmokesčio sumos, ne mažesnės kaip MMA už kiekvieną mėnesį ne vėliau kaip iki kito mėnesio 15 dienos;
26. pnk. Žemės ūkio bendrovės VSD įmokas gali sumokėti iš anksto pagal dvišalę sutartį ne vėliau kaip iki lapkričio 15 d. (kitu atveju nebus leidžiama veikti sekančiais metais);
27. pnk. Jį moka VSD įmokas nuo įsiregistravimo dienos ir tik tuo atveju kai pajamų metinė suma atėmus privalomus mokėjimus yra lygi arba didesnė už 12 MMA sumą;
27. pnk. Savarankiškai dirbantys asmenys VSD įmokas moka nuo veiklos vykdymo pradžios iki veiklos vykdymo pabaigos, gali mokėti avansu (kartą per ketvirtį, bet ne vėliau kaip iki einamojo ketvirčio paskutinio mėnesio 15 d.);
40. pnk. Verslo liudijimus, įsigytus min. 3 mėnesiam, VSD įmokos mokamos už verslo liudijimo galiojimo laiką;
22. pnk. VSD įmokos neskaičiuojamos nuo pašalpų, įvairių išmokų, delspinigių, teismų priteistos ir išieškotos sumos turtinei ir neturtinei žalai atlyginti, kompensacijų;
41. pnk. VMI išduodama naują ar pratęsdama seną verslo liudijimą, patikrina skolininkų sąrašą, jei vyrauja skola, tai verslo liudijimas neišduodamas arba nebepratęsimas;
60. pnk. Menininkai VSD įmokas turi sumokėti iki tų metų ketvirto ketvirčio paskutinio mėnesio 15 d., kitaip netenka teisės tais metais naudotis šia lengvata.
Žin., 2007, Nr. 80-3260 (nuo 2007-07-20) esminiai pasikeitimai
28 pnk . Savarankiškai dirbančių asmenų VSD įmokos mokamos tik tuo atveju, jeigu individualių įmonių savininkų, tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrųjų narių pajamų metinė suma yra lygi 12 MMA, taikomų asmens draudžiamųjų pajamų koeficientui apskaičiuoti, sumai arba didesnė;
30 pnk. Savarankiškai dirbančio asmens, išskyrus verslo liudijimą turintį asmenį, VSD įmokų mokėjimo prievolė nustatoma pagal pateiktą kiekvienos veiklos deklaraciją.
Žin., 2008, Nr. 55-2081 (nuo 2008-05-16) esminiai pasikeitimai
22.26. pnk. VSD įmokos neskaičiuojamos nuo tantjemų, kurios išmokamos valdybos ar stebėtojų tarybos;
27. pnk. Savarankiškai dirbančių asmenų, išskyrus verslo liudijimus turinčiuosius, VSD įmokas moka kartą per ketvirtį, ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio 15 d.;
41. pnk. VMI išduodama naują ar pratęsdama seną verslo liudijimą, patikrina skolininkų sąrašą, jei vyrauja skola, tai verslo liudijimas neišduodamas arba nebepratęsimas net ir 3 mėnesių laikotarpiui jeigu asmuo nėra sumokėjęs VSD įmokų iš anksto;
60. pnk. Menininkai ir užsiimantys individualia veikla, VSD įmokas turi sumokėti iki tų metų I kv. pirmojo mėnesio 15 d., kitaip netenka teisės tais metais naudotis šia lengvata;
40. pnk. Asmenys, ketinantys įsigyti verslo liudijimus trumpesniai negu 3 mėn. laikotarpiui, privalo iš anksto sumokėti VSD įmokas už visą verslo liudijimo galiojimo laikotarpį. Asmenys, turintys verslo liudijimus, įsigytus 3 mėn. ar ilgesniam laikotarpiui, VSD įmokas moka tokiais pat terminais ir periodiškumu, pagal įstatymus.
Žin., 2009, Nr. 62-2479 (nuo 2009-05-20) esminiai pasikeitimai
20.13.1. pnk. Savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus ūkininkus, ketinantys įsigyti arba turintys verslo liudijimą VSD įmokas gali nemokėti, jeigu verslo liudijimo galiojimo laikotarpiu avansu yra sumokėję VSD įmokas nuo sumos, ne mažesnės kaip 0,8 minimaliosios mėnesinės algos per mėnesį. Ūkininkai, ketinantys įsigyti arba turintys verslo liudijimą, VSD įmokas gali nemokėti, jeigu verslo liudijimo galiojimo laikotarpiu avansu yra sumokėję VSD įmokas nuo sumos, ne mažesnės kaip MMA per mėnesį;
27. pnk. Savarankiškai dirbančių asmenų, išskyrus verslo liudijimus turinčius asmenis, ūkininkus ir jų partnerius, VSD įmokos gali būti mokamos kartą per ketvirtį, ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio 15 dienos, nuo jų pačių pasirinktos sumos, bet ne mažesnės kaip 0,8 MMA per mėnesį. Jeigu VSD įmokos avansu sumokamos nuo sumos, mažesnės kaip 0,8 MMA per mėnesį, ši suma į asmens draudžiamąsias pajamas įskaitoma tik tada, kai papildomai sumokama trūkstama įmokų suma.
28. pnk. Už 2009 ir 2010 m. VSD įmokos savarankiškai dirbantiems asmenims, išskyrus verslo liudijimus turinčius asmenis, ūkininkus ir jų partnerius, skaičiuojamos nuo sumos, neviršijančios einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 4 dydžių sumos per mėnesį (einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 48 dydžių sumos per metus).
29. pnk. Ūkininkų ir jų partnerių, kai žemės ūkio valdos ekonominis dydis už praėjusių metų mokesčių laikotarpį nuo sausio 1 d. iki gruodžio 31 d. yra ne mažesnis kaip 4 europinio dydžio vienetai ir ne didesnis kaip 14 europinio dydžio vienetai, mėnesio VSD įmokos turi būti apskaičiuojamos ir privalomai sumokamos nuo MMA per mėnesį už kiekvieną iš nurodytų asmenų kartą per ketvirtį, ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio 15 dienos.

Šaltinis: LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSD FV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2005, Nr. 647; Žin., 2007, Nr. 80-3260; Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

VSD ĮMOKŲ UŽ APDRAUSTUOSIUS ĮSISKOLINIMO SUMOKĖJIMO ATIDĖJIMO DARBO PROCESO SCHEMA

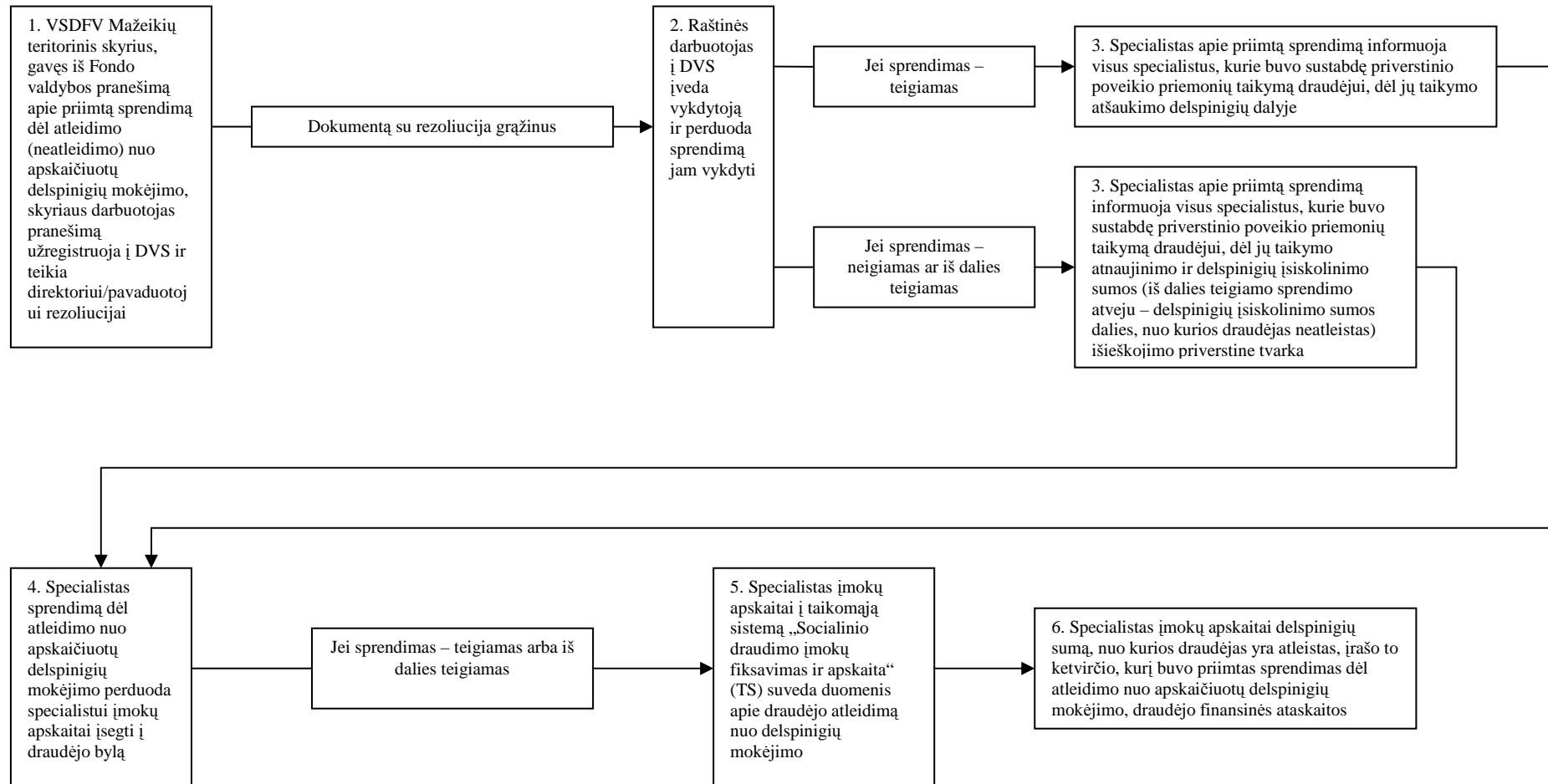

Šaltinis: VSD FV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSD FV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

ATLEIDIMO NUO DELSPINIGIŲ, APSKAIČIUOTŲ UŽ PAVĖLUOTAI SUMOKĖTAS VSD ĮMOKAS, MOKĖJIMO DARBO PROCESŲ SCHEMA
Medžiagos dėl atleidimo nuo apskaičiuotų delspinigių mokėjimo rengimas ir teikimas Fondo valdybai

ATLEIDIMO NUO DELSPINIGIŲ, APSKAIČIUOTŲ UŽ PAVĖLUOTAI SUMOKĖTAS VSD ĮMOKAS, MOKĖJIMO DARBO PROCESŲ SCHEMA

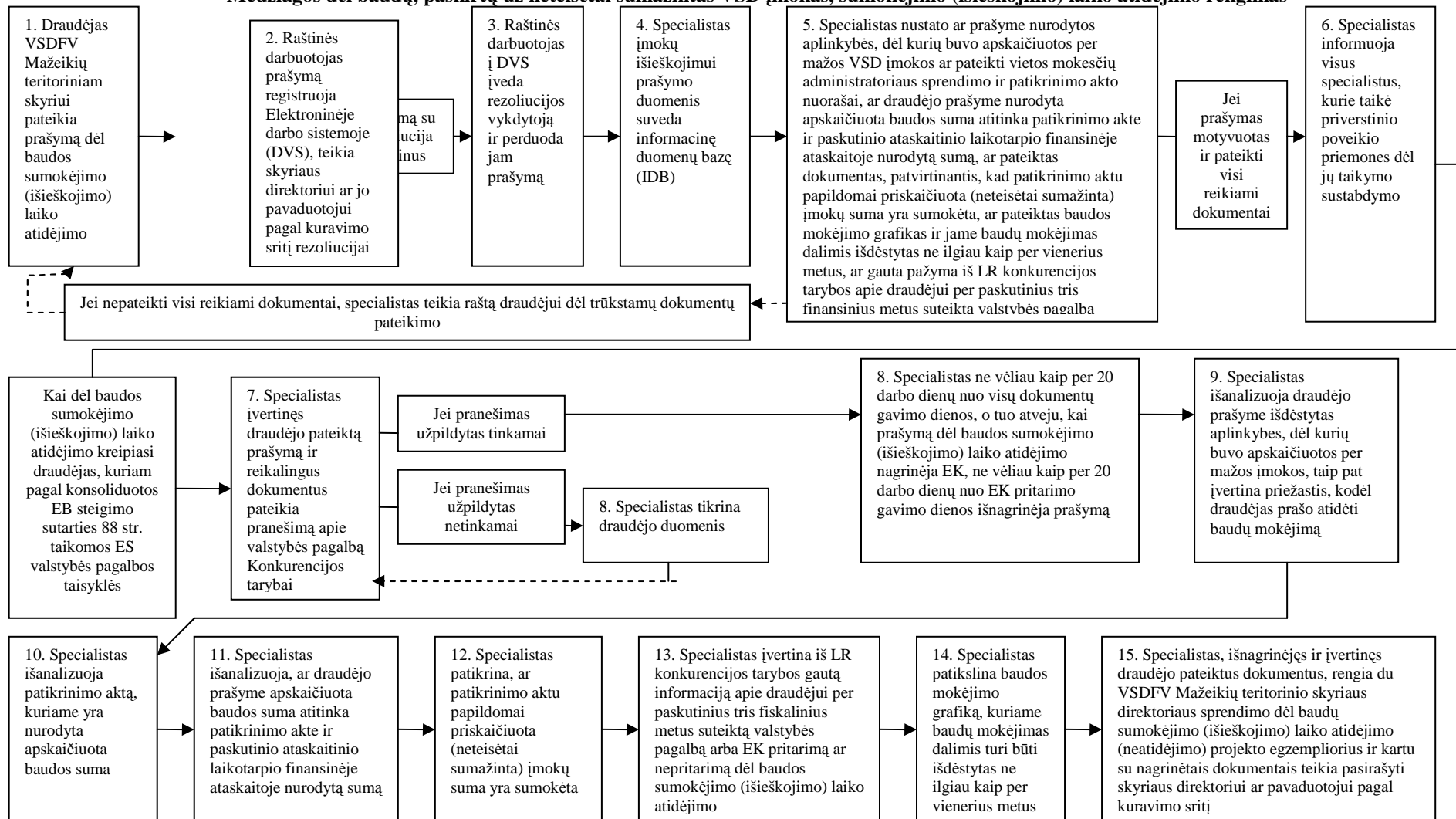
Priimto sprendimo dėl atleidimo (neatleidimo) nuo apskaičiuotų delspinigių mokėjimo vykdymas

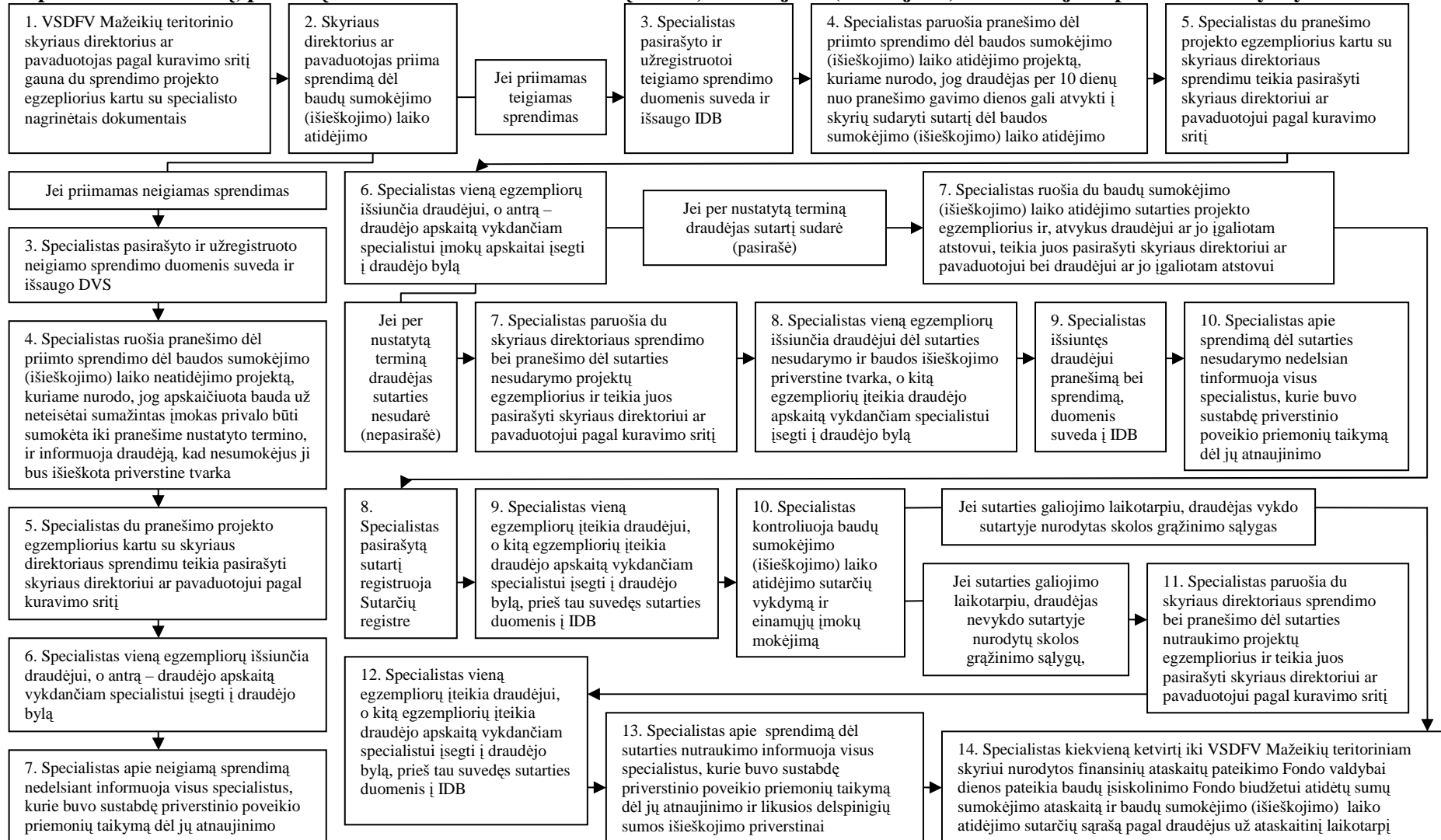
Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

BAUDŲ, PASKIRTŲ UŽ NETEISĖTAI SUMAŽINTAS VSD ĮMOKAS, SUMOKĖJIMO (IŠIEŠKOJIMO) LAIKO ATIDĖJIMO DARBO PROCESŲ SCHEMA

Medžiagos dėl baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, sumokėjimo (išieškojimo) laiko atidėjimo rengimas

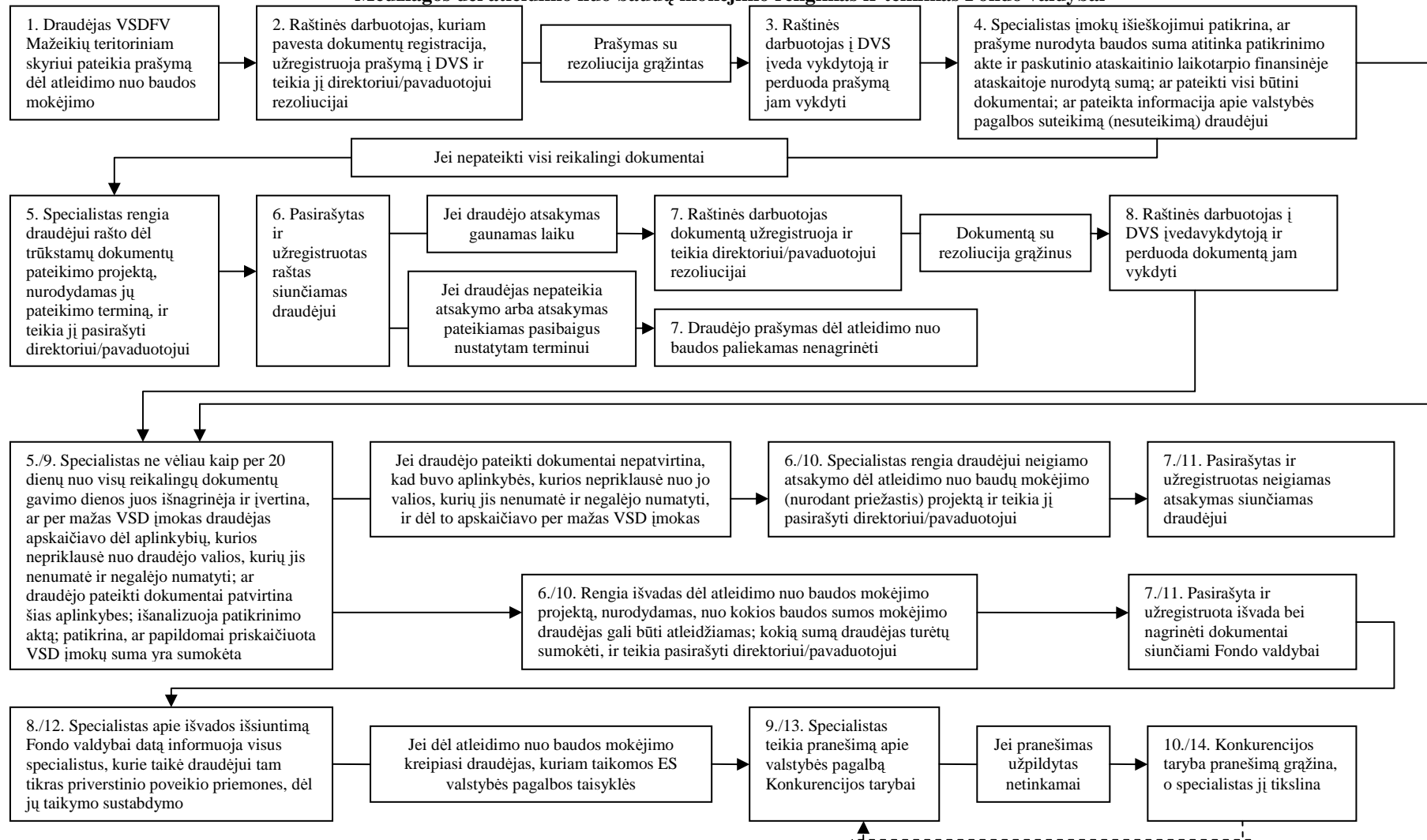
Sprendimo dėl baudų, paskirtų už neteisėtai sumažintas VSD įmokas, sumokėjimo (išieškojimo) laiko atidėjimo priėmimas ir vykdymo kontrolė

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

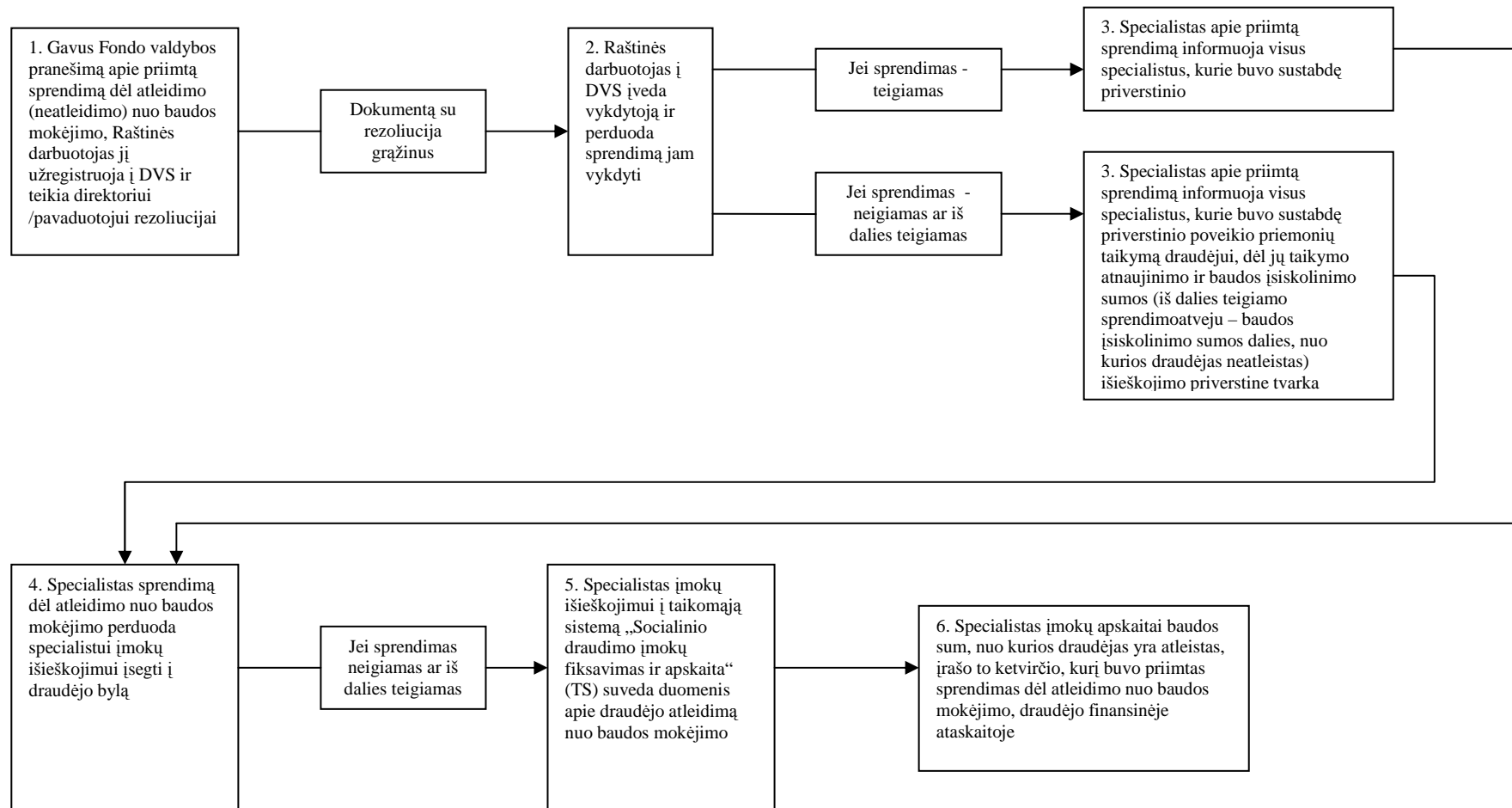
ATLEIDIMO NUO BAUDŲ, PASKIRTŲ UŽ NETEISĖTAI SUMAŽINTAS VSD ĮMOKAS, MOKĖJIMO DARBO PROCESŲ SCHEMA

Medžiagos dėl atleidimo nuo baudų mokėjimo rengimas ir teikimas Fondo valdybai

ATLEIDIMO NUO BAUDŲ, PASKIRTŲ UŽ NETEISĖTAI SUMAŽINTAS VSD ĮMOKAS, MOKĖJIMO DARBO PROCESŲ SCHEMA

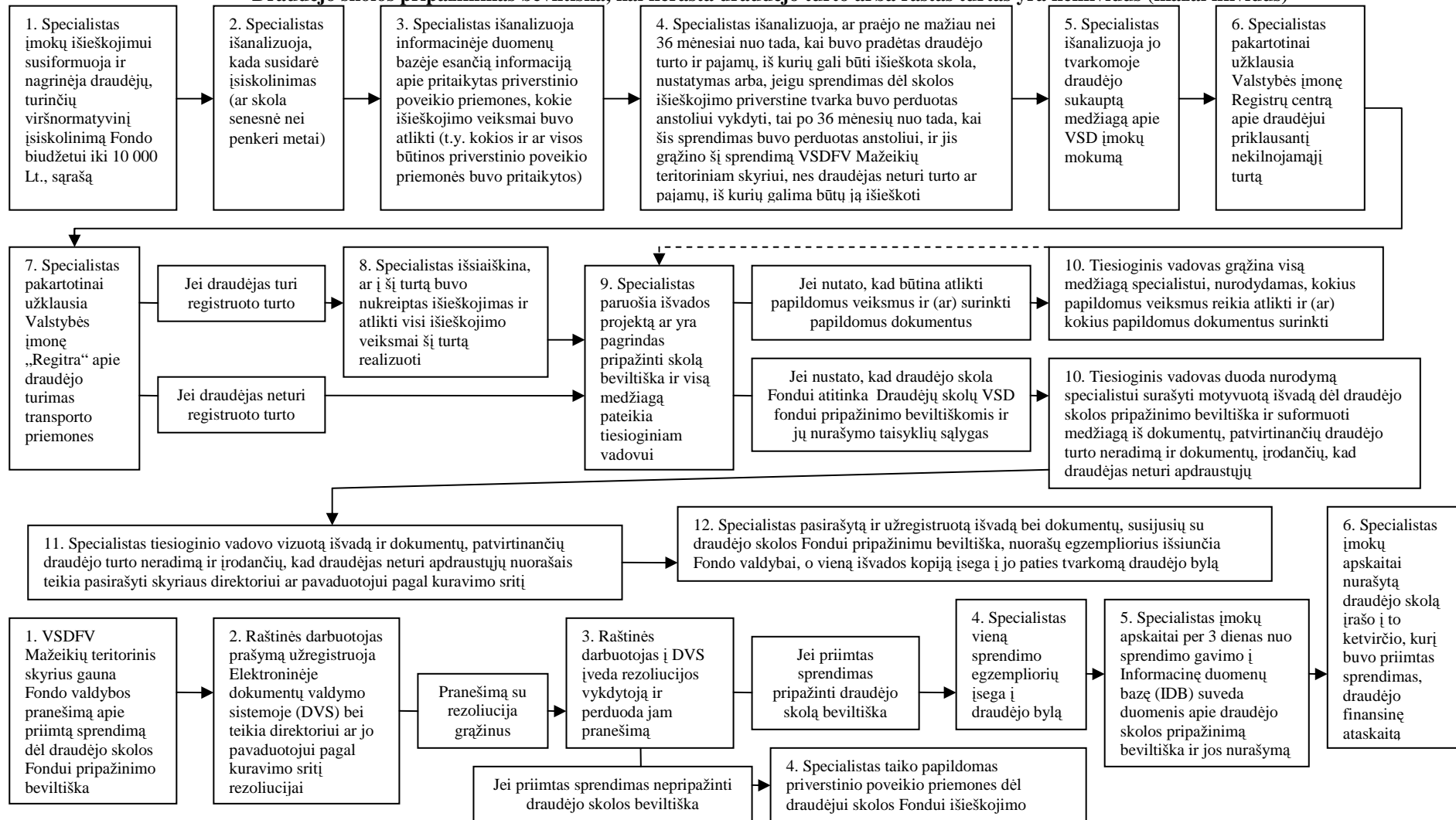
Priimto sprendimo dėl atleidimo (neatleidimo) nuo baudos mokėjimo vykdymas

Šaltinis: VSD FV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSD FV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

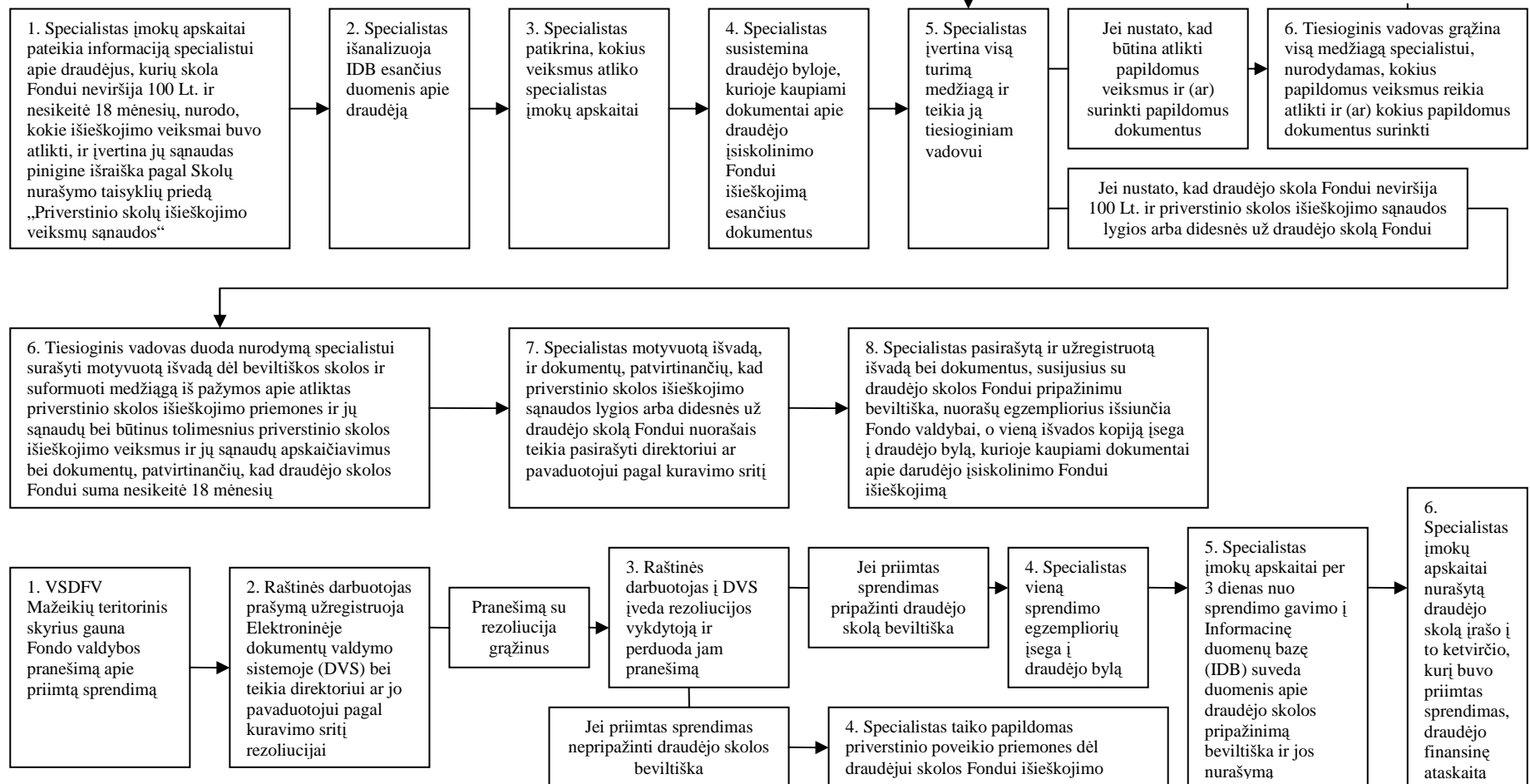
DRAUDĖJŲ SKOLŲ VSDF BIUDŽETUI PRIPAŽINIMO BEVILTIŠKOMIS IR TEIKIMO JAS NURAŠYTI DARBO PROCESŲ SCHEMA

Draudėjo skolos pripažinimas beviltiška, kai nerasta draudėjo turto arba rastas turtas yra nelikvidus (mažai likvidus)

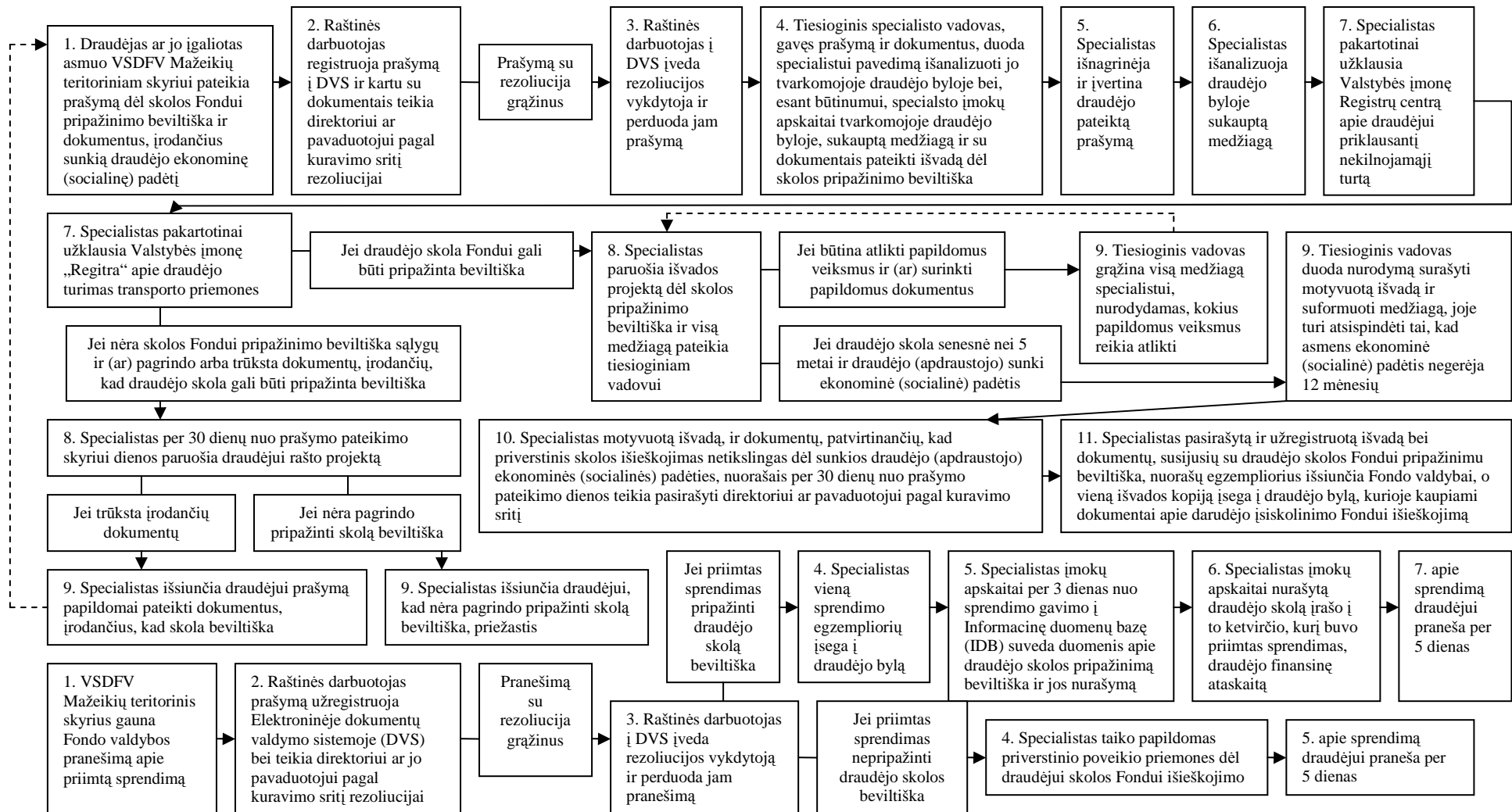

DRAUDĖJŲ SKOLŲ VSDF BIUDŽETUI PRIPAŽINIMO BEVILTIŠKOMIS IR TEIKIMO JAS NURAŠYTI DARBO PROCESŲ SCHEMA

Draudėjo skolos pripažinimas beviltiška, kai priverstinio išieškojimo išlaidos didesnės už draudėjo skolą

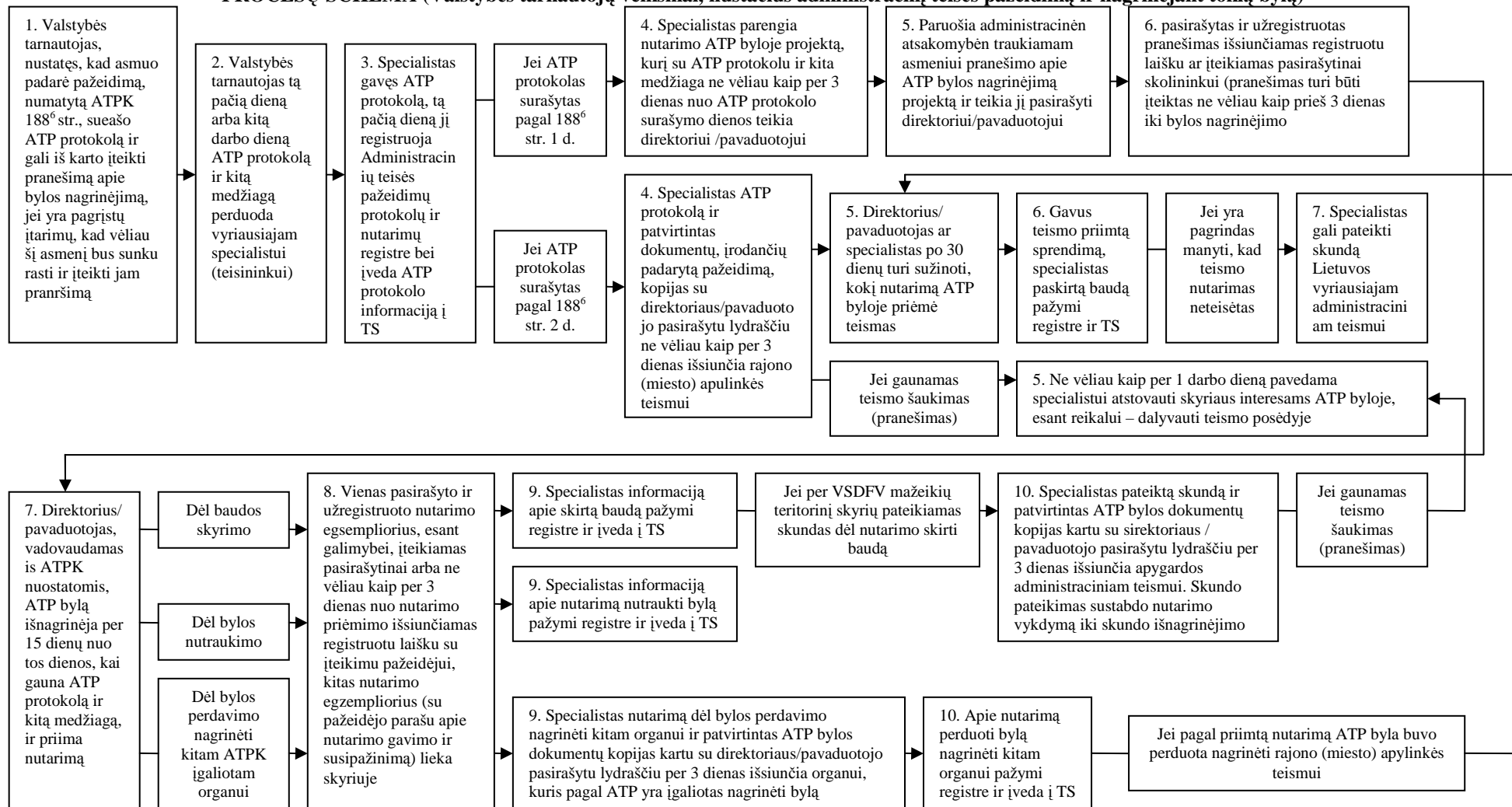

DRAUDĖJŲ SKOLŲ VSDF BIUDŽETUI PRIPAŽINIMO BEVILTŠKOMIS IR TEIKIMO JAS NURAŠYTI DARBO PROCESŲ SCHEMA
Draudėjo skolos pripažinimas beviltiška, kai netikslinga priverstinai išieškoti skolą dėl sunkios draudėjo (apdraustojo) ekonominės (socialinės) padėties

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

ADMINISTRACINIO TEISĖS PAŽEIDIMO BYLOS NAGRINĖJIMO IR NUTARIMO SKIRTI ADMINISTRACINĘ NUOBAUDĄ VYKDYMO DARBO PROCESŲ SCHEMA (Valstybės tarnautojų veiksmai, nustatčius administracinį teisės pažeidimą ir nagrinėjant tokią bylą)

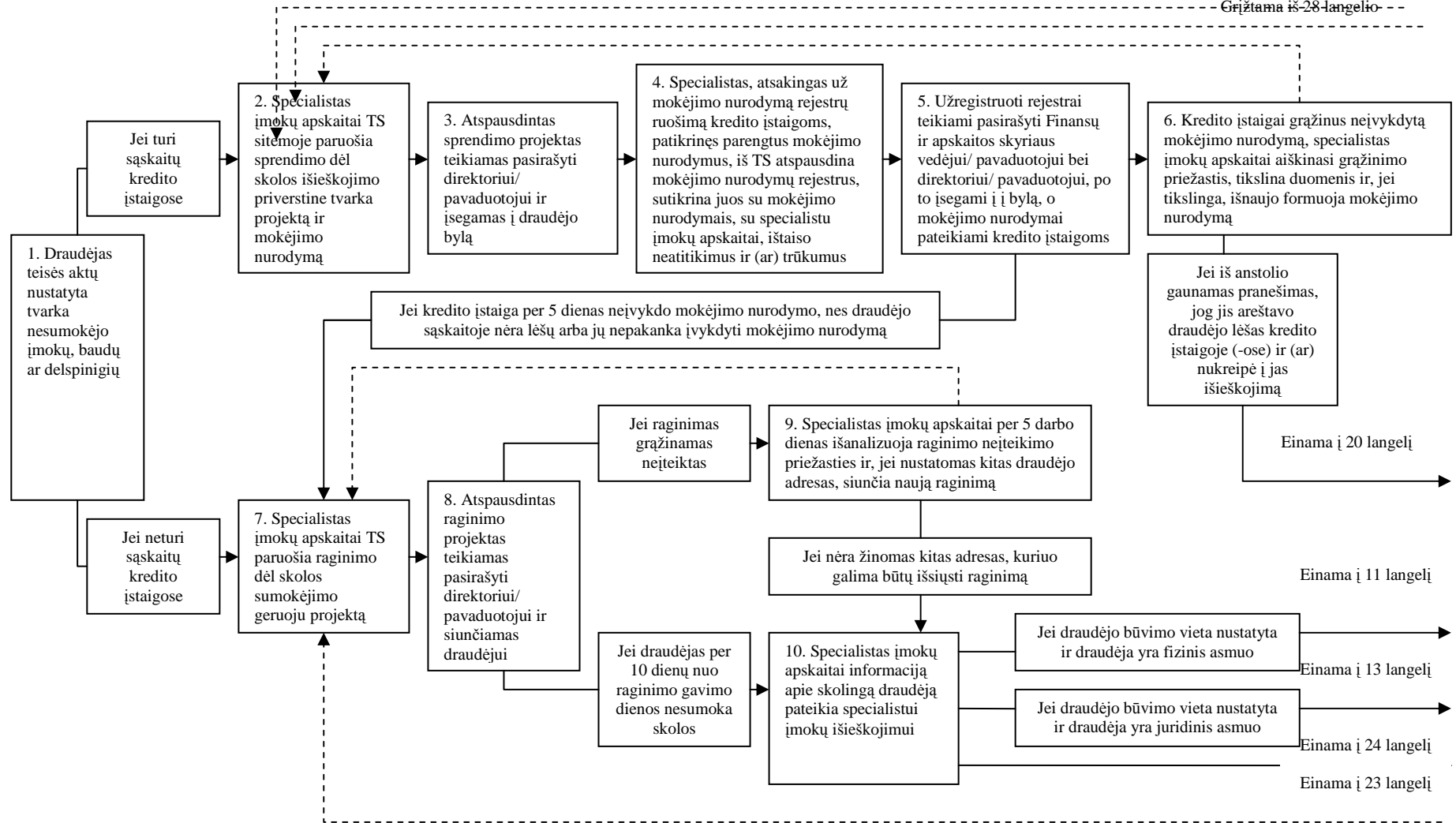

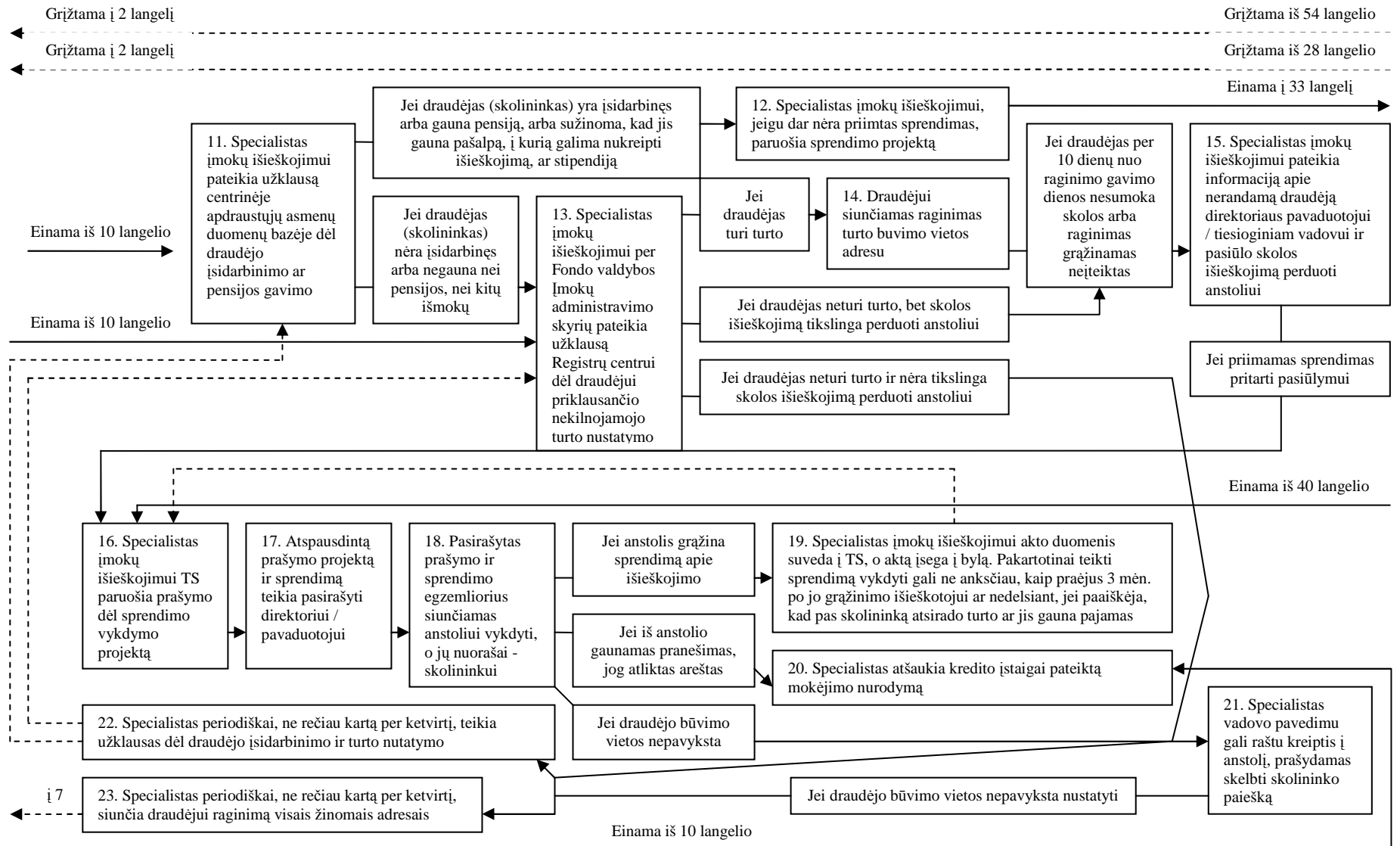
Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

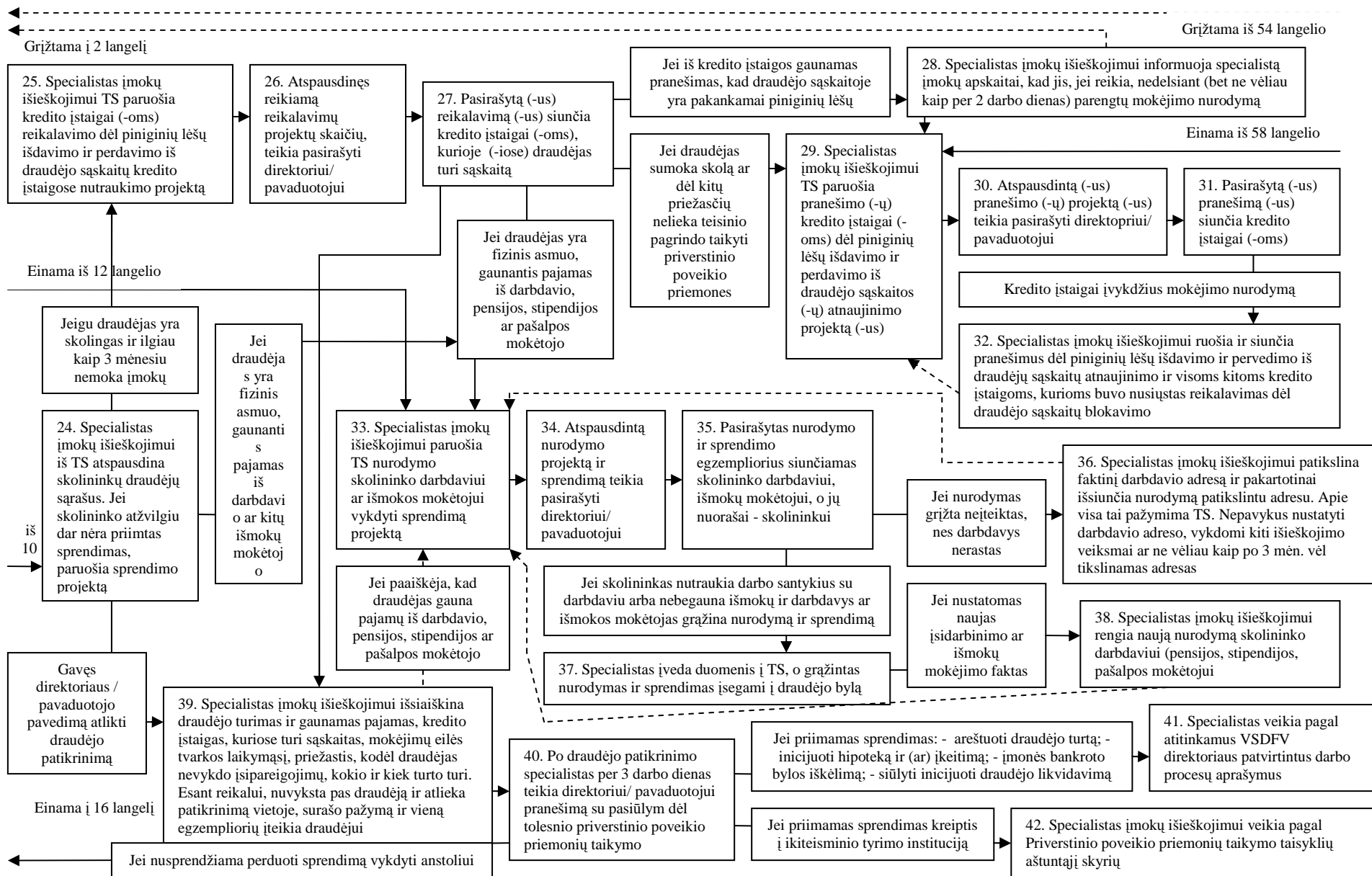
VSD ĮMOKŲ, BAUDŲ IR DELSPINIGIŲ PRIVERSTINIO IŠIEŠKOJIMO DARBO PROCESŲ SCHEMA
Priverstinio poveikio priemonių taikymas, draudėjui nesumokėjus VSD įmokų, baudų ar delspinigių

Grįžtama iš 54 langelio

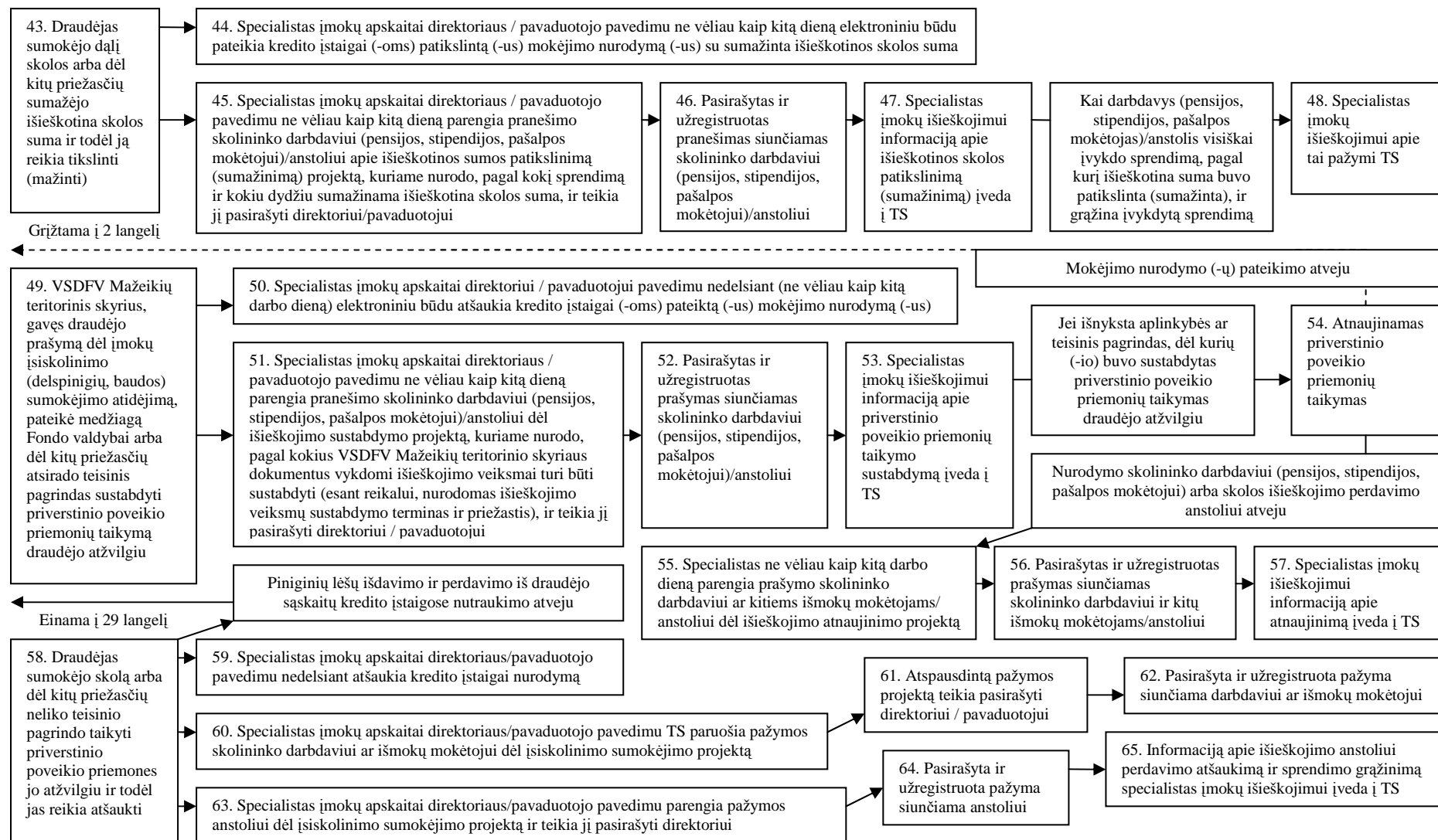
Grįžtama iš 28 langelio

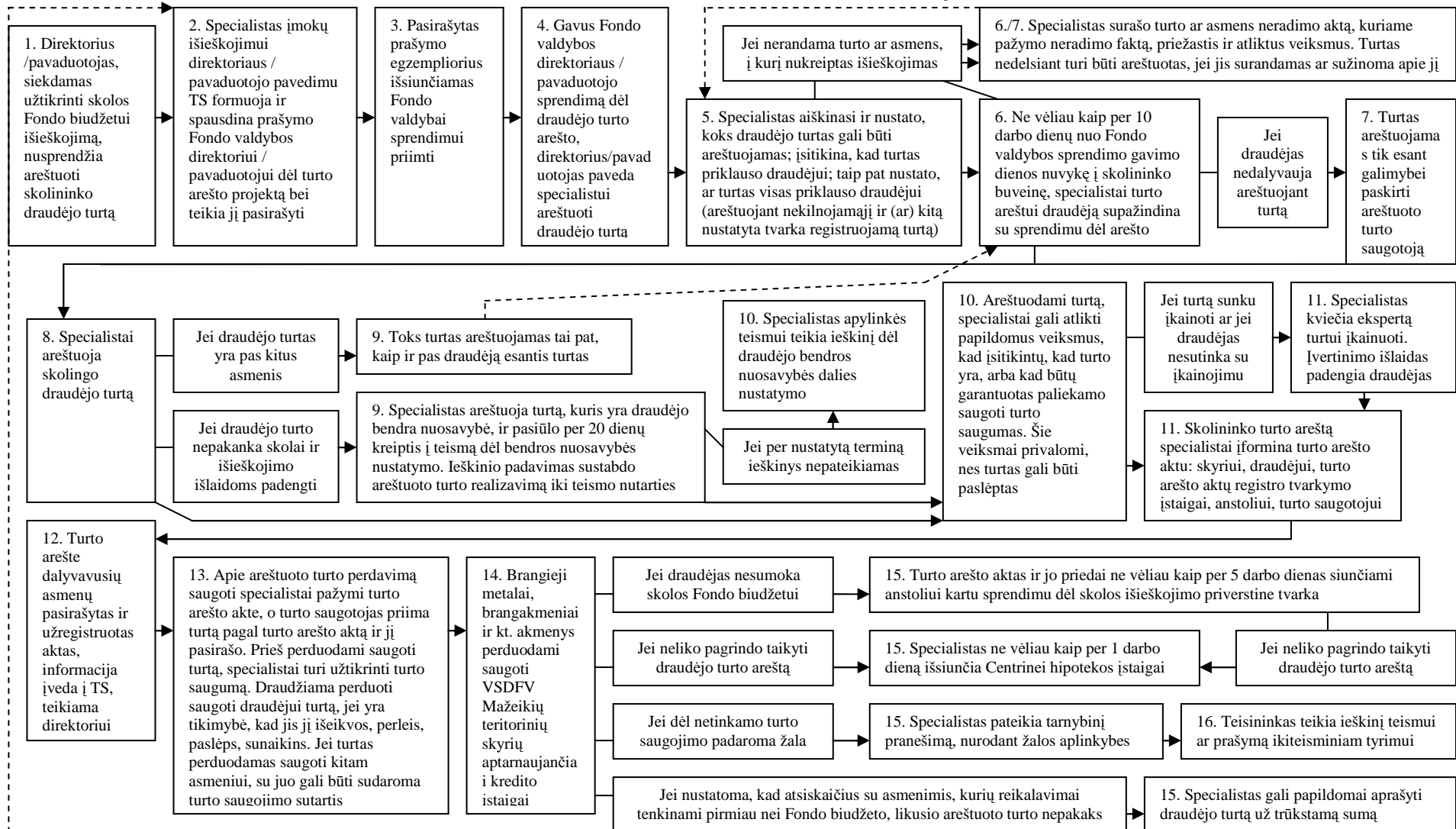

Išieškotinos draudėjo skolos sumos tikslinimas, priverstinio poveikio priemonių sustabdymas ir atšaukimas

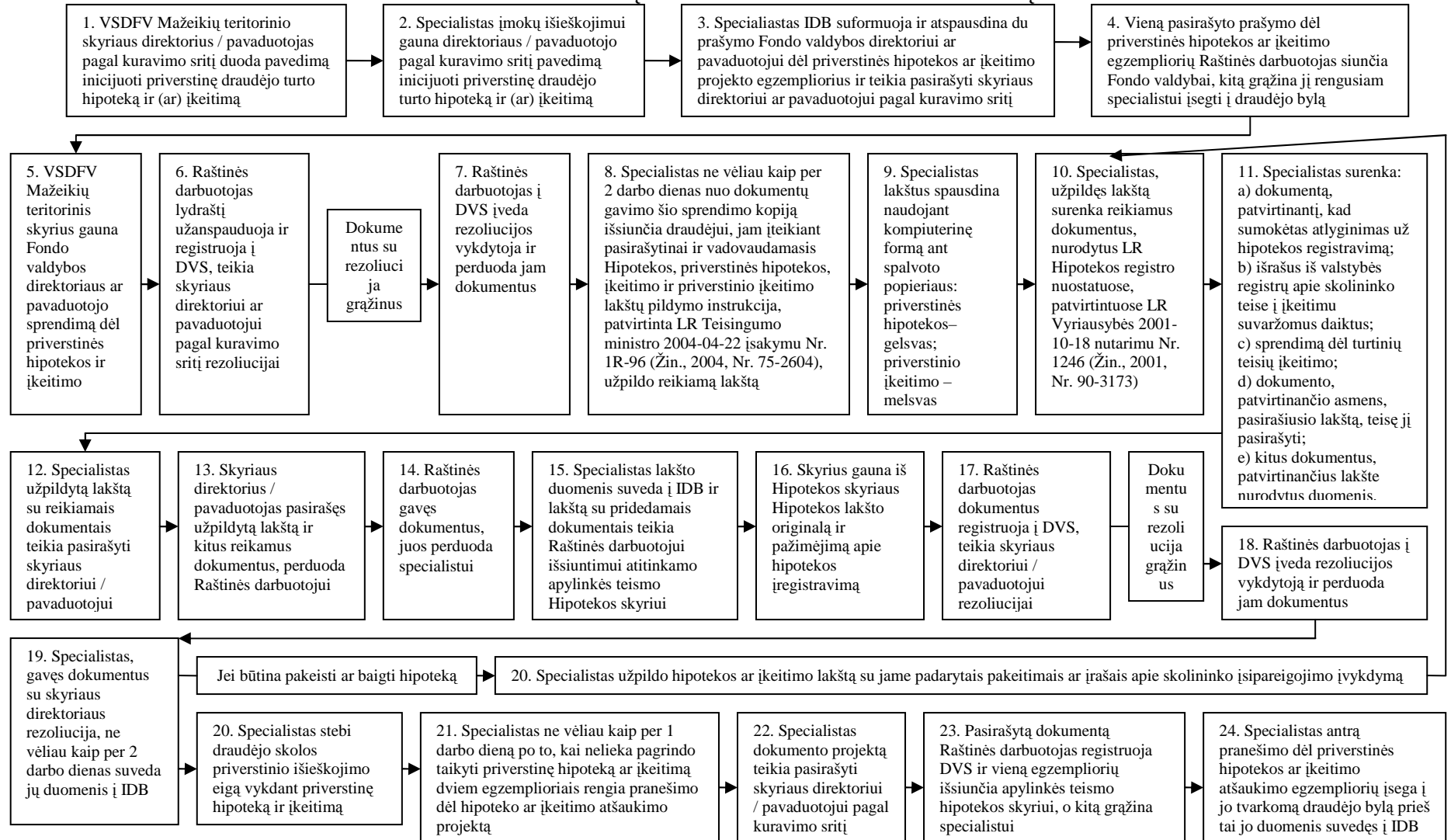
Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

DRAUDĖJO TURTO AREŠTO DARBO PROCESŲ SCHEMA

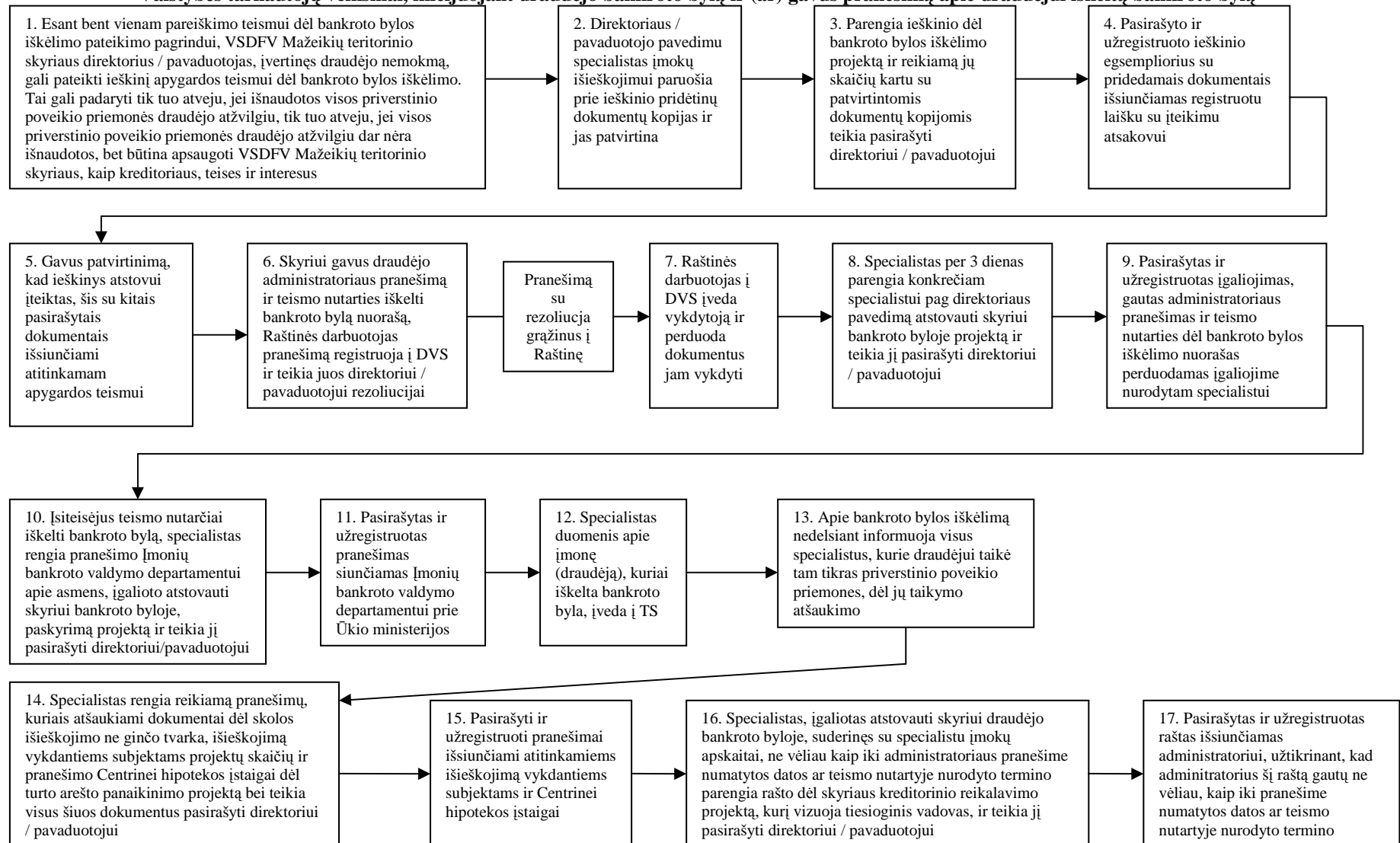

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

PRIVERSTINĖS HIPOTEKOS IR ĮKEITIMO VYKDYMO DARBO PROCESŲ SCHEMA

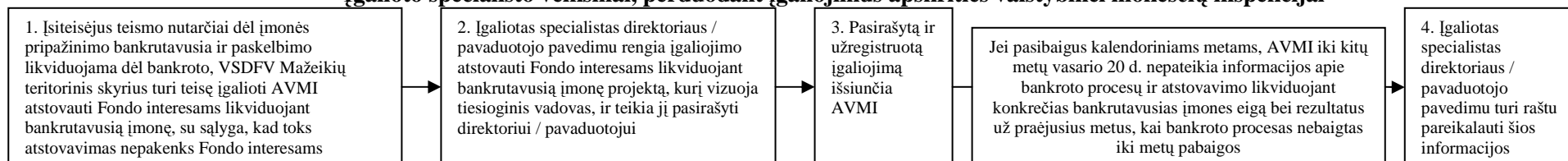

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

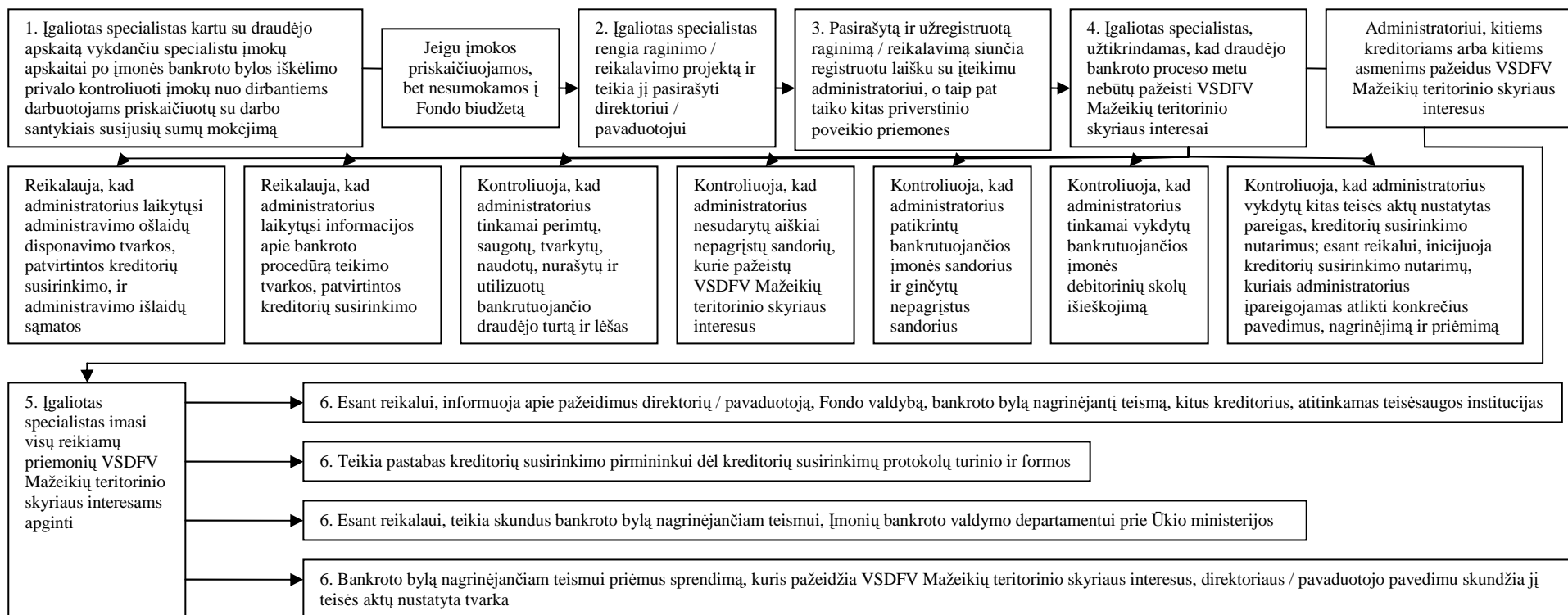
DRAUDĖJO BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO IR DALYVAVIMO DRAUDĖJO BANKROTO PROCEDŪROJE DARBO PROCESŲ SCHEMA**Valstybės tarnautojų veiksmai, inicjuojant draudėjo bankroto bylą ir (ar) gavus pranešimą apie draudėjui iškeltą bankroto bylą**

DRAUDĖJO BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO IR DALYVAVIMO DRAUDĖJO BANKROTO PROCEDŪROJE DARBO PROCESŲ SCHEMA

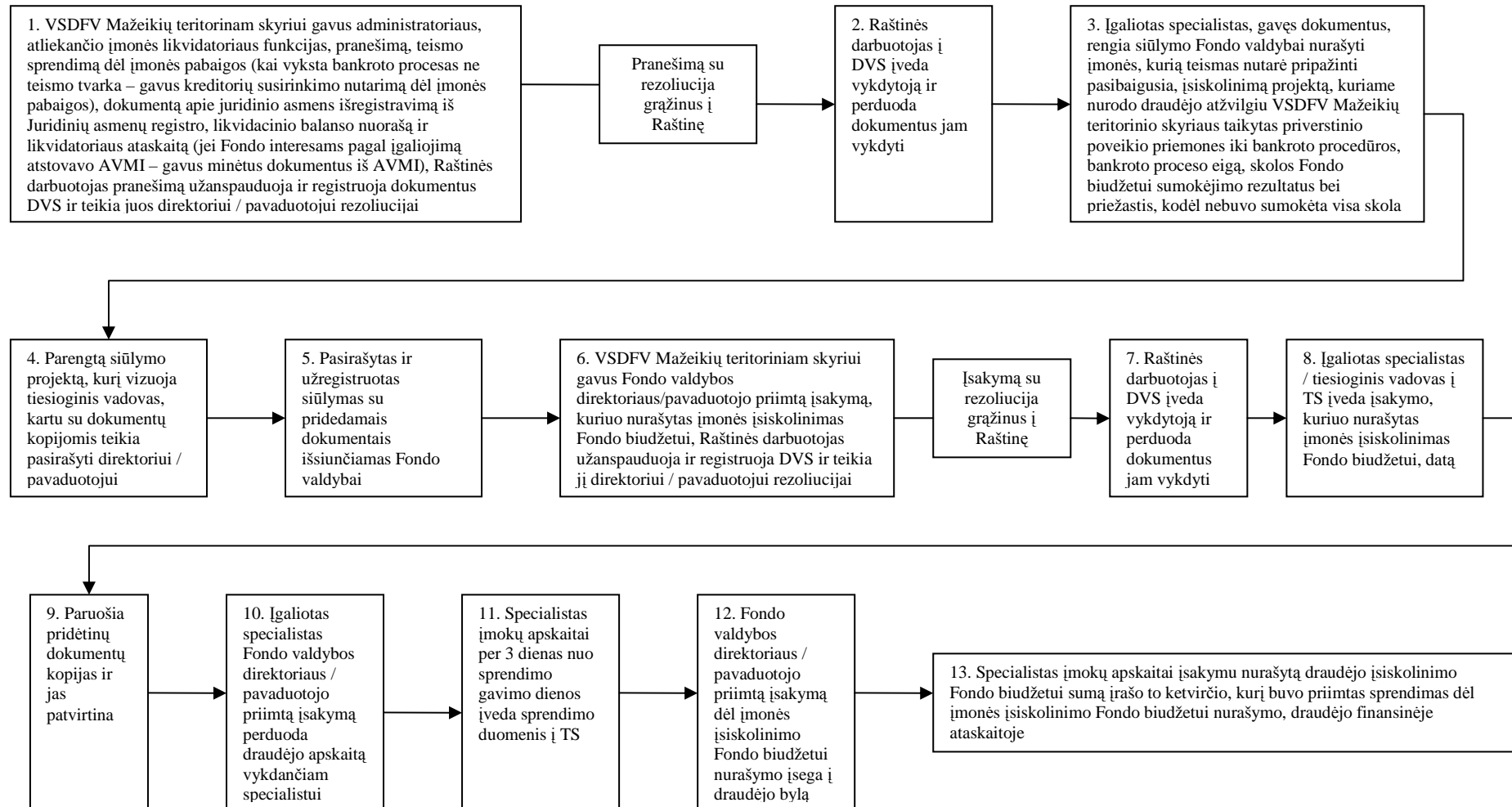
Igalio specialisto veiksmai, perduodant įgaliojimus apskrities valstybinei mokesčių inspekcijai

VSD įmokų mokėjimo kontrolė ir VSDFV Mažeikių teritorinio skyriaus interesų gynimas draudėjo bankroto proceso metu

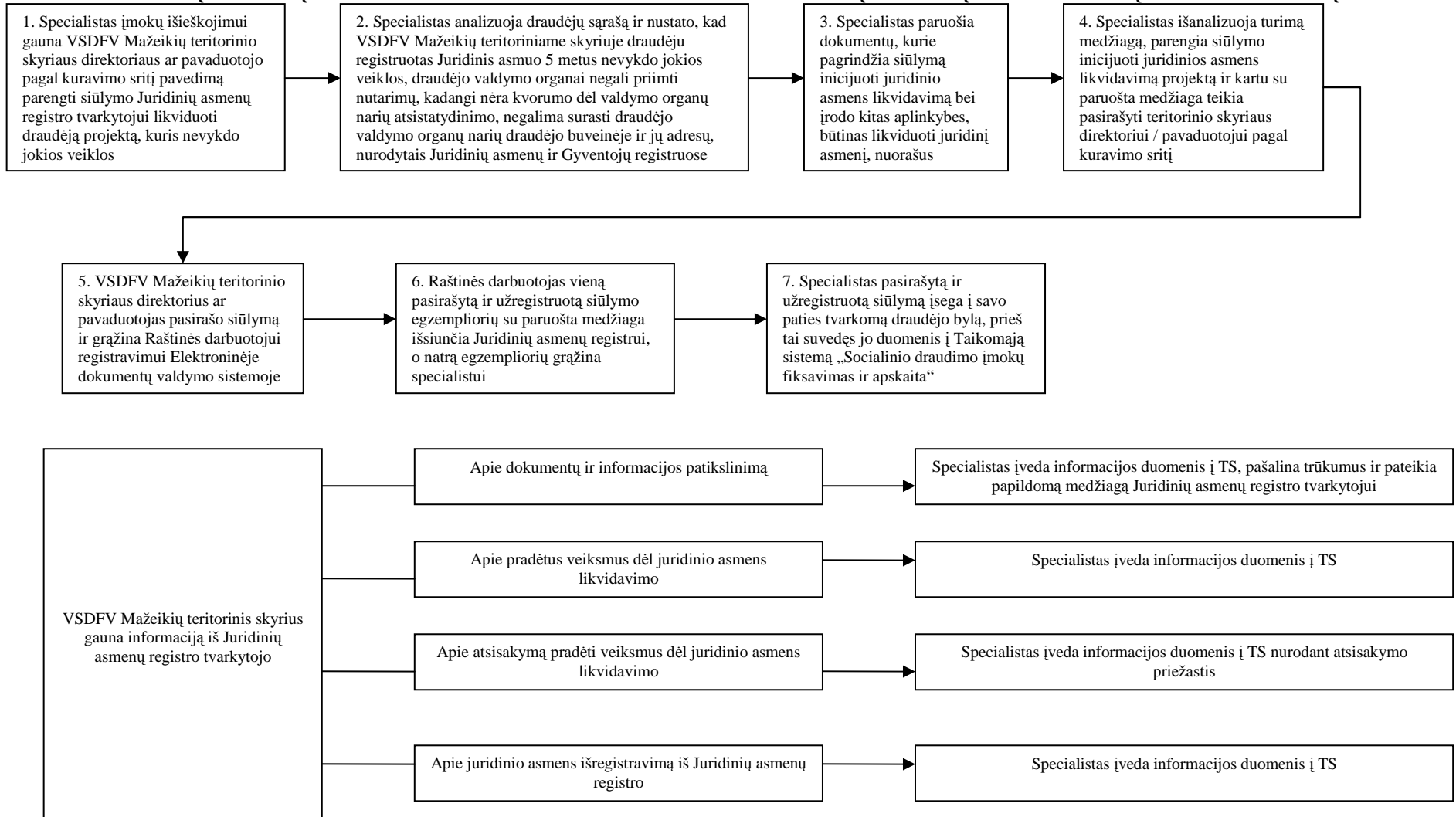

DRAUDĖJO BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO IR DALYVAVIMO DRAUDĖJO BANKROTO PROCEDŪROJE DARBO PROCESŲ SCHEMA
Likviduoto draudėjo skolos nurašymas

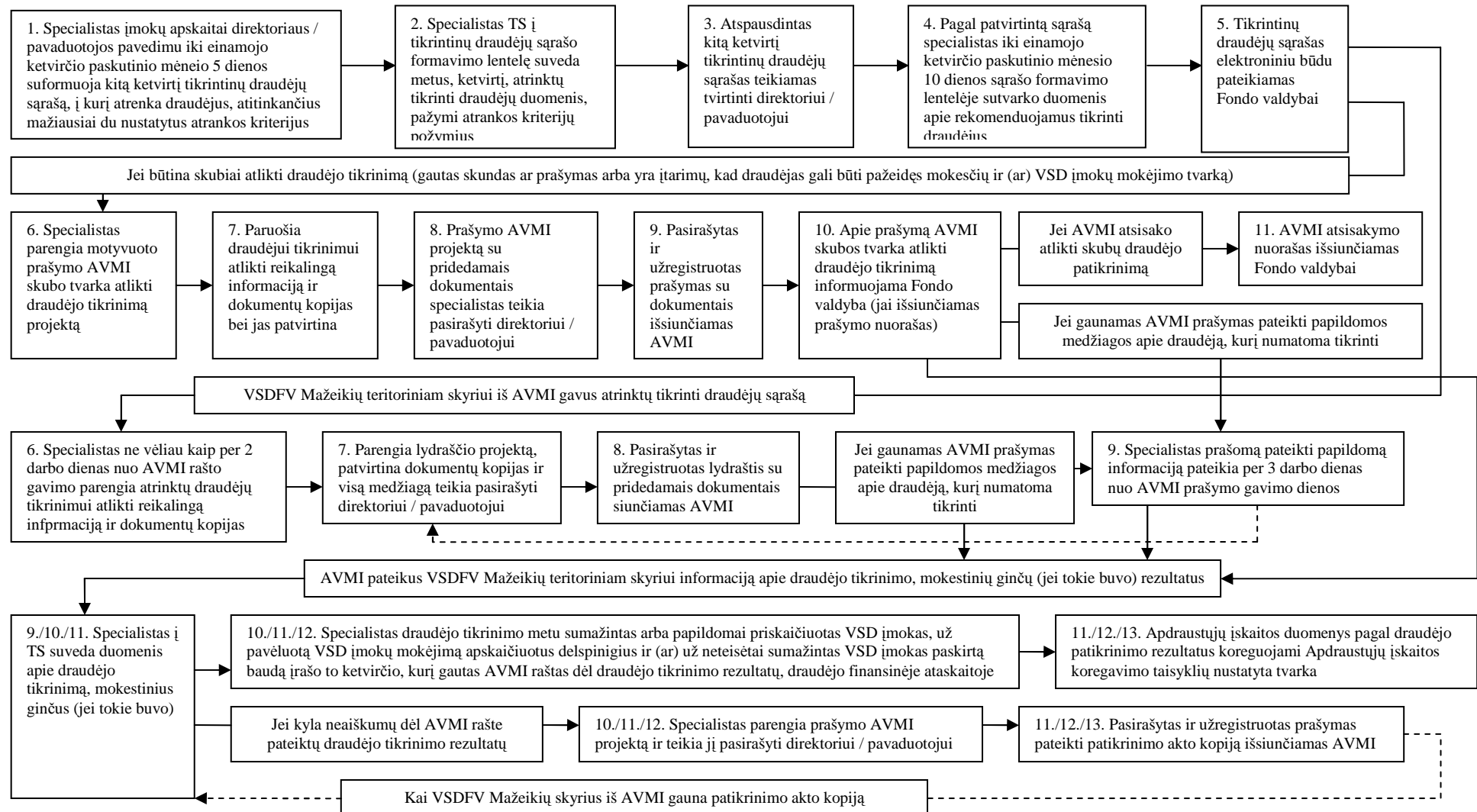
Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

SIŪLYMO JURIDINIŲ ASMENŲ REGISTRO TVARKYTOJUI INICIJUOTI JURIDINIŲ ASMENŲ LIKVIDAVIMĄ DARBO PROCESŲ SCHEMA

Šaltinis: VSDFV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

BENDRADARBIAVIMO SU APSKRITIES VALSTYBINE MOKESČIŲ INSPEKCIJA DĖL DRAUDĖJŲ TIKRINIMŲ DARBO PROCESŲ SCHEMA

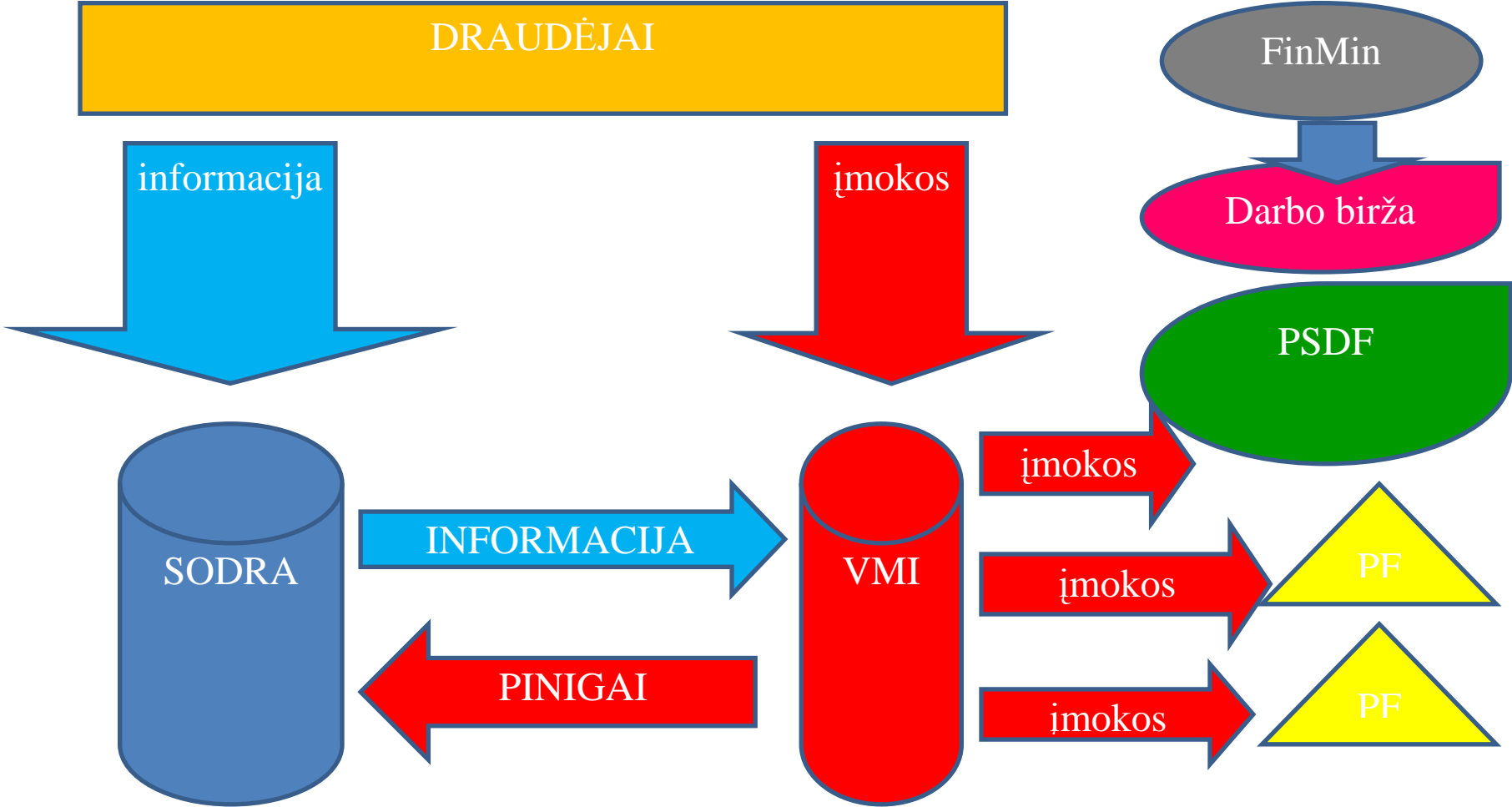
Šaltinis: VSD FV prie SADM direktoriaus įsakymu dėl VSD įmokų išieškojimo darbo procesų aprašymų patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. V-247); LR Vyriausybės nutarimas dėl LR VSD FV biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo, Žin., 2008, Nr. 55-2081; Žin., 2009, Nr. 62-2479

LR VYRIAUSYBĖS STRATEGINIAI VEIKSMAI EKONOMINIŲ KRIZIŲ SITUACIJOSE (1998 M., 2008 M.)

1998 m. (Rusijos ekonomikos ir finansų krizė)	
<p>Strateginiai veiksmai</p> <p>1999 m. 06 mėn. Vyriausybė patvirtino Lietuvos ūkio vidutinės trukmės strategiją integracijos į ES kontekste. Strategijoje numatyti prioritetai, veiksmai ir priemonės iki 2005 m., kuriais siekiama parengti Lietuvos ūkį integracijai į ES.</p>	<p>Igyvendinti veiksmai</p> <p>Pagrindinės fiskalinės priemonės, siekiant riboti biudžeto deficitą, buvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - geresnio mokesčių administravimo teisinio reglamentavimo sukūrimas, mokesčių bazės išplėtimas, - institucijų atsakingų už mokesčių administravimą (Valstybinė mokesčių inspekcija ir Muitinės departamentas) reorganizavimas bei Mokesčių policijos įkūrimas.
2008 m. 15-osios Vyriausybės programa	
<p>Strateginiai veiksmai</p> <p>1. Taupymas ir efektyvus mokesčių mokėtojų lėšų panaudojimas (panaikinti MDU dydžio, socialinės apsaugos išmokų ir bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymą. O vietoj šio, skubiai parengti tikslinį krizės pasekmių sušvelninimo mechanizmą, taikomą labiausiai pažeidžiamiems visuomenės sluoksniams);</p> <p>2. Neatidėliotini veiksmai mokesčių srityje (pagrindinis tikslas – didinti mokestinius tarifus su tikslu subalansuoti biudžetą, taip pat per 2009–2011 m. pertvarkyti socialinio ir sveikatos draudimo sistemas, į jas įtraukiant šiuo metu nedalyvaujančius asmenis, suvienodinti vienodomis sąlygomis dirbančių asmenų dalyvavimo šiose sistemose principus. Galiausiai pakeisti NPD taikymo tvarką, padidinant jį mažas pajamas gaunantiems asmenims ir jo netaikant didesnes už vidutinės pajamas gaunantiems asmenims);</p> <p>3. Verslo skatinimas (numatyti netatidėliotinus veiksmus, supaprastinančius verslo steigimo ir bankroto procedūras, liberalizuojančius darbo santykius, sumažinančius verslą kontroliuojančių valstybės institucijų skaičių ir palengvinančius teritorijų planavimo procedūras);</p> <p>4. P pinigų srautų subalansavimas (laikiniai, 2009 – 2010 m., sumažinti VS pensijų draudimo įmokų tarifą, taip pat įdiegti ketvirtinį valdžios sektoriaus deficito stebėjimo mechanizmą - pajamų trūkumo atvejais, priimti sprendimus dėl išlaidų mažinimo);</p>	<p>Igyvendinti veiksmai</p> <ul style="list-style-type: none"> - Priimtas 2008 m. gruodžio 18 d. įstatymas Nr. XI-70 „Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas“, kuriame numatyti atskiri apdraustjo ir draudėjo privalomojo sveikatos draudimo įmokų tarifai; - Priimtas 2008 m. gruodžio 19 d. įstatymas Nr. XI-93 „Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, kuriame pradėti veiksmai, susiję su socialinio ir sveikatos draudimo sistemų pertvarkymu, į jas įtraukiant šiuo metu nedalyvaujančius asmenis, suvienodinant vienodomis sąlygomis dirbančių asmenų dalyvavimo šiose sistemose principus t.y. įstatyme numatomi drausti privalomuoju socialiniu draudimu asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis, iš sportinės ir atlikėjo veiklos, ūkininkus ir jų partnerius, kartu išplečiant savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo garantijas; - Priimtas 2009 m. sausio 15 d. įstatymas Nr. XI-149 „Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas“, kuriame laikinai, 2009 ir 2010 m., sumažintas VS pensijų draudimo įmokos dalies, pervedamos pensijų kaupimo bendrovėms, tarifas nuo 5,5 iki 3 %, t. y. iki apdraustųjų įmokų Sodrai dydžio.
2009 m. Nacionalinis susitarimas	
<p>I dalis. Dėl valstybės finansų konsolidavimo (sumažinti valstybės valdymo išlaidas – viešojo sektoriaus darbo užmokesčio mažinimas; optimizuoti mokesčių aplinką – mokesčių tarifų didinimas; subalansuoti SoDros biudžetą, mažinti kitas socialines išmokas – mokesčių tarifų didinimas, išmokų mažinimas; spręsti neįgaliesiems aktualius klausimus – neįgalųjų socialinė integracija; sutvarkyti savivaldybių finansus);</p> <p>II dalis. Dėl paramos verslui ir verslo sąlygų gerinimo (lanksčiau reglamentuoti verslo sąlygas; remti SVV subjektus; skatinti ekonomiką vykdant viešojo ir privataus sektorių partnerystės programą; didinti ekonomikos konkurencingumą; mažinti korupciją; dinamiškai spręsti problemas).</p> <p>Nacionalinis susitarimas tarp LR Vyriausybės ir socialinių partnerių (profesinės sąjungos, verslo ir darbdavių, pensininkų, neįgalųjų organizacijos), kuris galioja iki 2010 gruodžio 31 d.</p>	

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Svarbūs integracijos į ES dokumentai - Metiniai Lietuvos pažangos pranešimai 1998 m. liepos mėn. - 1999 m. birželio mėn. [žiūrėta 2009-12-09] prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/old/liet_integracija/pranesimai/santrauka_pazanga_1999.php3?TopMenuID=4&MenuItemID=22&ItemID=734&LangID=1#ab>; LR Seimo nutarimas dėl LR Vyriausybės programos, 2008, Nr. XI-52, krizės įveikimo plano įgyvendinimo priemonės; Nacionalinis susitarimas, (2008), [žiūrėta 2009-12-09] prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/20091028_susitarimas.pdf>

SODROS ĮMOKŲ ADMINISTRAVIMO SCHEMA PAGAL REFORMOS KONCEPCIJĄ

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu Nr. A1-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija, 2010-01-29